Eindrapport
Promis II

Project motiveringsverbetering in strafvonnissen

Inhoudsopgave

1 Voorwoord

Het leveren van een kwalitatief goed vonnis of arrest is een uitdaging waar elke rechter zich iedere keer opnieuw voor ziet gesteld. Gelukkig is die uitdaging allerminst nieuw. De laatste tijd gaf evenwel een ontwikkeling in de rechtspraak te zien die vooral was ingegeven door efficiency, waarbij de kwaliteit van de beslissing wat minder accent leek te krijgen.[1] Thans valt weer een trend waar te nemen waarbij nadrukkelijker de kwaliteit van de inhoud van het rechterlijk oordeel en de deskundigheid van de rechter centraal is komen te staan. Zo heeft bijvoorbeeld de kennisbevordering meer systematisch gestalte gekregen door de introductie van de permanente educatie voor rechters.
Een ander initiatief met als doelstelling een kwaliteitsimpuls te leveren is het Project motiveringsverbetering in strafvonnissen (Promis) dat - het zij ter voorkoming van misverstanden nadrukkelijk gezegd - reeds een aanvang had genomen voordat Nederland via de media werd geconfronteerd met een aantal geruchtmakende zaken, waardoor de kwaliteit van de rechtspraak in Nederland volop in de belangstelling kwam te staan.[2]

Promis I is in 2004 en 2005 uitgevoerd. Deelnemende gerechten waren de strafsectoren van de Rechtbanken Almelo, Arnhem, Utrecht, Zutphen, Zwolle en de strafsector van het Gerechtshof Arnhem. Bij dit laatste gerecht berustte tevens de projectleiding. Een van de aanbevelingen van het project luidde dat aan het experiment een vervolg diende te worden gegeven. Daarmee was een belangrijke aanzet gegeven voor het opstarten van een tweede versie van Promis, waaraan meer gerechten zouden moeten deelnemen. Tevens zouden een aantal bevindingen - waaronder een zo mogelijk nauwkeuriger inschatting van de extra werklast - nog eens kritisch aan de orde kunnen komen. Immers, één van de belangrijkste conclusies van Promis I was dat er ten aanzien van de motivering van de bewezenverklaring en - in mindere mate - van de strafsoort en -maat een kwaliteitsverbetering werd gesignaleerd, maar dat een andere doelstelling van dat eerste Promis project, te weten met gelijkblijvende inzet van mensen en middelen het beoogde resultaat te bereiken, niet was gehaald.
De pilot Promis II is voor de deelnemende gerechten gestart eind november 2006 en is doorgelopen tot begin april 2007.[3]

Kern Promis II

De essentie van de werkwijze in Promis II is dat de aandacht in het vonnis vooral uitgaat naar die onderwerpen ten aanzien van de bewijs- en strafmotivering, waarover de procesdeelnemers uiteenlopende standpunten innemen, alsmede naar thema's die in het licht van de behandeling van de zaak ter terechtzitting tot een beslissing aanleiding geven die enige 'verbazing' wekt. Daarnaast is afgesproken in het vonnis of arrest de redengevende feiten en omstandigheden in 'verhaaltrant' - met (in voetnoten) een verwijzing naar de vindplaats van het betreffende bewijsmiddel - weer te geven. Tot slot is in Promis II getracht om de strafhoogte en de strafsoort, meer dan tot nu toe het geval was, toe te lichten. Aldus is geprobeerd een 'motivering op maat' te realiseren en de inzichtelijkheid van de rechterlijke redenering te vergroten.

Landelijke ontwikkelingen

Kort nadat het project Promis II van start was gegaan, werd duidelijk dat er breed draagvlak bestond om tot invoering van de Promis werkwijze over te gaan. Tegen die achtergrond heeft het Landelijke Overleg Voorzitters Strafsectoren (hierna: LOVS) in september 2006 een werkgroep onder leiding van prof. mr. J.W. Fokkens ingesteld. De opdracht was te bezien of en - zo ja - in welke vorm een versnelde landelijke invoering van de nieuwe werkwijze haalbaar zou zijn.
Deze ontwikkeling heeft ertoe bijgedragen dat het accent in Promis II wat nadrukkelijker is komen te liggen bij organisatorische veranderingen die noodzakelijk zijn bij een landelijke introductie van de Promis werkwijze. Daarnaast bleef uiteraard van groot belang om te bezien welke verfijningen er

1 Overigens is efficiency uiteraard ook een aspect van kwaliteit. De rechtzoekende dient binnen een aanvaardbare termijn een beslissing te krijgen.
2 Wellicht is in dit licht de bekendste strafzaak de Schiedammer Parkmoord (LJN: AS1872).
3 Aan Promis II hebben deelgenomen de Rechtbanken Almelo, Arnhem, Breda, Maastricht, Roermond, Utrecht en Zutphen en verder de Gerechtshoven Arnhem en 's-Hertogenbosch. Zie bijlage 1a voor de samenstelling van de projectgroep Promis II.

binnen het afgesproken bewijs- en strafmotiveringsmodel (hierna: B&S-model) kunnen worden aangebracht. De projectstaf heeft tijdens de looptijd van Promis II nauw overleg gevoerd met de landelijke werkgroep Fokkens over de vorderingen van het project en van een landelijke invoering.
De Hoge Raad heeft op 15 mei 2007 twee uitspraken over de Promis werkwijze gedaan in door de procureur-generaal ingestelde cassatieberoepen in het belang der wet. Om nog meer betekenis aan het rapport te geven, heeft de Toetsingscommissie Promis II, eveneens voorgezeten door prof. mr. J.W. Fokkens, in overleg met de projectstaf besloten deze uitspraken te betrekken in haar bevindingen. Daardoor heeft de afronding van het project enigszins op zich laten wachten.[4]

Resultaat
Het eindproduct treft u hierbij aan. Deze tweede pilot is intern binnen de gerechten geëvalueerd op kwaliteit, werklast en persoonlijke beleving. Daarnaast heeft een enquête plaatsgevonden onder de betrokken leden van het Openbaar Ministerie en de advocatuur.
Als gezegd heeft een onafhankelijke Toetsingscommissie een selectie van de Promis beslissingen nadrukkelijk op kwaliteit beoordeeld. In hoofdstuk 2 is de opzet van het project weergegeven.[5] De hoofdstukken 3 tot en met 5 bevatten de meest in het oog springende bevindingen van de hierboven genoemde evaluaties. Tot slot treft u in hoofdstuk 6 de conclusies en aanbevelingen van de projectgroep en van de Toetsingscommissie aan. Aan dit eindrapport zijn een aantal bijlagen toegevoegd.

Succesvol
Vooraf verdient vermelding dat de deelnemers aan het project Promis II in het algemeen bijzonder positief zijn over de Promis werkwijze, zij het dat er door de deelnemers in de uitwerking op details nog wel accentverschillen worden aangegeven. Het sowieso al weerbarstige thema van de oriëntatiepunten - en in het kader van Promis in het bijzonder de vermelding hiervan in het vonnis of arrest - blijft een discussiepunt. Hoewel het voor een projectstaf altijd prettig is om een positief gevoel over te houden aan een project, is uiteraard veel belangrijker om te bezien welke bevindingen van dit project een bijdrage kunnen leveren aan een succesvolle verdere implementatie van de Promis werkwijze.

Dank
Het is gepast ter afsluiting een woord van dank uit te spreken aan alle bij het project betrokkenen. Met name rechters, raadsheren en secretarissen hebben extra tijd moeten besteden aan de totstandkoming van de Promis beslissingen. Dank gaat in het bijzonder ook uit aan de Toetsingscommissie die de Promis beslissingen ter beoordeling kreeg voorgelegd, alsmede uiteraard ook aan de gerechtsbesturen, het LOVS en het Openbaar Ministerie die de ruimte hebben gegeven het project uit te voeren.
Een nadrukkelijk woord van dank - en ik ben ervan overtuigd dat de voorzitters van de lokale projectgroepen dit kunnen beamen - wil ik richten tot de projectsecretaris mw. mr. A.M. van Tent en projectmedewerker mr. H.J.A. van Ham.
Zij waren ondanks hun drukke overige werkzaamheden werkelijk bij nacht en ontij bereid om de benodigde ondersteuning te verlenen. Zij hebben wat mij betreft in ieder geval hun "promises" volledig waargemaakt.

's-Hertogenbosch, 27 september 2007

W.E.C.A. Valkenburg
Projectleider
(raadsheer Gerechtshof 's-Hertogenbosch).

4 Voor de samenstelling van de Toetsingscommissie wordt verwezen naar bijlage 1b bij dit rapport.
5 Voor de tekst van het Projectplan en het hieraan verbonden Communicatieplan, zij verwezen naar de website: http://ros51.ictro.drp.minjus/Intro/Introlandelijk/Promis+II/

2 Opzet project

2.1 Inleiding

In 2004 startte in het ressort Arnhem het eerste project Promis. In het voorjaar van 2005 is dit project afgerond. Promis stelde zich ten doel een methode te ontwikkelen waarbij

1) de kwaliteit van de motivering van vonnissen en arresten zou worden verbeterd met
2) een gelijkblijvende inzet van mensen en middelen.

Centraal in deze pilot stond de motivering van de bewijs- en strafmaatbeslissingen. Vanzelfsprekend dienden de overige wettelijke en jurisprudentiële motiveringsverplichtingen, zoals ten aanzien van verweren in het kader van de strafbaarheid van het feit en de verdachte, ook in de Promis beslissingen te worden nageleefd, maar binnen het project Promis ligt hierop niet de nadruk. Gedurende het project gaven de deelnemende gerechten hun rechterlijke beslissingen vorm via één uniform model: het B&S-model.
De werklastverzwaring hoopte men in Promis I onder meer te compenseren door de verplichting om ingeval van hoger beroep de bewijsmiddelen uit te werken, te laten vervallen.

In het eindrapport Promis I zijn twee algemene conclusies getrokken.

1. *Een inhaalslag ten aanzien van kwaliteitsverhoging*
   De eerste conclusie was dat werkend volgens Promis, een duidelijke verhoging aan kwaliteit wordt bereikt. Een noodzakelijke kwaliteitsinhaalslag door verbetering van de bewijs- en strafmotivering valt te maken.

2. *Kwaliteitsverbetering zonder extra inzet van mensen en middelen*
   Deze tweede doelstelling is niet bereikt. Naar voren kwam dat slechts met een extra, structurele inzet van mensen en middelen de beoogde kwaliteitswinst in de vonnissen en arresten kan worden bereikt.

Naar aanleiding van deze conclusies uit het evaluatierapport Promis I zijn de Raad voor de rechtspraak en het LOVS tot het oordeel gekomen dat de kwaliteitswinst waartoe Promis I heeft geleid nader onderzoek naar *de haalbaarheid van landelijke invoering* rechtvaardigt. Het LOVS heeft daarop besloten tot een experimenteel vervolg op Promis I waarbij twee doelstellingen centraal staan.

2.2 Doelstellingen Promis II

Tegen de achtergrond van de haalbaarheid van een landelijke invoering zijn de doelstellingen van Promis II als volgt geformuleerd:

- het B&S-model dient te worden aangepast aan de aanbevelingen van de Toetsingscommissie en de motiveringseisen van de Wet bekennende verdachte en moet een standaardopzet bieden voor de bewijsmotivering en de straf- en maatregelmotivering;[6]
- het (nieuwe) B&S-model dient tijdens een uitgebreide pilot te worden beproefd, waarbij een indicatie van de werklastverzwaring wordt vastgesteld die de invoering van de Promis werkwijze tot gevolg heeft.

De pilot Promis II heeft van 27 november 2006 tot en met begin april 2007 gelopen. Aanvankelijk concentreerde de projectgroep zich op de twee voornoemde doelstellingen. Zo bracht de projectgroep het B&S-model in overeenstemming met de aanbevelingen van de deelnemende gerechten en besteedden de deelnemende gerechten gedurende de pilot - via zogenaamde evaluatie-/tijdregistratieformulieren - aandacht aan een onderzoek naar de werklastverzwaring die het werken volgens Promis met zich brengt.[7]
Gaandeweg het project haalde de landelijke ontwikkeling rondom Promis het project Promis II als het ware in. Tijdens de plenaire LOVS-vergadering van 8 september 2006 werd besloten te onderzoeken of, al voordat Promis II zou zijn afgesloten en geëvalueerd, zou kunnen worden overgegaan tot landelijke invoering van Promis.

6 Wet van 10 november 2004 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering strekkende tot aanpassing van de eisen te stellen aan de motivering van de bewezenverklaring bij een bekennende verdachte, Staatsblad 2004, 580, inwerkingtreding 1 januari 2005. Deze wet is reeds voor Promis II in werking getreden.
7 Het B&S-model Promis II is opgenomen in bijlage 2 bij dit rapport.

Met de komst van de eerder genoemde werkgroep onder leiding van prof. mr. J.W. Fokkens verschoof het accent van het project, te weten van een onderzoek naar de haalbaarheid van landelijke invoering van Promis naar een wat meer beschrijvend onderzoek. Dit naar aanleiding van de opgedane ervaringen met Promis II in de pilotperiode, met name op het punt van de (extra) werklast. In het onderhavige rapport worden de opgedane ervaringen van de deelnemende gerechten, de professionele procespartijen en de Toetsingscommissie vertaald in aanbevelingen in verband met een landelijke invoering van Promis. Niet alleen worden aanbevelingen gedaan ten aanzien van een goede opbouw en structuur van een (uitgebreidere) bewijs- en strafmotivering, maar tevens wordt ingegaan op organisatorische aspecten (tijdsbeslag, werkprocessen, uitbreiding personeel, scholing). En met name deze laatste onderwerpen verdienen - zo blijkt - bij landelijke invoering bijzondere aandacht.

De bovengenoemde accentverschuiving maakt de noodzaak van het onderhavige rapport er niet minder groot om. Alleen door de opgedane ervaringen van alle betrokkenen in Promis II te delen met anderen en door kennisneming van de aanbevelingen, kan landelijke invoering van Promis zorgvuldig geschieden.

Op 15 mei 2007 heeft de Hoge Raad der Nederlanden in een tweetal Promis strafzaken uitspraak gedaan naar aanleiding van door de procureur-generaal bij de Hoge Raad ingestelde cassatieberoepen in het belang der wet.[8] Deze beslissingen zijn onmiskenbaar van belang, reden waarom door de Toetsingscommissie en de projectstaf is besloten om deze beslissingen bij de bevindingen te betrekken. Omdat de pilot Promis II reeds was afgerond en de interne evaluaties van de gerechten al waren geschreven vóór de uitspraken van de Hoge Raad, hebben de deelnemers noch bij het wijzen van de beslissingen, noch bij het opstellen van de evaluaties met die uitspraken rekening kunnen houden.

2.3 Werkwijze en organisatie

Promis II valt binnen het Programma Strafsector 2010. Dit programma vindt aansluiting bij de notitie van de Raad voor de rechtspraak “In het belang van een goede strafrechtspraak”.

Promis II is een gezamenlijk initiatief van de strafsectoren van de gerechten in de ressorten 's-Hertogenbosch en Arnhem. De deelnemende negen gerechten aan Promis II zijn de Rechtbanken Almelo, Arnhem, Breda, Maastricht, Roermond, Utrecht, Zutphen en de Gerechtshoven Arnhem en 's-Hertogenbosch. Het Gerechtshof 's-Hertogenbosch fungeerde als coördinerende projectstaf.
De Rechtbank Utrecht valt weliswaar officieel buiten het ressort Arnhem, maar is bij het project betrokken, omdat zij ook al in Promis I participeerde en het hoger beroep van strafvonnissen uit Utrecht sinds enige tijd door het Gerechtshof Arnhem wordt afgedaan.
De Rechtbank 's-Hertogenbosch heeft - hoewel vallend binnen het ressort 's-Hertogenbosch - vanwege organisatorische redenen niet geparticipeerd, maar is voor de vergaderingen van de projectgroep uitgenodigd en heeft de ontwikkelingen rondom het project gevolgd.

Per gerecht nam meestal één meervoudige strafkamer deel, al dan niet in een vaste bezetting. Unuszaken, economische zaken, fraudezaken, jeugd- en ontnemingszaken waren in beginsel van het project uitgesloten. De pilot bestond uit een intensieve testperiode van vier maanden. De deelnemende gerechten hebben zich bij de structuur van de beslissingen laten leiden door het eerdergenoemd B&S-model. Aldus is getracht de gerechten een zo uniform mogelijke werkwijze te laten hanteren. In navolging van het eerste project stond de zogenaamde “*motivering op maat*” voorop. Het debat op de zitting en de door procesdeelnemers ingenomen standpunten speelden hierbij een doorslaggevende rol. Als uitgangspunt gold dat afhankelijk van de omvang van het debat een motivering plaatsvond indien dit noodzakelijk was voor een goed begrip van, en voor een grotere inzichtelijkheid in het oordeel van de rechter.
Bovendien motiveerde de rechter tijdens Promis II, in plaats van bewijsmotivering achteraf door uitwerking van de bewijsmiddelen, iedere bewezenverklaring direct in het “verkort” vonnis, zodat een aanvulling van de bewijsmiddelen achterwege blijft.[9]

8 De uitspraken van de Hoge Raad der Nederlanden zijn opgenomen in bijlage 7 bij dit rapport.

9 Daar waar in het rapport wordt gesproken van een “verkort” vonnis/arrest, wordt bedoeld een beslissing met een uitgebreide motivering van de bewezenverklaring daarin, zodat een klassieke aanvulling van het bewijs achterwege blijft.

Een substantieel verschil tussen Promis I en Promis II is dat in het tweede project de redengevende feiten en omstandigheden in de bewijsredenering direct in het vonnis werden opgenomen, in plaats van een verwijzing naar de bewijsmiddelen. Daarnaast is gedurende het project - gelet op de (kritische) conclusies van de Toetsingscommissie ten aanzien van de strafmotivering in het evaluatierapport Promis I - getracht om meer (kwaliteitsverbeterende) aandacht aan de straf- en maatregelmotivering te besteden.

2.4 Toetsing

In navolging van het eerste project heeft de projectstaf ervoor gekozen om wederom een toetsing in drie onderdelen te laten plaatsvinden.

1. Een evaluatie door de betrokken gerechten (hoofdstuk 3).
   Daarbij is vooral gevraagd naar de ervaring van betrokken deelnemers. In hoeverre vinden zij dat de beslissingen kwalitatief zijn verbeterd ten opzichte van de "gebruikelijke" werkwijze? In hoeverre heeft men de Promis II werkwijze als werklastverzwaring ervaren? Hoe hebben zij meer in het algemeen het werken met Promis ervaren en wat zijn hun aanbevelingen? Wat zou er (organisatorisch) moeten worden aangepast, wil landelijke invoering haalbaar zijn?

2. Een evaluatie onder Openbaar Ministerie en advocatuur (hoofdstuk 4).
   Daarbij is getracht een beeld te krijgen in hoeverre de Promis II werkwijze als een kwaliteitsverbetering is ervaren. Is het rechterlijk oordeel inzichtelijk(er) voor wat betreft de bewijsvraag en de strafoplegging. Wat zijn hiervan de gevolgen?

3. Evaluatie van het B&S-model door de Toetsingscommissie (hoofdstuk 5).
   De Toetsingcommissie, een groep van onafhankelijke deskundigen, heeft de kwaliteit van een selectie van de ingezonden rechterlijke beslissingen ten aanzien van de bewijs- en strafmotivering beoordeeld en de kwaliteit van die Promis II beslissingen met de oude werkwijze vergeleken. Daarbij is ook een vergelijking met Promis I gemaakt. Tevens heeft de Toetsingscommissie de onderzochte beslissingen aan de uitspraken van de Hoge Raad in de twee voormelde ingestelde cassatieberoepen in het belang der wet getoetst en heeft de Toetsingscommissie voorts, naar aanleiding van haar bevindingen, aanbevelingen gedaan.

3 Ervaringen gerechten

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk is gebaseerd op de evaluatieverslagen van de lokale Promis werkgroepen van de Rechtbanken Almelo, Arnhem, Breda, Maastricht, Utrecht, Roermond en Zutphen en van de Gerechtshoven Arnhem en 's-Hertogenbosch. Vanwege de uiteenlopende werkprocessen tussen de deelnemende gerechten, maar ook vanwege de diverse wijzen waarop met Promis is gewerkt, heeft de projectstaf er voor gekozen een uniform evaluatiekader aan te reiken. Hierin zijn onderwerpen opgenomen waaraan de gerechten in de evaluatie in ieder geval aandacht dienden te besteden.[10]

De evaluatie richtte zich vooral op de aspecten kwaliteitsverbetering en werklastverzwaring, toegespitst op de volgende onderdelen:[11]

- Bewijsmotivering.
- Strafmotivering.
- Kwaliteit.
- Tijdsbeslag/beredeneerde schatting.
- Feitelijke gevolgen/werkprocessen.
- Landelijke invoering.
- Beleving.

In het bovengenoemde evaluatiekader is de lokale werkgroepen expliciet gevraagd naar de gevolgen voor het tijdsbeslag. Vooropgesteld wordt dat de antwoorden die hierop zijn verkregen, zijn gebaseerd op een zogenaamde 'beredeneerde schatting' van de deelnemers na afloop van de pilot. Dat wil zeggen, door (bijna) ieder gerecht is aangegeven wat per geleding (secretariaat en rechters) en per procesfase (voorbewerking, zitting, raadkamer, concipiëren en correctie), over de hele pilot bezien, het *extra* procentuele tijdsbeslag is geweest ten opzichte van het gebruikelijke werkproces. Het *gemiddelde* van de gerechten van deze beredeneerde schatting is weergegeven in paragraaf 3.2.2.

Naast de algemene evaluatie (inclusief de 'beredeneerde schatting') hebben de betrokken rechters en secretarissen gedurende de pilot bovendien per zaak tijdregistratieformulieren ingevuld. De gegevens afkomstig uit deze tijdregistratieformulieren - van alle deelnemers - maken eveneens deel uit van dit hoofdstuk en worden in paragraaf 3.2.4 besproken.

Bij het lezen van de resultaten dient men het navolgende in het oog te houden.
Vermeld zij allereerst dat de bevindingen in enkele gevallen slechts van een beperkt aantal betrokken rechters en secretarissen afkomstig zijn, omdat in een vaste kamersamenstelling werd gewerkt. Bij andere gerechten daarentegen werd de pilot in wisselende kamersamenstelling uitgevoerd. Daarnaast verdient vermelding dat de pilot zich over een relatief korte periode heeft uitgestrekt, te weten van eind november 2006 tot begin april 2007. In die periode hebben per deelnemend gerecht dertien Promis zittingen plaatsgevonden. Deze zittingen hebben tezamen 369 beslissingen opgeleverd. De beslissingen zijn divers van aard. Over het algemeen zijn de zaken redelijk gevarieerd en soms complex te noemen. Het gaat onder meer om zaken op tegenspraak (met en zonder raadsman), verstekzaken, (deels) ontkennende dan wel (deels) bekennende verdachten. Het aantal verstekzaken bedraagt op een totaal van 369 zaken ongeveer 5%.[12]

In het algemeen kan hier nog aan worden toegevoegd dat de bevraagde onderdelen zich soms minder goed lenen voor een onderlinge vergelijking of voor het trekken van harde conclusies. Vanwege de uiteenlopende werkprocessen binnen de gerechten komen met name bij de onderdelen "tijdsbeslag/beredeneerde schatting" en "feitelijke gevolgen/werkprocessen" verschillen naar voren. Teneinde zoveel mogelijk recht te doen aan de eigen bevindingen van de rechtbanken en gerechtshoven, worden de evaluaties - in verkorte vorm - op deze twee bevraagde onderdelen in paragraaf 3.2.1 per gerecht weergegeven.[13]

10 Dit heeft geresulteerd in de schriftelijke evaluaties van de deelnemende gerechten zoals integraal opgenomen in bijlage 3b bij dit rapport.
11 Zie voor het verstrekte evaluatieformulier bijlage 3a bij dit rapport.
12 Voor een totaaloverzicht van de zaken die op tegenspraak dan wel bij verstek zijn gewezen, wordt verwezen naar bijlage 3d. Opvallend is, ook met het oog op de tijdmeting, dat bij meerdere deelnemers geen of slechts één dan wel twee verstekzaken zijn gewezen.
13 Zie voor een integraal overzicht van alle evaluaties van de gerechten bijlage 3b bij dit rapport.

Omwille van een heldere opbouw van het rapport is er voor gekozen om eerst per gerecht de gegevens te presenteren uit de onderdelen “tijdsbeslag/beredeneerde schatting” en “feitelijke gevolgen/werkprocessen”. Aansluitend zullen in de paragrafen 3.2.3 en 3.2.4 de resultaten uit de gehouden tijdregistratie aan bod komen. Paragraaf 3.2.5 behelst een intermezzo, waarin een samenvatting van de bevindingen met betrekking tot werkprocessen, beredeneerde schatting en tijdregistratie wordt gegeven.
Daarna volgen in de paragrafen 3.2.6 tot en met 3.2.9 de resultaten uit de onderdelen bewijsmotivering, strafmotivering, kwaliteit, landelijke invoering en beleving. Ondanks de uiteenlopende werkprocessen lenen de resultaten van de deelnemers met betrekking tot deze onderdelen zich bij uitstek voor gezamenlijke bespreking.
In paragraaf 3.3 worden de bevindingen uit het project tegen het licht van de resultaten uit Promis I bezien. Tot slot volgen in paragraaf 3.4 conclusies en aanbevelingen.

3.2 Bevindingen deelnemende gerechten

3.2.1 Werkprocessen en beredeneerde schatting in percentages

Waar in de volgende paragrafen percentages worden genoemd, zien deze op de resultaten van de methode van de beredeneerde schatting. De beredeneerde schatting houdt zoals gezegd in dat na afloop van de pilot, per geleding en per procesfase, het *extra* procentuele tijdsbeslag is geschat ten opzichte van het gebruikelijke werkproces. Bij de beredeneerde schatting is geen rekening gehouden met de gemoeide tijd voor het opmaken van een proces-verbaal (bij het instellen van een rechtsmiddel). Evenmin is rekening gehouden met de tijdcompensatie die gepaard gaat met het achterwege blijven van een klassieke aanvulling van de bewijsmiddelen.[14]

3.2.1.1 Rechtbank Almelo

De Rechtbank Almelo heeft deelgenomen aan Promis I en heeft derhalve reeds ervaring opgedaan met de Promis werkwijze.
Het gebruik is dat secretarissen het dossier ter voorbereiding globaal doorlezen. Gedurende de pilot heeft zich een kentering in deze werkwijze voorgedaan, doordat secretarissen - meer dan gebruikelijk was - aandacht zijn gaan besteden aan de voorbereiding van een zaak. De nieuwe wijze van voorbewerking kost secretarissen 100% meer tijd. In de voorbereidingsfase heeft er voor de rechters nauwelijks een wijziging in het werkproces voorgedaan. Voorzitters geven aan ongeveer 10% extra tijd aan voorbewerking te besteden.
De wijze waarop de zitting verloopt is niet veranderd. Op een zitting wordt, in vergelijking met de eerdere situatie, hetzelfde aantal zaken geappointeerd. Er is geen extra tijdsbeslag gemoeid met de zittingsfase.
De gebruikelijke wijze van raadkameren is gehandhaafd. De bespreking van de opzet van de bewijsmotivering in raadkamer, met vermelding van de paginanummers uit het dossier waar de bewijsmiddelen zijn te vinden, duurt langer. Het raadkameren kost 30% tot 60% meer tijd.
Bij bespreking van verweren in grote zaken vindt anders dan voorheen een taakverdeling plaats ten aanzien van het concipiëren. De secretaris is (onveranderd) verantwoordelijk voor het concipiëren van de beslissingen. Het komt in de huidige werkwijze - uitzonderingen daargelaten - niet voor dat rechters concepten schrijven. Deze situatie is gedurende de pilot niet gewijzigd. Secretarissen geven aan dat het concipiëren aanzienlijk meer tijd kost dan voorheen, 75% tot 150% meer tijd.
Het corrigeren door rechters van de concepten kost, in vergelijking met de gebruikelijke werkwijze, ongeveer 40% meer tijd. Het secretariaat geeft aan dat het aanpassen van de concepten circa 20% extra tijd vraagt.

3.2.1.2 Rechtbank Arnhem

Ook de Rechtbank Arnhem heeft door deelname aan Promis I al ervaring met de werkwijze opgedaan.
Gebruikelijk is dat secretarissen het dossier voor de zitting ter voorbereiding globaal doorlezen. Tijdens de pilot is deze werkwijze niet gewijzigd. De juridische ondersteuning maakt bij de voorbereiding geen checklisten c.q. voorbereidingsnota’s.
In de voorbereidingsfase zijn er geen wijzigingen in

14 In bijlage 3d bij dit rapport worden de normeringen die voor een meervoudige kamer zitting (hierna: MK) worden gehanteerd per gerecht weergegeven, alsmede het aantal maal dat na het wijzen van de beslissing een rechtsmiddel is ingesteld.

het werkproces aangebracht en dit neemt dan ook geen extra tijd in beslag.
Ook ten aanzien van de zittingsfase is er geen verschil waargenomen, noch in werkwijze noch in tijd. Een soortgelijke constatering geldt voor het raadkameren. Het raadkameren gebeurt bijna op dezelfde wijze als vóór Promis, met dien verstande dat er ongeveer 10% extra tijd mee is gemoeid. Deze procentuele stijging vindt zijn oorzaak in het extra nauwkeurig op een rij zetten van bewijsmiddelen in raadkamer.
Vóór Promis was het concipiëren van vonnissen voorbehouden aan secretarissen. Tijdens de pilot hebben naast de secretarissen ook rechters (delen van) concepten opgesteld. Beide groepen geven aan dat het concipiëren ongeveer 15% meer tijd in beslag neemt.
Het corrigeren van de concepten kost net zoveel tijd als voorheen.

3.2.1.3 Rechtbank Breda

De Rechtbank Breda heeft nog geen eerdere ervaring opgedaan met het werken via Promis.
Zowel vóór als tijdens Promis bereidt de secretaris de zaken voor door middel van een zogenaamd werkformulier. De rechter maakt bij de voorbereiding (en op zitting) gebruik van dit werkformulier. Omdat deze werkwijze is gehandhaafd, neemt de fase van voorbereiding vergeleken met de oude werkwijze geen extra tijd in beslag. De werkformulieren hebben zich tijdens Promis extra dienstbaar bewezen bij het concipiëren.
Zowel in de werkwijze als in het tijdsbeslag hebben zich in de zittingsfase geen wijzigingen voorgedaan. Dit geldt tevens met betrekking tot het raadkameren, met dien verstande dat blijkt dat rechters en secretarissen enigszins meer tijd, zo'n 5%, besteden aan het raadkameren.
De secretaris concipieert (onveranderd) alle uitspraken. Het concipiëren van de beslissingen kost volgens secretarissen ongeveer 30% meer tijd.
Het corrigeren door de rechters gaat volgens die groep met een tijdstoename van ongeveer 25% gepaard. Het doorvoeren van de correcties door de juridische ondersteuning vergt zo'n 20% meer tijd.

3.2.1.4 Rechtbank Maastricht

Voor de Rechtbank Maastricht was het werken met Promis nieuw.
De secretaris bewerkt zaken niet inhoudelijk voor. Naar aanleiding van de deelname aan Promis overweegt Maastricht hier wel toe over te gaan.
Er zijn voor wat betreft de zittingsfase geen verschillen geconstateerd tussen de gebruikelijke en de Promis werkwijze. Dit geldt voor de werkwijze, maar tevens voor de tijd die met een zitting is gemoeid. Door het gedisciplineerd bespreken van de vindplaatsen van de bewijsmiddelen en het uitvoeriger aan de orde stellen van de structuur van een vonnis, gaat het raadkameren met meer tijd gepaard. Het raadkameren neemt ongeveer 35% meer tijd in beslag.
De secretaris schrijft (onveranderd) de vonnissen. Een uitzondering wordt gemaakt indien een zaak zeer complex is. In dat geval concipieert de rechter (delen van) het vonnis.
Het concipiëren van beslissingen kost secretarissen 45% meer tijd. Ook het corrigeren door rechters vergt circa 50% meer tijd.

3.2.1.5 Rechtbank Roermond

De Rechtbank Roermond heeft nog geen eerdere ervaring met Promis opgedaan.
Secretarissen maken - zowel voor als tijdens Promis - geen specifieke voorbewerking. Roermond is van plan om tot invoering van een voorbewerking door secretarissen over te gaan. In afwachting hiervan wordt de oude wijze voortgezet. Onder omstandigheden is wel sprake van enige vorm van voorbewerking. De raadkamerrechters maken namelijk een voorbereidingsformulier in verband met de gevangenhouding en dat formulier wordt gebruikt bij de voorbereiding van de MK-zitting. Speciale voorbereidingsformulieren voor de MK-zittingen worden echter slechts incidenteel gemaakt. De verwachting is dat de aanpassing van de werkwijze voor secretarissen ongeveer 60% meer tijd zal gaan kosten ten opzichte van de huidige situatie.
Er bestaat met betrekking tot de gang van zaken op de zitting geen verschil tussen de gebruikelijke wijze en de manier waarop een zitting tijdens Promis plaatshad. De tijd die met een zitting is gemoeid, is in Promis mitsdien nagenoeg gelijk gebleven.
Aan de wijze van raadkameren is niets veranderd, met dien verstande dat bij het raadkameren uitvoeriger over de bewijsconstructie wordt gesproken. Dit levert een tijdstoename van 30% op. Zowel voor als tijdens Promis schrijft de secretaris de concepten. Omdat teksten uitgebreider zijn, vergt het concipiëren de secretaris ongeveer 35% meer tijd.
Correctie van de concepten door de rechter vraagt 30% meer tijd. Secretarissen moeten voor het aanpassen van de concepten aanzienlijk meer tijd uittrekken, 100% meer.

3.2.1.6 Rechtbank Utrecht

De Rechtbank Utrecht heeft door deelname aan Promis I reeds ervaring met Promis opgedaan.[15]

Het is gebruikelijk dat secretarissen een voorbewerking maken waarin een inhoudelijke samenvatting van het dossier wordt gegeven, met daarbij vermelding van de relevante vindplaatsen. Tijdens de Promis pilot is dit onveranderd voortgezet.

De rechtbank constateert qua zittingen geen verschil. Eenzelfde aantal zaken wordt op een zitting geappointeerd.

Het raadkameren kost meer tijd. Met name het instrueren en de discussie omtrent hetgeen wordt opgenomen in het vonnis is hier debet aan.

Uitgangspunt is dat secretarissen concepten opstellen. Het concipiëren kost de secretarissen beduidend meer tijd dan voorheen. Voor de taakverdeling tussen secretarissen en rechters is niet bij iedere MK evenveel aandacht. Wanneer er wel een taakverdeling is gemaakt, wordt dit als positief ervaren.

Ten gevolge van het uitgebreid(er) motiveren kost het corrigeren door rechters meer tijd. De jongste rechter is extra belast met het controleren van vindplaatsen.

3.2.1.7 Rechtbank Zutphen

Zutphen heeft aan Promis I deelgenomen en heeft daarom reeds ervaring opgedaan met de Promis werkwijze.

Normaliter wordt door de secretaris in iedere zaak een inhoudelijke voorbereidingsnota opgesteld. Deze werkwijze is onveranderd voortgezet. Met deze inhoudelijke voorbereidingsnota's wordt de voorbereiding van de zaak en het raadkameren voor de rechters aanmerkelijk vergemakkelijkt. Tengevolge van Promis kost de voorbereiding 20% extra tijd.

De zitting vindt op de gebruikelijke wijze plaats en vraagt geen extra tijdsbeslag. Het uitspreken van vonnissen vergt qua voorbereiding meer tijd en aandacht.

Zutphen meldt dat het raadkameren meer tijd kost dan voorheen. Met name wordt er in raadkamer nog kritischer naar de bewijsconstructie gekeken. Daardoor is men gemiddeld 15% meer tijd aan het raadkameren kwijt.

De concepten worden door de secretarissen geschreven. Tijdens de pilot vergt dit volgens sommigen 25% en volgens anderen 100% meer tijd. Dit extra tijdsbeslag vindt met name zijn oorzaak in het opzetten van de bewijsredenering. Rechters hebben niet of nauwelijks concepten geschreven. Een enkele keer neemt een rechter een onderdeel van het concept op zich, hetgeen ongeveer 15% meer tijd vergt.

De uitspraaktermijn van twee weken komt in het gedrang. Zoals gebruikelijk voorzien de rechters de concept vonnissen van correcties en aanvullingen. Ten gevolge van de langere teksten waren de rechters 25% meer tijd kwijt aan het correctiewerk. Secretarissen geven aan dat zij 10% tot 40% extra tijd besteden aan het doorvoeren van de correcties.

3.2.1.8 Gerechtshof Arnhem

Het Gerechtshof Arnhem heeft aan de pilot Promis I deelgenomen en daardoor ervaring met de werkwijze.

Secretarissen stellen voorbereidingsnota's op. Tijdens Promis is dit ten aanzien van de bewijsvraag in zoverre uitgebreid dat de mogelijke bewijsconstructie explicieter wordt benoemd, met name indien het vonnis in eerste aanleg niet is uitgewerkt. Tijdens Promis is er in de voorbereidingsnota's tevens meer aandacht besteed aan de (eventueel) op te leggen straf. Voor de secretarissen is 5% tot 10% extra tijd gemoeid met de voorbereiding. Deze cijfers zijn afhankelijk van het bestaan van een al dan niet uitgewerkt vonnis van de rechtbank.

Ten aanzien van de zitting zijn geen verschillen geconstateerd. Evenzeer geldt dit voor het uitspreken van arresten, nu daarvoor een verdachte zelden verschijnt.

Het werken met Promis heeft voor de betrokken deelnemers geleid tot een lagere zittingsfrequentie. Afhankelijk van de inhoud en kwaliteit van de voorbereidingsnota kost het raadkameren slechts 10% meer tijd.

Het is gebruikelijk dat de secretaris het concept schrijft. Gedurende de pilot is deze werkwijze gecontinueerd. Een secretaris is gemiddeld 50% meer tijd kwijt met het schrijven van de concepten. De verwachting in Arnhem is dat na het beklijven van de werkwijze dit op 30% tot 40% extra tijd zal uitkomen.

15 Utrecht heeft er voor gekozen geen uitspraken te doen over het extra tijdsbeslag in het beperkte kader van het project. Met ingang van 1 januari 2007 worden in de Rechtbank Utrecht alle MK-vonnissen uitgebreider gemotiveerd volgens het Promis model. Daarbij is op basis van de ervaringen in Promis I aan de rechters en griffier 4 uur extra tijd per persoon per zitting toegekend.

Aangezien de arresten uitgebreide bewijsmotiveringen omvatten, is bij het corrigeren door de raadsheren een tijdstoename geconstateerd; 10% tot 20% extra voor de raadsheren en 10% extra tijd voor de secretaris.

3.2.1.9 Gerechtshof 's-Hertogenbosch
Het Gerechtshof 's-Hertogenbosch heeft nog geen ervaring met Promis opgedaan.
Het is niet gebruikelijk dat secretarissen de dossiers voorbewerken en derhalve is er slechts globale kennis van de zaken aanwezig op basis van de stukken uit eerste aanleg. Tijdens de Promis pilot is dit niet veranderd.
Gaandeweg de pilot werd tijdens de behandeling van de zaak getracht een beeld te krijgen van de feiten die wel, en de feiten die niet worden betwist. De advocaten-generaal besteden voorts meer aandacht aan het onderbouwen van de strafeis. Net als gebruikelijk woont er zelden iemand de uitspraak bij. Er is tijdens de pilot op een gelijke wijze als voorheen geappointeerd. Het zittingsrooster van de secretarissen is in zeer beperkte mate aangepast. Een aanvang is gemaakt met het inzetten van secretarissen op halve zittingen per week, in plaats van drie volledige zittingen per vier weken. De uitkomsten van de beredeneerde schatting wijzen niet op een extra tijdbeslag ten aanzien van de zitting.
Het raadkameren kost meer tijd dan voorheen, volgens de beredeneerde schatting ongeveer 15% meer tijd. Dit extra tijdbeslag is ondermeer gelegen in het volgen van een vast stramien, zowel ten aanzien van het bewijs (en de verificatie daarvan) als ten aanzien van de strafoplegging.
Behoudens uitzonderingen concipiëren secretarissen net als voorheen de arresten. Tijdens de pilot vergde het schrijven van de concepten substantieel meer tijd. Voornamelijk het opzetten van de bewijsconstructie, met gebruik van voetnoten, levert veel zoekwerk op. Bouwstenen lenen zich niet goed voor een Promis arrest en algemene formuleringen volstaan daarbij minder. Ten aanzien van dit onderdeel wijzen secretarissen op een extra tijdsbeslag van 40% tot 45%.
De concepten worden, zowel voor als tijdens Promis, door de raadsheren door middel van elektronisch nakijken van wijzigingen voorzien. Tijdens de pilot nodigde het elektronisch corrigeren, wellicht door de uitgebreide overwegingen, nog meer dan voorheen uit tot langere correctieteksten. De raadsheren geven een extra tijdsbeslag van 25% aan ten aanzien van het corrigeren. Secretarissen geven volgens beredeneerde schatting 15% extra tijd aan.

3.2.2 Gemiddelde beredeneerde schatting

Zoals in de inleidende opmerkingen bij dit hoofdstuk reeds is opgemerkt, omvatte de evaluatie van de interne gerechten een onderdeel genaamd 'beredeneerde schatting'. De betrokken rechters, raadsheren en secretarissen hebben na afloop van de pilot ten aanzien van de verschillende fasen, individueel of per lokale werkgroep, aangegeven wat naar schatting het extra procentuele tijdsbeslag is geweest ten opzichte van het gebruikelijke werkproces. Hierbij is een tweedeling gemaakt tussen rechters en ondersteuning.
Van alle gegevens die hieruit zijn voortgekomen is per gerecht en per geleding een gemiddelde vastgesteld. Als geen reactie is gegeven op een onderdeel is dit vanzelfsprekend niet meegerekend.[16] Zeer nadrukkelijk wordt opgemerkt dat het in de onderstaande tabel telkens een "bruto" afgerond gemiddeld percentage van de gerechten tezamen betreft, waarbij geen rekening is gehouden met de uiteenlopende werkwijzen binnen de gerechten, ervaring, etcetera. Derhalve dienen de navolgende percentages met de nodige voorzichtigheid te worden gelezen.

Omdat bij de afzonderlijke interne evaluaties (de voorgaande paragrafen 3.2.1 tot en met 3.2.1.9) de werkprocessen nadrukkelijk wel een rol spelen, geven deze uiteraard een meer gevarieerd beeld.[17]

Voorts wordt in dit verband gewezen op de tijdsregistratie in paragraaf 3.2.4.1, waar van alle deelnemers is weergegeven hoe vaak per zaak is vermeld

% extra tijd	Voorbewerken	Zitting	Raadkamer	Concipiëren	Correctie
Rechter	1%	0%	21%	6%	30%
Secretaris	26%	0%	22%	50%	27%

16 Indien in de onderliggende tabellen een streepje ("-") is opgenomen, is dat geïnterpreteerd als 0%, tenzij uit de samenhang met de overige gegevens overduidelijk volgde dat met betrekking tot de betreffende fase 'niet van toepassing' was bedoeld aan te geven.

17 De 'beredeneerde schatting'-gegevens van de afzonderlijke gerechten zijn tevens opgenomen in de tabellen van bijlage 3b van het Eindrapport.

of er *geen*, *enigszins*, dan wel *substantieel* meer tijd met de Promis werkwijze gepaard ging.[18]

3.2.3 Inleidende opmerkingen tijdregistratie

De projectstaf heeft ook nog op een andere wijze getracht een beeld te krijgen van de tijdsinvestering in het kader van Promis. Daartoe zijn voor de start van de pilot in november 2006 tijdregistratieformulieren verstrekt.[19] Via deze weg wordt eveneens een indicatie verkregen van de werklastverzwaring die de Promis werkwijze tot gevolg heeft. De formulieren zijn tijdens de pilot door de betrokken functionarissen ingevuld. Per zaak en per functionaris (respectievelijk voorzitter, oudste rechter, jongste rechter en griffier) is antwoord gegeven op de in het formulier gestelde vragen. Deze vragen hadden betrekking op het tijdsbeslag dat met een Promis zaak was gemoeid en wel voor een viertal fasen (voorbewerking, raadkamer, concipiëren en correctie).
Men zij er op bedacht dat de beslissingen 'slechts' van negen verschillende gerechten, en per gerecht van dertien zittingen afkomstig zijn. De ingezonden Promis vonnissen en arresten zijn qua aard en omvang van de onderliggende strafzaken evenwel divers.[20]

Tijdens de pilot is per functionaris per strafzaak aangegeven of die betreffende zaak respectievelijk "niet", "enigszins" of "substantieel" meer tijd met zich meebracht ten opzichte van de gebruikelijke werkwijze. Indien geen reactie werd gegeven op een bepaald onderdeel is dit als aparte categorie vermeld. De begrippen "enigszins" en "substantieel" zijn niet nader gedefinieerd.

De gegevens afkomstig uit de tijdregistratieformulieren zijn per gerecht bekeken. Nu uit een onderlinge vergelijking tussen de tijdregistratieformulieren van de deelnemers is gebleken dat deze *in grote lijnen* hetzelfde beeld tonen, is er voor gekozen de resultaten in paragraaf 3.2.4 gezamenlijk hun neerslag te laten vinden.[21]
In paragraaf 3.2.4.1 zullen de gegevens afkomstig uit deze tijdregistratie in een cijfermatig overzicht worden weergegeven. In de daarop volgende paragraaf 3.2.4.2 wordt naar aanleiding van die cijfers een algemene beschouwing gegeven, waarbij tevens een vergelijking zal worden gemaakt met de bevindingen afkomstig uit de beredeneerde schatting.
Rechters en secretarissen is gevraagd, indien bij een bepaalde fase met een zaak "substantieel" meer tijd gemoeid was, dit nader toe te lichten. Reden hiervoor is dat deze categorie het meest interessant is voor de evaluatie.
Bij inventarisatie van deze toelichtingen zijn dusdanige onderlinge overeenkomsten gesignaleerd dat er om die reden voor is gekozen om deze toelichtingen in een aparte paragraaf (3.2.4.3) weer te geven.

3.2.4 Resultaten tijdregistratie

3.2.4.1 Cijfers

Totaal aantal Promis zaken: 369.
De cijfers hebben betrekking op het aantal ingezonden Promis beslissingen en het aantal reacties van secretarissen, voorzitters, oudste rechters en jongste rechters, telkens met betrekking tot één bepaalde zaak.

De opgenomen cijfers dienen als volgt te worden gelezen. Als voorbeeld wordt gemakshalve het concipiëren van een zaak door een secretaris genomen. Van de 369 ingezonden beslissingen, is in totaal door 307 secretarissen een tijdregistratieformulier ingevuld.
In 24 (van die 307) zaken is op de tijdregistratieformulieren aangegeven dat het concipiëren *in die zaak* geen extra tijdsbeslag met zich bracht, in 86 (van de 307) zaken is aangegeven dat het concipiëren van Promis zaken in de pilot enigszins extra tijd met zich bracht, in 190 (van de 307) zaken is aangegeven dat het concipiëren ervan substantieel extra tijd vergde en in 7 (van de 307) zaken is op dit onderdeel geen reactie gegeven. Kortom, het secretariaat heeft in *61,9% van de zaken* aangegeven dat de Promis werkwijze ten aanzien van het onderdeel concipiëren substantieel meer tijd vergde.[22]

18 Voor de afzonderlijke gegevens van de tijdregistratie per gerecht, per geleding en per zaak, wordt verwezen naar bijlage 3d van het Eindrapport
19 Een voorbeeld van deze tijdregistratieformulieren is opgenomen in bijlage 3c bij dit rapport.
20 Herhaald wordt dat het om een divers scala van strafzaken, waaronder verstekzaken, bevestigingen, complexe (mega)zaken, (zeer) eenvoudige zaken e.d. Van de in totaal 369 beslissingen is ongeveer 5% van de zaken bij verstek afgedaan.
21 Tegen de achtergrond van de diverse werkprocessen kunnen de resultaten van de tijdregistratie per deelnemend gerecht worden nageslagen in bijlage 3d.
22 Ter voorkoming van misverstanden; in het navolgende gaat het steeds om een percentage van het totale aantal zaken waarin tijdregistratieformulieren zijn ingestuurd.

Totaal aantal reacties secretarissen: 307

Fase/ Extra Tijd	Niet (x maal)	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	223 (72,6%)	42 (13,7%)	24 (7,8%)	18 (5,9%)
Raadkamer	152 (49,5%)	111 (36,2%)	24 (7,8%)	20 (6,5%)
Concipiëren	24 (7,8%)	86 (28,0%)	190 (61,9%)	7 (2,3%)
Corrigeren	102 (33,2%)	72 (23,4%)	37 (12,1%)	96 (31,3%)

Totaal aantal reacties voorzitter: 270

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	190 (73,1%)	36 (13,8%)	7 (2,7%)	27 (10,4%)
Raadkamer	124 (47,7%)	93 (35,8%)	18 (6,9%)	25 (9,6%)
Concipiëren	8 (3,1%)	11 (4,2%)	21 (8,1%)	220 (84,6%)
Corrigeren	65 (25,0%)	84 (32,3%)	71 (27,3%)	40 (15,4%)

Totaal aantal reacties oudste rechter/raadsheer: 219

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	164 (74,9%)	19 (8,7%)	0 (0%)	36 (6,4%)
Raadkamer	107 (48,9%)	67 (30,6%)	13 (5,9%)	32 (14,6%)
Concipiëren	17 (7,8%)	2 (0,9%)	14 (6,4%)	186 (84,9%)
Corrigeren	58 (26,5%)	80 (36,5%)	51 (23,3%)	30 (13,7%)

Totaal aantal reacties jongste rechter/raadsheer: 221

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	188 (85,1%)	10 (4,5%)	0 (0%)	23 (10,4%)
Raadkamer	88 (39,8%)	98 (44,3%)	7 (3,2%)	28 (12,7%)
Concipiëren	12 (5,4%)	3 (1,4%)	10 (4,5%)	196 (88,7%)
Corrigeren	52 (23,5%)	77 (34,8%)	51 (23,1%)	41 (18,6%)

3.2.4.2 Algemene beschouwing

Uit de opgenomen overzichten springt het navolgende het meest in het oog.

Voorbewerken

Secretarissen geven in het overgrote deel (72,6%) van de zaken aan dat tengevolge van de Promis werkwijze het voorbewerken van die zaken *geen extra tijd* met zich bracht en dat in 13,7% van de zaken hiermee *enigszins* extra tijd gemoeid was. Bij deze resultaten dient men zich te realiseren dat uit de beschrijving van de werkprocessen volgt dat niet binnen alle strafsectoren de zaken door het secretariaat worden voorbewerkt. Rechters gaven in het overgrote deel van de zaken aan dat geen extra tijd gepaard ging met het voorbewerken van zaken. De percentages wijzen uit dat voorzitters, vaker dan oudste en jongste rechters, opmerken dat zij enigszins extra tijd aan de voorbewerking van zaken besteden.[23] In vergelijking met de afzonderlijke evaluaties (paragraaf 3.2.1) moet echter worden geconstateerd dat enkele deelnemers in hun reactie kenbaar hebben gemaakt dat de wijze van voorbewerken en de daarmee gemoeide tijd met enige regelmaat fors is gewijzigd respectievelijk is toegenomen. Hier speelt mee dat uit de beschrijving van de werkprocessen volgt dat niet door een ieder op eenzelfde wijze wordt voorbewerkt dan wel überhaupt zaken door secretarissen worden voorbewerkt.

Raadkameren

De fase raadkameren is in het merendeel van de zaken *niet* dan wel *enigszins* in tijd toegenomen. In vergelijking met de gegevens afkomstig uit de beredeneerde schatting en de desbetreffende evaluaties (paragraaf 3.2.1) is dit opmerkelijk te noemen. Niet

23 In acht moet worden genomen dat voorzitters in absolute aantallen meer tijdregistratieformulieren hebben ingezonden dan de oudste en de jongste rechters.

zelden werd daarbij immers aangegeven dat het raadkameren aanzienlijk meer tijd kost, met name vanwege het bespreken van de opbouw van de bewijsconstructie.[24]

Concipiëren
Secretarissen geven in ongeveer 62% van de ingezonden (tijdgeregistreerde) Promis zaken aan dat het *extra tijdsbeslag* dat met het concipiëren van een Promis conceptvonnis gepaard gaat, *substantieel* is en in 28% van de zaken *enigszins*. Zowel uit de tijdregistratieformulieren per gerecht als uit de beredeneerde schatting per gerecht blijkt dat het extra tijdsbeslag het sterkst bij het onderdeel concipiëren naar voren komt.[25] Rechters hebben in het overgrote deel van de zaken ten aanzien van dit onderdeel geen reactie gegeven. Dit laat zich waarschijnlijk verklaren door het feit dat een secretaris doorgaans concipieert. In enkele zaken gaven rechters aan tijdens de pilot concepten te hebben opgesteld, hetgeen in vergelijking met de gebruikelijke werkwijze substantieel meer tijd met zich bracht. Dit beperkt aantal werkt echter nauwelijks door, gelet op het groot aantal ingezonden tijdregistratieformulieren.

Corrigeren
Het corrigeren van concepten brengt voor het secretariaat in een derde van de zaken en in een kwart van de zaken *geen* respectievelijk *enigszins* meer tijd met zich. De rechters geven in ruim een kwart van de zaken ten aanzien van het onderdeel correctie aan dat het tijdsbeslag *substantieel* is gestegen. Ditzelfde aantal geldt voor de categorieën *geen* en *enigszins*. De indruk bestaat dat de extra gemoeide tijd afhankelijk is van het soort zaak en de omvang ervan. In relatie tot de beredeneerde schatting wijzen meerdere deelnemers evenwel op een behoorlijke toename van de benodigde correctietijd.

3.2.4.3 Specifieke opmerkingen categorie 'substantieel'

Sommige respondenten gaven bij de categorie *substantieel extra tijd* een nadere toelichting. Het is illustratief om de meest frequent voorkomende opmerkingen per afzonderlijke fase weer te geven, zodat een beeld wordt gevormd van de achterliggende oorzaak.[26]

Voorbewerken
In de fase voorbewerken is als oorzaak voor een substantieel extra tijdstoename genoemd dat de secretaris niet alleen het dossier grondiger dan voorheen leest, maar dat de voorbewerking van zaken zich tevens meer dan gebruikelijk richt op de samenvatting van de bewijsmiddelen en de bewijsconstructie, een en ander ten behoeve van een soepele uitwerking in en van het vonnis/arrest. Waar de voorbewerking reeds uitgebreid was, is deze in de pilot nog meer dienstbaar gebleken. De gerechten waarin niet wordt voorbewerkt, zien het (efficiency)belang daarvan des te meer in. Rechters besteden bij de voorbewerking (nog) meer tijd aan de bewijsconstructie en het reeds vermelden van vindplaatsen van de bewijsmiddelen. Ook de strafoplegging wordt, in zoverre mogelijk, door diverse gremia meer voorbewerkt, in die zin dat soortgelijke zaken worden geraadpleegd.

Raadkameren
Het in raadkamer bespreken van de bewijsconstructie en het afstemmen van bewijs- en strafmotiveringen kost substantieel extra tijd. Bovendien wordt er meer gedicteerd dan voorheen.

Concipiëren
In ongeveer 62% van de zaken waarin een tijdregistratieformulier is teruggezonden, blijkt dat het concipiëren van de beslissing *substantieel* meer tijd vergde. Door meerdere respondenten wordt daarbij vermeld dat dit zijn oorzaak vindt in het feit dat de bewijsmiddelen direct in het vonnis worden opgenomen. Blijkens een van de respondenten staat dit bijna gelijk aan het uitwerken van een appel. Het veelvuldig en uitgebreid gebruik van voetnoten is volgens sommige reacties tijdrovend. Volgens enkele respondenten is het lastig de 'geloofwaardigheid' van stukken van overtuiging te beschrijven. Herhaaldelijk wordt opgemerkt dat zowel standpunten inzake het bewijs als ten aanzien van de strafoplegging uitvoeriger dan voorheen expliciet in het vonnis worden weergegeven. Voorts zijn standaardbouwstenen volgens meerdere deelnemers minder bruikbaar en wordt er minder sjabloonmatig gewerkt. Er is een andere manier van schrijven en van opbouw van een vonnis ontstaan, waarbij ook de aandacht voor begrijpelijk taalgebruik extra tijd vergt.

24 Bij de bespreking van de diverse fasen wordt de kritische kanttekening geplaatst dat in het evaluatiekader is gevraagd naar een beredeneerde schatting van de extra gemoeide tijd in procenten, genomen over de hele pilot. De tijdregistratieformulieren daarentegen zijn gelijktijdig met de behandeling van een specifieke zaak ingevuld.
25 Verwezen wordt naar bijlagen 3b en 3d bij dit rapport.
26 Het gaat hier om ad hoc opmerkingen die soms bij één gerecht en soms bij meerdere gerechten worden gemaakt.

Corrigeren
Bij het onderdeel corrigeren is veel aandacht voor de vraag of de bewijsmotivering aansluit bij het onderzoek ter terechtzitting (het debat) en bij de bewezenverklaring. De concepten rouleren meer dan voorheen. Omdat er geen klassieke aanvulling volgt, wordt de bewijsconstructie zeer nauwkeurig nagelopen. Overwegingen worden meer dan gebruikelijk herschreven of door de rechter geschreven. Bovendien is er simpelweg meer tekst te corrigeren. Met name de jongste rechter wordt extra belast met het controleren van onder meer vindplaatsen.

Niet onbelangrijk is dat naast de substantiële tijdstoename, als gevolg van de hiervoor genoemde oorzaken, uit de nadere toelichtingen op de tijdregistratieformulieren valt op te maken dat sommige Promis beslissingen *geen* of *nauwelijks extra tijd* met zich brengen. Dit had als oorzaak dat het dan ging om een verstekzaak, een (gedeeltelijke) bevestiging van het vonnis van de eerste rechter, een bekennende verdachte en/of een zaak, eenvoudig van aard/omvang. Deze zaken hebben evenwel niet de boventoon gevoerd. Zo zijn de Promis beslissingen in slechts 5% van de gevallen bij verstek gewezen en lag het aantal bevestigingen, afgezet tegen het totaal aantal ingezonden beslissingen, niet heel hoog.

Voorts wordt vermeld dat op uitdrukkelijk onderbouwde standpunten ingevolge artikel 359, tweede lid, Wetboek van Strafvordering, sowieso (uitvoerig) dient te worden gerespondeerd. Daarnaast geldt voor vrijspraken dat er een ontwikkeling is ingezet waarbij deze uitvoerig(er) worden gemotiveerd.

3.2.5 Intermezzo

Het werken met het B&S-model, waarbij afhankelijk van de omvang van het debat, de discussiepunten en de rechterlijke beslissingen ten aanzien van het bewijs, maar ook ten aanzien van de strafoplegging, in het vonnis inzichtelijk worden gemaakt, vergt van zowel rechters en secretarissen - niet geheel onverwacht - meer tijd.

Uit de beschreven werkprocessen vóór en tijdens Promis, de daarmee samenhangende beredeneerde schatting, alsmede de gegevens uit de tijdregistratie worden de volgende tendensen zichtbaar:

- De gegevens afkomstig uit de beredeneerde schatting van alle deelnemers, leveren wat betreft de extra gemoeide tijd door Promis ten opzichte van het gebruikelijke werkproces de volgende *gemiddelden* op: rechters: voorbewerken +1%, zitting +0%, raadkamer +21%, concipiëren +6%, corrigeren +30% en voor de secretarissen: voorbewerken +26%, zitting +0%, raadkamer +22%, concipiëren +50%, corrigeren +27%.
- Het extra tijdsbeslag komt bij het onderdeel concipiëren van het vonnis/arrest het meest pregnant naar voren. Uit de evaluaties en de beredeneerde schatting volgt dat het *extra* tijdsbeslag op dit onderdeel per gerecht zeer sterk varieert.
- Uit de weergegeven werkprocessen en tijdregistratie valt op te maken dat de wijze van voorbewerken (door de rechters en/of secretarissen) in beperkte mate is gewijzigd. Dit komt in belangrijke mate door de wijze waarop de bewijsconstructie kan worden voorbewerkt. Voor een enkel gerecht is de verandering in werkwijze en toegenomen tijd ingrijpend te noemen.
- De zitting kent nauwelijks een ander verloop dan voorheen. Een enkeling richt de zitting zo in dat vaststaande feiten (en discussiepunten) centraal worden gesteld. Sommigen merken op dat met het doen van uitspraken op een zitting veel tijd gepaard gaat.
- De evaluaties wijzen uit dat het raadkameren tijdens Promis in grote mate overeenkomt met de gebruikelijke wijze en dat de duur ervan bij de meeste deelnemers in beperkte mate is toegenomen. De tijdregistratie wijst in voorkomende gevallen op een aanmerkelijke toename van het tijdsbeslag. Dit laatste laat zich onder meer verklaren doordat in raadkamer de bewijsconstructie in samenhang met de bewijsmotivering onmiddellijk wordt opgezet. Ook de structuur in de opbouw van de strafmotivering komt bij enkele deelnemers in raadkamer meer op de voorgrond te staan.
- Zowel voor als tijdens Promis stelt de secretaris, behoudens uitzonderingen, het vonnis/arrest in concept op. Zoals vermeld springt het toegenomen tijdsbeslag bij dit onderdeel het meest in het oog. Er is discussie ontstaan over een eventuele onderlinge taakverschuiving. Eén gerecht stelt dat het concipiëren voornamelijk op de rechter moet neerkomen.
- Op het onderdeel concipiëren is een sterke overeenkomst waar te nemen tussen de resultaten van de beredeneerde schatting en de gegevens uit de tijdregistratie. Immers, in 190 van de 307 tijdgeregistreerde zaken komt daaruit naar voren dat secretarissen substantieel meer tijd hebben besteed aan de concepten volgens het B&S-

model. De extra belasting valt, zo blijkt zowel uit de verschillende evaluaties als uit de tijdregistratieformulieren, naast het weergeven en responderen op ingenomen standpunten aangaande de bewijsvraag en de strafoplegging, met name toe te schrijven aan het opstellen van de bewijsconstructie in het vonnis/arrest in plaats van in de aanvulling, alsmede in het verwijzen naar de vindplaatsen van die bewijsmiddelen in het dossier middels het gebruik van voetnoten.

- De wijze waarop concepten worden gecorrigeerd is niet beïnvloed door de Promis werkwijze. De extra tijd die hiermee voor de rechters is gemoeid - en navenant ten aanzien van de vervolgens door de secretaris door te voeren wijzigingen - neemt in zijn algemeenheid toe. Door efficiënt gebruik te maken van elektronische correcties, hebben sommigen hiervoor een oplossing gevonden. Blijkens de tijdregistratie varieert het aangegeven extra tijdsbeslag van "geen" tot "substantieel". De indruk bestaat dat de extra tijd afhankelijk is van het soort zaak en de omvang ervan. De beredeneerde schatting wijst evenwel veelal op een behoorlijke toename van de correctietijd. Volgens velen vindt dit zijn oorzaak in de controle van de bewijsmotivering en de verwijzingen naar de vindplaatsen in het dossier.
- Het meest in het oog springend onderdeel waar de werkprocessen van de deelnemende gerechten uiteenlopen, betreft het al dan niet inhoudelijk voorbewerken van zaken door de secretaris. Binnen de gerechten waar voorbewerken thans (nog) niet plaatsvindt, wordt geconcludeerd dat invoering daarvan in ieder geval voor de secretaris een meer efficiënte aansluiting biedt bij de Promis werkwijze. Niettemin wordt ook in die gerechten waar de secretaris zaken voorbewerkt, een substantieel extra tijdsbeslag aangegeven bij het onderdeel concipiëren.
- Bij iedere Promis II beslissing is - voor zover bekend - een aanvulling van de bewijsmiddelen achterwege gebleven, hetgeen in gunstige zin van invloed moet zijn geweest op het tijdsbeslag ingeval hoger beroep of cassatieberoep is ingesteld. In welke mate het extra tijdbeslag is 'gecompenseerd' kan in het kader van de pilot niet worden meegenomen. In zijn algemeenheid is het overigens lastig om uitspraken te doen over de relatie tussen de inhoud van een rechterlijke beslissing en het instellen van een rechtsmiddel.

3.2.6 Bewijs- en strafmotivering

3.2.6.1 Bewijsmotivering

De Promis gerechten zijn bevraagd naar hun bevindingen ten aanzien van de kwaliteitsverbetering van de bewijsmotivering. Hoewel het uiteraard vooral de Toetsingscommissie is die dit thema belicht (hoofdstuk 5), zijn de volgende (algemene) punten uit de interne evaluaties zeker ook vermeldenswaard.

In de evaluaties van alle deelnemende gerechten komt naar voren dat, in afwijking van het B&S-model, de bewezenverklaring aan het einde wordt opgenomen als logische conclusie op hetgeen daaraan voorafgaand is overwogen. Bovendien blijkt dat het overgrote deel van de gerechten de bewijsmotivering doorgaans opneemt middels een zakelijke weergave van de bewijsmiddelen. In de opbouw van de bewijsredenering wordt door een aantal gerechten aangevangen met de weergave van de (op basis van de zitting) vaststaande feiten.[27]

In het projectplan Promis II is door de gerechten afgesproken dat het gebruik van voetnoten in een rechterlijke beslissing, met verwijzing naar de bewijsmiddelen, zou worden gestimuleerd. De evaluaties wijzen uit dat het gebruik van voetnoten in frequentie en in de wijze waarop deze noten worden opgenomen nogal verschillen[28]. Bovendien worden door een enkel gerecht voetnoten gebruikt bij een vrijspraak; de meeste gerechten zien hier echter van af.

In meerdere evaluaties wordt vermeld dat de indruk bestaat dat er een verband is tussen enerzijds het responderen door de rechter op het gevoerde debat en de uitgebreide motivering van de bewijsvraag- en de strafoplegging en anderzijds de berusting in het vonnis. Geen van de deelnemers heeft evenwel harde uitspraken kunnen en willen doen of de wijze van motiveren invloed heeft op het al dan niet instellen van een rechtsmiddel.
Alle deelnemende rechtbanken hebben voorts volstaan met een Promis vonnis zonder klassieke aan-

27 Zie in dit verband het rapport van de Toetsingscommissie, bijlage 5, paragraaf IV.1.
28 Bijvoorbeeld het eenmalig noemen van het hoofdproces-verbaal met daarna verwijzing naar pagina's, het werken met kopjes met een volledige benoeming of het enkel verwijzen naar paginanummers.

vulling, indien appel werd ingesteld. Er zijn geen gevallen bekend waarbij wel een (nadere) aanvulling van de bewijsmiddelen is opgesteld.
De beide gerechtshoven hebben ervoor gekozen om de uitspraken van de Hoge Raad naar aanleiding van het door de procureur-generaal ingestelde cassatieberoep in belang der wet af te wachten, alvorens cassaties in te sturen.

3.2.6.2 Strafmotivering

Aan de gerechten is verzocht om een oordeel te geven over de kwaliteitsverbetering van de strafmotivering. Hiervoor geldt wederom dat het uiteraard aan de Toetsingscommissie is om een inhoudelijke beoordeling op dit punt te geven (hoofdstuk 5). De interne evaluaties laten de volgende punten zien.

In de Promis beslissingen gaat nadrukkelijk aandacht uit naar de strafmotivering, waarbij wordt gestreefd naar een zo concreet mogelijk op het feit en de dader toegespitste motivering. De gerechten geven voorts in het bijzonder aan dat er sinds de start van de pilot uitvoerig is gediscussieerd over het al dan niet gebruiken en benoemen van oriëntatiepunten.[29]
Behoudens de Rechtbanken Breda en Zutphen en het Gerechtshof 's-Hertogenbosch heeft geen van de overige deelnemers er voor gekozen om oriëntatiepunten expliciet te vermelden. Voor de Rechtbank Breda geldt dat zij dit in voorkomende gevallen heeft gedaan. Ook Zutphen heeft deze oriëntatiepunten in een enkel geval in het vonnis opgenomen. Het Gerechtshof 's-Hertogenbosch hanteert oriëntatiepunten/bandbreedtes als vertrekpunt en noemt deze oriëntatiepunten expliciet in de arresten. In de strafoverwegingen wordt gemotiveerd waarom al dan niet van voormelde oriëntatiepunten/bandbreedtes wordt afgeweken. Daarbij worden onderscheiden van elkaar, feitgerelateerde factoren weergegeven en de weging daarvan en daarna de aan de verdachte gerelateerde factoren, met de weging ervan in die specifieke zaak.
Daarnaast besteedt het Openbaar Ministerie in 's-Hertogenbosch ook meer aandacht aan de uitleg waarom een bepaalde straf wordt gevorderd. Beleidsregels en richtlijnen worden daarbij in voorkomende gevallen expliciet op de zitting aan de orde gesteld.

3.2.7 Kwaliteit

De gerechten hebben in de evaluatie aandacht geschonken aan de kwaliteitswinst die de Promis werkwijze naar hun oordeel tot gevolg heeft. Hieruit komen de volgende elementen naar voren.

Interne controle

Alle gerechten geven in nagenoeg gelijke mate aan dat de Promis werkwijze tot gevolg heeft dat de interne controle van het oordeel naar een hoger niveau wordt getild. Enkele stellen dat het raadkameren aan diepgang wint en dat de scherpte wordt gestimuleerd door het volgen van de structuur van het B&S-model zowel ten aanzien van de bewijs- als de strafmotivering. Immers, de bewijsmotivering met samenvatting van en verwijzing naar de vindplaats van de bewijsmiddelen wordt volgens het B&S-model direct in het vonnis weergegeven.
De deelnemers zijn het erover eens dat de toetsing van de juistheid van de redenering en de controle van de bewezenverklaring met de Promis werkwijze naar voren worden gehaald. Enkele betrokkenen merken op dat het gewin van de structuur in redeneren eveneens bij de strafmotivering naar voren komt.

Weergave discussie

Het in het vonnis weergeven van het debat op de zitting wordt door de deelnemers als kwaliteitswinst gezien. De inzet van het geding wordt daarmee zichtbaar.

Explicitering derden

De rechtbanken en gerechtshoven geven aan dat de Promis werkwijze ertoe bijdraagt dat beslissingen over bewijs en strafoplegging voor procespartijen inzichtelijk(er) worden gemaakt. De standpunten worden, afhankelijk van de omvang van het debat, in het vonnis door de rechter weergegeven en volgens een bepaalde structuur besproken. Indien de rechter in hoger beroep afwijkt van de eerste rechter wordt daaraan bovendien expliciet aandacht besteed. Tevens wordt er meer dan voorheen getracht het vonnis ook voor derden begrijpelijker te maken, met name door meer aandacht te besteden aan het taalgebruik. Ten aanzien van het gebruik van voetnoten maken de participanten enkele kanttekeningen. Sommige deelnemers zijn van mening dat, indien op een pagina in een vonnis veel voetnoten staan en de voetnoten bovendien

29 De Toetsingscommissie geeft hierover specifiek haar oordeel, bijlage 5, paragraaf V.2

zelf veel verwijzingen bevatten, een vonnis juist minder overzichtelijk wordt. Een enkeling stelt dat weergave van een bewijsmotivering, zoals het B&S-model dit voorstelt, niet de enige weg is om tot meer begrijpelijkheid en leesbaarheid te komen.

Invulling functie
Vermeldenswaard is dat, hoewel er volgens de gerechten meer tijd beschikbaar zou moeten worden gesteld om deze werkwijze blijvend te kunnen toepassen, de rechters en secretarissen kenbaar maken dat het uitgebreid motiveren een meer bevredigende manier van werken is. Het secretariaat laat weten meer verdieping te vinden in de eigen functie. Ook rechters laten zich positief tot zeer positief uit over de eindproducten.
Betrokkenen vragen zich af of de taakverdeling tussen de rechters en secretarissen anders zou moeten. Het merendeel is van oordeel dat de secretaris dient te blijven concipiëren. Eén gerecht denkt hier anders over en is van mening dat rechters de vonnissen dienen te concipiëren.

3.2.8 Landelijke invoering

De ontvangen reacties ten aanzien van een landelijke invoering kwamen op de volgende onderdelen sterk overeen en lenen zich daarom goed voor de volgende algemene beschouwingen.

Personeel
Alle gerechten geven aan dat de capaciteit aan personeel dient te worden uitgebreid, wil landelijke invoering van de Promis werkwijze sectorbreed haalbaar zijn. Het overgrote deel van de deelnemers is van oordeel dat die uitbreiding hoofdzakelijk binnen het secretariaat moet plaatsvinden. Betrokkenen geven voorts aan dat voor parttimers een ander zittingsrooster zal moeten worden gemaakt en dat secretarissen wellicht louter op halve zittingen zouden moeten worden ingezet om de tijdsdruk deels te ondervangen. Er dient volgens alle betrokkenen meer tijd en ruimte te worden besteed aan scholing, in het bijzonder opleiding in schrijfvaardigheid. Ook bij de selectie van nieuw personeel verdient dit aandacht.

Werkwijze
De gerechten waar secretarissen momenteel nog geen inhoudelijke voorbewerking maken, brengen naar voren om dit in de nabije toekomst in te willen voeren. Met name de voorbewerking van een (eventuele) bewijsconstructie kan voor hen een meer efficiënte aansluiting bieden bij het concipiëren. Zo mogelijk zou de voorbereiding door de rechters kunnen worden aangepast of uitgebreid. In dat verband geldt voor raadsheren dat de voorbewerking van een zaak op basis van een Promis vonnis, op een andere wijze zal worden ingevuld.
Meerdere gerechten geven aan dat er een zaaksgebonden taakverdeling zou kunnen plaatsvinden. Een enkel gerecht geeft aan dat het concipiëren meer bij de rechter zou moeten komen te liggen. Enkele deelnemers vermelden dat de indeling van junior secretarissen tot juridische medewerkers zou kunnen worden afgestemd op de categorie zittingen.
Standaard modelvonnissen/arresten, klapschermen en bouwstenen zullen zo nodig moeten worden aangepast. Het corrigeren van concept beslissingen middels elektronisch corrigeren wordt als mogelijkheid voor tijdwinst geopperd. De gerechten zijn het erover eens dat in beginsel alle toekomstige rechterlijke beslissingen conform de Promis werkwijze dienen te worden gewezen. Om praktische redenen dient in complexe/omvangrijke strafzaken, eveneens de Promis werkwijze te worden gevolgd voor wat betreft de bespreking van de door het Openbaar Ministerie en de verdediging ingebrachte standpunten en de door de rechter gehanteerde bewijsconstructie. Voorts dient de mogelijkheid te worden opengehouden om na het instellen van een rechtsmiddel een klassieke aanvulling van de bewijsmiddelen te geven.[30]

Zitting
Enkele gerechten geven aan dat het aantal te appointeren zaken op een zitting zal moeten worden verminderd. De normering voor een MK-zitting zal met het oog op toegenomen tijdsbeslag opnieuw moeten worden bekeken. Een aantal gerechten stelt voor de wettelijke uitspraaktermijn - vooral in omvangrijke zaken - te heroverwegen.[31] Dit vergt uiteraard ingrijpen door de wetgever.

Algemeen
De Promis rechters en secretarissen wijzen in algemene zin op het belang van een cultuuromslag en attitudeverandering. Hierbij wordt onder meer

30 In de slotbeschouwingen van de Toetsingscommissie komt eveneens een soortgelijk voorbehoud naar voren, bijlage 5, paragraaf VI.
31 Ook de Toetsingscommissie signaleert dit knelpunt, bijlage 5, paragraaf IV.4.

gedoeld op een andere werkwijze bij de totstandkoming van strafvonnissen.[32]
De inschatting van de projectdeelnemers is dat met het achterwege laten van de klassieke uitwerking van de bewijsmiddelen het extra tijdsbeslag wordt teruggewonnen, indien een rechtsmiddel wordt ingesteld, zodat ook doorlooptijden worden verkort. Bovendien bestaat dan de mogelijkheid om onmiddellijk cassatiemiddelen op te stellen.

3.2.9 Beleving

Intern
Door meerdere rechtbanken en de twee gerechtshoven wordt vermeld dat de reacties bij aanvang van de pilot sceptisch waren. Gedurende de pilot drong het besef van kwaliteitsverbetering steeds meer door. De rechters en vooral de secretarissen bleven kampen met de tijdsdruk, maar tegelijkertijd is het enthousiasme toegenomen. Enkele gerechten namen reeds deel aan Promis I, waardoor dit niet tot veel (nieuwe) reacties van collega's heeft geleid. Tijdens de pilot is vanuit een enkele andere sector belangstelling geuit voor Promis. Die reacties behelzen onder meer de constatering dat de strafvonnissen in toenemende mate een civiele structuur krijgen.

Extern
Naast de ontvangen evaluatieformulieren van de betrokken advocatuur en het Openbaar Ministerie, zijn er slechts in beperkte mate externe reacties ontvangen.
Bij enkele gerechten is vanuit de lokale pers belangstelling getoond. Een lezerspanel heeft gedurende de pilot de Promis arresten van het Gerechtshof 's-Hertogenbosch gelezen. In Novum is een tweetal interviews met de projectleider geplaatst. Op 9 maart 2007 en 25 mei 2007 hebben landelijke voorlichtingsbijeenkomsten over Promis te Utrecht plaatsgehad.

3.3 Verhouding Promis I

In vergelijking met Promis I is de evaluatie door de gerechten uitgebreider. Dit heeft als voordeel dat er een completer beeld kan worden geschetst van de verzamelde bevindingen. Keerzijde van de medaille is dat deze bevindingen vaak divers zijn, waardoor onderlinge vergelijkingen moeilijk zijn te maken.

In de kern is door de deelnemers van Promis I aangegeven dat zij een duidelijke kwaliteitsverbetering hebben geconstateerd. Daarbij werd de kritische kanttekening geplaatst dat deze winst slechts kan worden behouden, indien er meer mensen en meer middelen beschikbaar worden gesteld. Dit beeld komt terug bij de deelnemers uit Promis II.
In aanvulling op de resultaten van Promis I is onder meer bij de deelnemers expliciet aandacht gevraagd voor organisatorische aspecten en voor aanbevelingen voor een landelijke invoering van Promis.

3.4 Conclusies en aanbevelingen

De bevindingen weergegeven in de paragrafen 3.2.1 tot en met 3.2.5 leveren de volgende algemene conclusies op.

- Het werken met het B&S-model vergt van rechters en secretarissen meer tijd.
- De wijze van voorbewerken (door de rechters en/of secretarissen) en daarmee samenhangend de tijdsbelasting, is in beperkte mate gewijzigd en toegenomen. Het voorbewerken van de bewijsconstructie krijgt nog meer dan gebruikelijk was de nadruk.
- De gerechten waar momenteel nog niet wordt voorbewerkt, ervaren dit in het kader van Promis als een gemis. Het *gemiddelde* uit de beredeneerde schatting laat bij de secretarissen een extra tijdstoename zien van 26%. Omdat het hier om een gemiddelde gaat, geven de afzonderlijke evaluaties een meer gevarieerd beeld.
- De zitting kent nauwelijks een ander verloop dan voorheen. Uit de beredeneerde schatting volgt dat de duur van de zitting niet is veranderd. Een enkeling richt de zitting zo in dat vaststaande feiten (en discussiepunten) centraal worden gesteld.
- De duur van het raadkameren is met het volgen van het B&S-model in beperkte mate toegenomen. Uit de *gemiddelden* van de beredeneerde schatting volgt een percentage van 21%-22% tijdstoename. De tijdregistratieformulieren laten zien dat met het raadkameren in voorkomende gevallen aanmerkelijk meer tijd is gemoeid.

32 Te denken valt onder andere aan de structuur van strafvonnissen die meer zou kunnen aansluiten bij de structuur van civiele vonnissen. Tevens speelt hierbij de taakverdeling bij het schrijven van de vonnissen een rol.

Met name het integraal bespreken van de bewijsconstructie wordt hiervan door velen als oorzaak genoemd.
- Het concipiëren van het vonnis/arrest vergt substantieel meer tijd. Het volgens de beredeneerde schatting gegeven *extra* tijdsbeslag varieert sterk per afzonderlijk gerecht, het *gemiddelde* van de secretarissen levert een tijdstoename van 50% op. Bij de tijdregistratie werd in 190 van de 307 tijdgeregistreerde zaken het extra tijdsbeslag als substantieel aangemerkt. Dit extra tijdbeslag wordt met name gerelateerd aan het opstellen van de bewijsconstructie in het vonnis/arrest in plaats van in de aanvulling.
- Gediscussieerd wordt over de noodzaak van een taakverschuiving tussen secretarissen en rechters. Slechts één gerecht stelt dat het concipiëren voornamelijk op de rechter moet neerkomen.
- De tijd van het corrigeren van concepten neemt in zijn algemeenheid toe. De tijdregistratie geeft een gevarieerd beeld van de toegenomen benodigde tijd. Het *gemiddelde* van de beredeneerde schatting levert een percentage van 30% extra tijd op voor de rechters en voor de secretarissen 27%. De gegevens uit de afzonderlijke evaluaties laten bij de secretarissen een meer gevarieerd beeld zien. De tijdstoename vindt met name zijn oorzaak in het precies nalopen van de bewijsconstructie en de hoeveelheid tekst. Elektronische correcties worden als mogelijkheid voor tijdwinst genoemd.
- Binnen de gerechten waar voorbewerking thans (nog) niet plaatsvindt, wordt geconcludeerd dat invoering daarvan in ieder geval voor de secretaris, een meer efficiënte aansluiting biedt bij de Promis werkwijze. Ook in die gerechten waar de secretaris voorbewerkt wordt een substantieel extra tijdsbeslag aangegeven bij het onderdeel concipiëren.

De bevindingen weergegeven in de paragrafen 3.2.6 tot en met 3.2.9 leveren de volgende algemene conclusies en aanbevelingen op.

- De gerechten hanteren het B&S-model niet allemaal op precies dezelfde wijze.[33] De zoektocht naar de meest logische opbouw heeft er onder meer toe geleid dat de bewezenverklaring het sluitstuk van de bewijsmotivering is. In de opbouw van de bewijsredenering wordt door een aantal gerechten aangevangen met de weergave van de (op basis van de zitting) vaststaande feiten.
- Over de wijze van het gebruik van voetnoten zijn de deelnemende gerechten verdeeld.
- Aan de strafmotivering wordt meer aandacht besteed. Het gebruik en expliciet benoemen van oriëntatiepunten houdt de deelnemende gerechten verdeeld.
- Alle betrokkenen geven aan dat de interne controle door het hanteren van het B&S-model naar een hoger niveau wordt getild, met name omdat de bewijsconstructie direct in het vonnis/arrest wordt opgenomen.
- Het weergeven van standpunten en bespreking daarvan wordt, explicieter dan voorheen, als kwaliteitswinst gezien.
- Omdat de rechter uitvoerig(er) ingaat op het ter zitting gevoerde debat en er wordt getracht de gedachtegang tot de rechterlijke beslissing omtrent de bewijsvraag en de strafoplegging volgens een bepaalde structuur op te bouwen, stellen de deelnemers dat de inzichtelijkheid van het oordeel is toegenomen, niet alleen voor procespartijen, maar ook voor derden.
- Aan begrijpelijk taalgebruik is extra aandacht besteed.
- *Koudwatervrees, omgeslagen in enthousiasme* is een passende vertaling van de interne beleving door de deelnemers en betrokken collegae.
- De rechters en secretarissen van de Promis strafkamers zijn van oordeel dat de Promis werkwijze tot meer verdieping, meer voldoening en kwaliteitsverhoging leidt en zijn daardoor allen buitengewoon positief over de werkwijze. De toegenomen tijdsdruk wordt evenwel als een sterk belemmerende factor gezien.
- Als aanbevelingen voor een landelijke invoering noemen de deelnemers het meest frequent c.q. opvallend:
  - uitbreiding personeel, vooral het secretariaat;
  - minder zaken op zitting;
  - heroverweging taakverdeling rechters/secretarissen;
  - aandacht voorbewerking;
  - gebruik van elektronische correcties;
  - opleiding schrijfvaardigheid;
  - heroverweging wettelijke uitspraaktermijn;
  - cultuuromslag.

33 De Toetsingscommissie heeft onder meer onderzocht op welke wijze invulling is gegeven aan het B&S-model, zie daarvoor bijlage 5, paragraaf IV.1 en V.1.

4 Evaluatie professionele procespartijen

4.1 Inleiding

Tijdens de pilot Promis II is op een soortgelijke wijze als in het project Promis I onder de zaaksbetrokken advocaten en officieren van justitie, respectievelijk advocaten-generaal, onderzocht hoe de Promis werkwijze is ervaren.

Uit de evaluatie van Promis I onder de betrokken procespartijen is gebleken dat de Promis werkwijze de inzichtelijkheid van de rechterlijke beslissing groter maakte. Het belangrijkste voordeel dat de professionele procespartijen hebben genoemd in het eerste project betrof "het toegenomen inzicht in de gedachtegang en het oordeel van de rechtbank als verwoord in het vonnis".[34] Omdat tijdens Promis II met nagenoeg hetzelfde B&S-model is gewerkt, is er voor gekozen niet expliciet naar de kwaliteitsverbetering te vragen, maar - kort gezegd - meer naar de voldoening en de invloed van de Promis werkwijze. Om voormelde redenen zijn in overleg met bureau Prisma de evaluatievragen uit Promis I enigszins aangepast.

Bij het toezenden van de Promis vonnissen respectievelijk arresten aan de betrokken procespartijen zijn telkens een begeleidende brief met nadere informatie over de pilot en een bijbehorend evaluatieformulier bijgevoegd.

4.2 Onderzoeksmethode en respons

De projectstaf heeft er voor gekozen, anders dan bij Promis I het geval was, niet achteraf, doch direct met het versturen van de Promis vonnissen en arresten evaluatieformulieren mee te zenden. De inschatting bestond dat deze werkwijze er toe zou leiden dat er meer ingevulde formulieren zouden worden geretourneerd dan dat bij toezending van evaluatieformulieren na afloop van de pilot het geval zou zijn geweest.

Keerzijde van de gehanteerde werkwijze is dat de bevraagde onderdelen, welke louter betrekking hadden op de bewijs- en strafmotivering, nogal eens specifiek (met het oog op één bepaald vonnis/arrest) zijn beantwoord. Door deze wijze van beantwoording bleef een algemene reflectie op de Promis werkwijze deels achterwege. Tevens is opgevallen dat bij sommige antwoorden belangwekkende reacties voorkomen die ook bij de beantwoording van andere onderdelen relevant zijn. Voorts dient te worden opgemerkt dat sommige advocaten, officieren van justitie respectievelijk advocaten-generaal meermalen zijn bevraagd, omdat zij toevallig bij meerdere Promis zaken waren betrokken. Anders dan tijdens Promis I zijn ook de procespartijen van de hoger beroepszaken bevraagd.

Het project Promis I heeft 213 rechterlijke beslissingen (126 vonnissen en 87 arresten) opgeleverd. De projectstaf Promis II heeft ongeveer 370 rechterlijke Promis beslissingen ontvangen. Deze stijging is onder meer te verklaren door het toegenomen aantal deelnemende gerechten.
Het is niet exact bekend hoeveel evaluatieformulieren in Promis II door de gerechten zijn uitgezet. De projectstaf gaat ervan uit dat, vergeleken met de genoemde 370 rechterlijke beslissingen, er minder evaluatieformulieren zijn verzonden, onder meer vanwege verstekzaken, zaken zonder raadsman en organisatorische kwesties. Evenmin is bekend hoeveel formulieren er zijn uitgezet naar enerzijds de Balie en anderzijds het Openbaar Ministerie.
Afgezet tegen het totale aantal rechterlijke beslissingen en betrokken procespartijen op jaarbasis betreft het uiteraard een betrekkelijk gering aantal.

In het project Promis I zijn destijds 139 evaluatieformulieren uitgezet naar de professionele procespartijen. Van dit aantal zijn 69 formulieren (38 Balie en 27 Openbaar Ministerie) geretourneerd.
In Promis II heeft de projectstaf in totaal 169 ingevulde evaluatieformulieren terugontvangen.
Daarvan zijn er 95 afkomstig van de advocatuur en 74 van het Openbaar Ministerie. Bij beide groepen hadden enkele evaluatieformulieren betrekking op

34 Zie pagina 42 van het Evaluatierapport PROMIS, Project motiveringsverbetering in strafvonnissen, 26 mei 2005.

meerdere zaken. De respons is over de deelnemende gerechten gelijkmatig verdeeld.

De evaluatie bevatte een drieledige onderverdeling, uitgesplitst naar de motivering van de bewezenverklaring (1), de strafmotivering (2) en verbetersuggesties (3). Benadrukt wordt dat de evaluatie zich specifiek op deze onderdelen richtte en dat er niet expliciet is gevraagd naar overige in het vonnis voorkomende onderdelen.

De gestelde vragen in de evaluatie luidden kort gezegd als volgt:[35]

1.a en 2.a
Voldoende weergave door verdediging/Openbaar Ministerie ingenomen standpunten?

1.b en 2.b
Voldoende bespreking door de rechter van de ingenomen standpunten?

1.c en 2.c
Voldoende inzicht in de gedachtegang van de rechter?

1.d
Bewijsoverweging met samenvatting en verwijzing naar de vindplaats van de redengevende feiten en omstandigheden afdoende?

3
Verbetersuggesties beoogde landelijke invoering van de Promis werkwijze.

4.3 Resultaten

Per evaluatievraag (1.a tot en met 3) is aan de respondenten gevraagd of dit onderdeel door hen als 'voldoende' wordt beschouwd. Omdat de evaluatievragen in deze open vorm zijn gesteld, lenen de antwoorden zich minder goed voor een vertaling naar percentages.

Vanwege de open vraagstelling heeft een groot aantal respondenten de gestelde vragen beantwoord met "ja" of "nee". Andere betrokkenen hebben naast "ja" of "nee" een nadere toelichting gegeven. Per bevraagd onderdeel is telkens weergegeven of de reacties zijn uitgedrukt in de waarderingen *voldoende* (louter "ja"), of *voldoende* ("ja") *met een bepaalde toelichting* dan wel *onvoldoende* (louter "nee") of *onvoldoende* ("nee") *met een bepaalde toelichting*.

De overeenkomsten binnen de reacties, zijn in algemene zin weergegeven. Enkele in het oog springende opmerkingen zijn voorts apart vermeld.

De antwoorden van de respondenten zijn per bevraagd onderdeel zo goed mogelijk gecategoriseerd. Er is voor gekozen om de gegeven antwoorden onder te verdelen per doelgroep (enerzijds advocatuur en anderzijds Openbaar Ministerie) en voorts wat de aantallen betreft in subgroepen. Deze subgroepen zijn in vijf categorieën onderverdeeld, te weten de categorieën 0% tot 25% ('een beperkt of klein aantal'), 25% tot 40% ('een minderheid'), 40% tot 60% (de zogenaamde middencategorie), 60% tot 75% ('een meerderheid' of 'het merendeel') en 75% tot 100% ('een overgrote meerderheid' of het 'overgrote deel').

4.3.1 Bewijsmotivering

4.3.1.1 Weergave standpunten (1.a)
Advocatuur
Het overgrote deel van de respondenten geeft aan dat de ingenomen standpunten omtrent de bewijsvraag voldoende in het vonnis/arrest zijn opgenomen. Een enkeling van die groep geeft aan dat dit ruimschoots voldoende is gebeurd en meer dan in normale strafvonnissen het geval is. Een beperkt aantal is van mening dat standpunten summier dan wel onvoldoende zijn weergegeven.

Openbaar Ministerie
Respondenten geven in overgrote mate aan dat ingenomen standpunten voldoende zijn weergegeven. Een klein aantal geeft aan dat standpunten onvoldoende in het vonnis/arrest terugkomen.

Bijzonderheden
Een verschil in waardering tussen Openbaar Ministerie en Balie is in onderdeel 1.a nauwelijks zichtbaar geworden.

35 Voor een volledig overzicht van de evaluatieformulieren en de binnengekomen reacties wordt verwezen naar bijlagen 4a en 4b bij dit rapport.

4.3.1.2 Bespreking standpunten (1.b)

Advocatuur

De Balie geeft in meerderheid aan dat de rechter de standpunten voldoende heeft besproken. Een beperkt aantal geeft aan dat de rechter tekort is geschoten in de bespreking of dat enkele onderdelen wel en sommige andere onderdelen niet voldoende zijn besproken. Een enkeling laat weten dat de rechter de standpunten verkeerd heeft geïnterpreteerd.

Openbaar Ministerie

Officieren van justitie en advocaten-generaal geven in overgrote mate aan dat ingenomen standpunten in het vonnis/arrest voldoende worden besproken. Een beperkt aantal respondenten vindt dat de rechter onvoldoende op ingenomen standpunten over de bewijsvraag is ingegaan. Een enkeling geeft aan dat standpunten van de verdediging, in tegenstelling tot standpunten van het Openbaar Ministerie, wèl worden opgenomen.

Bijzonderheden

Bij onderdeel 1.b waren de reacties van het Openbaar Ministerie in lichte mate positiever in vergelijking met die van de betrokken raadslieden.

Opvallend is dat zowel bij het onderdeel weergave standpunten (1.a) als bij de bespreking standpunten (1.b), door beide procespartijen wordt aangegeven dat pleitnota's en requisitoiren die op schrift zijn gesteld aan het vonnis/arrest zouden moeten worden gehecht.

Tevens is in beide groepen door een enkeling aangegeven dat zijn/haar standpunt niet is weergegeven, maar wel door de rechter is overgenomen, zodat dit om die reden niet als bezwaarlijk is opgevat. Kennelijk is er dan sprake van een impliciete overname van dat standpunt.

4.3.1.3 Inzichtelijkheid oordeel rechter (1.c)

Advocatuur

Op een beperkt aantal respondenten na, geeft een overgroot deel van de betrokken raadslieden aan dat het vonnis de gedachtegang van de rechter voldoende inzichtelijk maakt. Bijna de helft van die overgrote meerderheid aan positieve reacties wijzen spontaan op de inzichtelijkheid van de bewijsmotivering, welke als "meer dan voldoende" wordt beschouwd.

Die 'extra' positieve klank spitst zich met name toe op het gevolg dat de keuze voor het al dan niet instellen van een rechtsmiddel zorgvuldiger kan worden gemaakt. In verband daarmee wordt tevens herhaaldelijk aangegeven dat de kans van slagen van het rechtsmiddel beter kan worden ingeschat en voorts de bezwaren tegen het vonnis eerder dan voorheen kunnen worden geformuleerd.[36] Daarnaast wordt door een aantal respondenten opgemerkt dat de beslissingen zowel richting de cliënt als de verdediging meer duidelijkheid bieden en dat er een beter begrip van de beslissingen is. Voorts wordt frequent aangegeven dat de beslissingen meer overtuigingskracht hebben en cliënten zich bovendien gehoord voelen. Tevens geven sommige advocaten aan dat de gebezigde structuur in de beslissingen meer overzicht biedt. Een en ander leidt, zo blijkt uit enkele toelichtingen, tot een groter draagvlak voor en acceptatie van de beslissingen, alsmede in een enkel geval tot berusting in de uitspraak.

Openbaar Ministerie

Ook hier geldt dat op een beperkt aantal respondenten na, de betrokken officieren van justitie/ advocaten-generaal aangeven dat de gedachtegang van de rechter in het vonnis voldoende inzichtelijk wordt. Slechts een enkeling is van mening dat het vonnis geen inzicht geeft in het oordeel van de rechter.

Van de positieve reacties wijst het merendeel hoofdzakelijk op de transparantie van het rechterlijk oordeel, een betere afwegingsmogelijkheid voor het al dan niet instellen van een rechtsmiddel en op een groter draagvlak voor en acceptatie van de beslissingen.

Bijzonderheden

In de reacties van de Balie en het Openbaar Ministerie komt vrij regelmatig naar voren dat er door de inzichtelijkheid van het rechterlijk oordeel over de bewijsvraag een betere keuzemogelijkheid is ontstaan voor het al dan niet instellen van een rechtsmiddel. Vermeldenswaard is dat een enkele maal is aangegeven dat, na lezing van het vonnis/ arrest, is afgezien van het instellen van een rechtsmiddel.

36 In dit verband valt onder andere te denken aan de opgave van getuigen in een schriftuur als bedoeld in artikel 410 van het Wetboek van Strafvordering (in combinatie met de artikelen 264 en 414 WvSv).

Opmerking verdient voorts dat daar waar werd vermeld dat standpunten onvoldoende zijn weergegeven en besproken, de beslissing van de rechter desalniettemin inzichtelijk is bevonden.
Bij onderdeel 1.c zijn de reacties van het Openbaar Ministerie in vergelijking met die afkomstig uit de advocatuur in nagenoeg gelijke mate positief tot zeer positief.

Opvalt dat de professionele procespartijen vergeleken met de onderdelen 1.a (weergave standpunten) en 1.b (bespreking standpunten) bij dit onderdeel (1.c) uiterst positief zijn en weinig kritische geluiden klinken, terwijl bij de eerdere onderdelen een overgrote meerderheid ook positief is, doch dat zowel de Balie als het Openbaar Ministerie kritiek leveren.

4.3.1.4 Samenvatting bewijsmiddelen en verwijzing vindplaats (1.d)

Advocatuur
Het overgrote deel van de betrokken raadslieden laat zich positief uit over de wijze waarop in een Promis vonnis/arrest de bewijsoverweging is opgesteld. Uit de - in een merendeel van die groep - spontaan gegeven toelichtingen bij de antwoorden valt op te maken dat de structuur in opbouw als 'meer dan voldoende' wordt gezien. Veelal komt naar voren dat deze werkwijze, evenals uit de reacties ten aanzien van de inzichtelijkheid volgt, er toe leidt dat de afweging tot het instellen van een rechtsmiddel beter kan worden gemaakt en beslissingen voor cliënt en verdediging beter zijn te begrijpen. Daarnaast wordt veelvuldig aangegeven dat het nazoeken/controleren van aangehaalde passages in het dossier wordt vereenvoudigd, dat de redenering van de rechter vóór instellen van appel verifieerbaar wordt en dat beroepsprocedures beter kunnen worden voorbereid dan wel afgebakend.
Een beperkt aantal respondenten beoordeelt de bewijsoverweging als niet afdoende. Een enkele respondent constateert maar weinig verschil ten opzichte van de gebruikelijke vonnissen, vindt dat slechts standaardoverwegingen volgen en ervaart het volstaan met verwijzingen naar verklaringen als onvoldoende.

Openbaar Ministerie
De respondenten geven in overgrote mate aan dat de bewijsoverweging met opname van (een samenvatting van) de bewijsmiddelen en verwijzing naar de vindplaats als positief wordt ervaren. Naast de genoemde voordelen zoals een betere afweging voor het instellen van een rechtsmiddel, de grotere inzichtelijkheid en meer begrip voor de beslissing van de rechter, wordt door een gedeelte van deze groep aangegeven dat deze werkwijze ertoe leidt dat de waardering van de bewijsmiddelen in hoger beroep beter kan worden aangevochten. Voorts zijn de beslissingen verifieerbaar en kan het requisitoir in hoger beroep beter worden voorbereid, aldus een gedeelte van die groep. Bovendien wordt in een enkel geval aangegeven dat ten gevolge van deze werkwijze het rechtsmiddel is ingetrokken. Slechts een enkele officier van justitie/advocaat-generaal vindt de bewijsoverweging geen meerwaarde hebben.

Bijzonderheden
Ten aanzien van onderdeel 1.d zijn de reacties van het Openbaar Ministerie in lichte mate positiever dan die van de Balie.

Met enige voorzichtigheid kan worden gezegd dat uit de gegeven reacties van de respondenten volgt dat, indien het vonnis in ruime mate inzicht geeft in het oordeel en de gedachtegang van de rechter en dit door bewijsmotivering, met samenvatting van de bewijsmiddelen, wordt ondersteund, de keuze om al dan niet een rechtsmiddel in te stellen zorgvuldiger wordt gemaakt. De inrichting van een vonnis leidt soms tot acceptatie van en berusting in de beslissing.

4.3.2 Strafmotivering

4.3.2.1 Weergave standpunten (2.a)

Advocatuur
Het merendeel van de respondenten geeft aan dat de ingenomen standpunten omtrent de strafoplegging voldoende in het vonnis/arrest zijn verwerkt. Een enkeling van die groep geeft in aanvulling daarop aan dat deze weergave ruimschoots voldoende was en beter dan in normale strafvonnissen. Een beperkt aantal is van mening dat de standpunten van zowel verdediging als Openbaar Ministerie summier worden weergegeven en in enkele gevallen onvoldoende of geheel niet zijn weergegeven.

Openbaar Ministerie
Respondenten geven in overgrote mate aan dat ingenomen standpunten over de strafoplegging voldoende zijn opgenomen. Een klein aantal vindt dat standpunten onvoldoende in het vonnis/arrest terugkomen.

Bijzonderheden
Een verschil in waardering tussen Openbaar Ministerie en Balie is in onderdeel 2.a nauwelijks zichtbaar geworden. De advocatuur lijkt iets minder positief te zijn over de weergave van de standpunten over de straf.

4.3.2.2 Bespreking standpunten (2.b)

Advocatuur
De Balie geeft in overgrote meerderheid aan dat de rechter de standpunten inzake de straftoemeting voldoende heeft besproken. Een beperkt aantal vermeldt dat enkele onderdelen wel en andere onderdelen niet zijn besproken. Een enkele keer is aangegeven dat de rechter tekort is geschoten in de bespreking.

Openbaar Ministerie
Officieren van justitie en advocaten-generaal geven in overgrote mate aan dat ingenomen standpunten in het vonnis/arrest voldoende worden besproken. Een klein aantal respondenten is van oordeel dat de rechter onvoldoende op ingenomen standpunten is ingegaan.

Bijzonderheden
Bij onderdeel 2.b zijn de reacties van het Openbaar Ministerie in vergelijking met die van betrokken raadslieden soortgelijk. Zowel enkele respondenten van de Balie als van het Openbaar Ministerie zijn van mening dat in sommige gevallen hun standpunt onvoldoende wordt weergegeven en behandeld. Door het Openbaar Ministerie wordt vooral als kritiekpunt geuit dat de eis van het Openbaar Ministerie weliswaar wordt opgenomen in de beslissing, maar niet de door de officier van justitie gegeven onderbouwing daarvan. Tevens blijkt uit enkele reacties van het Openbaar Ministerie dat het standpunt niet is opgenomen, maar dat dit in hun ogen niet zo bezwaarlijk is, nu de rechter een straf heeft opgelegd die gelijk is aan de eis. Kennelijk betreft het in een dergelijk geval een impliciete overname van dat standpunt.

4.3.2.3 Inzichtelijkheid oordeel rechter (2.c)

Advocatuur
Op een beperkt aantal respondenten na, zijn de betrokken raadslieden van mening dat het vonnis de gedachtegang van de rechter ten aanzien van de strafoplegging - gelijk als bij de bewijsvraag - voldoende inzichtelijk maakt. In bijna de helft van die overgrote meerderheid aan positieve reacties, geven nadere toelichtingen blijk van de kwalificatie “meer dan voldoende”. Een klein aantal beoordeelt de inzichtelijkheid als niet voldoende. De gevolgen van de inzichtelijkheid van de beslissingen die door de groep (extra) positief gestemden worden genoemd, zijn onder meer de betere keuzemogelijkheid voor het instellen van een rechtsmiddel, een beter begrip van beslissingen, alsmede meer overtuigingskracht van die beslissingen. Sommige advocaten geven aan dat de aandachtspunten van de zaak uitvoeriger worden onderstreept en dat voorts de gehanteerde structuur aan de overzichtelijkheid van een beslissing bijdraagt. Daarnaast wordt veelvuldig opgemerkt dat Promis beslissingen een meer volledige uitleg en informatievoorziening bieden aan cliënten. Een en ander leidt volgens meerdere respondenten tot vergroting van het draagvlak voor en acceptatie van de beslissingen. In een enkel geval vermeldt een advocaat dat ten gevolge van de inzichtelijkheid van het oordeel van de rechter wat betreft de strafoplegging, van het instellen van een rechtsmiddel is afgezien.

Openbaar Ministerie
Op een beperkt aantal respondenten na, zijn de meeste betrokken officieren van justitie/advocaten-generaal van oordeel dat de gedachtegang van de rechter in het vonnis voldoende inzichtelijk werd. Slechts een enkeling vindt het vonnis geen inzicht geven in het oordeel van de rechter. Van de positieve reacties omtrent de inzichtelijkheid van het oordeel wijst een groot deel op meer transparantie van de rechterlijke beslissing en op de mogelijkheid een meer zorgvuldige afweging te kunnen maken inzake het al dan niet appelleren. Daarnaast wordt veelvuldig aangegeven dat de Promis werkwijze tot meer draagvlak voor en acceptatie van de beslissingen leidt.

Bijzonderheden
Bij onderdeel 2.c waren de reacties van het Openbaar Ministerie in vergelijking met die afkomstig uit de advocatuur nagenoeg gelijk; men was grotendeels positief tot zeer positief.

Opmerking verdient dat daar waar werd aangegeven dat standpunten onvoldoende weergegeven en besproken waren, de beslissing van de rechter ten aanzien van de strafoplegging desalniettemin inzichtelijk werd bevonden.

Tevens zij vermeld dat zowel door Balie als Openbaar Ministerie als verbeterpunt werd aange-

geven dat zij standpunten uitdrukkelijk dienen aan te voeren, liefst op schrift.

Opvalt dat de professionele procespartijen ten opzichte van de onderdelen 2.a (weergave standpunten) en 2.b (bespreking standpunten) bij dit onderdeel (2.c inzichtelijkheid strafoplegging) uiterst positief zijn en er weinig kritische geluiden klinken, terwijl bij de eerdere onderdelen een overgrote meerderheid ook positief is, doch dat zowel de Balie als het Openbaar Ministerie (meer) kritiek leveren.

Ten aanzien van de inzichtelijkheid in de strafmotivering kan met enige voorzichtigheid worden gezegd, dat indien deze door procespartijen als ruim voldoende wordt aangemerkt, de keuze om al dan niet een rechtsmiddel in te stellen zorgvuldiger kon worden gemaakt en dat dit in een enkel geval leidde tot acceptatie van en berusting in de beslissing.

4.3.3 Suggesties landelijke invoering

Advocatuur en Openbaar Ministerie
Een groot aantal van de respondenten heeft geen suggesties gedaan. De respondenten (Balie dan wel Openbaar Ministerie) die wel een suggestie hebben gegeven, wijzen onder meer op het aanhechten van pleitnota's en schriftelijke requisitoiren, het (nog) uitvoeriger weergeven van de standpunten van de procespartijen en het citeren van verklaringen van getuigen en/of verdachten indien deze voor het bewijs worden gebezigd. Het samenvatten van bewijsmiddelen zou volgens sommige respondenten tot onvolkomenheden kunnen leiden. Tevens wordt gewezen op het belang van het behouden van de graad van intensiviteit bij de bespreking van ingenomen standpunten en op het vasthouden aan een duidelijke structuur.
Voorts wordt als aanbeveling het openstellen van een database genoemd, waarin alle Promis beslissingen worden opgenomen. Enkele betrokkenen geven aan dat tot een zo snel mogelijke landelijke invoering van deze werkwijze dient te worden overgegaan.
Meer in het bijzonder ten aanzien van de strafmotivering wordt door enkelen gewezen op meer structuur, het vermijden van standaardmotiveringen en meer aandacht voor de persoonlijke omstandigheden van een verdachte.

4.4 Verhouding Promis I

Vergeleken met de evaluatie onder de betrokken procesdeelnemers tijdens Promis I kan voorzichtig worden geconstateerd dat de indruk bestaat dat professionele procespartijen voor wat betreft de *bewijsmotivering* positief zijn, net als procesdeelnemers dit in het eerste project over dit onderdeel waren, zij het dat in Promis II de bewijsconstructie op een andere wijze is opgezet. Naar voren komt dat professionele procespartijen, zowel Balie als Openbaar Ministerie, voor het overgrote deel enthousiast zijn over de ten opzichte van Promis I aanvullende wijze waarop de bewijsmotivering wordt ingekleed.

Ten aanzien van de *strafmotivering* kan voorzichtig worden gesteld dat de reacties in vergelijking met die uit het eerste project positiever zijn. Waren er in het eerste project nog veel respondenten die kritische geluiden uitten over de strafmotivering, de indruk bestaat dat die kritiek er thans in slechts beperkte mate is. Het grootste deel van de respondenten, zowel Balie als Openbaar Ministerie, is positief over de strafmotivering in dit vervolgproject.[37]

4.5 Conclusies en aanbevelingen

Respondenten geven voornamelijk voordelen aan van het werken volgens de Promis wijze.
Met name over de inzichtelijkheid van het oordeel van de rechter ten aanzien van de bewijs- en strafmotivering zijn de respondenten positief tot zeer positief. Hoewel ook ten aanzien van de weergave van standpunten en de bespreking daarvan de reacties positief zijn, zijn deze in aantal minder. Daarbij worden bovendien wat meer kritische kanttekeningen gemaakt.
Het samenvatten van de bewijsmiddelen en het verwijzen naar de vindplaatsen in het dossier wordt positief ontvangen. Het geeft inzicht in de gedachtegang van de rechter en vergemakkelijkt de 'controle' op de rechterlijke beslissing.
Een klein aantal respondenten noemt het samenvatten van bewijsmiddelen evenwel onoverzichtelijk en

37 Opgemerkt zij dat andere betrokkenen dan tijdens Promis I zijn bevraagd.

wijst op de risico's van deze werkwijze. De meest frequent voorkomende aanbevelingen die ten behoeve van een landelijke invoering door de procespartijen zijn gegeven, zijn onder paragraaf 4.3.3 weergegeven.

- De respons onder de professionele procespartijen is met een aantal van 169 ingezonden formulieren, in het licht van ongeveer 370 ontvangen rechterlijke beslissingen redelijk te noemen.
- Het overgrote deel van de respondenten (Balie en Openbaar Ministerie) is van mening dat het weergeven en bespreken van standpunten voldoende is. Een beperkt aantal beoordeelt deze onderdelen als onvoldoende (paragrafen 4.3.1.1, 4.3.1.2, 4.3.2.1 en 4.3.2.2).
- De respondenten zijn in meerderheid positief tot zeer positief over het inzicht dat het vonnis geeft inzake het rechterlijk oordeel ten aanzien van het bewijs en de strafoplegging. Enkelen zijn echter van mening dat het vonnis onvoldoende inzicht geeft (paragrafen 4.3.1.3 en 4.3.2.3). In het bijzonder wordt door zowel de advocatuur als het Openbaar Ministerie melding gemaakt van de volgende voordelen:
  - vergroting overzichtelijkheid vonnis;
  - meer zorgvuldige afweging al dan niet instellen rechtsmiddel;
  - vergroting acceptatie en draagvlak beslissingen;
  - meer zorgvuldige voorbereiding rechtsmiddelen;
  - vaker berusting in de beslissing.
- De procespartijen zijn in overgroot aantal positief tot zeer positief over de weergave van de bewijsmiddelen met vermelding van de vindplaatsen (paragraaf 4.3.1.4). Slechts een enkeling oordeelt dat de bewijsmotivering geen meerwaarde heeft en dat met standaardoverwegingen wordt volstaan.
  Specifiek bij dit onderdeel wordt meermalen het volgende opgemerkt:
  - reeds controle bewijsredenering in verkort vonnis;
  - betere toetsing waardering gebezigde bewijsmiddelen;
  - meer adequate voorbereiding appelprocedures;
  - betere uitleg beslissing aan cliënt.
- Respondenten hebben enkele verbetersuggesties gegeven, waarbij onder andere aandacht voor structuur en de intensiviteit van de bespreking van het gevoerde debat, alsmede het overgaan tot een (zo snel mogelijke) landelijke invoering zijn genoemd (paragraaf 4.3.3).
- De respondenten van Promis II zijn, net zoals die van Promis I, positief over zowel de bewijs- als strafmotivering. De reacties ten aanzien van de strafmotivering lijken zelfs nog positiever te zijn dan die uit Promis I.

5 Evaluatie Toetsingscommissie

De projectgroep heeft er voor gekozen om het evaluatierapport van de Toetsingscommissie in ingekorte vorm weer te geven.[38] Voor het volledige rapport wordt verwezen naar bijlage 5. Zoals in de voorgaande hoofdstukken reeds naar voren is gekomen, heeft de Hoge Raad der Nederlanden een tweetal richtinggevende arresten gewezen die voor de Toetsingscommissie als een aanvullend toetsingskader hebben gediend. De hiernavolgende passages zijn nagenoeg letterlijk aan het rapport van de Toetsingscommissie ontleend. Daar waar in het rapport de belangrijkste bevindingen zijn opgenomen, zijn deze in de ingekorte versie in de marge gemarkeerd met het teken: ➲

5.1 Inleiding

Volgens het projectplan was het de bedoeling dat de Promis beslissingen slechts zouden worden beoordeeld in het licht van de Promis II doelstellingen.[39] Maar gelet op de conclusie van een landelijke werkgroep, ingesteld door de sectorvoorzitters van de strafsectoren met als opdracht om over Promis te rapporteren, dat vanaf het voorjaar van 2007 een begin kon worden gemaakt met een landelijke invoering onder de voorwaarde dat de Promis motiveringswijze ook door de Hoge Raad in overeenstemming met het wettelijk bewijsstelsel zou worden beoordeeld, kwam er na de twee belangwekkende richtinggevende arresten van de Hoge Raad van 15 mei 2007 een afzonderlijk toetsingkader bij. Hierbij verdient vermelding dat alle beslissingen die uit het kader van Promis II aan de Toetsingscommissie zijn voorgelegd dateren van vóór de arresten van de Hoge Raad.

In 00650/07 CW en 00651/07 CW oordeelde de Hoge Raad dat het wettelijk stelsel aldus moet worden begrepen dat de motivering van de bewezenverklaring - behoudens indien sprake is van een bekennende verdachte - op zijn minst dient te bestaan uit de weergave in het vonnis van die onderdelen van de bewijsmiddelen die de rechter redengevend acht voor de bewezenverklaring.[40] De vraag of de weergave van de redengevende onderdelen van de bewijsmiddelen ook op een andere manier kan geschieden dan door deze op de tot nu toe gebruikelijke wijze weer te geven, wordt door de Hoge Raad bevestigend beantwoord. De Hoge Raad noemt als duidelijke voordelen van de Promis methode dat een dergelijke bewijsredenering de inzichtelijkheid van de door de rechter gevolgde gedachtegang kan bevorderen en dat de verdachte terstond na de uitspraak beschikt over een uitgewerkt vonnis. De Hoge Raad stelt zich op het standpunt dat van een aanvulling op het vonnis geen sprake meer kan zijn, omdat bij de Promis werkwijze geen verkort vonnis of arrest wordt gewezen. De Hoge Raad waarschuwde vervolgens wel dat een bewijsmotivering in de vorm van een bewijsredenering het gevaar in zich bergt dat niet alle onderdelen van de bewezenverklaring genoegzaam worden gemotiveerd, doordat die redenering te zeer wordt afgestemd op hetgeen de verdachte en zijn raadsman tegen het hem gemaakte verwijt hebben ingebracht.
Voorts ging de Hoge Raad in op het onderscheid tussen de redengevende feiten en omstandigheden en gevolgtrekkingen die de rechter aan die feiten en omstandigheden verbindt. Waar met een gevolgtrekking wordt volstaan zonder dat de onderliggende redengevende feiten en omstandigheden worden opgenomen, is aan het wettelijk motiveringsvereiste niet voldaan. De Hoge Raad benadrukt dat bij de Promis werkwijze noodzakelijk is dat de verwijzing naar de wettige bewijsmiddelen waaraan de redengevende feiten en omstandigheden zijn ontleend, zo nauwkeurig is dat kan worden beoordeeld of de bewezenverklaring in toereikende mate steunt op de inhoud van wettige bewijsmiddelen en of de samenvatting geen ongeoorloofde conclusies of niet redengevende onderdelen inhoudt dan wel of het bewijsmiddel niet is gedenatureerd. In 00650/07 CW oordeelt de Hoge Raad vervolgens dat de bewijsmotivering voldoet aan de in zijn arrest geformuleerde eisen. Dit was niet het geval ten aanzien van het arrest van het Hof in 00651/07 CW.

31

38 Voor de samenstelling van de Toetsingscommissie zij verwezen naar bijlage 1b.
39 Zie hoofdstuk 2, paragraaf 2.2 van dit rapport.
40 Beide uitspraken dateren van 15 mei 2007, LJN BA0424 en BA0425, gepubliceerd NJ 2007, 387 en 388 m.nt. YB, opgenomen in bijlage 7.

Een toetsing aan het door de Hoge Raad gedicteerde kader kan duidelijk maken of de Promis werkwijze mogelijk aanpassing behoeft om te kunnen voldoen aan de door de Hoge Raad uitgezette lijn.

5.2 Toetsingsmateriaal

De Toetsingscommissie heeft tijdens de pilot 369 Promis vonnissen en arresten ontvangen. De uitspraken zijn gewezen in de periode van 28 november 2006 tot en met 11 april 2007. Hieruit heeft de commissie een veertigtal uitspraken geselecteerd, waarvan twintig afkomstig van de rechtbanken en twintig van de gerechtshoven.

5.3 Bevindingen Toetsingscommissie

5.3.1 Bewijsmotivering

5.3.1.1 Opbouw bewijsmotivering

De aanbevelingen van de Toetsingscommissie Promis I en de opmerkingen van diverse werkgroepen hebben geleid tot het volgende model voor Promis II (verkort weergegeven):

A. De bewezenverklaring.
B. Een opsomming gebezigde bewijsmiddelen met vindplaatsvermelding.
C. Samenvatting van de bewijsmiddelen (de samenvatting kan achterwege blijven als de verdachte heeft bekend en geen verweer voert).
D. Samenvatting van het standpunt van de verdediging en/of het Openbaar Ministerie.
E. De (verplichte) motivering van de bewezenverklaring.
F. Nadere motivering ten aanzien van het terechtzitting aangevoerde.

Ten aanzien van de volgorde van de verschillende onderdelen van de bewijsmotivering zijn andere keuzes denkbaar, met name voor wat betreft de plaats van de bewezenverklaring.

Alle Rechtbanken en Gerechtshoven hanteren een andere opbouw. In geen van de door de Toetsingscommissie beoordeelde vonnissen en arresten wordt het model in zijn geheel gevolgd. In veel gevallen wordt de verwerping van een verweer besproken in een onderdeel waarin vervolgens tegelijk de bewijsmiddelen worden opgesomd. Hoewel dit op zich de motivering niet ondeugdelijk maakt en geen afbreuk hoeft te doen aan de helderheid, duidelijkheid en inzichtelijkheid van de bewijsmotivering, vergroot deze werkwijze wel de kans op fouten, in het bijzonder dat de kans dat onderdelen van de bewezenverklaring in de motivering worden vergeten.

In zijn algemeenheid komt de commissie tot de conclusie dat de Promis uitspraken niet alleen inzichtelijker zijn geworden ten opzichte van de oude manier van motiveren, maar beter dan bij Promis I het geval was passen binnen het wettelijk bewijsstelsel. Voor sommige geconstateerde gebreken geldt dat zij ook kunnen kleven aan tot nu toe gebruikelijke werkwijze. Een vaste opbouw in de uitspraak, zoals bijvoorbeeld het Gerechtshof 's-Hertogenbosch hanteert, draagt bij aan de inzichtelijkheid van de uitspraak.

In een uitspraak komen dan telkens dezelfde onderdelen voor, bijvoorbeeld als volgt:

I. Weergeven tenlastelegging.
II. Vaststaande feiten.
III. Standpunt van het Openbaar Ministerie en de verdediging.
IV. Bespreking van de verweren gecombineerd met opsomming en samenvatting van de bewijsmiddelen.
V. Bewezenverklaring.

Het gevaar dat niet alle onderdelen van de bewezenverklaring genoegzaam worden gemotiveerd omdat de motivering van de bewezenverklaring te veel wordt afgestemd op het weerleggen van de verweren van de verdediging, kan door het opnemen van een onderdeel "vaststaande feiten" sterk worden gereduceerd. In de bewijsredenering kan vervolgens worden ingegaan op hetgeen de verdachte (en het Openbaar Ministerie) met betrekking tot het ten laste gelegde hebben ingebracht.

In een enkele uitspraak wordt de tenlastelegging kort samengevat (in gewone spreektaal) weergegeven. Deze klare taal wordt als verhelderend gewaardeerd. Uitspraken van het Gerechtshof Arnhem en de Rechtbank Utrecht wijken af van die van andere gerechten doordat de tenlastelegging en de bewezenverklaring aan het vonnis of arrest worden gehecht. De commissie acht een dergelijke werkwijze, zeker daar waar het de bewezenverklaring betreft minder gelukkig. Bij plaatsing van de uitspraak op de website van de rechtspraak is de bewezenverklaring dan niet kenbaar voor de lezer. Ten aanzien van de aangehechte tenlastelegging

geldt dit bezwaar minder, zo lang de tenlastelegging in de uitspraak zelf kort is samengevat. Ook overigens meent de commissie dat de opname van de bewezenverklaring in het vonnis of arrest zelf bijdraagt aan de inzichtelijkheid en leesbaarheid van de uitspraak.

5.3.1.2 Kwaliteit motivering

Over het algemeen is de commissie van mening dat de kwaliteit van de motiveringen in orde is. Hoewel geen van de gerechten de voorgestelde opbouw geheel volgt, is er duidelijk meer eenheid in de motiveringen dan bij Promis I het geval was. Aan bijzondere omstandigheden wordt voldoende aandacht besteed. In een enkele uitspraak is een overweging opgenomen zonder dat duidelijk wordt uit welk bewijsmiddel dit blijkt. De uitspraken die de commissie heeft beoordeeld betroffen over het algemeen geen grote zaken (in de zin van zittingen van één dag of langer). Evenmin heeft de commissie economische zaken ontvangen. Het is de vraag of omvangrijke zaken dan wel technisch ingewikkelde zaken zich evenzeer goed lenen voor het opzetten van een bewijsredenering waarin alle bewijsmiddelen zijn verwerkt. Een werkwijze waarbij in de bewijsredenering telkens wordt verwezen naar de relevante bewijsmiddelen die in een bijlage bij het vonnis of arrest op de klassieke wijze zijn weergegeven, kan mogelijk in bepaalde gevallen ook uit een oogpunt van duidelijkheid en leesbaarheid de voorkeur verdienen.

Daarbij komt nog het volgende. De commissie voorziet dat de uitspraaktermijn van veertien dagen problemen kan gaan opleveren. De nieuwe wijze van motiveren kost immers extra tijd. Gelet op de korte termijn die is gelegen tussen de behandeling en uitspraak is twijfelachtig of het haalbaar is alle zaken uit te werken volgens Promis. Wellicht zou in meer omvangrijke zaken toch een verkort vonnis of arrest de voorkeur verdienen, waarin uitsluitend de gevoerde (bewijs)verweren volgens Promis worden besproken en/of de redenering die tot de bewezenverklaring heeft geleid wordt gegeven, waarna bij het instellen van een rechtsmiddel of als daarom wordt verzocht (art. 365c, eerste lid Sv) de bewijsmiddelen in de aanvulling kunnen worden vermeld. De jurisprudentie van de Hoge Raad verzet zich niet tegen een dergelijke combinatie. Wel zal in het vonnis of arrest duidelijk moeten worden gemaakt dat het in dat geval een verkort arrest of vonnis is.

5.3.1.3 Knelpunten en aanbevelingen bewijsmotivering

Nogmaals zij erop gewezen dat de beoordeelde uitspraken dateren van vóór de richtinggevende arresten van de Hoge Raad. Op grond van haar analyse signaleert de commissie de volgende knelpunten in verband met de bewijsbeslissing en geeft zij enige aanbevelingen:

- *Niet alle onderdelen genoegzaam gemotiveerd*
  Tijd en plaats worden regelmatig niet door gebezigde bewijsmiddelen gedragen. Daardoor komen sommige bewijsmiddelen soms in de lucht te hangen, omdat nergens uit blijkt dat wat wordt verklaard betrekking heeft op het bewezen verklaarde feit. In enkele arresten blijkt niet uit de bewijsredenering wat de naam van het slachtoffer is, terwijl die naam wel in de bewezenverklaring staat.
  Dergelijke onvolkomenheden zijn vermoedelijk het gevolg van het feit dat de aandacht zich in het kader van dit project sterk heeft gericht op het duidelijk reageren op de aangevoerde verweren.
  In één uitspraak zijn in het geheel geen bewijsmiddelen opgenomen ten aanzien van een bewezen verklaard feit.

- *Redengevende feiten en omstandigheden versus gevolgtrekkingen en conclusies*
  Het onderscheid tussen redengevende feiten en omstandigheden en gevolgtrekkingen - geheel of ten dele van feitelijke aard - die de rechter aan die feiten en omstandigheden verbindt, wordt in de uitspraken soms niet scherp gemaakt. Zo wordt in een arrest aangegeven dat uit getuigenverklaringen volgt dat verdachte zeer geagiteerd en agressief was, hetgeen duidelijk een conclusie bevat. Ditzelfde geldt bijvoorbeeld ten aanzien van de overweging dat het slachtoffer in hulpeloze toestand op de grond lag.

- *Vindplaatsen en eigen waarneming*
  De commissie stelt vast dat indien er geen sprake is van een bekennende verdachte (art. 359 lid, laatste zin Sv) niet kan worden volstaan met een verwijzing naar de vindplaatsen in de processenverbaal van politie wordt verwezen, zonder dat er specifiek wordt geciteerd. De redengevende inhoud moet kort worden weergegeven.
  Voorts is het de vraag of de constatering dat iets op een foto zichtbaar is voldoende kan gelden als eigen waarneming van de rechter. De commissie meent dat in een dergelijk geval beter zou kunnen worden omschreven wat wordt waargenomen.

- *Bespreking van verweren verweven met de bewijsmotivering*
  In sommige gevallen bespreekt een rechtbank of gerechtshof verweren waarbij in de weerlegging tegelijkertijd de bewijsmotivering wordt verwerkt. De commissie beseft dat deze werkwijze tijdwinst opleveren maar meent dat deze methode risicovol is. Het gevaar bestaat dat door de vermenging onvoldoende oog is voor hetzij de bewezenverklaring op zich (zijn alle onderdelen genoegzaam gemotiveerd) hetzij voor de bespreking van het gevoerde verweer (wordt op alle elementen van het verweer ingegaan?). De commissie is van mening dat deze methode, een enkele uitzondering daargelaten, geen navolging verdient.

5.3.1.4 Eindoordeel bewijsmotivering

De commissie is van mening dat een grote stap voorwaarts is gezet ten aanzien van de bewijsmotivering. Over het algemeen zijn de uitspraken duidelijker, inzichtelijker en helderder geworden. De korte, leesbare redenering is te verkiezen boven de toch soms wat wollige volledige weergave van bewijsmiddelen. Groot voordeel van de Promis methode is dat de bewijsmotivering zich kan concentreren op het kernprobleem.
Door geen van de gerechten wordt het model bewijsmotivering Promis II volledig gevolgd. Een vaste volgorde wordt over het algemeen wel gehanteerd, waarbij de commissie de door het Gerechtshof 's-Hertogenbosch gehanteerde volgorde als meest positief waardeert. Een vaste opbouw heeft bovendien als voordeel dat minder snel onderdelen van de bewezenverklaring in de bewijsvoering worden vergeten.
De kwaliteit van de gegeven motivering is in orde. Wel worden in een aantal gevallen bepaalde onderdelen van de bewezenverklaring gemist, of worden deze bij bespreking van een verweer vergeten. De bewijsmotivering stemt in de meeste zaken overeen met de eisen die door de Hoge Raad in zijn arresten van 15 mei 2007 zijn uiteengezet, zij het dat kleine gebreken zich met regelmaat voordoen. Daarbij dient te worden aangetekend dat de uitspraken die de commissie heeft beoordeeld niet de meest omvangrijke zaken betroffen.
De commissie gaat ervan uit dat kleine gebreken als door haar geconstateerd grotendeels zullen verdwijnen, maar wil er wel op wijzen dat het streven na veertien dagen een volledig gemotiveerde uitspraak gereed te hebben een ambitieuze doelstelling is.
In dit verband wijst de commissie op de mogelijkheid dat gerechten bij invoering van de Promis methode onderscheid moeten gaan maken tussen de doorsnee strafzaken en zaken die dat predicaat overstijgen. Een dergelijke motivering op maat kan de extra werklastverzwaring enigszins verlichten.

5.3.2 Strafmotivering

5.3.2.1 Opbouw strafmotivering

Het projectplan Promis II kent - verkort weergegeven - het volgende model straf- en maatregelmotivering:

A. een korte leesbare beschrijving van de feiten;
B. de feiten die de officier bewezen acht en de straf die daarvoor wordt geëist;
C. het standpunt van de verdediging;
D. eventuele (deel)vrijspraken in eerste aanleg;
E. de straf die in soortgelijke zaken wordt opgelegd;
F. wettelijke straf- en maatregelmotivering;
G. nadere straf- en maatregelmotivering voortvloeiend uit uitdrukkelijk door de verdediging of het Openbaar Ministerie onderbouwde standpunten, het debat ter terechtzitting of de jurisprudentiële motiveringseisen;
H. feitgerelateerde factoren, de impact van het feit met een opsomming van algemene en specifiek objectieve factoren die van invloed zijn op de sanctietoemeting;
I. verdachte gerelateerde factoren met een opsomming van subjectieve factoren die van invloed zijn op de sanctietoemeting.

Onderdeel E is niet dwingend voorgeschreven. In hoger beroep kunnen de volgende onderdelen nog worden toegevoegd: eventuele (deel)vrijspraken in eerste aanleg en de straf in eerste aanleg.

5.3.2.2 Bevindingen opbouw

Het hierboven beschreven model wordt niet door alle rechtbanken en hoven als uitgangspunt gehanteerd. De strafmotiveringen van het Gerechtshof 's-Hertogenbosch blijven het dichtst bij het model. Daarnaast worden in deze strafmotiveringen ook het meest expliciet de oriëntatiepunten genoemd. De rechtbanken doen dit over het algemeen niet. In een enkel geval wordt overwogen dat de rechtbank heeft gelet op de straftoemeting in zaken van enigszins vergelijkbare aard, maar zonder dit te concretiseren. Hieronder wordt ingegaan op de afzonderlijke onderdelen.
Alleen het Gerechtshof 's-Hertogenbosch neemt onderdeel A standaard op, het Gerechtshof Arnhem

doet dat af en toe en de rechtbanken nemen onderdeel A niet op. De Hoven geven over het algemeen wel de straf die in eerste aanleg is opgelegd weer. De onderdelen B en C worden over het algemeen door alle gerechten in de strafmotivering opgenomen. Datzelfde geldt ook voor de onderdelen H en I. Verschillend is wel hoe aan de onderdelen H en I aandacht wordt besteed. Dat kan variëren van standaard tekstblokken tot zeer op de casus of persoon toegespitste motiveringen.
Het grootste verschil trof de commissie aan bij onderdeel E. Het Gerechtshof 's-Hertogenbosch geeft in de strafmotivering consequent aan van welke straf moet worden uitgegaan volgens de oriëntatiepunten voor een bepaald delict en bepaalt vervolgens welke straf in concreto passend is. Het Gerechtshof neemt daarbij de in de zittende magistratuur ontwikkelde oriëntatiepunten als uitgangspunt. Het Gerechtshof 's-Hertogenbosch lijkt in verhouding tot de andere gerechten (veel) minder waarde te hechten aan de vordering van het Openbaar Ministerie hetgeen in geval van sterke uiteenlopende uitgangspunten bevreemding kan wekken.
Geen van de andere gerechten noemt de oriëntatiepunten zo expliciet in de uitspraak, terwijl evenmin wordt gerefereerd aan bandbreedtes voor de strafoplegging of andere vertrekpunten daarvoor.

5.3.2.3 Bevindingen oriëntatiepunten en bandbreedtes

De commissie is bij bestudering van de strafmotivering in de arresten van het Gerechtshof 's-Hertogenbosch overtuigd geraakt van de duidelijkheid en helderheid die ontstaat bij het noemen van de oriëntatiepunten. Het maakt de strafmotivering inzichtelijker en overtuigender. In zoverre kan deze nieuwe stap in de strafmotivering worden toegejuicht.
Daarbij merkt de commissie op dat zij zich niet uitspreekt over de vraag of de thans bestaande oriëntatiepunten als uitgangspunt dienen te worden genomen of dat een ander kader zou moeten gelden.
Van belang is dat een richting of bandbreedte wordt gegeven, ten opzichte waarvan het concrete geval wordt afgewogen en afgezet. Gelet op de duidelijke voordelen die een dergelijke motivering heeft, meent de commissie dat de eventuele nadelen van het expliciteren van uitgangspunten daar niet tegenop wegen.
Punt van discussie zal in de toekomst zijn welke uitgangspunten/oriëntatiepunten/ bandbreedtes worden gekozen en door wie en hoe deze moeten worden vastgesteld. Het aangeven van een bandbreedte in de strafmotivering zou een eerste stap in de goede richting kunnen zijn. Bij het nader invullen van uitgangspunten zal ook moeten worden betrokken hoe een en ander zich verhoudt tot de richtlijnen van het Openbaar Ministerie. Indien het openbaar ministerie zijn eis op basis van de richtlijnen ter terechtzitting specifiek onderbouwt, kan de rechter daar vervolgens in zijn uitspraak gemotiveerd op ingaan. Dit komt de inzichtelijkheid van de strafmotivering ten goede. Uit die strafmotivering zou duidelijk kunnen worden dat de rechter het vertrekpunt afwijst omdat hij het feit in zijn algemeenheid als ernstiger of minder ernstig waardeert dan door het Openbaar Ministerie, dan wel, hoewel de uitgangspunten gelijk zijn, bijzondere omstandigheden in dit concrete geval tot een andere straf leiden dan gevorderd.

5.3.2.4 Eindoordeel strafmotivering

Ten aanzien van de strafmotivering is naar de mening van de commissie een grote stap vooruit gemaakt. Standpunten van het Openbaar Ministerie en verdediging worden goed weergegeven. In hoger beroep wordt de in eerste aanleg opgelegde straf doorgaans opgenomen in de strafmotivering. Ook aan de feitgerelateerde en verdachte gerelateerde factoren wordt voldoende aandacht geschonken. In het merendeel van de gevallen ontbreekt een korte, leesbare omschrijving van de feiten. De commissie ervaart dit als een gemis, alhoewel uit de motivering over het algemeen wel blijkt om welke feiten het gaat. Ook ten aanzien van de strafmotivering zou door de gerechten onderscheid kunnen worden gemaakt tussen de doorsnee zaken en zaken die dat predicaat overstijgen. De commissie is bij lezing van de arresten van het Gerechtshof 's-Hertogenbosch ervan overtuigd geraakt dat het weergeven van oriëntatiepunten/bandbreedtes als uitgangspunt waartegen het concrete geval wordt afgezet de strafmotivering inzichtelijker en begrijpelijker maakt. Hoe en door wie een rechtelijk straftoemetingsbeleid zou moeten worden vormgegeven en hoe het zich verhoudt tot de door het openbaar ministerie gehanteerde strafvorderingsrichtlijnen valt buiten het bestek van dit rapport. De commissie is van mening dat het opnemen van uitgangspunten bij de straftoemeting de uitleg aan de burger omtrent de opgelegde straf bevordert.

5.4 Slotbeschouwing

De strafrechter communiceert door middel van zijn uitspraken. Daar waar het Openbaar Ministerie en

de verdediging ook buiten de zitting hun standpunt voor het voetlicht kunnen brengen, spreekt de rechter uitsluitend via het uitgesproken vonnis. Het vonnis is dan ook bij uitstek het wapen van de rechter om zich te verantwoorden over de gemaakte keuzes.

Het doel van Promis is primair geweest meer inzicht te verschaffen in de redenen waarom de rechter tot het oordeel kwam dat de verdachte schuldig was aan het strafbare feit en welke straf diende te worden opgelegd. Deze doelstelling is naar de mening van de commissie zonder meer gehaald. Zowel de bewijsmotivering als de strafmotivering uitgewerkt via de Promis methode zijn inzichtelijker, begrijpelijker en helderder geworden. Die verbetering is zodanig dat landelijke invoering van Promis moet worden toegejuicht.

Landelijke invoering van de Promis werkwijze in alle daarvoor in aanmerking komende gevallen, vraagt niet alleen de inzet van mensen. Beter motiveren kost ook tijd en dus geld. Op korte termijn zullen die kosten het hoogst zijn vanwege de noodzaak van (bij)scholing en omdat men zich de nieuwe werkwijze eigen moet maken. Na enige tijd zal het extra tijdsbeslag iets minder worden, maar ook dan zal het uitgebreider en vaker dan nu het geval is motiveren van beslissingen extra tijd vergen vergeleken met de huidige situatie. De commissie is op basis van wat zij gezien heeft van mening dat die investeringen gerechtvaardigd zijn. Uit de pilot blijkt dat de motivering zodanig kan verbeteren dat het gezag van de vonnissen bij direct betrokkenen en derden wordt vergroot. Bovendien bevordert het uitgebreider motiveren de kwaliteit van de beslissing. Daardoor kan het project een positieve uitwerking hebben op het vertrouwen in de rechterlijke macht.

Uit het voorgaande zou men kunnen afleiden dat de commissie van oordeel is dat de Promis werkwijze in alle zaken gelijk moet zijn wat zou betekenen dat de gegeven motivering volledig duidelijk is voor iedere willekeurige derde. Dat is volgens de commissie niet het geval. Ook bij de Promis methode kan men zich afvragen voor wie de gegeven motivering bedoeld is. Is dat voor een derde, die zonder enige voorkennis of bijwoning van de terechtzitting, een uitspraak moet kunnen lezen als ware het een lopend verhaal zonder losse eindjes? Of is de uitspraak bedoeld voor de (professionele) procesdeelnemer of –volger die kennis heeft van de beschuldiging en van hetgeen ter terechtzitting is aangevoerd?

Naar het oordeel van de commissie zou door de gerechten bij het uitwerken van vonnissen en arresten op de Promis wijze onderscheid kunnen worden gemaakt. Veel zaken behoeven niet een zodanig uitgebreide motivering dat de beslissing voor een willekeurige derde inzichtelijk is, omdat de zaken uitsluitend van belang zijn voor partijen (ingewijden). Voor zaken die het belang van partijen overstijgen, zoals zaken die op de een of andere wijze reeds in de publiciteit zijn geweest dan wel op andere wijze maatschappelijk relevant zijn doordat zij opschudding, bevreemding of onrust hebben veroorzaakt, kan dan gekozen worden voor een motivering die ook voor een groter publiek duidelijk is.

Voordeel van een dergelijk onderscheid zal zijn dat dit tevens (enige) tijdsbesparing kan opleveren. In aantallen bezien reikt het belang van het merendeel van de strafrechtelijke uitspraken niet verder dan dat van de partijen en hun omgeving, daaronder begrepen de benadeelde(n). Door in deze zaken minder uitvoerigheid te betrachten, overigens zonder dat aan duidelijkheid en inzichtelijkheid voor partijen wordt ingeboet, kan tijd worden gewonnen die kan worden ingezet voor het (extra) motiveren van zaken die in het brandpunt van de belangstelling staan.

De commissie voorziet problemen ten aanzien van de uitspraaktermijn van veertien dagen. Indien uitgangspunt is dat na veertien dagen in alle zaken een volledig uitgewerkte uitspraak gereed moet zijn, lijkt de commissie dit niet haalbaar. In grote ingewikkelde zaken zal moeten worden volstaan met een bespreking van de (bewijs)verweren op Promis wijze al dan niet in combinatie met een redengeving van de bewezenverklaring, waarna bij instellen van een rechtsmiddel alsnog de inhoud van de bewijsmiddelen in een bijlage wordt opgenomen. Daarnaast is er het probleem dat de korte termijn tussen zitting en uitspraak ook betekent dat er een groter risico is dat kleine foutjes worden gemaakt, bijvoorbeeld omdat een onderdeel van de bewezenverklaring wordt vergeten. Nu de Hoge Raad zich op het standpunt heeft gesteld dat een (volledig) uitgewerkt vonnis op de Promis wijze na het instellen van een rechtsmiddel niet meer kan worden aangevuld, beveelt de commissie aan te onderzoeken of het wenselijk is een dergelijke herstelmogelijkheid in de wet op te nemen. De commissie ziet niet goed in welk belang kan zijn geschaad in geval van herstel van omissies ten aanzien van de bewijsmotivering na het wijzen van een Promis uitspraak, in vergelijking met de bestaande mogelijkheid de gehele bewijsvoering later in een aanvulling op te nemen.

6 Conclusies en aanbevelingen

6.1 Conclusies

Tegen de achtergrond van de twee doelstellingen van Promis II - verkort weergegeven -:

I) aanpassing van het B&S-model, teneinde een standaard opzet te bieden voor de bewijs- en strafmotivering en

II) het beproeven van het B&S-model, waarbij een indicatie van de werklastverzwaring wordt vastgesteld,

kan de projectgroep de hierna volgende algemene conclusies trekken, gebaseerd op de drie evaluaties als weergegeven in hoofdstuk 3 (Bevindingen deelnemende gerechten), hoofdstuk 4 (Evaluatie professionele partijen) en hoofdstuk 5 (Rapport Toetsingscommissie).

Deze twee doelstellingen dienen te worden bezien in het licht van de (oorspronkelijke) onderzoeksvraag in hoeverre een landelijke invoering van de Promis werkwijze haalbaar is.

I Aanpassen van het B&S-model en standaardopzet bewijs- en strafmotivering

Het B&S-model, zoals dat tijdens Promis I is gebruikt, is tijdens de pilot Promis II overgenomen en op een enkel onderdeel aangepast. Gedurende Promis II is ten opzichte van Promis I een aanvullende kwaliteitsverbetering nagestreefd door in het vonnis of arrest direct de volledige bewijsconstructie - in een verhalende trant - op te nemen. Tevens is een extra impuls aan de strafmotivering gegeven, onder meer door de discussie omtrent oriëntatiepunten nieuw leven in te blazen. Voorts heeft de Toetsingscommissie een selectie van de Promis beslissingen onder de loep genomen en heeft zij met de twee Promis uitspraken van de Hoge Raad in de cassatieberoepen in het belang der wet in de hand, knelpunten aangegeven, alsmede aanbevelingen gedaan voor standaardisering van het B&S-model.

De conclusie die ten aanzien van de eerste doelstelling kan worden getrokken is dat alle ervaringen en bevindingen hebben geresulteerd in een aangepast model voor de bewijs- en strafmotivering. Dit biedt een uniforme opbouw voor landelijke implementatie van Promis. Het model voor deze uniforme opbouw van bewijs- en strafmotivering is in bijlage 6 bij dit rapport opgenomen.

II Beproeven B&S-model in de praktijk en indicatie werklastverzwaring

De eerste conclusie ten aanzien van de tweede doelstelling is dat alle deelnemende gerechten hebben geconstateerd dat de bewijs- en strafmotivering, zoals Promis deze als uitgangspunt voor ogen heeft, een duidelijke kwaliteitswinst van de rechterlijke beslissingen tot gevolg heeft. Het enthousiasme over de werkwijze is onder de direct betrokken rechters en ondersteuning duidelijk naar voren gekomen. De onder de professionele procespartijen (Balie en Openbaar Ministerie) gehouden evaluatie wijst er op dat de Promis beslissingen positief tot zeer positief zijn ontvangen. Zeer nadrukkelijk is naar voren gekomen dat een Promis beslissing goed inzicht geeft in het oordeel van de rechter. De Toetsingscommissie Promis II geeft in haar bevindingen aan dat de doelstelling van Promis om meer inzicht te verschaffen in het oordeel van de rechter, zowel ten aanzien van het bewijs als ten aanzien van de strafoplegging, zonder meer is behaald en dat via de Promis methode de bewijsmotivering en strafmotivering inzichtelijker, begrijpelijker en helderder zijn geworden.
De Toetsingscommissie heeft bij haar bevindingen de eisen die de Hoge Raad in zijn arresten van 15 mei 2007 heeft uiteengezet betrokken. De onderzochte beslissingen zijn daarmee grotendeels in overeenstemming, maar wel wordt gewezen op enkele gebreken en knelpunten.[41] Voor enkele geconstateerde gebreken geldt overigens dat deze zich ook kunnen voordoen in zaken die op een klassieke manier worden uitgewerkt.

De tweede conclusie is dat de werklast bij de gerechten in het algemeen fors tot zeer fors is toegenomen. De (exacte) werklastverzwaring is afhankelijk van met name het werkproces van ieder afzonderlijk gerecht. Bij het onderdeel concipiëren komt de benodigde extra tijd het sterkst naar voren.
Ten aanzien van dat onderdeel is in 190 van de 307

41 Rapport Toetsingscommissie, bijlage 5, paragraaf II en IV.3.

tijdgeregistreerde zaken door secretarissen aangegeven dat het extra tijdsbeslag substantieel is, met name als gevolg van het opnemen van de uitgebreide bewijs- en strafredenering. Een vertaling van 'substantieel' naar een concreet percentage kan, gelet op de diverse werkwijzen, de relatief korte duur van de pilot, het beperkt aantal zaken en betrokkenen en de diversiteit van de zaken, moeilijk worden gegeven. De *gemiddelden* van de 'beredeneerde schatting' van de gerechten laten evenwel zien dat de toegenomen tijd vooral bij de onderdelen voorbewerken (secretariaat), concipiëren (secretariaat) en corrigeren (rechters) naar voren komt, namelijk respectievelijk 26%, 50% en 30% extra tijd.

Verhouding Promis I

De Toetsingscommissie is van mening dat de Promis II uitspraken inzichtelijker zijn geworden ten opzichte van de oude manier van motiveren. Bovendien passen de uitspraken nog beter binnen het wettelijk stelsel. Hoewel geen van gerechten de voorgestelde opbouw geheel volgt, is er meer eenheid in de motiveringen dan bij Promis I.
Ten aanzien van de strafmotivering is een duidelijke kwaliteitswinst gesignaleerd ten opzichte van Promis I, met name waar het bij de redenering de vermelding van bandbreedtes en oriëntatiepunten betreft.

Zoals reeds vermeld zijn de genoemde twee doelstellingen lopende het project als het ware ingehaald door een op initiatief van het LOVS ingezet traject om landelijk tot versnelde invoering van de Promis werkwijze over te gaan. De hierboven weergegeven conclusies zijn niettemin van groot belang bij die landelijke invoering.

De aanbevelingen die hieronder op basis van de diverse hoofdstukken worden gedaan, spitsen zich specifiek toe op de landelijke invoering van Promis.

6.2 Aanbevelingen

De conclusies uit de voorgaande hoofdstukken wijzen duidelijk op de wens om tot landelijke invoering van de Promis werkwijze over te gaan. De conclusies resulteren in de navolgende aanbevelingen.

In de eerste plaats wijst de projectgroep er op dat het inzichtelijk maken van rechterlijke beslissingen voor velen toch nog wel een zekere "cultuuromslag" vereist. De gerechten zullen, zowel organisatorisch als inhoudelijk, het werken met Promis geleidelijk aan moeten implementeren. Voorts zal het werkproces van enkele gerechten moeten worden aangepast. Met name het voorbewerken van zaken door secretarissen kan voor hen een meer efficiënte aansluiting bieden bij het concipiëren van een Promis beslissing. Teneinde tegemoet te komen aan de fors toegenomen tijdsbelasting die met de afhandeling van een strafzaak gepaard gaat, behoren tot de meest voor de hand liggende mogelijkheden: uitbreiding van het secretariaat, een kleiner aantal zaken op zitting, gebruik van elektronische correcties, heroverweging van de taakverdeling tussen rechters en secretarissen en - het zij in minder zwaarwegende mate - heroverweging van de wettelijke uitspraaktermijn.

De projectgroep is van oordeel dat het uitgangspunt dient te zijn dat - behoudens uitzonderingen - alle zaken op Promis wijze worden afgedaan. De uitzondering om in zeer omvangrijke en/of technisch ingewikkelde zaken een klassieke aanvulling op te stellen, maar wel de bewijsredenering en de strafmotivering conform Promis in te richten, wordt door de projectgroep als mogelijkheid geopperd. Op een soortgelijke mogelijkheid wijst ook de Toetsingscommissie. Daarnaast bevelen zowel de projectgroep als de Toetsingscommissie aan dat meer tijd en ruimte dient te worden ingeruimd voor training in schrijfvaardigheid. Immers, een goede opbouw en structuur van iedere motivering, alsmede begrijpelijk taalgebruik, komen de inzichtelijkheid van rechterlijke beslissingen ten goede. Zo merkt de Toetsingscommissie op dat het in klare taal kort samenvatten van de tenlastelegging, zoals in enkele uitspraken is gedaan, als verhelderend wordt gewaardeerd.
Eveneens is gedurende het project de discussie omtrent de diversiteit van strafoplegging aangewakkerd. Het verdient volgens zowel de projectgroep als de Toetsingscommissie aanbeveling om deze discussie, ook voor wat betreft bandbreedtes en oriëntatiepunten, voort te zetten.

De Toetsingscommissie doet in haar rapport voorts de navolgende aanbevelingen.
Naast het volgen van een vaste opbouw, zowel ten aanzien van de bewijsmotivering als de strafmotivering, verdient het volgens de Toetsingscommissie de voorkeur de vaststaande feiten in de bewijsredenering op te nemen. Hierdoor wordt het risico beperkt dat de bewijsredenering zich teveel concentreert op onderdelen die procespartijen verdeeld houden,

waardoor niet tevens alle overige onderdelen van de bewezenverklaring worden gemotiveerd. In dat kader, en omdat de Promis beslissingen volgens de Hoge Raad volledige vonnissen/arresten zijn, zou volgens de Toetsingscommissie voor kleine omissies een herstelmogelijkheid in de wet dienen te worden opgenomen.
Voorts moeten de beslissingen duidelijk en zichtbaar onderscheid maken tussen enerzijds redengevende feiten en omstandigheden en anderzijds gevolgtrekkingen die de rechter hieraan verbindt. De Toetsingscommissie stelt vast dat bij een ontkennende verdachte in de bewijsmotivering niet kan worden volstaan met een verwijzing naar de vindplaatsen in de processen-verbaal, zonder de redengevende inhoud ervan weer te geven. Het citeren van bewijsmiddelen is daarbij noodzakelijk. De projectgroep wenst in dit verband op te merken dat een aaneensluiting van citaten uit bewijsmiddelen vrijwel neerkomt op een klassieke aanvulling in de beslissing, hetgeen afbreuk kan doen aan de leesbaarheid en toegankelijkheid van het vonnis.
Volgens de Toetsingscommissie verdient het aanbeveling de tenlastelegging en in ieder geval de bewezenverklaring in de beslissing zelf op te nemen en niet in een bijlage.
Met betrekking tot de strafmotivering wordt het opnemen van een omschrijving van de feiten aanbevolen. Verder constateert de Toetsingscommissie dat duidelijkheid en helderheid ontstaat door het noemen van bandbreedtes/oriëntatiepunten. Deze benadering dient volgens de Toetsingscommissie te worden voortgezet. De Toetsingscommissie geeft geen inhoudelijk oordeel over hoe deze bandbreedtes/richtlijnen zich verhouden tot de richtlijnen van het Openbaar Ministerie en hoe deze uitgangspunten zouden moeten luiden.
In verband met het extra tijdsbeslag wijst de Toetsingscommissie op de mogelijkheid om een selectie in zaken te maken. De suggestie van de Toetsingscommissie om - ter wille van tijdwinst - een onderscheid te maken tussen het motiveren van enerzijds zaken die uitsluitend van belang zijn voor partijen (ingewijden) en anderzijds het (extra) motiveren in zaken die dat belang overstijgen, zoals maatschappelijk relevante zaken en zaken die in de belangstelling van een groter publiek staan, acht de projectgroep minder aanbevelenswaardig.
Ingeval van zeer omvangrijke c.q. technisch ingewikkelde zaken oppert de Toetsingscommissie de suggestie om de bewijsredenering wel direct in de beslissing weer te geven, maar de klassieke aanvulling te behouden, dan wel uit oogpunt van leesbaarheid de bewijsmiddelen als bijlage bij het vonnis/arrest op te nemen.

Tot slot nog het volgende.
Gedurende een pilot van relatief beperkte duur hebben de betrokken secretarissen, rechters en raadsheren zonder supplementaire middelen met veel enthousiasme extra inspanningen geleverd. Andere collegae hebben voorts - waar nodig - bijgesprongen.
Om over te kunnen gaan tot landelijke invoering van de Promis werkwijze, met behoud van de huidige productienormen, is volgens de projectgroep en de Toetsingscommissie het beschikbaar stellen van aanvullende (financiële) middelen een basisvoorwaarde.

7 Literatuur

Tijdschriften/Boeken

* Balkema, J.P., *Reactie op Oriëntatiepunten straftoemeting in de strafmotivering*, in: Trema, Straftoemetingsbulletin, oktober 2006, bulletin 2, p. 17-18;
* Bauw, E., en Groeneveld, Th., *De toekomst van de rechtsmiddelen in het strafrecht. De visie van de Raad voor de rechtspraak*, in: Strafblad, 2007, p. 47-53;
* Borgers, M.J., *De realisatie van gelijkheid in bestraffing. Over het probleem, de oplossingen en de trivialiteiten*, in: Ars Aequi 55 (2006), nr. 5, p. 341-346;
* Delden van, A.H., Dijk van, F. en Bauw, E., *Kwaliteit van rechtspraak*, in: NJB 19 januari 2007, nr. 3, p. 144-151;
* Dreissen, W.H.B., *Bewijsmotivering in strafzaken*, Den Haag 2007, Boom Juridische Uitgevers.
* Elffers, H. en Keijser de, J.W., *De strafrechter en de burger: zij konden niet bijeen komen*, in: rechtsreeks 2007, nr. 2;
* Fokkens, J.W., en Dukker, M.J.A., *Straftoemeting als rechtsvinding*, in: Trema, Straftoemetingsbulletin, 2006, bulletin 1, p. 1-5;
* Fokkens, J.W., *Veranderingen in het bewijsrecht*, in: Strafblad, 2006, p. 19-27;
* Keijzer, C.L., *De strafrechtspraak onder druk: wat doen we eraan? Werken aan kwaliteit*, in: Strafblad, 2006, p. 194-201;
* Lange, de J. en Mevis, P.A.M., *Rechtspraak inzake sanctiestelsel en strafmotivering*, in: Delikt en Delinkwent, 2007, afl. 2/15, p. 226-238;
* Schoep, G.K., *Oriëntatiepunten straftoemeting in de strafmotivering*, in: Trema, Straftoemetingsbulletin, oktober 2006, bulletin 2, p. 13-16;
* Schuyt, C.J.M., *Kwaliteit in de rechtspraak*, in: Trema, februari 2007, nr. 2, p. 35-36;
* Steenberghe, H., *SURRF-Symposium, Het begrip kwaliteit in de rechtspraak*, in: Trema, februari 2007, nr. 2, p. 35-36;

Rapporten

* Dekker, P. en Meer, van der T, *Vertrouwen in de rechtspraak nader onderzocht*, Sociaal Cultureel Planbureau, 2007;
* Keijser de, J.W., Koppen van, P.J. en Elffers, H., *Op de stoel van de rechter. Oordeelt het publiek net zo als de strafrechter?*
* Malsch, M. en Manen van, N., *De begrijpelijkheid van de rechtspraak*, Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, 2007;
* Raad voor de Rechtspraak, *In het belang van goede strafrechtspraak. Voorstellen voor de versterking van de rechterlijke oordeelsvorming in strafzaken*, 4 mei 2006;
* Raad voor de Rechtspraak, *Programma Strafsector 2010, Deskundigheidsbevordering en Kennisinfrastructuur*, november 2006;
* Raad voor de Rechtspraak, *Rapport Landelijke Invoering Promis, onder leiding van mr. J.W. Fokkens*, december 2006;
* Gerechtshof Arnhem, *Evaluatierapport PROMIS, Project motiveringsverbetering in strafvonnissen*, 26 mei 2005.

Bijlagen

Bijlage 1a Samenstelling Projectgroep Promis II

Portefeuillehouder LOVS:	mr. M. Otte (Gerechtshof Amsterdam)
Projectstaf:	Gerechtshof 's-Hertogenbosch
Projectleider:	mr. W.E.C.A. Valkenburg
Projectsecretaris:	mw. mr. A.M. van Tent
Projectmedewerker:	mr. H.J.A. van Ham
Leden projectgroep:	mr. Y.A.J.M. van Kuijck (Gerechtshof Arnhem)
	mr. C.R.L.R.M. Ficq (Gerechtshof 's-Hertogenbosch)
	mr. A.M. Rikken (Rechtbank Almelo)[42]
	mw. mr. K.J.C. Geeve (Rechtbank Almelo)
	mw. mr. J.P. Bordes (Rechtbank Arnhem)
	mw. mr. M.E.H. Janssen (Rechtbank Breda)
	mw. mr. M.E. Kramer (Rechtbank Maastricht)
	mr. F. Oelmeijer (Rechtbank Roermond)
	mw. mr. M.J. Smit (Rechtbank Utrecht)
	mr. A.F. van Hoorn (Rechtbank Zutphen)[43]
	mw. mr. C.E. Hemrica (Rechtbank Zutphen)

Project Promis II
P.a. Gerechtshof 's-Hertogenbosch
t.a.v. mw. mr. A.M. van Tent
Kamer B.2.42
Postbus 70583
5201 CZ 's-Hertogenbosch
e-mail: PROMISII@rechtspraak.nl

42 Mr. Rikken is opgevolgd door mr. Geeve
43 Mr. Van Hoorn is opgevolgd door mr. Hemrica

Bijlage 1b Samenstelling Toetsingscommissie Promis II

De Toetsingscommissie bestond uit:

- prof. mr. J.W. Fokkens (voorzitter), procureur-generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden en hoogleraar Strafrecht Vrije Universiteit Amsterdam

- mr. N.A.M. Schipper, president van het gerechtshof Amsterdam

- drs. W. Breedveld, journalist en columnist dagblad Trouw en docent Universiteit Leiden

- prof mr. G. Knigge, advocaat-generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden en hoogleraar Strafrecht Rijksuniversiteit Groningen

- prof. mr. D.R. Doorenbos, advocaat en hoogleraar Ondernemingsstrafrecht Radboud Universiteit Nijmegen

- mw. mr. R.C. Langeler, advocaat-generaal bij het ressortparket te Arnhem.

Het secretariaat van de commissie is verzorgd door:
- mr. N. Vrijman, medewerker bij het wetenschappelijk bureau van de Hoge Raad der Nederlanden (tot 1 mei 2007) en
- mr. E.H. Schulten, medewerker bij het wetenschappelijk bureau van de Hoge Raad der Nederlanden (vanaf 1 mei 2007).

Bijlage 2 B&S-model Promis II

Model bewijsmotivering Promis II

Ook in Promis II wordt het uitgangspunt "*motivering op maat*" gehanteerd. De aanbevelingen van de Toetsingscommissie uit Promis I en de opmerkingen van de diverse werkgroepen leiden tot het volgende model. Hierbij is de vraag of een samenvatting van de bewijsmiddelen wordt opgenomen en hoe uitgebreid de onderdelen E en F worden behandeld afhankelijk van de inhoud van het debat ter terechtzitting.

A. De bewezenverklaring.
B. Een opsomming gebezigde bewijsmiddelen met vindplaatsvermelding.
C. Samenvatting van de bewijsmiddelen (de samenvatting kan achterwege blijven als de verdachte heeft bekend en geen verweer voert).
D. Samenvatting van het standpunt van de verdediging en/of het Openbaar Ministerie;
E. De (verplichte) motivering van de bewezenverklaring (niet volledig)[44]:
   - het gebruik van een verklaring van een bedreigde getuige;
   - Meer- en Vaart-verweren;
   - pseudo-kwalificatieverweren (Dakdekkerverweer);
   - verweer onrechtmatigheid bewijs;
   - verweer betrouwbaarheid verklaring van anonieme en kroongetuigen;
   - gemotiveerde betwisting van een deskundigenrapport.
F. Nadere motivering t.a.v. het ter terechtzitting aangevoerde. Voorts kunnen onder de nadere motivering de "indicaties voor nadere bewijsmotivering[45]" aan de orde komen:
   - het (deels) ontkennen (van de opzet) door verdachte;
   - het gebruik van voorwaardelijk opzet;
   - tegenstrijdigheid tussen verschillende (getuigen)verklaringen of innerlijke
   - tegenstrijdigheid van een verklaring;
   - de aanwezigheid van ontlastende verklaringen of ander ontlastend materiaal;
   - het gebruik van ingetrokken (getuigen)verklaringen;
   - bestrijding van de betrouwbaarheid van de getuigenverklaring;
   - het gebruik maken van schakelbewijs;
   - het verbazingscriterium.

Het uitgangspunt is dat de bewezenverklaring per feit volgens voormelde opzet wordt gemotiveerd. Indien er meerdere feiten bewezen zijn verklaard worden de bewezenverklaringen van de feiten alleen gezamenlijk gemotiveerd als twee of meer feiten zodanig samenhangend en verweven zijn dat gezamenlijke behandeling de overzichtelijkheid van het vonnis en de begrijpelijkheid van de motivering bevordert. Ook de verplichte motivering en de nadere motivering kunnen om voormelde reden worden samengevoegd.

Bij de volgorde van de verschillende onderdelen van de bewijsmotivering is uitgegaan van de aanbevelingen van de Toetsingscommissie uit Promis I, maar met name ten aanzien van de plaats van de bewezenverklaring zijn andere keuzes denkbaar.

Door ieder gerecht worden in de bewijsmotivering de onderdelen A tot en met F gebruikt. De volgorde van de verschillende onderdelen in de bewijsmotivering en de daarbij te maken keuzes, zoals het in elkaar overlopen van B&C middels voetnoten, het opnemen van de bewezenverklaring (A) aan het begin dan wel aan het einde evenals het al dan niet uiteen trekken van E&F wordt aan ieder deelnemend gerecht naar eigen inzicht overgelaten.

Model straf- en maatregelmotivering Promis II

Ook ten aanzien van de sanctiemotivering wordt het uitgangspunt *"motivering op maat"* gehanteerd. Het opnemen van en/of de uitgebreidheid van de behandeling van de onderdelen A en C is afhankelijk van het ter terechtzitting gevoerde debat.

44 Overgenomen uit Schema's Bewijs- en strafmotivering Promis I, schema I, onder A.
45 Overgenomen uit Schema's Bewijs- en strafmotivering Promis I, schema II.

Het volgende model dient te worden gehanteerd voor de strafoplegging in *eerste aanleg*:

A. Een korte leesbare beschrijving van de feiten;
B. De feiten die de officier bewezen acht en de straf die daarvoor wordt geëist;
C. Standpunt van de verdediging;
D. Eventuele (deel)vrijspraken in eerste aanleg;
E. De straf die in soortgelijke zaken wordt opgelegd;
   - is er sprake van een "standaard geval" of zijn er bijzondere omstandigheden die tot een ander oordeel leiden;
   - bijzondere omstandigheden die tot een daarvan afwijkend oordeel leiden
F. Wettelijke straf- en maatregelmotivering;
   - strafverminderingsverweren art. 359 lid 2 jo 358 lid 3 Sv (strafmaximumverlagende omstandigheden, b.v. art. 55 en 63 Sr);
   - rechterlijk pardon (art. 9a Sr) strafvermindering criminele getuige (44a Sr) art. 359 lid 4 Sv:
   - oplegging vrijheidsbenemende straf- of maatregel (359-6 Sv);
   - oplegging TBS met verpleging (359-7 Sv);
   - strafvermindering wegens schending van een vormvoorschrift (359a Sv);
G. Nadere straf- en maatregelmotivering voortvloeiend uit uitdrukkelijk door de verdediging of het openbaar ministerie onderbouwde standpunten, het debat ter terechtzitting of de jurisprudentiële motiveringseisen:
   - het verbazingscriterium;
   - geadstrueerd strafverweer;
   - redelijke termijnverweer.
H. Feitgerelateerde factoren, de impact van het feit met een opsomming van algemene en specifiek objectieve factoren die van invloed zijn op de sanctietoemeting;
I. Verdachte gerelateerde factoren met een opsomming van subjectieve factoren die van invloed zijn op de sanctietoemeting.

Tijdens de projectgroepvergadering van 2 oktober 2006 is het standpunt ingenomen dat onderdeel E niet dwingend is voorgeschreven. Onder de deelnemende gerechten is voor het expliciet vermelden van de term "oriëntatiepunten" geen draagvlak. Het uitgangspunt is dat ieder gerecht meer aandacht zal besteden aan de motivering van de opgelegde straf in iedere zaak. Ieder deelnemend gerecht zal daaraan zoveel mogelijk actief bijdragen waarbij al naar gelang zal worden gerefereerd aan vergelijkbare gevallen en bandbreedtes, maar daarbij zal het woord "oriëntatiepunten" worden vermeden.

In het bijzonder dienen de standpunten van de verdediging en het Openbaar Ministerie hierbij in het oog te worden gehouden.

In *hoger beroep* zal naast de normale motivering van de straf of maatregel ook een afwijking van de in eerste aanleg opgelegde straf dienen te worden gemotiveerd. Naast de in eerste aanleg opgelegde straf worden eventuele (deel)vrijspraken in eerste aanleg of hoger beroep vermeld, omdat een verschil in strafmaat mede daaruit kan voortkomen. Het opnemen van en/of de uitgebreidheid van de behandeling van de onderdelen A en E is afhankelijk van het ter terechtzitting gevoerde debat.

Het model straf- en maatregelmotivering in *hoger beroep* kan er daardoor als volgt komen uit te zien.

A. Een korte leesbare beschrijving van de feiten;
B. Eventuele (deel)vrijspraken in eerste aanleg;
C. De straf in eerste aanleg;
D. De feiten die de advocaat-generaal bewezen acht en de straf die daarvoor wordt geëist;
E. Het standpunt van de verdediging;
F. Eventuele (deel)vrijspraken in hoger beroep;
G. De straf die in soortgelijke zaken wordt opgelegd;
   - is er sprake van een "standaard geval" of zijn er bijzondere omstandigheden die tot een ander oordeel leiden;
   - bijzondere omstandigheden die tot een daarvan afwijkend oordeel leiden
H. Wettelijke straf- en maatregelmotivering:
   - strafverminderingsverweren art. 359 lid 2 jo 358 lid 3 Sv. (strafmaximumverlagende omstandigheden, b.v. art. 55 en 63 Sr);
   - rechterlijk pardon (art. 9a Sr) strafvermindering criminele getuige (44a Sr) art. 359 lid 4 Sv;
   - oplegging vrijheidsbenemende straf- of maatregel (359-6 Sv);
   - oplegging TBS met verpleging (359-7 Sv);
   - strafvermindering wegens schending van een vormvoorschrift (359a Sv);
I. Nadere straf- en maatregelmotivering voortvloeiend uit uitdrukkelijk door de verdediging of het openbaar ministerie onderbouwde standpunten, het debat ter terechtzitting of de jurisprudentiële motiveringseisen:
   - het verbazingscriterium;

- geadstrueerd strafverweer;
- redelijke termijnverweer;

J. Feitgerelateerde factoren, de impact van het feit met een opsomming van algemene en specifiek objectieve factoren die van invloed zijn op de sanctietoemeting;
K. Verdachte gerelateerde factoren met een opsomming van subjectieve factoren die van invloed zijn op de sanctietoemeting.

Tijdens de projectgroepvergadering van 2 oktober 2006 is het standpunt ingenomen dat onderdeel G niet dwingend is voorgeschreven. Onder de deelnemende gerechten is voor het expliciet vermelden van de term "oriëntatiepunten" geen draagvlak. Het uitgangspunt is dat ieder gerecht meer aandacht zal besteden aan de motivering van de opgelegde straf in iedere zaak. Ieder deelnemend gerecht zal daaraan zoveel mogelijk actief bijdragen waarbij al naar gelang zal worden gerefereerd aan vergelijkbare gevallen en bandbreedtes, maar daarbij zal het woord "oriëntatiepunten" worden vermeden.

In het bijzonder dienen de standpunten van de verdediging en het Openbaar Ministerie hierbij in het oog te worden gehouden.

Bijlage 3a Evaluatiekader deelnemende gerechten Promis II

1. Inhoudelijk

Binnen de projectgroep Promis II is overeenstemming bereikt over de opbouw van het B&S-model. De projectstaf wenst met de volgende vragen een beeld te krijgen van de concrete invulling van het werken met het B&S-model.

1a. Bewijsmotivering

- In welke vorm wordt de motivering van de bewezenverklaring opgeschreven (samenvatting van verklaringen of letterlijke weergave, op welke wijze wordt daarin aandacht geschonken aan discussiepunten omtrent het bewijs)?
- Is er een bepaalde ontwikkeling (verandering) ontstaan in de wijze waarop met de motivering van de bewezenverklaring wordt omgegaan bij aanvang van de pilot en in de eindfase?
- Indien er een verandering is ontstaan, wat was daarvan de reden?
- Denk hierbij aan: (gewijzigde inzichten omtrent) verwijzing vindplaats, weergave redengevende feiten en omstandigheden, de volgorde onderdelen, gebruik van voetnoten, wijze van weergeven van de discussiepunten over de motivering van de bewezenverklaring en de bespreking daarvan.
- Heeft zich een geval voorgedaan waarin na het instellen van een rechtsmiddel de motivering van de bewezenverklaring niet volledig bleek te zijn en er nog bewijsmiddelen onderdelen aan het vonnis/arrest zijn toegevoegd?
- Zijn er overigens ten aanzien van de motivering van de bewezenverklaring nog bijzonderheden/ervaringen die de werkgroep van belang acht voor de evaluatie?

1b. Strafmotivering

- Is er gedurende de pilot Promis II een ontwikkeling geweest in de wijze waarop met de strafmotivering (denk aan: vermelden oriëntatiepunten, standpunt verdediging, eis Openbaar Ministerie, straf eerste rechter) wordt omgegaan?
- Zijn er overigens ten aanzien van de strafmotivering nog bijzonderheden/ervaringen die de werkgroep van belang acht voor de evaluatie?

1c. Kwaliteit

Vindt de Promis werkgroep het werken volgens de Promis wijze een kwaliteitsverbetering? Zo ja, geef deze verbetering per hierna te noemen onderdeel op een schaal van 'geheel oneens' tot 'geheel eens' weer.

- interne controlefunctie;
- weergave discussie zitting;
- explicitering aan derden;
- meer bevredigende invulling eigen functie.

n.b. uiteraard kan bij dit onderdeel, indien gewenst, een integrale weergave van de resultaten van de bevraging bij de evaluatie worden aangehecht.

2. Organisatorisch

De tweede doelstelling en wellicht nog de meest belangrijke doelstelling met het oog op de noodzakelijke financiële input bij landelijke implementatie, is om in het kader van de pilot Promis II, een zorgvuldig beeld te verkrijgen van het (extra) tijdsbeslag dat hantering van de Promis werkwijze, ten opzichte van de gebruikelijke werkwijze, met zich brengt.

2a. Tijdsbeslag

Geef een beredeneerde schatting in procenten van het extra tijdsbeslag in Promis II.
Dat wil zeggen, bevraag iedere rechter en secretaris die op een *Promis zitting* heeft gezeten en laat hiervoor de *bijgevoegde lijst rondgaan en invullen*.
Zoals hieronder in verkorte vorm weergegeven.)

%	Voorbewerken	Zitting	Raadkamer	concipiëren	correctie
Rechter					
Secretaris					

2b. Feitelijke gevolgen

Geef een korte beschrijving van de gebruikelijke werkwijze binnen uw gerecht zoals deze vòòr de

pilot Promis was (aantal zittingen, verhouding fte. rechters - ondersteuning, taakverdeling geledingen). Geef vervolgens in de evaluatie aan wat *de feitelijke gevolgen* binnen uw gerecht zijn, of zijn geweest, van het werken met Promis. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de volgende punten:

- Voorbewerking: andere verdeling werkzaamheden, op schrift stellen van de (vindplaatsen van de) bewijsmiddelen;
- Zitting: andere wijze/aanpak bespreking feiten, langere uitspraaktijd, uitroosteren secretariaat, halve zittingen, uitbreiding personeel, appointering minder zaken op zitting;
- Raadkamer: voor-raadkameren, langere duur (uitgebreider), aanduiding vindplaats bewijsmiddelen;
- Concipiëren: taakverdeling secretariaat - rechters;
- Correctie: meer tijd, herschrijven concepten;
- Is er enige uitspraak te doen over het instellen van rechtsmiddelen in relatie met Promis?

2c. Landelijke invoering

Wanneer wordt besloten de Promis werkwijze landelijk in te voeren, wat moet er dan op *organisatorisch gebied en op personeelsvlak* binnen uw gerecht gebeuren? Zijn er aanbevelingen die de Promis werkgroep hiervoor kan geven?

3. Beleving

3a. Intern

Is er gedurende de pilot vanuit uw gerecht (strafsector of andere sectoren) belangstelling geweest voor de Promis werkwijze? Hebben directe collega's zich (positief/negatief) uitgelaten over het project?

3b. Extern

Is er gedurende de pilot door de procesdeelnemers of anderen (bijvoorbeeld pers) belangstelling geuit voor de Promis werkwijze? Heeft de werkgroep - buiten de evaluatieformulieren Openbaar Ministerie/advocatuur om - van deze externen reacties ontvangen op het project?

Bijlage 3b Evaluaties deelnemende gerechten Promis II

1. Almelo

Evaluatie Promis werkgroep Rechtbank Almelo (Promis II) d.d. 11 april 2007

1a. Bewijsmotivering

- In welke vorm wordt de motivering van de bewezenverklaring opgeschreven (samenvatting van verklaringen of letterlijke weergave, op welke wijze wordt daarin aandacht geschonken aan discussiepunten omtrent het bewijs)?

De motivering van de bewezenverklaring betreft een weergave van de essentie van de verklaringen met verwijzing (in voetnoten) naar de bewijsmiddelen. De verklaringen worden niet letterlijk weergegeven. Verder bespreekt de rechtbank de bewijsverweren en geeft aan – ingeval de standpunten van het Openbaar Ministerie en de verdediging met betrekking tot het bewijs verschillen – welk standpunt de rechtbank heeft en waarom.

- Is er een bepaalde ontwikkeling (verandering) ontstaan in de wijze waarop met de motivering van de bewezenverklaring wordt omgegaan bij aanvang van de pilot en in de eindfase? Indien er een verandering is ontstaan, wat was daarvan de reden?
- Denk hierbij aan: (gewijzigde inzichten omtrent) verwijzing vindplaats, weergave redengevende feiten en omstandigheden, de volgorde onderdelen, gebruik van voetnoten, wijze van weergeven van de discussiepunten over de motivering van de bewezenverklaring en de bespreking daarvan.

De insteek is hetzelfde gebleven. Het proces is wat meer gestroomlijnd maar er was geen sprake van gewijzigde inzichten. Wel is er sprake van een aantal kleine wijzigingen op ondergeschikte punten. Zo werden in het begin in een voetnoot nog wel eens kleine stukjes samenvatting weergegeven, daar zijn we vanaf gestapt. Verder hebben we besloten om -zo mogelijk - bewijsmiddelen te clusteren; d.w.z. in een voorkomend geval slechts 1x benoemen of sprake is van b.v. een op ambtseed opgemaakt proces-verbaal van politie Twente etc.
Wel blijven we in dat geval verwijzen naar specifieke paginanummers en afzonderlijke bewijsmiddelen.

- Heeft zich een geval voorgedaan waarin na het instellen van een rechtsmiddel de motivering van de bewezenverklaring niet volledig bleek te zijn en er nog bewijsmiddelen onderdelen aan het vonnis/arrest zijn toegevoegd?

Nee

- Zijn er overigens ten aanzien van de motivering van de bewezenverklaring nog bijzonderheden/ ervaringen die de werkgroep van belang acht voor de evaluatie?

De Almelose projectgroep vraagt zich af in hoeverre je - in voorkomende gevallen - ten aanzien van de motivering ook iets zou moeten zeggen met betrekking tot de overtuiging van de rechter. Dit aspect komt zijdelings aan de orde bij de uitleg over de selectie en waardering van de bewijsmiddelen, indien met betrekking tot de betrouwbaarheid van die bewijsmiddelen, verweren zijn gevoerd. Maar de vraag is opgeworpen of de rechtbank ook ambtshalve iets zou moeten/kunnen zeggen met betrekking tot zijn overtuiging. De Almelose projectgroep is op dit moment het standpunt toegedaan dat wij geen expliciete overwegingen opnemen met betrekking tot (de motivering van) de overtuiging. Dat de overtuiging er is blijkt uit het feit dat er een bewezenverklaring volgt. Wij staan wel open voor discussie op dit punt.

1b. Strafmotivering

- Is er gedurende de pilot Promis II een ontwikkeling geweest in de wijze waarop met de strafmotivering (denk aan: vermelden oriëntatiepunten, standpunt verdediging, eis Openbaar Ministerie,

straf eerste rechter) wordt omgegaan?
- Zijn er overigens ten aanzien van de strafmotivering nog bijzonderheden/ervaringen die de werkgroep van belang acht voor de evaluatie?

Wij vermelden in onze vonnissen geen oriëntatiepunten, omdat we niet teveel in onze keuken willen laten kijken en er zowel landelijk als ook lokaal discussie is over de oriëntatiepunten. Wel heeft Almelo de traditie om vrij uitgebreid te motiveren met betrekking tot de strafsoort en strafmaat. Deze werkwijze zetten wij in onze Promis vonnissen (uiteraard) voort.
Uitgangspunt is voor ons de straf uit te leggen; we betrekken bij onze motivering uiteraard het standpunt van de verdediging en de officier van justitie.

1c. Kwaliteit
Vindt de Promis werkgroep het werken volgens de Promis wijze een kwaliteitsverbetering?
Zo ja, geef deze verbetering per hierna te noemen onderdeel op een schaal van 'geheel oneens' tot 'geheel eens' weer.
- interne controlefunctie
- weergave discussie zitting
- explicitering aan derden
- meer bevredigende invulling eigen functie

n.b. uiteraard kan bij dit onderdeel, indien gewenst, een integrale weergave van de resultaten van de bevraging bij de evaluatie worden aangehecht.

De Almelose Promis werkgroep is zeer enthousiast over de Promis werkwijze en is van mening dat deze werkwijze de kwaliteit van de vonnissen ten goede komt. De Promis werkwijze leidt tot een meer gestructureerde en diepgaande discussie in raadkamer. De werkwijze dwingt de rechter zich rekenschap te geven van de feitelijke juistheid (logica) van zijn redenering, ook in onderlinge samenhang. Bovendien functioneert de (directe) verwerking van de bewijsmiddelen in de motivering als een soort checklist en geeft het vonnis niet alleen aan de direct betrokkenen, maar ook aan derden uitleg met betrekking tot de vraag waarom de rechtbank tot een bepaald oordeel is gekomen. Bijna iedereen is van oordeel dat deze werkwijze een meer bevredigende invulling geeft van de eigen functie.

Organisatorisch

De tweede doelstelling en wellicht nog de meest belangrijke doelstelling met het oog op de noodzakelijke financiële input bij landelijke implementatie, is om in het kader van de pilot Promis II, een zorgvuldig beeld te verkrijgen van het (extra) tijdsbeslag dat hantering van de Promis werkwijze, ten opzichte van de gebruikelijke werkwijze, met zich brengt.

2a. Tijdsbeslag
Geef een *beredeneerde schatting in procenten* van het extra tijdsbeslag in Promis II.
Dat wil zeggen, bevraag iedere rechter en secretaris die op een *Promis zitting* heeft gezeten en laat hiervoor de *bijgevoegde lijst rond gaan en invullen.*
(Zoals hieronder in verkorte vorm weergegeven.)

2b. Feitelijke gevolgen
Geef een korte beschrijving van de gebruikelijke werkwijze binnen uw gerecht zoals deze vòòr de pilot Promis was (aantal zittingen, verhouding fte. rechters - ondersteuning, taakverdeling geledingen).

De fulltime rechter doet gemiddeld 3 zittingen (halve dagen)per week. De secretarissen 2 PR of 1 MK per week. De taakverdeling van voor Promis is als volgt. Secretarissen lezen het dossier globaal. Rechters dienen het dossier allemaal te lezen. De voorzitter bereidt zich uitvoeriger voor en maakt zonodig (al naar gelang de werkwijze van de betref-

%	Voorbewerken	Zitting	Raadkamer	concipiëren	correctie
Rechter 1	Vrztr+10%	-	+30-40%		+40%
Rechter 2	Bijzitter -	-	+50-60%		+40%
Rechter 3	Bijzitter -	-	+30-40%		+40%
Secretaris 1	+100%	-	+50%	+150%	+25%
Secretaris 2	+100%	-	+50%	+150%	+10%
Secretaris 3	+100%	-	+50%	+150%	+10%
Secretaris 4	+100%	-	+50%	+75%	+10%
Secretaris 5	+10%	-	+50-60%	+150%	+20%

fende rechter) aantekeningen/samenvattingen met betrekking tot (met name) het bewijs, omdat hij/zij de zaak op zitting moet presenteren. In raadkamer worden beslissingen conform 348 en 350 Sv genomen en de motiveringen kort doorgenomen. De griffier werkt het vonnis in beginsel uit. Bij grote zaken volgt er een taakverdeling ten aanzien van het op papier zetten van de bespreking van lastige verweren. De rechters corrigeren het. Zoals te doen gebruikelijk, worden de bewijsmiddelen pas na instellen appel uitgewerkt.

Geef vervolgens in de evaluatie aan wat *de feitelijke gevolgen* binnen uw gerecht zijn, of zijn geweest, van het werken met Promis. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de volgende punten:

- Voorbewerking: andere verdeling werkzaamheden, op schrift stellen van de (vindplaatsen van de) bewijsmiddelen;
- Zitting: andere wijze/aanpak bespreking feiten, langere uitspraaktijd, uitroosteren secretariaat, halve zittingen, uitbreiding personeel, appointering minder zaken op zitting;
- Raadkamer: voorraadkameren, langere duur (uitgebreider), aanduiding vindplaats bewijsmiddelen;
- Concipiëren: taakverdeling secretariaat - rechters;
- Correctie: meer tijd, herschrijven concepten;
- Is er enige uitspraak te doen over het instellen van rechtsmiddelen in relatie met Promis?

Een voorzitter dient een zaak zoals te doen gebruikelijk goed voor te bereiden en van tevoren duidelijke aantekeningen te maken, met betrekking tot bewijsmiddelen en bijbehorende paginanummers, teneinde de discussie in raadkamer efficiënt te laten verlopen. Ook een secretaris dient een zaak (meer dan gebruikelijk in Almelo) grondig voor te bereiden teneinde de discussie in raadkamer goed te kunnen volgen en nadien het vonnis te kunnen concipiëren. Er is in beginsel geen vooroverleg over een zaak.

De zitting verloopt niet anders dan voor Promis.

Het raadkameren kost veel meer tijd. De bewijsoverweging wordt mondeling geformuleerd, met vermelding van paginanummers uit het dossier waarin de bewijsmiddelen te vinden zijn, waarbij de secretaris aantekeningen maakt. Dit geldt ook voor alle andere overwegingen en verwerping van verweren en dergelijke.

Er blijkt regelmatig discussie te ontstaan over de wijze van formuleren. Er moet een formulering gevonden worden waarin iedere rechter zich kan vinden.
De secretaris concipieert in beginsel, met de aanwijzingen uit raadkamer, het vonnis. Tot op heden is er met betrekking tot het concipiëren van het vonnis geen taakverdeling tussen rechters en secretaris. Tijdens de pilot heeft zich niet de situatie voorgedaan dat er gereageerd moest worden op zeer complexe verweren. Wij kunnen ons voorstellen dat de rechters onder omstandigheden het schrijven van besprekingen van complexe verweren of andere overwegingen (deels) voor hun rekening nemen. Dit is echter niet anders dan bij grote zaken die dienden voor Promis.

De rechters kijken het vonnis na. De praktijk leert dat er dan nog wel wat aan gesleuteld wordt en een concept met enige regelmaat 2x rouleert. Er is veel meer discussie over de formuleringen. Er staan ook veel meer overwegingen in het vonnis, waarin de rechtbank zijn keuzes en beslissingen inzichtelijk tracht te maken. De uitspraaktermijn van 2 weken wordt regelmatig als een knelpunt ervaren, met name als een rechter niet iedere dag op de rechtbank beschikbaar is.

De rechtbank Almelo heeft tijdens de pilot niet minder zaken dan gebruikelijk op de zitting geappointeerd. Ook hebben we steeds gewerkt met 1 secretaris per zitting, zoals te doen gebruikelijk was. Rechters en secretarissen zijn tijdens het project niet vrijgesteld. In principe moest het werk in dezelfde tijd plaatsvinden. De praktijk leerde echter dat de Promis zittingen meer tijd kosten.
Tijdens de pilot hebben wij uitsluitend in de dinsdagkamer op de Promis wijze gewerkt. Het hele proces van voorbereiding, raadkamer, concipiëren vonnis, corrigeren en het doen van (mondeling) uitspraak neemt - zoals gezegd - meer tijd in beslag. De Almelose Promis werkgroep acht daarom een (substantiële) uitbreiding van het personeel wenselijk, maar dit aspect is in het kader van de pilot nog niet aan de orde geweest.
We kunnen ons ook voorstellen dat bij zeer uitgebreide, complexe zaken de uitspraaktermijn van 2 weken problemen kan opleveren.
We kunnen in dit stadium nog geen uitspraken doen met betrekking tot het instellen van rechtsmiddelen, gelet op de geringe aantallen vonnissen. Van de 23 vonnissen is 8 keer appel ingesteld.

2c. Landelijke invoering

Wanneer wordt besloten de Promis werkwijze landelijk in te voeren, wat moet er dan op *organisatorisch gebied en op personeelsvlak* binnen uw gerecht gebeuren? Zijn er aanbevelingen die de Promis werkgroep hiervoor kan geven?

De Almelose Promis werkgroep acht een uitbreiding van het personeel wenselijk maar dit aspect is in het kader van de pilot nog niet aan de orde geweest. Er zal in elk geval uitbreiding van het secretariaat nodig zijn en misschien ook uitbreiding van de rechterlijke macht (in de strafsector). Ook zal er binnen de Almelose rechtbank moeten worden nagedacht of we niet tot een andere werkverdeling moeten komen. Met andere woorden, senior secretarissen uitsluitend inzetten op MK, junior secretarissen uitsluitend op PR en mogelijk specialisatie. Verder moet er meer tijd (en geld) worden vrijgemaakt om het secretariaat te faciliteren met het updaten van modellen, bouwstenen en anderszins.

Het bestaande secretariaat en de overige rechters in de strafsector dienen te worden geïnformeerd en geïnstrueerd over de Promis II werkwijze en we zullen intern tot afstemming moeten komen.

Mogelijk zullen er cursussen moeten worden gevolgd om het werken op de Promis II wijze te blijven ontwikkelen en onze vaardigheden te vergroten.
De ervaring leert dat het uitspreken van Promis II vonnissen een tijdrovende aangelegenheid is. Dit heeft tot gevolg dat de reguliere zitting op die betreffende dag in beginsel pas een half uur later kan beginnen.

Beleving

3a. Intern

Is er gedurende de pilot vanuit uw gerecht (strafsector of andere sectoren) belangstelling geweest voor de Promis werkwijze? Hebben directe collega's zich (positief/negatief) uitgelaten over het project?
Men is wat huiverig, er is duidelijk sprake van koudwatervrees bij het secretariaat en ook wel een beetje bij de rechters die niet bij het project betrokken zijn. Er wordt – anders dan door onze sectorvoorzitter – door collega's vanuit de strafsector in beginsel niet nadrukkelijk geïnformeerd naar het Promis II project.
De deelnemers aan het project zijn – ook al waren enkelen van te voren sceptisch – erg enthousiast.

3b. Extern

Is er gedurende de pilot door de procesdeelnemers of anderen (bijvoorbeeld pers) belangstelling geuit voor de Promis werkwijze? Heeft de werkgroep - buiten de evaluatieformulieren Openbaar Ministerie/ advocatuur om - van deze externen reacties ontvangen op het project?
Er is weinig respons maar tot dusverre zijn de externe reacties die wij hebben ontvangen te bestempelen als wisselend maar overwegend positief. Enkele voorbeelden:
Een officier van justitie stelt zich op het standpunt dat hij in een voorkomend geval een vrijspraak onvoldoende gemotiveerd acht. Een advocaat deelt mede dat de afweging om al dan niet appel in te stellen makkelijker wordt. Ook is vanwege de uitgebreidere motivering wel eens besloten niet in appel te gaan, daar waar het anders wel zou zijn gebeurd.

2. Arnhem

Bewijsmotivering
Gekozen is van meet af aan tot aan het einde voor het opnemen van de bewijsmiddelen in het vonnis door middel van verwijzing naar voetnoten waarin zo nauwkeurig mogelijk de vindplaats werd vermeld. Er werden dus in beginsel geen samenvattingen en geen citaten vermeld, noch in de overwegingen, noch in de voetnoten. In beginsel, want als het dienstig was voor de motivering werden verklaringen wel samengevat of letterlijk weergegeven.

Strafmotivering
Dit kostte de meeste moeite en uiteindelijk is het nog niet gelukt om te komen tot een eenduidige opbouw. Ook over het referentiekader bestaat nog discussie. Met name is de vraag, wat dient als uitgangspunt genomen te worden: de eis van de officier, oriëntatiepunten indien voorradig, eerdere uitspraken van de rechtbank(en). Wel is men van mening dat in de strafmotivering niet nog eens een keer uitgebreid het feitelijke gebeuren moet worden verwoord wanneer deze feiten ook al in de bewijs-/rechtsoverwegingen tot uiting kwamen.

Kwaliteit
Algemeen is men van oordeel dat de Promis werkwijze een impuls heeft gegeven aan de interne controle. Wat betreft de andere onderdelen in de vraagstelling (weergave discussie zitting, explicitering derden, inclusief verdachte, raadsman en officier van justitie, en meer bevredigende invulling eigen functie), is men van oordeel dat dit ook bereikt kan worden door het aanscherpen en verbeteren van de motivering van de beslissingen over de ter zitting gebleken "geschilpunten": ontkenning, bewijs- en juridische verweren. Promis vonnissen met in de voetnoten de bewijsmiddelen en/of met letterlijke weergave en/of samenvattingen in de overwegingen, al dan niet tussen haakjes, worden er niet leesbaarder en begrijpelijker op.
Voor ogen staat een vonnis waarin kort wordt weergegeven wat er is gebeurd en waarin vervolgens gemotiveerd wordt beslist op de bewijs- en juridische verweren en/of afwijkende standpunten van de officier van justitie om vervolgens (hoe daar is men het niet over eens) een deugdelijke strafmotivering te geven (eigenlijk art 359 WvSv.) .

Beredeneerde Schatting
Raadkamer 10%, bij concipiëren, zowel rechters als secretarissen 15%.

Organisatorisch

Feitelijke gevolgen en tijdsbeslag
Binnen ons gerecht draaien de rechters per week een volledige meervoudige kamerzitting en per maand gemiddeld 2 keer per week 2 en 2 keer per week 1 politierechterzitting, die dan hetzij een ochtend hetzij een middag bestrijken.
De rechtbank kent kamers met een vaste bezetting van 3 rechters en 2 secretarissen. Deze secretarissen hebben een ½ à 1 meervoudige kamerzitting per week en 1 à 2 politierechterzittingen. Regulier werken de secretarissen de vonnissen uit. Er worden door hen geen checklisten dan wel voorbereidingsnota's gemaakt. Dat doen de rechters, meer in het bijzonder degene die de zaak voorzit; de rechtbank kent een systeem van wisselend voorzitterschap op een dag. De rechters en de griffier beschikken wel allemaal over een kopie van het politieproces-verbaal en rapportages (uitgezonderd in het geval van zeer grote (mega-)zaken).

Deelname aan het Promis II project heeft geen wijzigingen gebracht in het bovenstaande. Geen extra mensen; geen speciaal daartoe aangewezen personen, die wellicht extra gekwalificeerd zijn. De deelname is ingevoegd in de bestaande werkwijze met bestaande mensen. In het bijzonder: de dinsdag- (gedetineerden), vanaf december 2006, en de donderdagkamer (naast commune zaken overwegend fraude en economie), vanaf januari 2007, zijn Promis zaken gaan doen. Aan de dinsdagkamer nam (ook) in de "Promis tijd" naast het vaste aantal rechters ook een rio deel. De kamer kende daarnaast in plaats van twee vaste secretarissen een actieve vaste secretaris en een raio-secretaris. Op deze plaats dient dan ook opgemerkt te worden dat het maken een Promis vonnis voor de rio en de raio als leermoment heeft gefungeerd: in korte tijd een compact begrijpelijk vonnis schrijven waarin alle bewijsmiddelen dienden te worden vermeld via voetnoten.

Ook heeft Promis teweeggebracht dat rechters vonnissen gingen schrijven, terwijl dat voorheen voornamelijk in handen lag van de secretarissen.
Wat heeft het maken van een Promis vonnis meegebracht (naast bovenstaand doel: leermoment):

- In beide kamers bewerkstelligde Promis dat de rechters meer dan voorheen bewijs- en rechts- en strafmaatoverwegingen zijn gaan schrijven.
- Het merendeel van de rechters had als eerste reactie: gedisciplineerder werken bij en/of de voorbereiding en/of het raadkameren en/of concipiëren vonnis:
  1. het per bestanddeel/element van de tenlastelegging noteren van de bewijsmiddelen en de precieze vindplaats reeds in de voorbereiding was voor sommigen nieuw;
  2. het in raadkamer nog eens preciezer op een rij zetten van de voorhanden zijnde bewijsmiddelen en de precieze betekenis ervan, vergde een geduld en tijdbeslag dat er anders - dus in geval van geen Promis vonnis- wel eens bij inschoot;
  3. het schrijven van de bewijs- rechts- en strafmaatoverwegingen kostte de rechters/secretaris/raio (allen) substantieel meer tijd in die gevallen (uiteraard) dat er sprake was van geheel of deels ontkennende verdachten (100%).
- Zoals reeds gezegd, heeft deelname aan het Promis project in deze rechtbank niet geleid tot enige andere aanpassing dan bovenstaand (discipline) in de bestaande werkwijze.

Landelijke invoering

Als Promis in volle omvang (dus inclusief bewijsmiddelen, voetnoot of uitgeschreven) wordt ingevoerd dan zal binnen de rechtbank een beslissing genomen moeten worden over de taakverdeling en dan met name wie schrijft de vonnissen: zoals voorheen in beginsel de secretarissen of mede ook de rechters.
In dat geval dienen de huidige rechters en secretarissen geschoold te worden in schrijfvaardigheden.
Ook zal bij aanname van nieuwe krachten als vereiste gesteld moeten gaan worden dat men beschikt over de benodigde schrijfvaardigheden; de strafsector wordt dan mede een schrijfsector.
Het bovenstaande geldt echter ook wanneer Promis niet in volle omvang wordt ingevoerd. Dit vanwege art 359 Sv: aan de motiveringsplicht wordt bij ons zeker voldaan, echter kwalitatief valt er nog wel het een en ander te halen.

Intern en Extern

Neen.
(bedenk wel: twee kamers namen deel; in andere kamers wordt veel accent gelegd op de motiveringsplicht)

Strafsector rechtbank Arnhem

3. Breda

1a. Bewijsmotivering

Vorm motivering
In Breda is gekozen voor een andere opbouw van de bewijsconstructie dan in het B&S-model wordt geadviseerd.
De indeling is als volgt:
- Standpunt Openbaar Ministerie
- Standpunt verdediging
- Oordeel rechtbank, waarin opgenomen een samenvatting van de bewijsmiddelen met vindplaats in de voetnoot
- Bewezenverklaring (gestreepte tenlastelegging).

Gekozen is voor deze volgorde omdat de bewezenverklaring nu eenmaal de conclusie is van de overwegingen die je daarvoor hebt gemaakt. Voorts is ervoor gekozen om eerst de standpunten van de procesdeelnemers op te nemen omdat onder meer hierdoor de omvang van de motiveringsplicht wordt bepaald.

Het oordeel van de rechtbank is niet volgens een bepaald stramien opgebouwd, maar is erg afhankelijk van wat nu precies in discussie is. Daarnaast is geprobeerd de bewijsconstructie als een lopend verhaal te presenteren. Daarvoor is gekozen omdat de werkgroep het ook voor de welwillende leek duidelijk wilde maken wat er gebeurd is en op grond waarvan de rechtbank tot die gedachtegang is gekomen. Dit heeft tot gevolg dat niet altijd sprake was van een letterlijke afdekking van de bewoordingen van de tenlastelegging. Hierin schuilt ook een gevaar: je moet er voor waken dat je niet te veel omwille van het lopende verhaal de inhoud van de wettige bewijsmiddelen uit het oog verliest. Wel heeft de rechtbank er altijd naar gestreefd aan te geven op grond van welke bewijsmiddelen ze is gekomen tot een bepaalde vaststelling van de feiten.

De opbouw van de bewijsconstructie is dus afhankelijk van hetgeen is aangevoerd.
Wordt de feitelijke gang van zaken betwist dan moet de rechtbank aan de hand van de bewijsmiddelen vaststellen wat er precies is gebeurd. De rechtbank zal dan moeten motiveren op welke verklaringen/bewijsmiddelen zij zich baseert en waarom. In die gevallen werd meestal begonnen met een motivering van die keuze en volgde vervolgens een korte samenvatting van die gebruikte bewijsmiddelen. Er wordt bij die samenvatting niet gewerkt met een letterlijke weergave van de bewijsmiddelen, een enkele uitzondering daargelaten.

Ligt de nadruk op een juridisch verweer dan kan de motivering van de keuze van de bewijsmiddelen achterwege blijven en kan worden volstaan met een korte samenvatting van de bewijsmiddelen. Het juridisch verweer werd in die gevallen daarna besproken.

Ontwikkeling/discussiepunten
Aanvankelijk werd in het vonnis elke verwijzing naar het dossier voorzien van een voetnoot. Dat betekende bijvoorbeeld dat ook in een vrijspraakoverweging voetnoten werden opgenomen of bij een bewijsmiddel dat je uiteindelijk niet gebruikte voor je bewijsconstructie. Het idee er achter was: je maakt het dossier toegankelijk, uit je motivering blijkt uiteindelijk wat je wel en niet gebruikt en dat is afdoende.
In de laatste vonnissen is geprobeerd alleen een voetnoot op te nemen als dat als bewijsmiddel werd gebruikt, omdat uit de discussie en vonnissen van het Hof bleek dat strikter met de voetnoten werd omgegaan.

Toevoegen bewijsmiddelen bij instellen hoger beroep
In die zaken waarin appel is ingesteld zijn geen bewijsmiddelen achteraf toegevoegd. Er is in appelzaken ook niet meer gecheckt of de bewezenverklaring dekkend was. Volstaan is met de uitwerking van het procesverbaal van de zitting.

Bijzonderheden/opmerkingen t.a.v. de evaluatie
De tekst van de voetnoten is in Bredase zaken altijd beknopt geweest: volstaan werd met een verwijzing naar de vindplaats van het bewijsmiddel dan wel de vindplaats van de belangrijkste passage. Uit de discussie die heeft plaatsgevonden tijdens de Promis bijeenkomst in Utrecht maakt de werkgroep op dat anderen dit wellicht te beperkt vinden. De werkgroep is het daar niet mee eens. Het wordt geen wettig bewijsmiddel omdat je het "kopje" vermeldt. Dat kun je immers terug vinden in het dossier.
Een voetnoot, waarin ook wordt aangehaald het "kopje" van het bewijsmiddel, zoals in een arrest van het Hof Den Bosch uiteindelijk is opgenomen, is wel erg uitgebreid. Dit gaat erg ten koste van de leesbaarheid van de vonnissen. Immers halve

pagina's gaan dan uit voetnoten bestaan. De Bredase werkgroep is hier dan ook geen voorstander van. Indien besloten zou worden dat dit minimaal noodzakelijk is om te voldoen aan de wettelijke eisen van de motivering, zou de Bredase werkgroep het systeem van de voetnoten willen loslaten en gaan werken met een korte opsomming van de bewijsmiddelen (na de motivering van de bewijsconstructie) onder een apart kopje bewijsmiddelen.

1b. Strafmotivering

Aan de strafmotivering werd en wordt nog steeds in Breda redelijk veel aandacht besteed. Wel nieuw is dat er aparte kopjes zijn ingevoerd voor eis officier van justitie en standpunt raadsman. Daarnaast is in de Promis vonnissen waar mogelijk geprobeerd de oriëntatiepunten te betrekken. Ook hier hebben we geprobeerd het taalgebruik waar mogelijk zo eenvoudig mogelijk te maken.

1c. Kwaliteit

De Promis vonnissen zijn een kwaliteitsverbetering t.a.v.:

- *Interne controle functie*
  De werkgroep is het hier *geheel mee eens*; de interne controlefunctie komt te liggen waar hij hoort te liggen: bij de uitwerking van het vonnis. Immers een "gat" in de bewijsconstructie wordt eerder zichtbaar en niet pas bij het uitwerken van het appel. Bovendien ben je bij het raadkameren iets preciezer leert de ervaring.

- *Weergave discussie ter zitting*
  Ook hier is de werkgroep het *geheel mee eens*. Door de weergave van de standpunten van partijen (inclusief het Openbaar Ministerie) - ook al is dat kort - wordt de discussie zichtbaar.

- *Explicitering aan derden*
  De werkgroep is het hiermee eens. Voor procespartijen is dat zeker een verbetering. De meeste reacties die we terug gekregen hebben wijzen daarop. De werkgroep vindt het voor echte buitenstaanders moeilijker in te schatten, maar het is t.o.v. de vonnissen oude stijl zeker een verbetering.

- *Meer bevredigende invulling eigen functie*
  Ook hier is de werkgroep *geheel mee eens*. Met name de secretarissen hebben het ervaren als een verdieping van hun functie. Ook de rechters gaf het meer bevrediging een goed gemotiveerd vonnis de deur uit te laten gaan.

2. Organisatorisch

2a. Tijdsbeslag (zie tabel)

2b. Feitelijke gevolgen

Bredase werkwijze vóór Promis

Op een meervoudige kamer zitting staan in de regel 6 inhoudelijke zaken. Deze worden door één juridisch medewerker (secretaris) voorbereid d.m.v. het maken van zogenaamde werkformulieren. Op een dergelijk werkformulier wordt naast een aantal formele punten, ook een weergave gegeven van de bewijsmiddelen met vindplaatsen. De juridisch medewerker maakt bij het maken van de weergave van de bewijsmiddelen gebruik van scanapparatuur om het tijdsbeslag te beperken. Een juridisch medewerker krijgt ter voorbereiding van een MK circa 4 –5 werkdagen.[46]

% extra tijd	Voorbewerken	Zitting	Raadkamer	Concipiëren	Correctie
Rechter 1	0%	0%	5%	-*	20%
Rechter 2	0%	0%	5%	-	20%
Rechter 3	0%	0%	5%	-	25%
Rechter 4	0%	0%	5%	**	30%
Secretaris 1	0%	0%	5%	25-30%	10%
Secretaris 2	0%	0%	5%	30%	20%
Secretaris 3	0%	0%	5%	25%	25%

* Af en toe een vonnis geschreven; anders nooit; moeilijk om daar een schatting van te geven.
** Af en toe een (deel van een) vonnis geschreven.

46 Er wordt eigenlijk niet in dagen gerekend, maar in uren. Een fulltimer is circa 1300 uren inzetbaar; voor een MK (voorbereiden, zitting, vonnis en appel) staan in totaal 80 uren; dat betekent dat een fulltimer ongeveer iedere 14 dagen een MK heeft).

Het gebruik van deze formulieren scheelt de rechters in de voorbereiding veel tijd, omdat op die manier het dossier zeer toegankelijk is gemaakt en je er bovendien bij de instructie op zitting op terug kunt vallen bij het voorhouden van stukken.
De juridisch medewerker schrijft alle uitspraken. Daarbij maakt hij gebruik van het "klapschermsysteem". Dit is een bouwstenensysteem, waardoor je binnen enkele minuten een volledig mantelvonnis tot je beschikking hebt. In het systeem zitten voor alle mogelijke eventualiteiten bouwstenen. De conceptvonnissen worden in de regel binnen één week in circulatie gestuurd. De rechters maken – zo nodig – opmerkingen op het concept. Het concept wordt aangepast en vervolgens getekend. Voor de uitwerking van een MK zitting krijgt een juridisch medewerker ook circa 3-4 werkdagen.[47]
Een rechter krijgt voor een hele MK (voorbereiden, zitting en nawerk) 20 uren.

Bredase werkwijze tijdens Promis

Voorbereiding, zitting, en raadkamer
De voorbereiding d.m.v. een werkformulier, het aantal zaken etc. is bij de invoering van Promis niet gewijzigd. Sterker nog: bij het raadkameren in Promis zaken en bij het schrijven van de vonnissen heeft het werkformulier zijn diensten nog meer bewezen. Dit maakt dat de Promis werkwijze in het traject tot en met het raadkameren de rechters en de secretarissen niet of nauwelijks meer tijd heeft gekost dan anders.

Het schrijven van het vonnis en het nakijken
Omdat er in Breda voor gekozen is tijdens de Promis periode te experimenteren met de lay-out en de indeling van het vonnis, kon niet worden teruggevallen op het klapschermsysteem. Wel is gewerkt met een basismodel opgesteld in een worddocument van waaruit het vonnis werd geschreven. Dat betekende dat het schrijven van het vonnis zonder meer tijd kostte en het foutgevoeliger was. Daarnaast vergde de Promis werkwijze, met name de formulering van de bewijsconstructie, meer tijd. Een voorzichtige schatting is dat de juridisch medewerkers 25 tot 30% meer tijd kwijt zijn geweest met het schrijven van de vonnissen. Ook het nakijken vergde om die reden meer tijd: een nieuw systeem, waarbij het zoeken is naar de juiste formulering van de bewijsconstructie. Soms kwam je tot de conclusie dat de bewijsconstructie toch een iets andere moest zijn en werd een gedeelte van het concept herschreven. In normale zaken komt dit zelden voor. Daarbij was nog een aantal wijzigingen in het vonnis doorgevoerd waarbij ook gezocht moest worden naar de juiste werkwijze. Dit alles maakte dat de week tijd waarbinnen een juridisch medewerker zijn concepten in de regel af probeert te hebben onder druk kwam te staan. Zeker bij die zittingen waarbij in alle zaken een bewijsconstructie nodig was. Dit is een van de redenen geweest dat ook een van de rechters regelmatig heeft geprobeerd een concept voor zijn rekening te nemen. Dat had als bijkomend voordeel dat aan den lijve werd ondervonden tegen welke problemen de juridisch medewerkers aanliepen bij de nieuwe werkwijze. Het uitwerken van een appel kost daarentegen veel minder tijd. Die tijd verdien je alleen niet terug binnen die termijn van twee weken, maar later in het traject.
Het extra tijdsbeslag voor de rechters was bij het corrigeren (en eventueel een concept schrijven) ongeveer 25%. Naarmate langer met het nieuwe model gewerkt wordt, wordt daarin zeker verbetering verwacht. Uiteindelijk is de verwachting dat het totale nawerk van een zitting (corrigeren van de vonnissen en de appelen) niet meer tijd zal kosten, omdat het nakijken van appelen wegvalt.

2c. Landelijke invoering

Indien besloten wordt Promis landelijk in te voeren, dan moet er binnen de rechtbank Breda het volgende gewijzigd worden op organisatorisch en personeelsgebied:
- parttimers kunnen geen hele MK meer voor hun rekening nemen, slechts nog een halve;
- in de week na een MK kan de juridisch medewerker niet voor andere werkzaamheden worden ingezet (bij voorbeeld een PR);
- een aantal juridisch medewerkers zal zeker bijscholing nodig hebben;
- de normering voor een MK zal naar schatting van 80 uren naar 90 uren moeten gaan (uitgaande van 30% meer nawerk); afgezet tegen de productie van 2007 exclusief mega-uren zou dat 2 fte extra juridisch medewerker betekenen;
- klapschermen moet worden aangepast.

47 Uitgaande van de hiervoor genoemde 80 uren is gerekend 32-40 uren voorbereiding, 8 uren zitten, 32-40 uren vonnissen, pv's en appellen)

3 Beleving

3a. Intern
Een groot aantal collega's heeft met belangstelling de vonnissen meegelezen en van commentaar voorzien. De meeste collega's vinden de nieuwe werkwijze een hele verbetering, maar zijn zich bewust van het extra tijdsbeslag dat dit meebrengt.

3b. Extern
Vanuit het Openbaar Ministerie is er wel belangstelling geweest. De officieren die op de Promis zittingen hebben gezeten waren enthousiast.
Belangstelling vanuit andere hoek is er nauwelijks geweest.

De werkgroep Breda,
12 april 2007

4. Maastricht

De bewijsmotivering:
Aanvankelijk hebben wij gewerkt met een extra bijlage waarop de bewijsmiddelen werden vermeld. Daarbij werd de inhoud van de bewijsmiddelen kort weergegeven. Dit vergde veel tijd. Tijdens een van de vergaderingen van de landelijke werkgroep Promis II werd namens het Hof Den Bosch de door hen gevolgde werkwijze beschreven. Deze manier van werken hebben wij daarna overgenomen.

Wij zijn toen de weergave van de bewijsmiddelen begonnen met het vermelden van de vaststaande feiten. De vindplaatsen van die feiten worden met voetnoten onder aan de pagina weergegeven. Vervolgens worden de standpunten van Openbaar Ministerie en raadsman weergegeven waarna de beoordeling door de rechtbank volgt.

Een voorbeeld:
(als vaststaand feit:) Jan heeft een fiets van Kees gestolen. Vermelding van voetnoot en bij het voetnootnummer onder aan de pagina:
- pagina 1: aangifte Kees;
- pagina 5: bekennende verklaring Jan;

Zou Jan hebben verklaard dat hij wel op de fiets heeft gereden maar dat hij deze niet heeft gestolen en zou er een verklaring van een getuige zijn (Piet) dat hij Jan de fiets heeft zien stelen, dan zal - aangenomen dat Jan verweer voert - als volgt worden uitgewerkt.

(vaststaande feiten): Van Kees is een fiets gestolen. (vermelding van voetnootnummer (bijv. 1). Jan heeft op die fiets gereden. (vermelding van voetnootnummer 2).

Onder aan de pagina de voetnootnummers:
1: pagina 1: aangifte Kees;
2: pagina 5: verklaring Jan.

Vervolgens de vermelding van het standpunt van de officier van justitie en daarna de weergave van het door de raadsman gevoerde verweer. Hierna volgt de beoordeling door de rechtbank, bijvoorbeeld:

De rechtbank verwerpt het door de verdediging gevoerde verweer aangezien de getuige Kees heeft verklaard dat hij Jan de fiets heeft zien stelen (vermelding voetnootnummer).

Onder aan de pagina komt dan:
3: pagina 9: verklaring Kees.

Dit vergt heel wat minder tijd dan onze oorspronkelijke werkwijze waarbij wij voor ieder bewijsmiddel de korte inhoud van dat bewijsmiddel weergaven.

Vanaf het begin hebben wij er voor gekozen om per ten laste gelegd feit te werken. Voor ieder ten laste gelegd feit worden dus de vaststaande feiten vermeld, standpunt Openbaar Ministerie, verweer gevoerd door de verdediging en beoordeling door de rechtbank.

Er is in twee zaken appel ingesteld. In die zaken hebben wij geen reden gezien om het vonnis verder uit te werken.

De strafmotivering:
De strafmotiveringen waren in de Promis vonnissen uitgebreider dan in de niet Promis vonnissen. Tijdens het project heeft zich hier verder geen ontwikkeling voorgedaan. Dit is wel een punt waaraan wij nog verdere aandacht willen besteden. De rechtbank Maastricht heeft er voor gekozen om in de strafmaatmotiveringen niet naar oriëntatiepunten te verwijzen omdat wij niet alle landelijke oriëntatiepunten (bijvoorbeeld zakkenrollerij) onderschrijven.

Kwaliteit: (standpunt groep)
(zie tabel)

	Geheel eens	Eens	Neutraal	Oneens	Geheel oneens
Interne controlefunctie		+			
Weergave discussie zitting		+			
Explicitering aan derden		+			
Meer bevredigende invulling eigen functie		+			

Organisatorisch:
(Wij hebben besloten dit als groep in te vullen en niet individueel omdat wij het volledig eens waren)

%	Voorbewerken	Zitting	Raadkameren	Concipiëren	Correctie
Rechter	0%	0%	35%	0%	50%
Griffier	50%	0%	35%	45%	0%

Feitelijke gevolgen:
Bij de rechtbank Maastricht maakt de secretaris doorgaans geen voorbewerking. Bij het maken van vonnissen op de Promis manier zal dit echter moeten veranderen wil er niet nodeloos veel tijd verloren gaan met het opzoeken van de vindplaatsen bij het raadkameren, bij het concipiëren en bij het corrigeren. Het samenvatten en uittypen van de gelezen tekst in de vorm van een voorbewerking zal naar verwachting 50% van de tijd kosten die besteed wordt aan het lezen van het dossier.
Naast de uitwerking van de vonnissen -hetgeen aanmerkelijk meer tijd kost- brengt de extra tijd die gepaard gaat met het voorbewerken met zich mee dat 1 à 2 zaken minder op een zitting zullen moeten worden geappointeerd.
Op de zitting maakt het bij de behandeling van de zaak geen verschil of à la Promis wordt gewerkt. Uitspraken voorlezen vraagt wel meer tijd.

Ook het raadkameren is tijdrovender en vraagt meer discipline. Hoewel het vaak rond een uur of 18.00 uur is als met raadkameren wordt begonnen, is toch de discipline nodig om de vindplaatsen van de bewijsmiddelen te controleren en om gestructureerd aan de secretaris aan te geven op basis van welke overwegingen een verweer al dan niet wordt verworpen. In de praktijk is ons gebleken dat door het raadkameren bij de secretaris wel een beeld ontstaat van de argumenten die een rol spelen bij de beoordeling van de standpunten van de officier van justitie en de verdediging maar dat de secretaris bij het schrijven van het vonnis met te veel vragen blijft zitten om tot een heldere formulering te kunnen komen.
Vervolgens heeft dit dan weer tot gevolg dat veel in het concept wordt gecorrigeerd waardoor het concept wanneer het uiteindelijk bij de secretaris terugkomt een moeilijk te ontcijferen document is geworden.
Wij achten het wenselijk dat zittingen zo worden geappointeerd dat na iedere zaak ruim de tijd wordt uitgetrokken om goed te kunnen raadkameren althans de zitting zo te plannen dat om 16.00 uur met raadkameren kan worden begonnen.
Tenslotte vraagt ook het corrigeren van de vonnissen -alleen al omdat er meer tekst is om te corrigeren- meer tijd. De ervaring is nu al in niet Promis zaken dat de twee dagen die beschikbaar zijn voor de voorbereiding van een MK volledig nodig zijn om de zaken te lezen. Hetzelfde geldt voor de dag die staat voor de voorbereiding van een PR. De PR neemt in Maastricht ¾ dag in beslag. Een fulltime rechter doet iedere week een MK en een PR. De conclusie is derhalve dat zelfs bij niet Promis zaken de tijd ontbreekt om vonnissen na te kijken.
De vergelijking van een Promis zitting met en gewone zitting is derhalve in feite niet juist als een beeld wil worden verkregen van de tijd die een strafrechter nodig heeft voor een Promis MK.

De vonnissen worden in Maastricht door de secretaris geconcipieerd tenzij de zaak erg gecompliceerd is zoals bijvoorbeeld de verwerping van een noodweerverweer dat om een scherpe formulering vraagt.
Het corrigeren van de vonnissen kost bovendien vrij veel tijd omdat het formuleren een kunst is waarin de secretarissen zich nog verder moeten bekwamen.
De verwachting is dat er bij de Promis werkwijze minder vaak hoger beroep zal worden ingesteld omdat het de procespartijen duidelijker is op basis van welke overwegingen de rechtbank tot haar oordeel komt.

Landelijke invoering:
Wil Promis landelijk kunnen worden ingevoerd dan:
- zullen zittingen zo moeten worden geappointeerd dat ruim de tijd wordt uitgetrokken om goed te kunnen raadkameren;
- zullen per zitting minder zaken moeten worden geappointeerd;
- zullen voorbewerkingen moeten worden gemaakt;
- zullen zowel meer secretarissen als meer rechters moeten worden aangetrokken;
- zullen cursussen "formuleren" moeten worden gegeven en gevolgd;
- zal digitaal corrigeren moeten worden geleerd;

Beleving:
Van de kant van de collega's is veel belangstelling getoond voor het Promis project. Degenen die uitspraken hebben gelezen van de Promis kamer waren enthousiast. Negatieve reacties waren er in zoverre dat collega's bezorgd waren dat Promis al

landelijk zou worden ingevoerd voordat de rechtbank over extra middelen (personeel, geld) zou beschikken om deze extra tijd vragende werkwijze aan te kunnen.

Op zeer beperkte schaal zijn evaluatieformulieren teruggestuurd. Over het algemeen waren de respondenten van mening dat de overwegingen op grond waarvan de rechtbank tot haar oordeel was gekomen voor hen duidelijker waren. Buiten de evaluatieformulieren om zijn geen reacties ontvangen.

5. Roermond

Inhoudelijk

Binnen de projectgroep Promis II is overeenstemming bereikt over de opbouw van het B&S-model. De projectstaf wenst met de volgende vragen een beeld te krijgen van de concrete invulling van het werken met het B&S-model.

1a. Bewijsmotivering

- In welke vorm wordt de motivering van de bewezenverklaring opgeschreven (samenvatting van verklaringen of letterlijke weergave, op welke wijze wordt daarin aandacht geschonken aan discussiepunten omtrent het bewijs)?

A: Intern is gezocht naar een goede manier om het weergeven van de bewijsmiddelen en de motivering van de bewezenverklaring te koppelen. Om te voorkomen dat bewijsmiddelen dubbel worden opgenomen (in zowel de opsomming van de bewijsmiddelen en ook nog in de motivering) wordt in voorkomende gevallen steeds meer gekozen voor opname van de bewijsmiddelen in de bewijsmotivering. Wij kiezen daarbij voor een samenvatting van de bewijsmiddelen.
Discussiepunten worden in de bewijsmotivering besproken.
Wat de volgorde betreft is gekozen voor de plaatsing van de bewezenverklaring nà de bewijsmiddelen en de motivering.

- Is er een bepaalde ontwikkeling (verandering) ontstaan in de wijze waarop met de motivering van de bewezenverklaring wordt omgegaan bij aanvang van de pilot en in de eindfase?
- Indien er een verandering is ontstaan, wat was daarvan de reden?
- Denk hierbij aan: (gewijzigde inzichten omtrent) verwijzing vindplaats, weergave redengevende feiten en omstandigheden, de volgorde onderdelen, gebruik van voetnoten, wijze van weergeven van de discussiepunten over de motivering van de bewezenverklaring en de bespreking daarvan.

A: Aanvankelijk werd geen gebruik gemaakt van de voetnoot, thans wel. Dit in verband met de leesbaarheid.
Zie overigens het antwoord op de vorige vraag.

- Heeft zich een geval voorgedaan waarin na het instellen van een rechtsmiddel de motivering van de bewezenverklaring niet volledig bleek te zijn en er nog bewijsmiddelen onderdelen aan het vonnis/arrest zijn toegevoegd?

A: In één geval is er bewust voor gekozen om niet alle onderdelen in de opsomming van de bewijsmiddelen/motivering op te nemen, omdat dit veel technisch bewijs betrof, waarvan de opsomming in de motivering ten koste van de leesbaarheid van het vonnis zou gaan.

- Zijn er overigens ten aanzien van de motivering van de bewezenverklaring nog bijzonderheden/ervaringen die de werkgroep van belang acht voor de evaluatie?

A: De tijd die gemoeid is met het samenvattend weergeven van de bewijsmiddelen levert spanningen op t.a.v. de uitspraaktermijn van 2 weken. Voor de leesbaarheid van een vonnis is het ook bij een bekenner aan te raden om niet louter de vindplaats te vermelden, maar een (heel korte) omschrijving van de inhoud weer te geven, zodat voor een derde toch duidelijk is waar elk bewijsmiddel betrekking op heeft.

1b. Strafmotivering

- Is er gedurende de pilot Promis II een ontwikkeling geweest in de wijze waarop met de strafmotivering (denk aan: vermelden oriëntatiepunten, standpunt verdediging, eis Openbaar Ministerie, straf eerste rechter) wordt omgegaan?

A: Aanvankelijk moest gezocht worden naar een logische en leesbare opbouw van de strafmotivering en wel op een zodanige wijze dat duidelijk werd op welke wijze tot een bepaalde straf is gekomen. Thans worden steeds meer de uitgangspunten uit het B&S-model in het vonnis gevolgd. In onze werkformulieren voor raadkamer en concepten zijn de B&S- modellen voor bewezenverklaring en strafmotivering standaard opgenomen, zodat elk onderdeel consequent de revue passeert.
Over het al of niet weergeven van oriëntatiepunten bestaat intern discussie. Vooralsnog is er voor gekozen om de oriëntatiepunten niet als zodanig weer te geven.

- Zijn er overigens ten aanzien van de strafmotivering nog bijzonderheden/ervaringen die de werkgroep van belang acht voor de evaluatie?

A: Geen.

1c. Kwaliteit
Vindt de Promis werkgroep het werken volgens de Promis wijze een kwaliteitsverbetering?
Zo ja, geef deze verbetering per hierna te noemen onderdeel op een schaal van 'geheel oneens' tot 'geheel eens' weer.

- interne controlefunctie

A: geheel eens, in het bijzonder geeft Promis inzicht in de wijze en het niveau waarop is geraadkamerd en het resultaat daarvan vervolgens in de vonnissen is opgenomen.

- weergave discussie zitting

A: geheel eens, standpunten worden explicieter weergegeven.

- explicitering aan derden

A: geheel eens, nadrukkelijker wordt gekeken naar duidelijkheid en leesbaarheid voor derden.

- meer bevredigende invulling eigen functie

A: geheel eens, het Promis model geeft bij zowel rechters als griffiers meer voldoening.

Organisatorisch

De tweede doelstelling en wellicht nog de meest belangrijke doelstelling met het oog op de noodzakelijke financiële input bij landelijke implementatie, is om in het kader van de pilot Promis II, een zorgvuldig beeld te verkrijgen van het (extra) tijdsbeslag dat hantering van de Promis werkwijze, ten opzichte van de gebruikelijke werkwijze, met zich brengt.

2a. Tijdsbeslag
Geef een *beredeneerde schatting in procenten* van het extra tijdsbeslag in Promis II.
Dat wil zeggen, bevraag iedere rechter en secretaris die op een Promis zitting heeft gezeten en laat hiervoor de *bijgevoegde lijst rond gaan en invullen.*

(Zoals hieronder in verkorte vorm weergegeven.)

%	Voorbewerken	Zitting	Raadkamer	Concipiëren	Correctie
Rechter	0	0	30	0	30

2b. Feitelijke gevolgen
Geef een korte beschrijving van de gebruikelijke werkwijze binnen uw gerecht zoals deze vòòr de pilot Promis was (aantal zittingen, verhouding fte. rechters - ondersteuning, taakverdeling geledingen).

A:
- Aantal zittingen:
  Rechters: per 2 weken 5 zittingen, waarvan 2 MK's
  Secretarissen: per 4 weken 2 MK's + 1 à 2 andere zittingen
- Verhouding fte. rechters/ondersteuning: 1: 1
- Taakverdeling: Rechters maken voorbereidingsformulier voor de raadkamer gevangenhouding, dat wordt gebruikt bij de voorbereiding van de MK, voorbereidingsformulieren voor de MK worden slechts incidenteel gemaakt. Secretaris schrijft de concepten van de vonnissen.

Geef vervolgens in de evaluatie aan wat *de feitelijke gevolgen* binnen uw gerecht zijn, of zijn geweest, van het werken met Promis. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de volgende punten:

- Voorbewerking: andere verdeling werkzaamheden, op schrift stellen van de (vindplaatsen van de) bewijsmiddelen;

A: Nog geen andere werkwijze. Is in voorbereiding.

- Zitting: andere wijze/aanpak bespreking feiten, langere uitspraaktijd, uitroosteren secretariaat, halve zittingen, uitbreiding personeel, appointering minder zaken op zitting;

A: Parttimers doen (nog) geen Promis zittingen, maar gaan dat wel doen, zonodig door halve zittingen door secretarissen te laten doen. Op zitting is geen sprake van andere aanpak, ook geen langere uitspraaktijd. De totale bezetting aan secretarissen is uitgebreid, maar deze uitbreiding betreft nieuwe, nog onvoldoende ervaren mensen voor Promis zittingen.
Als gevolg van de uitbreiding van 12 naar 15%

MK zaken zijn niet minder zaken op zitting geplaatst.

- Raadkamer: voorraadkameren, langere duur (uitgebreider), aanduiding vindplaats bewijsmiddelen;

A: Voorraadkameren: geen gevolgen, wel langer raadkameren i.v.m. weergave bewijsmiddelen en bewijsmotivering.

- Concipiëren: taakverdeling secretariaat - rechters;

A: Geen wijziging in de taakverdeling.

- Correctie: meer tijd, herschrijven concepten;

A: Meer leestijd voor rechters, zonodig meer overleg, meer aanpassingen en correcties.

- Is er enige uitspraak te doen over het instellen van rechtsmiddelen in relatie met Promis?

A: Uit de reacties van de advocaten en OvJ's lijkt dat de beslissing om in appel te gaan of niet gemakkelijker is geworden. Het is nog te vroeg om iets te zeggen over de aantallen appellen.

2c. Landelijke invoering

Wanneer wordt besloten de Promis werkwijze landelijk in te voeren, wat moet er dan op *organisatorisch gebied en op personeelsvlak* binnen uw gerecht gebeuren? Zijn er aanbevelingen die de Promis werkgroep hiervoor kan geven?

A: Uitbreiding van secretariaat, ook op kwalitatief niveau op het gebied van de schriftelijke uitdrukkingsvaardigheid, is nodig.
Goede inroostering van zittingen en bezetting zodanig, dat zittingen goed kunnen worden voorbereid en er na de zitting voldoende tijd is om vonnissen te concipiëren en na te kijken, is zonder meer noodzakelijk.

Beleving

3a. Intern

Is er gedurende de pilot vanuit uw gerecht (strafsector of andere sectoren) belangstelling geweest voor de Promis werkwijze? Hebben directe collega's zich (positief/negatief) uitgelaten over het project?
A: Vrijwel iedereen in de sector heeft meegedaan aan het experiment, waarbij zowel positieve als kritische geluiden te horen zijn geweest. De kritiek had met name betrekking op de tijdsdruk tussen de zitting en de uitspraak. In deze rechtbank worden kinderstrafzaken gedaan door rechters uit de sector civiel. Dezen hebben besloten om hun vonnissen ook op Promis wijze te gaan maken.

3b. Extern

Is er gedurende de pilot door de procesdeelnemers of anderen (bijvoorbeeld pers) belangstelling geuit voor de Promis werkwijze? Heeft de werkgroep - buiten de evaluatieformulieren Openbaar Ministerie/advocatuur om - van deze externen reacties ontvangen op het project?

A: Buiten de evaluatieformulieren is er geen opvallende belangstelling geweest.

6. Utrecht

Strafsector rechtbank Utrecht, ten behoeve van de projectstaf, 16 april 2007

1. Inhoudelijk

Opmerking vooraf:
Rechtbank Utrecht motiveert alle MK zaken sinds 1 januari 2007 op de Promis wijze. Wat opvalt is dat het motiveren op de Promis wijze moet groeien; in het begin is het nog wel zoeken naar de beste vorm, maar hier komt gaandeweg verbetering in.

1a. Bewijsmotivering

- Samenvatting van verklaringen en waar op detailpunten nodig letterlijke weergave. Standpunten waar nodig kort weergeven, en zo uitgebreid bespreken als nodig; uitgebreidheid hangt dus van de zaak af. Bij bekennende verdachten wordt vaak alleen een opsomming van de bewijsmiddelen met vindplaatsen gemaakt.
- Met betrekking tot de vindplaatsen wordt nog geëxperimenteerd. Wij werken veel met voetnoten, dat lijkt tot dusver het meest overzichtelijk; verwijzing naar de vindplaats zo kort mogelijk; in het algemeen alleen vermelding van het proces-verbaal (soms: "ambtsedig" erbij), met nummer en pagina erbij.
- Voor zover bekend zijn er geen problemen geweest bij instellen van een rechtsmiddel; naar ons gevoel zijn we dan ook met het vonnis al helemaal klaar en hoeft alleen het proces-verbaal van de zitting uitgewerkt te worden.

1b. Strafmotivering

- Hier is het nog meer zoeken naar de juiste vorm, we zien heel korte varianten (maar de conclusie kan ook zijn: dan is hierover dus weinig discussie geweest op zitting) maar ook te uitgebreide varianten waarin het oude model zichtbaar is en er een heleboel wordt toegevoegd; dat laatste komt de leesbaarheid niet ten goede.
- Naar oriëntatiepunten verwijzen wij in principe niet; in een enkel vonnis hebben we wel gerefereerd naar straffen in soortgelijke gevallen. Maar voor veel MK varianten zijn er ook geen oriëntatiepunten; tijd om uitgebreid de databank CST in te duiken is er ook niet altijd, en bovendien zitten daarin vaak weer erg specifieke zaken.

1c. Kwaliteit:

Als de vonnissen goed worden uitgewerkt op alle vier de gevraagde punten: Geheel eens, zeker een verbetering. Maar voldoende tijd is wel een voorwaarde.

2. Organisatorisch

2a. Tijdsbeslag

We hebben afgezien van het bevragen van alle Promis rechters en -secretarissen met betrekking tot het extra tijdsbeslag. Bij de bespreking van de gang van zaken tot nu toe wordt door de collega's teruggegeven dat Promis vonnissen meer tijd vragen dan de vonnissen oude stijl maar dat de omvang van dat tijdsbeslag wisselt. De bestede tijd hangt onder meer samen met de vraag of de verdachte bekent/ontkent, of er veel verweren worden gevoerd of niet en met de ervaring van de betrokkenen met het opzetten van Promis motiveringen. Hierna volgen bij de feitelijke gevolgen nog enkele opmerkingen over het tijdsbeslag.

2b. Feitelijke gevolgen

- Dit is voor Utrecht moeilijk aan te geven omdat wij sinds 1 januari 2007 alle vonnissen uitgebreider motiveren. Daarvóór waren onze eigen interne normen voor MK zittingen (VZ 24, bijzitters 20 en griffier 28 uur per (dag) MK) het uitgangspunt, maar die normen zijn zeker te krap voor het uitwerken op Promis wijze.
- Bij de voorbewerking – bij ons maken de secretarissen een voorbereiding waarin een inhoudelijke samenvatting van het dossier – worden al vindplaatsen vermeld; dus bij het uitwerken zijn die relatief makkelijk te achterhalen. Goed formuleren en afwegen blijft wel tijd kosten.
- Voor de zitting merken wij in het algemeen geen heel andere aanpak.
- Als je een vonnis volledig voorleest kost uitspreken veel meer tijd. Maar wij vatten inmiddels samen en selecteren de meest interessante dingen voor de uitspraak; verder streven wij ernaar alle vonnissen snel op rechtspraak.nl te zetten.
- In Utrecht staan nu niet minder zaken op een zitting; we hebben wel iets minder snel op elkaar zittingen omdat we per zitting (van twee dagdelen) per persoon 4 uur extra krijgen. We horen hier van medewerkers wel regelmatig de

opmerking dat er eigenlijk minder zaken op een zitting zouden moeten staan.

- Voor het raadkameren zou dat ook goed zijn, goed raadkameren en daarbij instrueren wat wel en niet in het concept moet komen kost tijd. Hoe gecompliceerder de zaak is – en dat hangt niet altijd van de dikte van het dossier af, hoe moeilijker. Na een lange dag zitting ben je wat dat betreft vaak toch wat minder fris, en later bij elkaar komen is in de praktijk vaak een crime. Voorraadkameren gebeurt nog niet zoveel; daarvoor is ook meestal weinig gelegenheid. In zaken waarin zich een duidelijke vraag – vaak procedureel – voordoet (bijvoorbeeld: band wel of niet afspelen op zitting, deskundige horen, omvangrijke zaak) wordt vaak wel even kort voor besproken (maar dat heeft niet zozeer met Promis te maken).
- Concipiëren van vonnissen kost de secretarissen beduidend meer tijd; voor de taakverdeling tussen secretarissen en rechters hierbij is niet bij iedere MK-combi even veel aandacht. Als voor de taakverdeling wel aandacht is, wordt dat als positief ervaren.
- Correctie en herschrijven kost wel regelmatig extra tijd. Wij hebben bovendien afgesproken dat de jongste rechter de vindplaatsen controleert. Dit brengt ook enig extra werk voor de jongste rechter met zich mee.
- Rechtsmiddelen: In een enkel geval hebben wij wel de indruk dat een uitgebreid gemotiveerd vonnis het instellen van een rechtsmiddel heeft voorkomen. Met zekerheid is niet veel te zeggen. NB: Al met al kan gezegd worden dat er wel een cultuuromslag moet plaatsvinden, waarbij aandachtspunten zijn: goede voorbereiding, taakverdeling, raadkameren en uitwerken. De lasten moeten niet uitsluitend op de secretaris en jongste rechter afgewenteld worden.

2c. Landelijke invoering

Aanbevelingen: zorgen dat mensen loskomen van modellen; wij zijn in Utrecht met een project ook bezig het modelvonnis te herzien, dit moet mogelijk een veel kaler model worden, om mensen te dwingen zelf na te denken. Belangrijk is ook de bereidheid om uit te leggen wat je doet en de tijd te nemen om dat goed op te schrijven. Die attitude moet groeien. Voldoende tijd blijft hierbij wel een voorwaarde. Dat zou gerealiseerd kunnen worden door minder zaken op een zittingsdag te plannen. Een andere mogelijkheid zou kunnen zijn de uitspraakdatum op 3 weken te plannen, maar voor het gewone (niet mega) MK werk lijkt dat minder handig omdat het dan onvermijdelijk weer met de voorbereiding van de volgende zittingen gaat wringen. Ook de hiervoor bij 2.b vermelde aandachtspunten zouden bij landelijke invoering moeten worden meegenomen.

3. Beleving

3a. Intern

- Positief: Vakinhoudelijk is het een verbetering, het maakt het werk ook bevredigender.
- Negatief: Mensen moeten meer met hun tijd woekeren.

3b. Extern

In reactie op een persbericht – uitgegaan van de rechtbank Utrecht – is wel een en ander geschreven in de media, maar buiten de evaluatieformulieren Openbaar Ministerie/advocatuur om zijn geen uitingen van belangstelling voor de Promis werkwijze van externen ontvangen.

Eén advocaat heeft naast het evaluatieformulier een reactie gegeven door een brief met het formulier mee retour te sturen. Hierin geeft hij aan dat met de nieuwe motivering aan de hand van de wél gebruikte delen van bewijsmiddelen de gedachtegang van de rechtbank inderdaad beter is te volgen. Echter, een eventuele inconsistentie komt niet in beeld. De advocaat vindt dat het rechterlijk oordeel hierdoor nog steeds minder aanknopingspunten geeft voor toetsing dan hij zou wensen.

Utrecht, 16 april 2007

7. Zutphen

Inhoudelijk

1a. Bewijsmotivering:

- In het vonnis wordt voorafgaand aan de bewijsmiddelen in het kort het standpunt van het Openbaar Ministerie en het standpunt van de verdediging ten aanzien van de eventuele bewezenverklaring opgenomen. In deze weergave komt de kern van de discussie al naar voren.
- Uitgangspunt is dat de bewijsmiddelen zakelijk en in verhalende vorm worden weergegeven. Daar waar discussie bestaat tussen Openbaar Ministerie en verdediging wordt deze door de rechtbank besproken en wordt daarover een oordeel gegeven. Ten slotte volgt dan de - eventuele - bewezenverklaring.
  Aanvankelijk werd gestart met de bewezenverklaring, waarna de bewijsmiddelen volgden. Al vrij snel werd het door de meeste projectgroepleden logischer gevonden dit om te draaien. De opzet van het vonnis is dan ook in die zin aangepast.
- De vindplaatsen worden - zonder inhoud - in voetnoten opgenomen. Het werken met een voetnotenapparaat wordt zonder meer als positief ervaren. Het bevordert de leesbaarheid van het vonnis.
  In de loop van het project is ertoe overgegaan de aanduiding van de bewijsmiddelen uit te breiden teneinde aan de wettelijke vereisten te voldoen. Nadeel daarvan is dat in sommige vonnissen een groot deel van de pagina's door voetnoten in beslag wordt genomen.
- In geen van de zaken waarin is geappelleerd is gebleken dat de bewijsmiddelen incompleet waren.

1b. Strafmotivering:

- De eis van het Openbaar Ministerie en het standpunt van de verdediging worden in het vonnis vermeld. In het begin bestond er nog enige onwennigheid met betrekking tot het weergeven van het standpunt van het Openbaar Ministerie. Na een incidentele reactie van een officier van justitie is de Promis kamer daarop scherper gaan letten.
- Gewaakt is voor onnodige herhalingen in de uitspraken. Zo is afgezien van het herhalen van de casus in het onderdeel strafmaatmotivering. In de bewijsoverwegingen wordt immers al uitdrukkelijk alles aan de orde gesteld.
- Over het antwoord op de vraag of de oriëntatiepunten in het vonnis moeten worden vermeld, bestaat verschil van mening. Het (tegen)argument dat iedere zaak op zichzelf staat, wordt genoemd. Anderzijds is in de loop van het project gebleken dat tijdens het raadkameren steeds meer naar de oriëntatiepunten wordt gekeken en benoeming in het vonnis zou dan een logisch vervolg zijn. Deze discussie is evenwel nog niet eensluidend gesloten en oriëntatiepunten worden slechts in hele duidelijke gevallen in het vonnis opgenomen.
- Gebleken is dat het lastig blijft om precies inzichtelijk te maken waarom een straf van een bepaalde hoogte wordt opgelegd.

1c. Kwaliteit:

Kwaliteitsverbetering:

- Interne controlefunctie: geheel eens. De controle op de bewijsmiddelen vindt in een eerder stadium plaats.
- Weergave discussie zitting: eens.
- Explicitering aan derden: eens.
- Meer bevredigende invulling eigen functie: geheel eens (mits er voldoende tijd is). Een lid van de werkgroep was op dit onderdeel neutraal: zij vraagt zich af in hoeverre de gevergde extra tijdsinvestering en energie opweegt tegen het resultaat van de Promis werkwijze.

Organisatorisch

2a. Tijdsbeslag

In Zutphen is gewerkt met een vaste Promis kamer met een viertal ervaren rechters en een aantal zeer ervaren secretarissen. Daardoor laat de Promis werkwijze weinig verschillen zien in de gevraagde extra tijdsinvestering bij de onderwerpen voorbereiding, de tijdsduur van de zitting en het overleg in de raadkamer. Anders is dit voor het concipiëren van vonnissen. Met name de secretarissen geven aan dat hiervoor *substantieel* meer tijd nodig is. Voor wat betreft de rechters lopen de schattingen van de extra tijd die met het concipiëren en corrigeren van het vonnis is gemoeid in elkaar over.

2b. Feitelijke gevolgen

De gebruikelijke zittingsbelasting bedraagt voor een fulltime rechter 1 MK en 1 PR per week. Voor een fulltime secretaris ruim 3 MK's per 4 weken.

Enige jaren geleden is binnen de Zutphense strafsector besloten dat elke (MK-) strafzaak wordt voorbereid door een door de griffier/raio/rio op te stellen voorbereidingsnota. Bestudering van het dossier en het raadkameren worden daardoor aanmerkelijk vergemakkelijkt voor de rechters. In deze nota werd volstaan met een inventarisatie van belastende bewijsmiddelen. Alle zittingsrechters nemen vervolgens het dossier geheel door. De secretaris maakt het concept vonnis.

Voorbewerking

- De door de secretarissen aangegeven extra tijd bij de voorbewerking werd vooral veroorzaakt door het feit dat ook ontlastend bewijsmateriaal moet worden geïnventariseerd. De voorbereiding kan substantieel meer tijd vergen, als er veel ontlastende of andersoortige verklaringen in het dossier voorhanden zijn (bijvoorbeeld bij vechtpartijen).
- Door rechters is geen extra tijdsinvestering aangegeven.

Zitting

- De zitting vergt geen extra tijdsbeslag.
- Het doen van uitspraken vergt niet veel meer tijd, omdat verdachten vaak niet komen. Opvallend was dat in Promis zaken ook vrijwel geen pers naar de uitspraak kwam. Dit was mogelijk een bijeffect van het feit dat in Zutphen alle Promis vonnissen op internet beschikbaar werden gesteld.

Wanneer evenwel een Promis vonnis daadwerkelijk uitgesproken moet worden vergt dit, zeker voor een rechter die de zaak niet heeft beoordeeld, meer tijd. Binnen de werkgroep is dan ook besproken dat in Promis zaken een rechter die de zaak heeft beoordeeld, het vonnis uitspreekt. In dat geval hoeft de uitspraak niet veel extra tijd te kosten.

Raadkamer

- Gebleken is dat het overleg in de raadkamer intensiever en met meer diepgang wordt gevoerd. Vastgesteld is dat er - nog - bewuster naar de bewijsmiddelen wordt gekeken. De bewijsmiddelen worden tijdens het raadkameren vaker erop nageslagen dan in niet Promis zaken. Door secretarissen werd tijdens de evaluatie aangegeven dat het van belang is en blijft dat er inhoudelijk voldoende structuur in het raadkameroverleg is. De bewijsmiddelen moeten concreet aangeduid worden. Ten aanzien van de argumenten in de strafmotivering geldt hetzelfde. Duidelijk raadkameren is van grote invloed op de tijd die het concipiëren van het vonnis vraagt.
  Door enkele rechters werd aangegeven dat in de toekomst nog meer nadruk op het raadkameren zou moeten komen te liggen, zodanig dat als het ware het vonnis in concept vrijwel gereed is. Consequentie hiervan is wel dat voor het raadkameren meer tijd moet worden ingeruimd.
- De hoeveelheid extra tijd die het raadkameren in Promis zaken heeft gevraagd, wordt wellicht vertekend door het feit dat de Promis kamer uit zeer ervaren deelnemers heeft bestaan.
- In de Promis werkwijze is het eens te meer van belang dat er voldoende tijd is om te raadkameren.

Concipiëren/Corrigeren van het vonnis

- De secretarissen hebben voor het maken van de vonnissen *substantieel* meer tijd nodig. Het langslopen van de bewijsmiddelen, de opzet van de bewijsredenering en de formulering daarvan kost veel meer tijd. Naarmate de tenlastelegging uitgebreider is en/of het dossier complexer, wordt dit sterker.
- Ook voor rechters geldt dat de correctie van het vonnis veel meer tijd kost, alleen al omdat het om langere teksten gaat. Daarnaast kost het ook extra tijd om juridische redeneringen op een juridisch verantwoorde wijze in begrijpelijke (leken)taal te (her)formuleren. Het spreekt voor zich dat naarmate de zaak ingewikkelder is, dit meer duidelijk wordt.
- Doordat het schrijven van het vonnis meer tijd kost, komt ook de uitspraaktermijn van twee weken onder druk te staan. Als voorbeeld wordt vermeld dat de Promis kamer twee dagen achtereen in dezelfde samenstelling een redelijk groot dossier (plusminus 4000 pagina's) tegen 10 verdachten behandelde. Gelet op de tijdsdruk (binnen veertien dagen uitspraak) en de overige zittingsverplichtingen (al dan niet Promis) van de leden, is besloten in slechts de helft van zaken een Promis vonnis te schrijven.
  In dit verband zou kunnen worden overwogen om, teneinde de tijdsdruk en werkbelasting in tijd evenwichtiger te verdelen, twee secretarissen per MK in te zetten en dat iedere secretaris een dagdeel doet.
- In de reeds bestaande werkwijze dat secretarissen het vonnis maken, is tijdens Promis II geen wijziging gekomen. De verwachting dat ook rechters

het schrijven van overwegingen voor hun rekening zouden nemen, is, op een enkele keer na, niet uitgekomen. Achtergrond hiervan is dat, zo is achteraf vastgesteld, geen van de projectgroepleden tijdens het project minder zittingen dan normaal heeft gedraaid. Dit geldt eveneens voor de secretarissen. Door hen is aangegeven dat zij, naast 'een tandje erbij', andere werkzaamheden hebben moeten laten liggen.

2c. Landelijke invoering:

- De wettelijke termijn voor de uitspraak verdient heroverweging.
- Zonder extra capaciteit is de Promis werkwijze, die duidelijk een kwalitatieve verbetering oplevert wat betreft de inhoud van de uitspraken en de arbeidsvreugde voor de deelnemers, een onbegaanbare weg. Structurele uitbreiding van het secretariaat en rechtersbestand is nodig. De mate van uitbreiding is afhankelijk van de participatie van rechters aan het schrijven van het vonnis.
- Er moeten voor secretarissen en rechters trainingen worden georganiseerd voor het omgaan met het Promis model en het bevorderen van de schrijfvaardigheid.

Beleving

3a. Intern:

Zutphen heeft ook meegedaan aan Promis I en men is daardoor in de strafsector Zutphen al lang 'Promis minded'. Toch moet worden opgemerkt dat lang niet alle collega's - rechters en secretarissen - doordrongen zijn van het belang van Promis. Terecht ervaren werkdruk, ingeslepen attitudes (zoals: "wie leest onze vonnissen?"), en gegroeide onderlinge verhoudingen (dit doet de gerechtssecretaris en dit de rechter) beïnvloeden de op zich positieve bedrijfscultuur binnen de strafsector ten aanzien van Promis.

3b. Extern:

Reacties van het Openbaar Ministerie en advocatuur: Slechts een zeer incidentele reactie is binnengekomen en de respons biedt derhalve geen representatief beeld hoe de Promis uitspraken zijn "gevallen". In enige gevallen merkte een officier van justitie terecht op dat het standpunt van het Openbaar Ministerie onvolledig was weergegeven. Een advocaat merkte op: "Ga zo door!"
Alle Promis uitspraken zijn gepubliceerd op rechtspraak.nl. Daags voor de uitspraak worden de vonnissen naar de afdeling communicatie gemaild, hetgeen nodig is met het oog op het anonimiseren van de "langere" tekst.
Bij de aanvang van het project is hieraan aandacht besteed in het regionale dagblad "De Stentor" en op teletekst van TV Gelderland. Overige - meer uitgebreide - media-aandacht gedurende de pilot is niet gemeten, doch ook niet gebleken. Niet nodig is gebleken meer tijd uit te trekken voor het doen van de uitspraken. Wel blijft in het algemeen een punt van voortdurende aandacht de voorbereiding en de presentatie van het uitspreken van vonnissen.

Zutphen, 10 mei 2007

De lokale werkgroep Promis II

8. Gerechtshof Arnhem

In het onderhavige rapport wordt het project Promis II door de lokale werkgroep van het gerechtshof te Arnhem geëvalueerd naar aanleiding van de vragen die door de projectstaf in Den Bosch zijn opgesteld. Gedurende de pilot hebben bij het gerechtshof in Arnhem 13 Promis zittingen plaatsgevonden, welke in totaal 48 Promis arresten hebben opgeleverd. De ervaringen die gedurende de pilot zijn opgedaan, leiden tot de navolgende evaluatie.

Inhoudelijk

1a. Bewijsmotivering:

- Als er ter zitting discussie is over de bewezenverklaring van (onderdelen van) de tenlastelegging, geeft het arrest een beredeneerde beslissing op dat punt of die punten, met samenvatting van respectievelijk verwijzing naar de gebezigde bewijsmiddelen.
- Gedurende het project zijn er twee lijnen ontwikkeld in de wijze waarop de bewijsmotivering in het arrest wordt opgebouwd. Bij variant 1 worden eerst de vaststaande feiten omschreven. Vervolgens worden de discussiepunten benoemd en besproken. Bij variant 2 worden eerst de discussiepunten benoemd, waarna de feitenbespreking en overwegingen dienaangaande plaatsvinden. De reden voor de ontwikkeling van deze twee varianten is de helderheid en leesbaarheid van de bewijsmotivering en de aantrekkelijkheid van het civielrechtelijke denkpatroon. In de overwegingen kan gemakkelijk worden verwezen naar de eerder vastgestelde feiten.
- Het hof heeft nog geen ervaring met zaken waarin cassatie is ingesteld en waarbij de bewijsmotivering onvolledig bleek te zijn. Het hof wacht, met uitzondering van de zaak die als testcase naar de Hoge Raad is gestuurd, met het uitwerken van de cassatiezaken tot de Hoge Raad op 15 mei 2007 uitspraak heeft gedaan.
- Er zijn ten aanzien van de bewijsmotivering verder geen bijzonderheden te melden.

1b. Strafmotivering:

- Er heerst binnen het hof terughoudendheid met betrekking tot de vermelding van oriëntatiepunten in de strafmotivering, hetgeen uiteraard te maken heeft met onvolledige overeenstemming binnen het hof respectievelijk de hoven over de hantering van dat uitgangspunt. De opgelegde straf in eerste aanleg, alsmede de vordering van de advocaat-generaal en het standpunt van de verdediging worden in de strafmotivering vermeld. De afweging van de diverse factoren die bij de oplegging van de straf of maatregel een rol hebben gespeeld, dient in de toekomst meer plaats te krijgen in het arrest. Daar is gedurende de pilot nog te weinig aandacht aan besteed, waarbij wel wordt opgemerkt dat zonder algemeen geaccepteerde geëxpliciteerde straftoemetingsuitgangspunten een heldere en onderbouwde oplegging van straf (in hoger beroep), waardoor ook de rechtseenheid bevorderd wordt, vrijwel niet mogelijk is. De lokale projectgroep ziet in het Promis project een goede aanleiding om het debat over de oriëntatiepunten nog eens met nadruk in het hof te entameren. De strafoplegging is sterk casuïstisch en moeilijk concreet te maken. Er zal in de toekomst meer in discussie moeten worden gegaan met de verdediging en het openbaar ministerie en de strafdoelen dienen explicieter te worden benoemd en gewogen in de concrete casus. Daarnaast is ook het aanhalen van relevante passages uit voorlichtings- of gedragsrapportages van belang, hetgeen gedurende de pilot nog te weinig is gedaan.
- Er zijn ten aanzien van de strafmotivering verder geen bijzonderheden te melden.

1c. Kwaliteit:

Kwaliteitsverbetering op een schaal van "geheel oneens" tot "geheel eens".

- Interne controlefunctie: eens (de controle van het bewijs wordt naar voren gehaald).
- Weergave discussie zitting: eens.
- Explicitering aan derden: geheel eens.
- Meer bevredigende invulling eigen functie: geheel eens (mits voldoende tijd voor het schrijven van de arresten conform het B&S-model).

Organisatorisch

2a. Tijdsbeslag:

- Voorbewerken: binnen het hof wordt reeds gewerkt met voorbereidingsnota's, maar deze nota's dienen in het kader van Promis te worden aangescherpt. De bewijsmiddelen dienen in de nota te worden opgesomd en eventuele vragen

of onduidelijkheden met betrekking tot het bewijs dienen in de nota te worden besproken. De mogelijke bewijsconstructie dient explicieter te worden benoemd. Indien het vonnis van de rechtbank is uitgewerkt, kan worden volstaan met een verwijzing naar de bewijsconstructie van de rechtbank en vermelding van opmerkingen c.q. aandachtspunten naar aanleiding van deze constructie.
Indien het vonnis van de rechtbank niet is uitgewerkt, dient de bewijsconstructie in de nota te worden opgenomen en zal de voorbereiding derhalve meer tijd in beslag nemen. Voorts dient er in de nota meer aandacht aan de strafoplegging te worden besteed. Het uitgangspunt van de eventueel op te leggen straf (bv. oriëntatiepunt) dient in de nota te worden vermeld.
Indien er sprake is van een uitgewerkt vonnis van de rechtbank, zal de voorbereiding voor de secretaris ongeveer 5% meer tijd kosten en zonder uitgewerkt vonnis, zal dit 10% procent meer tijd kosten.

- Zitting: de zitting vergt geen extra tijdsbeslag.
- Raadkamer: indien er een goede voorbereidingsnota aanwezig is, kost het raadkameren niet veel meer tijd. De verweren worden veelal nu reeds in raadkamer besproken. Het raadkameren zal voor de raadsheren en secretarissen maximaal 10% meer tijd kosten.
- Concipiëren: het concipiëren van de arresten kost de secretarissen gemiddeld 50% meer tijd. Indien meer ervaring wordt opgedaan met het schrijven van Promis arresten conform het B&S-model, kan het extra tijdsbeslag wellicht worden teruggebracht naar 30 tot 40%. De secretaris dient eerst te bepalen welke bewijsmiddelen in het arrest dienen te worden opgenomen, waarna hij/zij moet bekijken hoe de bewijsmiddelen zo beknopt mogelijk zakelijk weergegeven kunnen worden zonder deze te denatureren. De bewijsmiddelen moeten de bewezenverklaring voldoende ondersteunen en eventuele tegenstrijdigheden dienen te worden uitgesloten. Indien er sprake is van een cumulatieve tenlastelegging of een complex dossier met een ontkennende verdachte, kost het schrijven van een Promis arrest aanzienlijk meer tijd.
- De winst zal liggen in het feit dat de arresten, mits de Hoge Raad daarmee akkoord gaat, in cassatie niet meer hoeven te worden uitgewerkt. Er wordt echter slechts in een minderheid van de zaken cassatie ingesteld, zodat deze tijdwinst relatief beperkt blijft. Er bestaat nog geen inzicht in de vraag of er vanwege de Promis motivering in minder zaken cassatie zal worden ingesteld, maar de verwachtingen zijn in dat opzicht niet hooggespannen. In elk geval zal uitwerking van de cassatie van een Promis arrest veel minder tijd vergen, zodat een klein deel van de extra-investering in die zaak wordt terugverdiend.
- Corrigeren: het corrigeren van de arresten kost de raadsheren gemiddeld 10 tot 20% meer tijd vanwege de uitgebreidere bewijsmotivering. Navenant zullen er meer correcties zijn, die door de secretaris moeten worden verwerkt.
  Het corrigeren kost de secretaris gemiddeld 10% meer tijd. Het extra tijdsbeslag voor de secretaris zou in de toekomst voorkomen kunnen worden door te werken met het elektronisch corrigeren.
- Uitspraak: het uitspreken van een arrest zal meer tijd kosten indien er belangstelling is voor de uitspraak, maar in zijn totaliteit is dit niet van zodanig gewicht dat het mee zou moeten wegen.

Overzicht:

% extra tijd	Voorbewerken	Zitting	Raadkamer	Concipiëren	Correctie
Raadsheren	0%	0%	max. 10%	-	10-20%
Secretarissen	5-10%	0%	max. 10%	50%	10%

Opmerking: bovengenoemde schatting heeft plaatsgevonden door de leden van de lokale werkgroep, aangezien zij de meeste Promis zittingen hebben gedaan. De werkgroep heeft er niet voor gekozen om alle individuele raadsheren en secretarissen die hebben deelgenomen aan een Promis zitting te bevragen middels de toegezonden lijst.

2b. Feitelijke gevolgen:

In de huidige werkwijze doen de secretarissen één zitting per tien werkdagen (dit kan één hele zitting zijn of twee halve zittingen). De raadsheren doen zes zittingen per twintig werkdagen. Het aantal FTE's raadsheren bedraagt, inclusief teamvoorzitters, 31,90.
Het aantal FTE's secretarissen (secretarissen, seniorsecretarissen, adjunct secretarissen en gespecialiseerd juridisch medewerkers) bedraagt 32,90.
De secretarissen bewerken de zaak voor en schrijven een voorbereidingsnota voor de raadsheren.
Na de zitting schrijven de secretarissen de concept arresten en sturen deze in rondlezing langs de raadsheren, waarna de secretarissen de correcties verwerken.

Feitelijke gevolgen (zie ook opmerkingen onder 2a):
- Voorbewerking: de voorbewerking heeft iets uitgebreider plaatsgevonden.
- Zitting: er heeft beperkt uitroosteren van de secretarissen plaatsgevonden.
- Raadkamer: geen gevolgen.
- Concipiëren: er heeft geen verdere taakverdeling tussen raadsheren en secretarissen plaatsgevonden. De secretarissen hebben de concept arresten en de (meeste) bijzondere overwegingen geschreven.
- Correctie: zie opmerkingen onder 2a.
- Er is nog geen uitspraak te doen over het instellen van beroep in cassatie in relatie met Promis.

2c. Landelijke invoering:
- Bij de huidige "case load " dienen in geval van invoering van Promis extra secretarissen te worden aangenomen. Mede gelet op de uitspraaktermijn van veertien dagen, dienen er minder zaken per zitting te worden gepland. Bij een groot aantal zaken op zitting worden problemen voorzien met de tijdige circulatie van concept arresten. Dit geldt des temeer voor de secretarissen die parttime werken.
  De werkgroep zou het zeer wenselijk achten, als de termijn voor het doen van de uitspraak in de wet zou worden verlengd. Het aantal zittingen per secretaris dient voorts naar beneden te worden bijgesteld.
- Er dienen intensieve trainingen voor het omgaan met het Promis model en de bevordering van de schrijfvaardigheid aan het secretariaat en de raadsheren te worden aangeboden.

Beleving

3a. Intern:
Raadsheren en secretarissen hebben zich belangstellend opgesteld ten aanzien van Promis en hebben zich positief uitgelaten over de gehanteerde werkwijze en de arresten die zijn gewezen. Er bestaat echter wel angst over de extra werklast die de Promis werkwijze met zich meebrengt. De bereidheid om Promis gewijs te werken is in beginsel aanwezig.

3b. Extern:
Het hof heeft geen externe reacties ontvangen naar aanleiding van Promis II.

De lokale werkgroep Promis II.

9. Gerechtshof 's-Hertogenbosch

Inhoudelijk

1a. Bewijsmotivering

Ontwikkeling bewijsmotivering

* Aanvankelijk werd eerst de bewezenverklaring gegeven, daarna de standpunten van de procespartijen en vervolgens het oordeel van het hof. Gedurende de pilot heeft de werkgroep gezocht naar een meer logische opbouw.
  - Thans wordt na het opnemen van de tenlastelegging aangevangen met het weergeven van de "vaststaande feiten": het gedeelte van de feiten dat niet wordt betwist/wordt erkend en die nodig zijn voor de bewezenverklaring. Deze vaststaande feiten worden zakelijk weergegeven, met vermelding van de vindplaats ervan. Soms is een letterlijke aanhaling van een verklaring zo tekenend dat een quote de voorkeur verdient.
  - Vervolgens wordt onder het kopje "bewijsmotivering" de eventuele motivering van de bewezenverklaring voor zover van belang met het oog op de gebruikte bewijsmiddelen, opgenomen. Ook hier wordt een zakelijke weergave van de redengevende feiten en omstandigheden gehanteerd. Hierbij wordt - indien daarover uitdrukkelijk discussie is gevoerd - gemotiveerd waarom het hof voorbeeld de verklaring van de ene getuige meer geloofwaardig acht dan die van een andere getuige.

  De standpunten van de verdediging en het openbaar ministerie worden expliciet aangegeven bij de bespreking van de onderscheiden bewijsverweren. Daarna volgt de beslissing van het hof, waarbij - indien het oordeel van het hof tevens afwijkt van dat van de rechtbank – aan "het waarom" expliciet aandacht dient te worden besteed.
  - In voorkomende gevallen volgt bespreking van overige motiveringsvoorschriften op basis van wet/jurisprudentie.
  - Tot slot volgt de "Bewezenverklaring" als logische conclusie van wat daaraan vooraf gegaan is. Een zelfde opbouw kan gebezigd worden in geval van een vrijspraak. Bij een vrijspraak worden geen voetnoten gehanteerd.

  Deze opbouw wordt per feit gehanteerd, tenzij sprake is van een samenhangend feitencomplex.
* De opbouw in verstekzaken wisselt. In principe geldt in verstekzaken, waarin immers per definitie geen verweer is gevoerd, dat het niet de bedoeling is dat in tweede aanleg wordt gerespondeerd op die in eerste aanleg gevoerde verweren. De vaststaande feiten en de bewijsmotivering worden in de ene verstekzaak wel en in de andere verstelzaak niet inzichtelijk gemaakt. Dit geldt in een enkel geval ook bij bekennende verdachten. Een en ander telkens indien dit de inzichtelijkheid ten goede komt.
* Uitgangspunt bij een bekennende verdachte is dat wordt volstaan met de vermelding van de bekentenis, alsmede de opgave van de overige relevante bewijsmiddelen. In ieder geval moet wel de kwaliteit van de bekentenis worden gecontroleerd, waarbij het de vraag is in hoeverre dit in het arrest moet worden uitgewerkt.
* Ten aanzien van de voetnoten is nog niet een geheel eenduidige werkwijze tot stand gekomen. Een enkele keer wordt volstaan met het benoemen van het stamproces-verbaal met eenmalig het 'kopje' zoals dit in de klassieke uitwerking van de bewijsmiddelen plaatsvindt en wordt in de daarop volgende voetnoten verwezen naar bijbehorende paginanummers uit het dossier. Daar waar telkens opnieuw het bewijsmiddel wordt benoemd, nemen de voetnoten een groot gedeelte van de pagina's van het arrest in.
* In de zaken waarin cassatie is ingesteld is thans slechts het proces-verbaal opgemaakt. De werkgroep heeft er voor gekozen om de uitspraak van de Hoge Raad op 15 mei a.s. af te wachten, voordat de cassaties worden ingezonden. Of de bewezenverklaring achteraf niet volledig gedekt bleek te zijn met de Promis motivering, is nu derhalve ook nog niet bekend.

1b. Strafmotivering

* Gedurende de pilot heeft een ontwikkeling plaatsgevonden, in zoverre dat de oriëntatiepunten voor de werkgroep steeds meer als vertrekpunt voor de redenering zijn gaan fungeren en de oriëntatiepunten ook expliciet in het arrest worden opgenomen. Het hof ziet strafmotivering als rechtsvinding. Dit betekent onder meer dat aansluiting moet worden gezocht bij eerdere strafopleggingen in soortgelijke zaken. Het hof ziet de oriëntatiepunten als een uitkristallisering daarvan voor "standaardsituaties".

In de oriëntatiepunten worden de aard en de ernst van het feit reeds tot uitdrukking gebracht. Na het expliciet vermelden van de oriëntatiepunten wordt er vervolgens gemoduleerd afhankelijk van de concrete invulling van de feiten en de persoon van de verdachte. In de redenering wordt steeds aangegeven welk gevolg het hof toekent aan een bepaalde modulatie. (bijvoorbeeld wreedheid, hoeveelheid feiten, tijdsverloop, recidive, ontwikkeling persoon van verdachte, toerekeningsvatbaarheid). Aldus probeert het hof inzicht te geven niet alleen in de factoren die van belang zijn voor de strafoplegging, maar vooral in hoe zwaar die verschillende factoren wegen.

* De standaardopbouw van de strafmotivering kan als volgt worden aangegeven:
  - Vermelding van het vonnis van de rechtbank. Volstaan wordt of met een kwalificatieve dan wel een korte zakelijke aanduiding van de bewezen verklaarde feiten in eerste aanleg.
  - De feiten die de officier van justitie/advocaat-generaal bewezen acht, de straf die daarvoor wordt geëist en de daaraan ten grondslag liggende argumenten.
  - Het standpunt van de verdediging én voor wat betreft de bewezenverklaring én voor wat betreft de straftoemeting en de daaraan ten grondslag liggende argumenten.
  - Kwalificatieve/zakelijke aanduiding van de door het hof bewezen verklaarde feiten, met vermelding van eventuele vrijspraken, anders dan in eerste aanleg.
  - Uitdrukkelijk vermelden van straffen in soortgelijke zaken: oriëntatiepunten/bandbreedtes afkomstig uit databank CST.
  - Bijzondere strafmotivering. Hier volgen de strafoverwegingen die in concreto het hof tot een bepaalde strafoplegging leiden en wordt aangegeven waarom van voormelde oriëntatiepunten/ bandbreedtes wordt afgeweken. Daarbij worden, onderscheiden van elkaar, feitgerelateerde factoren weergegeven en de weging daarvan en daarna de aan de verdachte gerelateerde factoren, met de weging ervan. Voorts wordt aandacht besteed aan overige wettelijke en jurisprudentiële straf en maatregelmotiveringen.
  - De strafmotivering wordt niet afgesloten met een verwijzing naar "na te melden straf", maar met een vermelding in algemene bewoordingen en met weglating van details van de in concreto op te leggen straf eventueel onder toevoeging van "zoals hierna in het dictum te vermelden".
* In die gevallen waarin geen oriëntatiepunten zijn en zaken uit de databank CST zich moeizaam laten vergelijken, is het redeneren vanuit een vertrekpunt niet goed te realiseren en het geven van inzicht in de strafoplegging moeizamer. In het kader van een experiment werd besloten om bij zaken waarin door de eerste rechter een gevangenisstraf van vier jaar of meer was opgelegd bij de voorbewerking als herkenbaar referentiekader een vijftal recente arresten in vergelijkbare zaken (van andere hoven) aan het dossier toe te voegen. Deze werkwijze is tot nu toe niet geheel tot stand gekomen. Er heeft zich tot nu toe één moordzaak voorgedaan waarbij werd geredeneerd vanuit een bepaalde bandbreedte.
* Tijdens de behandeling van Promis zaken hebben ook de betrokken advocaten-generaal zich meer expliciet uitgelaten over de vertrekpunten voor de strafoplegging bij het Openbaar Ministerie.

1c. Kwaliteit

Interne controlefunctie

De werkgroep is het hier *geheel mee eens.*

Binnen de werkgroep is de ervaring dat de werkwijze als gevolg van Promis leidt tot een meer gestructureerde en diepgaander discussie in raadkamer. Probleempunten worden verder uitgediscussieerd. Dit geldt zowel voor de bewijsmotivering als voor de strafmotivering.

De "vaststelling van de feiten" als basis voor én de bewezenverklaring én de bewijsmotivering dwingt de rechter zich rekenschap te geven van de feitelijke juistheid van zijn redenering ook in onderlinge samenhang. Bij de bewijsmotivering functioneert de verwerking van de bewijsmiddelen in de motivering bovendien als een soort checklist.

Doordat het vonnis van de rechtbank, eis 2e aanleg, pleidooi en eventuele oriëntatiepunten/ uitspraken in vergelijkbare zaken in de discussie in raadkamer, als uitgangspunt van de discussie worden genomen, wordt de rechter gedwongen zich rekenschap te geven van de ratio van zijn eventuele afwijkingen en die vervolgens in de strafmotivering te expliciteren.

Weergave discussie zitting

De werkgroep is het hier *mee eens.*

Aan het begin van het arrest wordt naast de vordering van de advocaat-generaal, kort aangegeven wat het standpunt van de verdediging is ten aanzien van de bewezenverklaring en de strafoplegging. Op deze wijze is de procesomvang en -houding direct inzichtelijk. Later in het arrest worden de inhoude-

lijke standpunten weergegeven en niet zoals voorheen meer gebruikelijk was, namelijk enkel in het proces-verbaal. Meer dan voorheen gebruikelijk was, wordt ook het standpunt van de advocaat-generaal uitvoerig weergegeven.

Explicitering aan derden
De werkgroep is het hier *geheel mee eens*
Indien de rechter afwijkt van de standpunten van de procespartijen wordt de gedachtegang die daartoe heeft geleid, inzichtelijk gemaakt. De keuze voor bepaalde bewijsmiddelen of de andere waardering van de feiten, wordt indien daarover debat is geweest en afhankelijk van de diepgang van de discussie, gemotiveerd. Afgezien hiervan is een nadere motivering op zijn plaats in die gevallen dat een willekeurige lezer zich zeer zou verbazen over de beslissing van de rechter, het zogenaamde "verbazingscriterium". Wanneer het hof ten aanzien van de bewezenverklaring dan wel de strafoplegging tot een andere beslissing komt dan de rechtbank, wordt de reden daarvan tevens aan de rechtbank inzichtelijk gemaakt.
Een sluipend risico is dat Openbaar Ministerie en Balie steeds meer gemotiveerd wensen te zien. Er dient echter aan het uitgangspunt 'motiveren op maat' te worden vastgehouden.

Meer bevredigende invulling eigen functie
De werkgroep is het hier *mee eens.*
Vanuit het secretariaat wordt benadrukt dat het extra tijdsbeslag structureel van aard is en niet enkel te wijten is aan een periode van gewenning. Desalniettemin heeft het merendeel van de betrokken secretarissen kenbaar gemaakt dat het schrijven van een Promis arrest leerzaam is en meer verdieping en voldoening geeft. Ook de raadsheren uit de werkgroep zijn van oordeel met een bevredigend gevoel een arrest te ondertekenen.
De Promis kamer heeft bij afronding van de pilot besloten door te gaan met de Promiswerkwijze en is daar door het gerechtsbestuur toe in staat gesteld, doordat een extra secretaris voor de Promis kamer beschikbaar is gekomen.

Organisatorisch

2a. Tijdsbeslag
(zie tabel)

2b. Feitelijke gevolgen

Werkwijze vóór Promis
Een raadsheer doet gemiddeld 3 zittingen per twee weken. Per dagdeel wordt veelal een onderverdeling gemaakt wie de zaken voorzit, hetgeen kan doorwerken in de voorbewerking door de raadsheren. Een fulltime secretaris doet gemiddeld 3 zittingen per maand. De secretaris bewerkt de zaken niet voor en heeft derhalve slechts globale kennis van de zaak op basis van het vonnis in eerste aanleg, aangevuld met rapportages etc. De secretaris concipieert het arrest en heeft voor het uitwerken van een MK zitting gemiddeld 2-3 dagen tijd.
Binnen de werkgroep worden concepten elektronisch nagekeken, zodat correcties door de raadsheren makkelijker aangebracht kunnen worden en de verwerking van correcties door de secretaris eenvoudiger en sneller kan plaatsvinden.

Werkwijze tijdens Promis
De Promis kamer bestaat uit 4 raadsheren (3,5 fte) en 3 fulltime secretarissen. De werkervaring van de secretarissen varieert van veel tot één jaar werkervaring. Het zittingsrooster van de Promis secretarissen is in beperkte mate aangepast tijdens de pilot, in die zin dat in plaats van drie zittingen per maand, er een enkele keer twee weken tijd tussen de zittingen zat. Een vierde secretaris is een enkele keer ingezet.

75

% extra tijd	Voorbewerken	Zitting	Raadkamer	Concipiëren	Correctie
Rechter 1	0%	0%	15%	25%	0%
Rechter 2	0%	0%	15%	-	25%
Rechter 3	0%	0%	15%	0%	50%
Rechter 4	0%	0%	15%	0%	20%
Secretaris 1	0%	0%	15%	40%	15%
Secretaris 2	0%	0%	15%	40%	15%
Secretaris 3	0%	0%	15%	45%	15%
Secretaris 4	0%	0%	15%	45%	20%

Uitgangspunten bij de Promis pilot waren: Zelfde aantal zaken als bij een niet Promis zitting, zelfde appointeringstijd als bij een niet Promis zitting, secretaris schrijft het concept. Tijdens de pilot is ook gebruik gemaakt van het elektronisch nakijken. Hiervoor is gekozen om een juiste tijdmeting te kunnen doen.

- Voorbewerking:
  Tijdens de pilot heeft nauwelijks een andere wijze van voorbewerking plaatsgevonden.
- Zitting:
  Op de zitting is nauwelijks een andere wijze van behandeling merkbaar. Tijdens een recente behandeling werden door de voorzitter de vaststaande feiten, volgens het hof, aan de procespartijen medegedeeld. Hierdoor konden de procespartijen (andersluidende) standpunten ten aanzien van dat onderdeel eveneens direct kenbaar maken en werd de behandeling, wellicht nog wat meer dan voorheen, geconcentreerd.
  Vermelding verdient tevens dat het Openbaar Ministerie bij het formuleren van de strafeis meer aandacht geeft aan de uitgangspunten van het openbaar ministerie.
  Het doen van de uitspraken kost niet meer tijd dan voorheen. Dit omdat verdachten daarvoor zelden verschijnen.
- Raadkamer:
  Naarmate de opbouw van het Promis arrest meer een vast stramien kreeg, werden in raadkamer meestal de vaststaande feiten aan de secretaris meegegeven. Ook werd in raadkamer de bewijsmotivering besproken, waarbij het de bedoeling is steeds de vindplaatsen van de bewijsmiddelen te noemen. In die gevallen waarin dit niet gebeurde, leverde dit extra zoekwerk voor de secretaris op.
  Omdat in raadkamer de bewijsmiddelen uitvoerig worden besproken vindt er dikwijls verdieping van de discussie plaats. Met het raadkameren was aanvankelijk meer tijd gemoeid, maar dit nam geleidelijk ook weer af.
- Concipiëren:
  De verdeling van de werkzaamheden is hetzelfde gebleven, de secretaris schrijft het concept. In een enkel geval heeft een raadsheer een gedeelte op zich genomen, dit om meer inzicht te krijgen in het Promis werkproces.
  Het concipiëren van de arresten kost de secretaris substantieel meer tijd, ook al wordt er (meer) uitgebreid geraadkamerd en worden vindplaatsen veelal meegegeven. Het precies nalopen van de bewijsmiddelen met het dossier erbij en de nieuwe schrijfwijze heeft tot gevolg dat de tijdsdruk om de concepten tijdig in roulatie te brengen groot blijft. Afzetting tegen de oude werkwijze levert met enige regelmaat bijna een verdubbeling van de gemoeide tijd op.
  Bovendien komt uit het secretariaat naar voren dat het lastig is een werkwijze te vinden die in meerdere gevallen toepasbaar is. Voorheen kon de secretaris in het overgrote deel van zaken niet alleen een gelijke opbouw van het arrest hanteren, maar bovendien bouwstenen en voorts meer algemene formuleringen gebruiken. Met Promis moet in veel zaken telkenmale de opbouw van een motivering worden bepaald. Reeds daarin zit de extra tijdbelasting. Daarnaast kan veel minder met bouwstenen worden gewerkt. De wijze waarop de motivering en de gebezigde bewijsmiddelen worden opgeschreven wordt door de secretarissen als tamelijk casuïstisch ervaren.
- Correctie: Omdat de Promis arresten meer tekst omvatten dat de oude arresten, kost het corrigeren meer tijd. Omdat het arrest alles moet dekken levert ook het corrigeren nog meer dan voorheen preciesiewerk op. Een sluipend risico van het elektronisch nakijken kan zijn dat teksten steeds langer worden.

* Cijfermatig kan reeds vanwege de korte duur van de pilot en het relatief beperkt aantal zaken, geen uitspraak gedaan worden over het instellen van rechtsmiddelen in relatie met Promis.
  Echter de reacties uit de toegezonden evaluatieformulieren door de betrokken procespartijen geven er meermalen blijk van dat de keuze al dan niet cassatie in te stellen beter gemaakt kan worden en in een enkel geval, na het lezen van het arrest, afgezien is van het instellen van cassatie.

2c. Landelijke invoering

Wanneer de Promis werkwijze landelijk ingevoerd wordt betekent dit voor het hof dat er een uitbreiding van het secretariaat dient te komen. Thans is de Promis kamer bezet met drie secretarissen, die tevens deels aan de jeugdkamer worden 'uitgeleend'. Binnenkort zal een vierde secretaris de Promis kamer komen versterken. Zolang er onvoldoende middelen beschikbaar worden gesteld om hofbrede invoering mogelijk te maken, zou aan de werkdruk onder het secretariaat tegemoet gekomen kunnen worden doordat de raadsheren in bv. twee zaken het schrijven van de bewijs- en/of strafmotivering met bijbehorende overwegingen voor hun

rekening nemen. Een bijkomend voordeel is dat daardoor ook de raadsheren zich sneller deze nieuwe wijze van motiveren eigen maken.

- Bij het "uitrollen" van Promis tot een hofbrede werkwijze lijkt een systeem van adoptie het meest geëigend. Daarbij zou eerst een tweede kamer in het experiment kunnen worden betrokken waarbij een raadsheer en een secretaris uit de oorspronkelijke Promis kamer aan die tweede kamer worden toegevoegd en anderzijds een raadsheer en een secretaris uit die tweede kamer tijdelijk gaan werken in de Promis kamer. Nadat die tweede kamer zich de Promis werkwijze eigen heeft gemaakt, adopteren beide een kamer, enz.
- De zittingsfrequentie. De secretarissen zullen een halve zitting per week gaan doen.
  Opdat de "ochtendsecretaris" onmiddellijk met uitwerken kan beginnen, dient de ochtendzitting zo te worden geappointeerd dat de ochtendzitting in principe om 12.00 uur eindigt, zodat aansluitend kan worden geraadkamerd. Op deze manier wordt getracht de druk om de concepten tijdig in roulatie te brengen te verkleinen. Voor de raadsheren zal de gebruikelijke zittingsfrequentie niet veranderen.
- Taakverdeling. De secretarissen zullen de zaken gaan voorbewerken. Dit zal in ieder geval betekenen dat de secretaris het dossier voorafgaand aan de zitting heeft gezien. De vaststaande feiten kunnen op die manier al op papier worden gezet. Tevens zullen de processen-verbaal die voor het bewijs zijn of kunnen worden gebezigd in kopie aan de leden van de kamer verstrekt worden. Met deze werkwijze wordt beoogd de secretaris voorafgaand aan de zitting meer dossierkennis mee te geven, in raadkamer discussies beter gevolgd kunnen worden en aldus tijdwinst kan worden gemaakt bij het concipiëren en daarbij tevens meer maatwerk geleverd kan worden.
  Onverminderd deze voorbereiding zal de voorzitter bij bestudering van het dossier de vindplaatsen van de door hem relevant geachte bewijsmiddelen noteren. Wanneer de voorbereiding door het secretariaat op korte termijn nog niet structureel haalbaar is, zullen de vaststaande feiten en de vindplaatsen van bewijsmiddelen in raadkamer aangeven moeten worden. Gebleken is dat er kostbare tijd verloren gaat wanneer de secretaris bij het concipiëren veel zoekwerk in het dossier moet verrichten.
- Naast het onderdeel voorbereiden dient er meer aandacht te komen voor schrijfvaardigheid. Bij de selectie en opleidingen van nieuwe secretarissen dient de competentie schrijfvaardigheid op de voorgrond te worden gesteld, omdat er minder gebruik kan worden gemaakt van standaardteksten en bouwstenen dan voorheen. Ook het huidige secretariaat kan op het gebied van schrijfvaardigheid gebaat zijn bij extra opleiding.
- Nias zal aangevuld moeten worden met bepaalde bouwstenen.

Beleving

3a. Intern

Vanuit de strafsector is een themalunch over Promis georganiseerd die goed bezocht is, ook door collega's van de belasting en -civiele sector. Prof. mr. J.W. Fokkens heeft op deze themalunch een voordracht gehouden, alsmede de voorzitter van de Promis kamer. Enkele collega's uit de civiele sector hebben zich zeer positief uitgelaten en kenbaar gemaakt dat de Promis wijze strafarresten steeds meer richting een civiel vonnis gaan.
Onder de directe collega's heeft het onbekend zijn met wat een Promis arrest nu precies inhoudt en het oppikken van geluiden dat er een nieuw project is dat veel extra tijd kost, aanvankelijk wat scepsis opgeleverd. Naarmate er meer inzicht kwam in wat het project inhield en de Promis arresten gelezen werden, is de beleving dat een ieder het er over eens is dat de Promis werkwijze kwaliteitswinst oplevert. Een enkeling schaart zich achter het standpunt dat het de vraag is of de extra inspanning die met deze kwaliteitsverbetering gepaard gaat, wel de moeite waard is. Dit laatste omdat een verdachte het arrest niet leest of enkel in het dictum geïnteresseerd zou zijn.

3b. Extern

- Vanuit de pers is belangstelling getoond. Er heeft een interview plaatsgevonden met de voorzitter van de Promis kamer en de locale projectleider. Dit zal binnenkort geplaatst worden.
- De werkgroep heeft tijdens de pilot een externe meeleesclub opgericht, bestaande uit mr. Frenay, vice-president van de rechtbank Roermond (de toenmalige sectorvoorzitter), mr. H. van Dijk, lid van de Balie, mr. H. Wesselink, toenmalig plv. hoofd-AG en prof. Th. De Roos, wetenschapper. Aan hen zijn reacties over de arresten gevraagd. Deze zijn allen positief tot zeer positief. Ook is er gezorgd voor interne tegenspraak. Mr. van Zon, vice-president, las en becommentarieerde de arresten.

- Vanaf mei is het de bedoeling een aantal arresten ook voor te leggen aan een lezersforum van lezers van het Brabants Dagblad, om na te gaan of de arresten het debat op de zitting in voldoende en begrijpelijke mate weergeven, en of het hof daar begrijpelijk op reageert.
- Vanuit de Balie en het Openbaar Ministerie, die betrokken waren bij de zaak, zijn hoofdzakelijk positieve geluiden te horen. Een enkel negatief geluid is dat extra motiveren de illusie wekt dat iedere op de zitting gesproken zin in het arrest terugkomt en in zoverre het motiveren nooit uitvoerig genoeg is.

Enkele citaten zijn:

"Voordeel van het centraal stellen van een vraag en het vervolgens beantwoorden van die vraag geeft een duidelijk inzicht in de gedachtegang van de rechter; maakt het voor een cliënt meer begrijpelijk;

"men" kan beter met de uitspraak "leven".

"Uitleg voor cliënt inzichtelijk, belangrijk voor afweging cassatie, prima."

"Maakt duidelijk waar het in hoger beroep over ging."

"Onder de indruk van de fraaie en volledige motiveringen; duidelijk waarom aan **deze** *verdachte* **deze** *straf werd opgelegd."*

"Uitvoerige motivering draagt bij aan inzicht alle procesdeelnemers en publiek."

"Grotere overtuigingskracht dan oude arresten."

"Vergroot draagvlak arresten hof."

Voormelde citaten doen de werkgroep vermoeden dat de sceptische houding over de waardering van de procespartijen, niet geheel juist is.

Promis kamer Den Bosch, 16 april 2007

Bijlage 3c Tijdregistratieformulier Promis II

EVALUATIEFORMULIER voorzitter/ oudste/jongste rechter/ raadsheer en griffier

PER ZAAK INVULLEN en PER FUNCTIONARIS

1. Ingevuld door:
2. Naam verdachte/parketnummer:

3. **Betrokken advocaat:** **Betrokken OvJ/AG:**

4. **TIJDSBESLAG:** (de zittingstijd wordt hier niet geteld, omdat wordt aangenomen dat deze niet veel zal afwijken van reguliere zittingen; zie voor uitleg begrippen het aanhangsel.)

Voorbereiding	Raadkameren	Concipiëren vonnis/arrest	Corrigeren vonnis/arrest
Minuten:	Minuten:	Minuten:	Minuten:

5. Was er **VERSCHIL IN WERKWIJZE** tussen de gebruikelijk werkwijze en het werken volgens het B&S-model in Promis II (markeer uw keuze met een '**X**' onder de betreffende rubriek).

	Niet/nauwelijks	Enigszins	Substantieel
Voorbereiding			
Raadkameren			
Concipiëren vonnis/arrest			
Corrigeren vonnis/arrest			

Indien substantieel verschil in werkwijze, gaarne het verschil hieronder toelichten

6. Hieronder *gaarne* door u gewenste *overige opmerkingen* maken, met name teneinde inzicht te geven in het tijdsbeslag. Vermelding van *zaaksgerelateerde onderwerpen* zoals soort en zwaarte zaak (wetsartikel) aantal feiten, proceshouding verdachte, *alsmede projectgerelateerde opmerkingen* als (on)toereikendheid B&S-model:

AANHANGSEL BIJ EVALUATIEFORMULIER

Onder voorbereiding wordt verstaan:

Lezen dossier, uittreksels maken, jurisprudentie- en/of literatuuronderzoek, overleg met de strafkamer, het OM en de advocatuur.

Onder raadkameren wordt verstaan:

Zowel het raadkameren over tussenbeslissingen als het raadkameren voor arrest na inhoudelijke behandeling. Evt. (tel.)overleg/ e-mailverkeer binnen de strafkamer.

Onder concipiëren vonnis/arrest wordt verstaan:

Het schrijven van het concept, verwerken van suggesties, afwerking voor de uitspraak. Het verwerken van de verbeteringen door de secretaris naar aanleiding van de correcties van de leden van de strafkamer.

Onder corrigeren vonnis/arrest wordt verstaan:

Lezen vonnis/arrest, concipiëren verbeteringen, overleg m.b.t. verbeteringen.

Opzet evaluatie:

Evaluatie in de projectgroep vindt plaats op basis van de:
- lokale evaluatieformulieren en lokale evaluatieverslagen
- het verslag van de Toetsingscommissie.

Bijlage 3d Resultaten gerechten Promis II

Tijdsregistratieformulieren
Rechtsmiddelen
Normering

1. Rechtbank Almelo

Aantal zaken: 23
Aantal rechtsmiddelen: 8

met raadsman/ tegenspraak	zonder raadsman/ tegenspraak	verstek
22	1	0

Totaal aantal reacties *secretarissen*: 23

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	43,5%	30,4%	26,1%	0%
Raadkamer	47,8%	34,8%	17,4%	0%
Concipiëren	4,3%	30,4%	65,2%	0%
Corrigeren	43,5%	17,4%	34,8%	4,3%

Fase (aantal reacties)	Voorbereiding (23)	Raadkamer (23)	Concipiëren (23)	Corrigeren (23)
Gemiddeld aantal minuten	91	38	169	37

Totaal aantal reacties *voorzitter*: 20

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	45%	35%	20%	0%
Raadkamer	45%	35%	10%	10%
Concipiëren	5%	0%	0%	95%
Corrigeren	20%	45%	35%	0%

Fase	Voorbereiding (20)	Raadkamer (20)	Concipiëren (20)	Corrigeren (20)
Aantal min.	154	39	0	36

Totaal aantal reacties *oudste rechter*: 20

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	100%	0%	0%	0%
Raadkamer	35%	55%	10%	0%
Concipiëren	0%	0%	10%	90%
Corrigeren	15%	45%	40%	0%

Fase	Voorbereiding (20)	Raadkamer (20)	Concipiëren (20)	Corrigeren (20)
Aantal min.	100	39	0	44

Totaal aantal reacties *jongste rechter*: 22

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	100%	0%	0%	0%
Raadkamer	45%	55%	0%	0%
Concipiëren	0%	0%	9,1%	90,9%
Corrigeren	9,1%	59,1%	31,8%	0%

Fase	Voorbereiding (22)	Raadkamer (22)	Concipiëren (22)	Corrigeren (22)
Aantal min.	104	39	2	34

Normering

Een fulltime rechter wordt gemiddeld op drie zittingen (halve dagen) per week ingezet. De secretarissen ondersteunen twee politierechterzittingen (hierna: PR) of één meervoudige kamer zitting (hierna: MK) per week. Voor een secretaris is per MK 30 uren voorzien. Dit betreft een halve MK, dat wil zeggen een dagdeel met drie á vier zaken.

2. Rechtbank Arnhem

Aantal zaken: 40
Aantal rechtsmiddelen:

met raadsman/ tegenspraak	zonder raadsman/ tegenspraak	verstek
39	1	0

Totaal aantal reacties *secretarissen*: 30

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	60%	23,3%	13,3%	3,4%
Raadkamer	63,3%	33,3%	0%	3,4%
Concipiëren	20%	33,3%	43,3%	3,4%
Corrigeren	60%	13,3%	6,7%	20%

Fase (aantal reacties)	Voorbereiding (30)	Raadkamer (30)	Concipiëren (30)	Corrigeren (28)
Aantal min.	128	63	172	28

Totaal aantal reacties *voorzitter*: 32

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	68,8%	25%	0%	6,2%
Raadkamer	59,4%	34,4%	0%	6,2%
Concipiëren	5%	0%	0%	95%
Corrigeren	20%	45%	35%	0%

Fase	Voorbereiding (27)	Raadkamer (32)	Concipiëren (32)	Corrigeren (20)
Aantal min.	179	36	39	27

Totaal aantal reacties *oudste rechter*: 32

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	71,9%	12,5%	0%	15,6%
Raadkamer	62,5%	18,8%	3,1%	15,6%
Concipiëren	25%	3,1%	12,5%	59,4%
Corrigeren	43,8%	21,8%	18,8%	15,6%

Fase	Voorbereiding (26)	Raadkamer (31)	Concipiëren (30)	Corrigeren (29)
Aantal min.	135	35	19	24

Totaal aantal reacties *jongste rechter*: 29

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	82,8%	6,9%	0%	10,3%
Raadkamer	58,6%	31,1%	0%	10,3%
Concipiëren	17,2%	0%	6,9%	75,9%
Corrigeren	37,9%	31,1%	13,8%	17,2%

Fase	Voorbereiding (22)	Raadkamer (28)	Concipiëren (28)	Corrigeren (24)
Aantal min.	157	37	16	36

Normering

De Rechtbank Arnhem kent strafkamers met een vaste bezetting van drie rechters en twee secretarissen. De normering behelst dat een rechter wordt ingezet op een MK per week en per maand gemiddeld twee keer per week twee PR's, en twee keer per week één PR (ochtend/middag). Een secretaris wordt op een halve à één meervoudige kamerzitting per week en één à twee politierechterzittingen ingezet. Per MK is voor een rechter twintig uren beschikbaar en voor een secretaris 48 uren (voorbereiding, zitting, vonnis, appel).

3. Rechtbank Breda

Aantal zaken: 47

Aantal rechtsmiddelen: 18

met raadsman/ tegenspraak	zonder raadsman/ tegenspraak	verstek
45	1	3

Totaal aantal reacties *secretarissen*: 41

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	92,7%	0%	0%	7,3%
Raadkamer	92,7%	7,3%	0%	0%
Concipiëren	7,3%	39,1%	51,2%	2,4%
Corrigeren	0%	48,8%	22,0%	29,2%

Fase	Voorbereiding (36)	Raadkamer (41)	Concipiëren (41)	Corrigeren (27)
Aantal min.	314	29	270	22

Totaal aantal reacties *voorzitter*: 38

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	94,7%	0%	0%	5,3%
Raadkamer	92,1%	5,3%	0%	2,6%
Concipiëren	0%	2,6%	10,5%	86,9%
Corrigeren	21%	23,7%	31,6%	23,7%

Fase	Voorbereiding (36)	Raadkamer (38)	Concipiëren (38)	Corrigeren (32)
Aantal min.	95	31	22	32

Totaal aantal reacties *oudste rechter*: 27

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	85,2%	0%	0%	14,8%
Raadkamer	85,2%	7,4%	0%	7,4%
Concipiëren	7,4%	0%	0%	92,6%
Corrigeren	14,8%	55,6%	22,2%	7,4%

Fase	Voorbereiding (17)	Raadkamer (27)	Concipiëren (27)	Corrigeren (26)
Aantal min.	91	28	0	25

Totaal aantal reacties *jongste rechter*: 27

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	85,2%	0%	0%	14,8%
Raadkamer	70,4%	7,4%	0%	22,2%
Concipiëren	0%	3,7%	3,7%	92,6%
Corrigeren	48,2%	29,6%	11,1%	11,1%

Fase	Voorbereiding (27)	Raadkamer (27)	Concipiëren (26)	Corrigeren (25)
Aantal min.	106	29	4	27

Normering

Ter voorbereiding van een MK worden er voor een secretaris circa vier à vijf werkdagen ter beschikking gesteld. Voor een gehele MK (inclusief uitwerking appel) beschikt een secretaris (fulltime) over 80 uren. Iedere fulltimer heeft ongeveer iedere veertien dagen één MK. Uitgaande van die 80 uren is in uren beschikbaar: 32 tot 40 uren ter voorbereiding, acht uren zittingstijd, 32 tot 40 uren voor het concipiëren van vonnissen, processen-verbaal en appellen.
Een rechter heeft twintig uren voor een hele MK (voorbereiden, zitting en nawerk).

4. Rechtbank Maastricht

Aantal zaken: 27

Aantal rechtsmiddelen:5

met raadsman/ tegenspraak	zonder raadsman/ tegenspraak	verstek
23	3	1

Totaal aantal reacties *secretarissen*: 24

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	54,2%	37,5%	8,3%	0%
Raadkamer	16,7%	45,8%	33,3%	4,2%
Concipiëren	4,1%	29,2%	66,7%	0%
Corrigeren	37,5%	50%	4,2%	8,3%

Fase	Voorbereiding (24)	Raadkamer (24)	Concipiëren (24)	Corrigeren (24)
Aantal min.	103	65	212	43

Totaal aantal reacties *voorzitter*: 21

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	33,4%	47,6%	9,5%	9,5%
Raadkamer	19,0%	57,2%	9,5%	14,3%
Concipiëren	0%	4,8%	0%	95,2%
Corrigeren	14,3%	42,9%	19,0%	23,8%

Fase	Voorbereiding (21)	Raadkamer (21)	Concipiëren (20)	Corrigeren (20)
Aantal min.	150	55	0	64

Totaal aantal reacties *oudste rechter*: 19

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	63,2%	36,8%	0%	0%
Raadkamer	5,3%	73,6%	5,3%	15,8%
Concipiëren	0%	0%	5,3%	94,7%
Corrigeren	0%	47,4%	36,8%	15,8%

Fase	Voorbereiding (19)	Raadkamer (19)	Concipiëren (18)	Corrigeren (19)
Aantal min.	161	53	0	48

Totaal aantal reacties *jongste rechter*: 18

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	50%	38,9%	0%	11,1%
Raadkamer	5,6%	66,7%	16,6%	11,1%
Concipiëren	0%	0%	0%	100%
Corrigeren	0%	66,7%	11,1%	22,2%

Fase	Voorbereiding (18)	Raadkamer (18)	Concipiëren (17)	Corrigeren (18)
Aantal min.	182	56	0	70

Normering

Voor de voorbereiding van een MK staan voor een rechter twee dagen ter beschikking. Voor een politierechter zitting (hierna: PR) staat een voorbereidingstijd van een dag. De PR-zitting neemt in Maastricht driekwart dag in beslag. Een fulltime rechter wordt iedere week op een MK en een PR ingezet.

5. Rechtbank Roermond

Aantal zaken: 49
Aantal rechtsmiddelen: 8

met raadsman/ tegenspraak	zonder raadsman/ tegenspraak	verstek
43	5	1

Totaal aantal reacties *secretarissen*: 35

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	60%	5,7%	14,3%	20%
Raadkamer	65,7%	14,3%	0%	20%
Concipiëren	2,9%	45,7%	51,4%	0%
Corrigeren	60%	14,3%	5,7%	20%

Fase	Voorbereiding (35)	Raadkamer (35)	Concipiëren (34)	Corrigeren (28)
Aantal min.	305	42	397	28

Totaal aantal reacties *voorzitter*: 24

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	100%	0%	0%	0%
Raadkamer	41,7%	45,8%	12,5%	0%
Concipiëren	0%	0%	4,2%	95,8%
Corrigeren	33,3%	29,2%	37,5%	0%

Fase	Voorbereiding (24)	Raadkamer (24)	Concipiëren (23)	Corrigeren (24)
Aantal min.	203	45	0	45

Totaal aantal reacties *oudste rechter*: 14

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	78,6%	0%	0%	21,4%
Raadkamer	50%	42,9%	0%	7,1%
Concipiëren	7,1%	0%	0%	92,9%
Corrigeren	35,7%	57,2%	0%	7,1%

Fase	Voorbereiding (14)	Raadkamer (14)	Concipiëren (14)	Corrigeren (13)
Aantal min.	80	29	0	28

Totaal aantal reacties *jongste rechter*: 9

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	100%	0%	0%	0%
Raadkamer	11,1%	55,6%	11,1%	22,2%
Concipiëren	0%	0%	11,1%	88,9%
Corrigeren	11,1%	11,1%	55,6%	22,2%

Fase	Voorbereiding (9)	Raadkamer (9)	Concipiëren (8)	Corrigeren (9)
Aantal min.	221	72	0	76

Normering

Rechters worden per twee weken op vijf zittingen ingezet, waarvan twee MK's. Per vier weken worden de secretarissen op twee MK's en één à twee andere zittingen ingeroosterd. Voor een MK is voor een rechter 24 uren en voor een secretaris 50 uren per MK voorzien. Tengevolge van Promis is de normering aangepast. Voor rechters geldt dan een normering van 28 uren per MK, voor secretarissen 76 uren.

6. Rechtbank Utrecht

Aantal zaken: 32

Aantal rechtsmiddelen: 8

met raadsman/ tegenspraak	zonder raadsman/ tegenspraak	verstek
31	1	0

Totaal aantal reacties *secretarissen*: 20

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	60%	10%	25%	5%
Raadkamer	20%	45%	20%	15%
Concipiëren	0%	20%	65%	15%
Corrigeren	30%	20%	15%	35%

Fase	Voorbereiding (20)	Raadkamer (20)	Concipiëren (20)	Corrigeren (20)
Aantal min.	234	48	255	28

Totaal aantal reacties *voorzitter*: 19

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	89,6%	5,2%	5,2%	0%
Raadkamer	31,6%	47,4%	15,8%	5,2%
Concipiëren	5,2%	10,5%	21,1%	63,2%
Corrigeren	15,8%	42,1%	31,6%	10,5%

Fase	Voorbereiding (18)	Raadkamer (18)	Concipiëren (18)	Corrigeren (18)
Aantal min.	108	54	28	47

Totaal aantal reacties *oudste rechter*: 6

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	100%	0%	0%	0%
Raadkamer	16,7%	33,3%	50%	0%
Concipiëren	16,7%	0%	66,6%	16,7%
Corrigeren	33,3%	16,7%	33,3%	16,7%

Fase	Voorbereiding (2)	Raadkamer (2)	Concipiëren (2)	Corrigeren (2)
Aantal min.	135	70	45	10

Totaal aantal reacties *jongste rechter*: 10

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	90%	0%	0%	10%
Raadkamer	40%	40%	10%	10%
Concipiëren	30%	0%	40%	30%
Corrigeren	40%	20%	30%	10%

Fase	Voorbereiding (10)	Raadkamer (10)	Concipiëren (10)	Corrigeren (10)
Aantal min.	103	71	30	61

Normering

Utrecht stelde vóór Promis voor een voorzitter vierentwintig uur, een bijzitter twintig uur en een griffier zesenvijftig uur ter beschikking.
De normering in Utrecht voor een MK is vanaf 1 januari 2007 in dier voege aangepast dat een voorzitter 28 uur, een bijzitter 24 uur en de secretaris 60 uur per MK zitting ter beschikking heeft. De werkgroep Utrecht merkt op dat de oude normering tijdens Promis zaken zeker te krap waren.

7. Rechtbank Zutphen

Aantal zaken: 43
Aantal rechtsmiddelen: 2

met raadsman/ tegenspraak	zonder raadsman/ tegenspraak	verstek
40	2	1

Totaal aantal reacties *secretarissen*: 43

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	60,5%	20,9%	4,7%	13,9%
Raadkamer	32,6%	39,5%	9,3%	18,6%
Concipiëren	2,3%	4,7%	88,3%	4,7%
Corrigeren	39,5%	16,3%	7%	37,2%

Fase	Voorbereiding (43)	Raadkamer (43)	Concipiëren (43)	Corrigeren (43)
Aantal min.	133	32	236	16

Totaal aantal reacties *voorzitter*: 40

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	62,5%	22,5%	0%	15%
Raadkamer	30%	45%	5%	20%
Concipiëren	2,5%	2,5%	10%	85%
Corrigeren	2,5%	47,5%	37,5%	12,5%

Fase	Voorbereiding (40)	Raadkamer (40)	Concipiëren (40)	Corrigeren (32)
Aantal min.	156	32	17	36

Totaal aantal reacties *oudste rechter*: 36

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	52,8%	13,9%	0%	33,3%
Raadkamer	30,6%	25%	5,6%	38,8%
Concipiëren	13,9%	0%	8,3%	77,8%
Corrigeren	16,7%	25%	25%	33,3%

Fase	Voorbereiding (36)	Raadkamer (36)	Concipiëren (36)	Corrigeren (32)
Aantal min.	114	32	0	22

Totaal aantal reacties *jongste rechter*: 40

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	87,5%	2,5%	0%	10%
Raadkamer	25%	60%	5%	10%
Concipiëren	5%	0%	0%	95%
Corrigeren	12,5%	22,5%	47,5%	17,5%

Fase	Voorbereiding (38)	Raadkamer (40)	Concipiëren (40)	Corrigeren (36)
Aantal min.	122	34	0	44

Normering

De lokale werkgroep Zutphen heeft de pilot Promis II in een vaste kamersamenstelling uitgevoerd. Aangegeven is dat deze vaste Promis kamer door de meest ervaren secretarissen uit Zutphen is bemand, zodat een vertekend beeld kan optreden ten aanzien van de (tijds)bevindingen. Zutphen hanteert als norm voor een MK zitting dat een rechter 25 uren en een secretaris 56 uren.

8. Gerechtshof Arnhem

Aantal zaken: 46

Aantal rechtsmiddelen: 7

met raadsman/ tegenspraak	zonder raadsman/ tegenspraak	verstek	Bevestiging	Vernietiging
39	5	2	0	46

Totaal aantal reacties *secretarissen*: 33

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	87,9%	12,1%	0%	0%
Raadkamer	30,3%	69,7%	0%	0%
Concipiëren	0%	6,1%	93,9%	0%
Corrigeren	36,4%	36,4%	18,2%	9%

Fase	Voorbereiding (33)	Raadkamer (33)	Concipiëren (33)	Corrigeren (33)
Aantal min.	85	23	153	21

Totaal aantal reacties *voorzitter*: 24

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	75%	4,2%	0%	20,8%
Raadkamer	37,5%	25%	4,2%	33,3%
Concipiëren	0%	4,2%	0%	95,8%
Corrigeren	20,8%	25%	12,5%	41,7%

Fase	Voorbereiding (24)	Raadkamer (24)	Concipiëren (24)	Corrigeren (24)
Aantal min.	78	18	1	22

Totaal aantal reacties *oudste rechter*: 24

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	75%	12,5%	0%	12,5%
Raadkamer	58,3%	12,5%	0%	29,2%
Concipiëren	0%	4,2%	0%	95,8%
Corrigeren	33,3%	29,2%	12,5%	25%

Fase	Voorbereiding (24)	Raadkamer (24)	Concipiëren (24)	Corrigeren (24)
Aantal min.	43	15	1	26

Totaal aantal reacties *jongste rechter*: 26

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	84,6%	0%	0%	15,4%
Raadkamer	53,8%	7,7%	0%	38,5%
Concipiëren	3,8%	0%	0%	96,2%
Corrigeren	3,8%	23,1%	7,7%	65,4%

Fase	Voorbereiding (26)	Raadkamer (26)	Concipiëren (26)	Corrigeren (26)
Aantal min.	41	21	0	20

Normering

Als zittingnormering hanteert het Gerechtshof Arnhem als normering voor een MK zitting 24 uren voor een raadsheer en 80 uren voor een secretaris.

9. Gerechtshof 's-Hertogenbosch

Aantal zaken: 62
Aantal rechtsmiddelen: 15

met raadsman/ tegenspraak	zonder raadsman/ tegenspraak	verstek	Bevestiging	Vernietiging
49	4	9	12	50

Totaal aantal reacties *secretarissen*: 58

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	96,6%	3,4%	0%	0%
Raadkamer	50%	43,1%	6,9%	0%
Concipiëren	19%	37,9%	43,1%	0%
Corrigeren	15,5%	6,9%	5,2%	72,4%

Fase	Voorbereiding (58)	Raadkamer (58)	Concipiëren (58)	Corrigeren (58)
Aantal min.	29	23	139	26

Totaal aantal reacties *voorzitter*: 42

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	76,2%	0%	0%	23,8%
Raadkamer	47,6%	40,5%	11,9%	0%
Concipiëren	9,5%	4,8%	0%	85,7%
Corrigeren	50%	19%	19%	12%

Fase	Voorbereiding (29)	Raadkamer (41)	Concipiëren (41)	Corrigeren (39)
Aantal min.	47	23	3	30

Totaal aantal reacties *oudste rechter*: 41

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	78%	0%	0%	22%
Raadkamer	56,1%	34,1%	9,8%	0%
Concipiëren	0%	0%	0%	100%
Corrigeren	39%	36,6%	24,4%	0%

Fase	Voorbereiding (29)	Raadkamer (41)	Concipiëren (41)	Corrigeren (39)
Aantal min.	50	24	0	44

Totaal aantal reacties *jongste rechter*: 40

Fase/ Extra Tijd	Niet	Enigszins	Substantieel	Geen reactie
Voorbewerken	87,5%	0%	0%	12,5%
Raadkamer	35%	65%	0%	0%
Concipiëren	2,5%	5%	0%	92,5%
Corrigeren	37,5%	40%	15%	7,5%

Fase	Voorbereiding (35)	Raadkamer (40)	Concipiëren (40)	Corrigeren (35)
Aantal min.	43	18	2	45

Normering

Het werkproces in 's-Hertogenbosch moet in het licht van de normering worden bezien, waarbij een raadsheer 27 uren en een secretaris 56 voor een MK ter beschikking gesteld krijgt.

Bijlage 4a Evaluatieformulier professionele procespartijen

Naam: Zaak/Parketnummer:

Functie: Advocaat / OvJ / A-G

(doorstrepen wat niet van toepassing is)

VRAAG 1:

Met betrekking tot de bewijsmotivering en bewezenverklaring

1a. Vindt u dat de door de verdediging/Openbaar Ministerie ingenomen standpunten voldoende in het vonnis/arrest zijn weergegeven? Zo nee, op welk onderdeel niet.

1b. Vindt u dat in het vonnis/arrest het standpunt van de verdediging/Openbaar Ministerie door de rechter voldoende is besproken? Zo nee, op welk onderdeel is dit naar uw inzicht onvoldoende besproken?

1c. Vindt u dat het vonnis/arrest voldoende inzicht geeft in de gedachtegang van de rechter?
Zo ja, kunt u hiervan de voordelen aangeven?
Zo nee, op welk onderdeel is dit naar uw inzicht onvoldoende inzichtelijk geworden?

1d. Vindt u de uitgebreide bewijsoverweging met samenvatting en verwijzing naar de vindplaats van de redengevende feiten en omstandigheden afdoende?
Zo ja, wat zijn voor u (en uw cliënt indien van toepassing) de gevolgen van deze werkwijze?

VRAAG 2:

Met betrekking tot de strafmaat en strafsoort

2a. Vindt u dat de door de verdediging/Openbaar Ministerie ingenomen standpunten voldoende in het vonnis/arrest zijn weergegeven? Zo nee, op welk onderdeel niet?

2b. Vindt u dat het standpunt van de verdediging/Openbaar Ministerie door de rechter voldoende is besproken? Zo nee, op welk onderdeel is dit naar uw inzicht onvoldoende besproken?

2c. Vindt u dat het vonnis/arrest voldoende inzicht geeft in de gedachtegang van de rechter om tot een bepaalde strafsoort/-maat te komen?
Zo ja, kunt u hiervan de voordelen aangeven?
Zo nee, op welk onderdeel is dit naar uw inzicht onvoldoende inzichtelijk geworden?

VRAAG 3:

Welke verbetersuggesties heeft u teneinde een (de) beoogde landelijke invoering van de Promis werkwijze zo optimaal mogelijk voor te bereiden?

Bijlage 4b Rapport evaluatie professionele procespartijen

Antwoorden op open vragen.

VRAAG 1:

Met betrekking tot de bewijsmotivering en bewezenverklaring.

1a. Vindt u dat de door de verdediging/ Openbaar Ministerie ingenomen standpunten voldoende in het vonnis/arrest zijn weergegeven? Zo nee, op welk onderdeel niet.

Advocatuur (82x)

- Ja (53 x).
- - (2x).
- Voldoende weergegeven.
- Ja, veel beter dan in normale strafvonnissen.
- Ja, ruimschoots.
- Voldoende.
- Summiere weergave.
- Verweren na/bij bewezenverklaring.
- Voldoende.
- Kort samengevat, maar was enkel strafmaatappel.
- Met name juridische verweren, aangehaalde jurisprudentie.
- Openbaar Ministerie: ja, verdediging: bijna ja.
- Ja, zij het dat de onderbouwing van het namens verdachte door de raadsman weergegeven standpunt summier is weergegeven (met name. ter zitting uitdrukkelijk verweer aan de hand van (recente) jurisprudentie.
- Zeker, behoudens één aspect.
- Betrof bekennende verdachte, standpunt ten aanzien van de bewezenverklaring hoefde dus niet uitgebreid.
- In beginsel: als pleitnota is overgelegd, ook aanhechten, wel goed weergegeven op een paar punten na.
- Ja, maar niet dat de verdediging sprak over "sollicitatie" of slechts de mogelijkheid/stelling daarvan.
- Een onderdeel niet belicht, voor het overige wel.
- Neen, maar in verband met vrijspraak maakt het niet veel uit. Meer en Vaart verweer niet besproken. Geen weergave standpunten Openbaar Ministerie en verdediging feit 2.
- De strafeis waar het in casu voornamelijk om ging werd gebaseerd op persoonlijke omstandigheden van cliënt. Het standpunt van de verdediging had daar betrekking op, het is wel opgenomen maar te summier. Voor wat bewijsmotivering en bewezenverklaring betreft wel.
- Niets over standpunt verdediging.
- Het standpunt van de verdediging niet. De verdediging heeft gesteld dat alle verklaringen, uitgezonderd die van aangeefster, geen verklaringen van eigen waarneming van de verweten gedragingen zijn. Ik zie dat niet terug.
- Neen, belangrijk argument verdediging niet weergegeven.
- Nee, primair standpunt was anders.
- Het standpunt van Openbaar Ministerie is niet besproken voorzover ik kan zien. Graag zou ik respons op verweer hebben gezien (rapport deskundige).
- Nee, weliswaar is gepleit voor vrijspraak, vernietiging vonnis en niet-ontvankelijkheid, maar in de weergave is niet aangegeven waarop de verdediging dit standpunt stoelde.
- Nee, standpunten verdediging in het geheel niet terug te vinden.
- Reactie Openbaar Ministerie op verweren is niet opgenomen, hoewel wel op verweer is gereageerd.
- Nee, conform rechtspraak Hoge Raad had wel gemoeten.

Openbaar Ministerie (84x)

- Ja (55 x).
- N.v.t. (1x).
- - (2x).
- Ja, standpunt kort en bondig weergegeven.
- Voldoende.
- Ja, het zijn twee korte en duidelijke samenvattingen van onze standpunten waarbij ook direct duidelijk is waar de raadsman en ik van mening verschillen.
- Ja, met betrekking tot bewijsoverwegingen dat er

ondanks ontbreken van ‘stoffen’ toch sprake is van drugshandel.
- Jazeker.
- Ja, prima.
- Voldoende, geen bijzondere zaak en bijzondere standpunten.
- Correct.
- Heel duidelijk, met uitzondering van vrijspraken in de zaken (...), hier zijn niet de standpunten weergegeven, enkel de conclusies van verdediging/ Openbaar Ministerie.
- Ja, weliswaar gedetailleerder uiteengezet waarom er sprake is van medeplegen, maar deze samenvatting geeft (zeker in het licht van de latere bewijsredenering) voldoende aan wat standpunt was.
- Wat cryptisch geformuleerd, vervangen door de officier van justitie is van mening dat voldoende wettig en overtuigend bewijs voorhanden is om tot bewezenverklaring van de ten laste gelegde feiten te komen.
- Ja, ik vind het voldoende, doch standpunt Openbaar Ministerie komt - anders dan in algemene zin - niet naar voren.
- Ja, want ze komen grotendeels overeen met die van de rechtbank. Weinig expliciet (met betrekking tot 126gSv).
- Ja, met uitzondering van standpunt verdachte ten aanzien van tenlastelegging (2x).
- Ja en nee. Eis staat er wel in, voor het overige geen verwijzing naar inhoud requisitoir.
- Ja, hoewel niet wordt aangegeven waarom het Openbaar Ministerie vond dat de feiten kunnen worden bewezen.
- Nee, weinig aandacht besteed aan redenering Openbaar Ministerie in vonnis, wat kort door de bocht, daar waar Openbaar Ministerie toch uitvoerig requisitoir had.
- Een requisitoir is meestal meer dan opsommen van bewijsmiddelen. Zou goed zijn als redenering die bewijsmiddelen verbindt vermeld worden, met name op punten die verdachte ontkent en waarbij een redenering van het Openbaar Ministerie, met bewijsmiddelen als onderdeel, voor het Openbaar Ministerie tot de conclusie leidt dat ondanks ontkenning toch bewezen is.
- Nee, niet vermeld over feiten 1 en 2 (samenloop). Proces-verbaal zitting niet bijgevoegd. Moet mijns inziens standaard en uitgewerkt aan vonnis worden gehecht.
- Nee, in het vonnis is niet opgenomen dat ik heb gerekwireerd tot bewezenverklaring van het primair ten laste gelegde.
- Door rechtbank onvoldoende gemotiveerd waarom de “dwang” bij 1 primair en 2 primair niet bewezen is verklaard.
- In casu veel gesproken over schakelbewijs, komt niet terug in weergave standpunten.
- Nee, veel gesproken over schakelbewijs en ontbreken bewijs, geen weergave standpunten.
- Door Openbaar Ministerie is in tweede termijn ook standpunt ingenomen als door verdediging aangegeven. Vind ik niet terug in vonnis.
- Ik kwam niet tot het bewijs. Dat zie ik niet terug in vonnis. Visie met betrekking tot civiele vordering niet terug in vonnis.
- Nee, alleen standpunt verdediging opgenomen, Advocaat-generaal wordt helaas overgeslagen, al was er maar een zinnetje aan gewijd.

1b. Vindt u dat in het vonnis/arrest het standpunt van de verdediging/Openbaar Ministerie door de rechter voldoende is besproken? Zo nee, op welk onderdeel is dit naar uw inzicht onvoldoende besproken?

Advocatuur (78x)
- Ja (51x).
- - (1x).
- Ja, helder besproken.
- Voldoende.
- Ja, met name is daarbij de wettelijke bewezenverklaring gekoppeld aan de overtuiging die de rechtbank heeft bekomen.
- Voldoende besproken.
- Voldoende.
- Ja, voldoende.
- Ja, verweer namens verdachte ontbreekt, maar wel in acht genomen.
- Ja, ten aanzien van ontvankelijkheidverweer, nee ten aanzien van bewijsverweer.
- Enkele bewijsverweren onbesproken gebleven.
- Een onderdeel door rechtbank niet belicht, voor het overige wel.
- Onvoldoende: bewijskracht enkelvoudige spiegelconfrontatie, voldoende: geweldshandelingen met betrekking tot bewezen verklaarde.
- Omdat het hof tot vrijspraak is gekomen behoefde een aantal zaken in het gehele niet besproken te worden. Echter zowel bij de rechtbank als het hof is een uitdrukkelijk verweer gevoerd. In twee instantie niets over gezegd.
- Nee, verweer is onvoldoende weerlegd.
- Toelichting Openbaar Ministerie ontbreekt.

- Nee, standpunt verdediging niet terug in vonnis.
- Niets over standpunt verdediging.
- Standpunt Openbaar Ministerie niet nader uitgewerkt.
- Met betrekking tot medeplegen is verdediging van oordeel dat de rechtbank deze conclusie heeft getrokken o.g.v. uitlatingen van de medeverdachte ter zitting. Dit kan dan juridisch niet als bewijs worden gebruikt, maar lijkt een rol te hebben in de bewijsoverwegingen.
- Ten onrechte passeren uitleg verdediging.
- Neen, (deels) onjuiste weergave standpunten Openbaar Ministerie en verdediging.
- Neen, belangrijk argument verdediging niet weergegeven.
- Nee, onjuiste weergave primair standpunt verdediging.
- Nee, standpunt verdediging wordt in het geheel niet besproken.
- Over standpunt verdediging niets opgenomen.
- De verdediging en cliënt hadden graag vernomen waarom niet werd ingegaan op geloofwaardigheid getuige.
- Nee, uitgangspunt verdediging was immers anders dan kennelijk door de Rechtbank aangenomen.

Openbaar Ministerie (85x)

- Ja (64 x).
- N.v.t. (2x).
- Complimenten bij bewijsmotivering (2x).
- Ja, de bewezenverklaring is voldoende uitgelegd.
- Ruim voldoende besproken.
- Ja, opvallend, indien meer verweren of opgeworpen twistpunten des te uitgebreider het arrest, waar het kan is het (gelukkig) ook kort en krachtig.
- Ja, heel duidelijk.
- Ja, de bewijsoverwegingen met voetnoten waarin verwezen wordt naar de vindplaatsen is zeer verhelderend.
- Voldoende.
- Deels onvoldoende motivering, rest bewezenverklaring goed gemotiveerd.
- Standpunt verdediging wel, standpunt Openbaar Ministerie had beter gekund.
- Ja en nee, want proces-verbaal ter zitting niet aangebracht, dus weinig expliciet aangegeven wat volgens Openbaar Ministerie de bewijsmiddelen en conclusies zijn.
- Proces-verbaal zitting niet bijgevoegd. Moet mijns inziens standaard en uitgewerkt aan vonnis worden gehecht. Impliciet deels besproken.
- Vrijspraak onvoldoende beargumenteerd in het licht van requisitoir.
- Ja en nee. Eis staat er wel in, voor het overige geen verwijzing naar inhoud requisitoir.
- Ja, met uitzondering van standpunt verdachte ten aanzien van tenlastelegging.
- Vrijspraak feit 2 had beter onderbouwd kunnen worden, de belastende verklaringen zijn niet besproken.
- Ik mis de bewijsmiddelen zoals door officier van justitie naar voren gebracht.
- Niets gezegd over een bewijsmiddel in het vonnis in combinatie met bewezen verklaarde.
- Standpunt Openbaar Ministerie niet helemaal besproken. Slechts weergave van de eis en de bewezenverklaring in de visie van Openbaar Ministerie. Redenering is niet opgenomen.
- Nee, alleen standpunt verdediging.

1c. Vindt u dat het vonnis/arrest voldoende inzicht geeft in de gedachtegang van de rechter? Zo ja, kunt u hiervan de voordelen aangeven?
Zo nee, op welk onderdeel is dit naar uw inzicht onvoldoende inzichtelijk geworden?

Advocatuur (80x)

- Ja (16 x).
- - (1x).
- Ja, tijdsverloop krijgt aandacht, alsmede de behandelingsbereidheid. Prettig om te weten dat een en ander is onderkend en meegenomen.
- Ja, voordeel is de beoordeling wel of niet in appel. Duidelijkheid richting cliënt/verdachte.
- Ja, voordelen zijn dat de uitspraak beter gemotiveerd wordt en dat de beslissing beter te begrijpen is.
- Ja, aanzienlijke verbetering. Betoog goed te volgen. Overzichtelijk en inzichtelijk in argumentatie en opbouw.
- Ja, helder en duidelijk waarom een vrijspraak en dit bevestigt de eigen gedachtegang.
- Ja, zeer inzichtelijke gedachtegang wat betreft de structuur en onderbouwing (voetnoten).
- Bewijsoverwegingen zijn inzichtelijk, meer overtuigingskracht, betere basis voor afwegingen omtrent appel.
- Ja, met name dankzij de heldere structuur van het vonnis analoog aan de artt. 348 en 350 wetboek van strafvordering.
- Ja, voordelen zijn dat ook eenvoudiger kan worden nagegaan waar de rechter eventueel in de

"fout" gaat, zodat appel instellen eenvoudiger werd.

- Ja, eventuele beroepsmogelijkheden.
- Ja, de afweging al dan niet appel in te stellen wordt gemakkelijker. Zo ook, in hoger beroep, het opgeven van de bezwaren tegen het vonnis.
- Geeft voldoende inzicht, voordeel is in appel beter bespreekbaar.
- Ja, herhaling van bewezen verklaard feit in normaal Nederlands in plaats van verwijzing tenlastelegging. Motivering is helder.
- Ja, voor de cliënt is helder wat de gedachtegang van de rechter is.
- Ja, duidelijkheid leidt tot behoedzamer gebruik rechtsmiddelen. Duidelijker voor cliënt, vergroot draagvlak veroordelend vonnis.
- Ja, daar waar het betreft de geldigheid van de dagvaarding en bewezenverklaring. Voordeel is dat duidelijk is waarvoor cliënt is veroordeeld, en waarom de rechtbank het anders of meer ten laste gelegde niet bewezen heeft verklaard.
- Ja, zo kan beter worden beoordeeld of al dan niet hoger beroep dient te worden aangetekend.
- Ja, goede motivering van straftoemeting. Was wenselijk in deze zaak. Duidelijk voordeel is de afweging van appel.
- Ja, het vergemakkelijkt het bespreken van dit vonnis met cliënt. De advocaat heeft voorts meer inzicht in de opbouw van de bewezenverklaring.
- Ja, appelmogelijkheden beter in te schatten.
- Ja, duidelijk dat de rechtbank het bewezen geachte feit verdachte zeer aanrekent. Voordeel is dat aan cliënt beter is uit te leggen hoe de rechtbank het feit ziet en waarom straf zo hoog is.
- Ja, betere bespreking vonnis met cliënt.
- Ja, voordeel is het kunnen vergelijken met het gevoerde verweer.
- Ja, minder snel instellen hoger beroep.
- Ja, vergroot acceptatie door cliënt voor raadsman.
- Ja, los van het feit dat de strafmaat in casu als juist wordt ervaren is het voor de advocaat van groot belang dat hij zijn cliënt kan informeren omtrent instellen hoger beroep.
- Ja, zeker bij vrijsprekend arrest is groot voordeel dat de raadsman enig inzicht krijgt in de factoren die hebben geleid tot beslissing. Zodoende kan in toekomstige zaken beter worden ingeschat welke verweren meer, en welke minder effectief zijn. Dit kan bij de voorbereiding richting geven aan de verdeling van de aandacht bij verweren bij pleidooi.
- Excellent.
- Ja, beter uit te leggen aan cliënt.
- Ja, een en ander wordt daardoor begrijpelijker.
- Ja, voordeel is dat duidelijk wordt, ook voor cliënt, hoe men tot de bewezenverklaring is gekomen en op grond van welk bewijs.
- Ja, beter inzicht in rechterlijke beslissingen nu, leidt tot meer begrip en inzicht advocatuur voor deze beslissing (zijn dus uit te leggen aan cliënt).
- Ja, voor de verdachte/veroordeelde is nu duidelijk welke verklaringen tot bewijs leiden.
- Ja, voordeel: afweging cassatie, uitleg cliënt en controle op eigen 'kennis'.
- Voordeel van het centraal stellen van een vraag en het vervolgens beantwoorden van die vraag geeft duidelijk inzicht in de gedachtegang van de rechter(s). Een en ander maakt het voor cliënten meer begrijpelijk. Men kan beter met de uitspraak leven.
- Ja, dit schept duidelijkheid richting verdediging verdachte en Openbaar Ministerie.
- Ja, hof komt tot een nagenoeg integrale vrijspraak, waarbij de door de verdediging aangevoerde argumenten grotendeels c.q. volledig door het hof zijn overgenomen. Het is goed dat hierdoor de gedachtegang van het hof duidelijk wordt, ook voor het Openbaar Ministerie, standpunt immers uitdrukkelijk besproken. Hetzelfde geldt ten aanzien van de gedachtegang van het hof waarbij het tot een veroordeling komt.
- Ja, begrip raadsman, uitleg cliënt, afweging cassatie. Prima.
- Ja, maakt eindbeslissingen helder en meer inzichtelijk.
- Voordelen inzicht gedachtegang, acceptatie vonnis of instellen van hoger beroep beter gemaakt kan worden.
- Ja, makkelijker uitleggen aan cliënt.
- Ja, cliënt begrijpt redenering beter.
- Ja, al bestrijd ik de juistheid van die gedachtegang.
- Ja, duidelijkheid voor veroordeelde.
- Ja, vonnis hierdoor veel duidelijker ook voor de cliënt.
- Ja, duidelijkheid voor verdachte/cliënt.
- Ja, duidelijkheid verdachte/cliënt.
- Ja, de rechtbank heeft haar gedachtegang zeer helder en gestructureerd weergegeven.
- Ja, vergemakkelijkt de bespreking met oog mogelijk appel en kansen beter in te schatten. Ook ten aanzien van eventueel getuigen in appel.

- Ja, is goed voor cliënt. Als hij weet wat de afwegingen zijn geweest, is hij eerder tevreden met de beslissing. Voor verdediging ook. Indien duidelijk wat de afwegingen waren, kan een betere afweging worden gemaakt om wel of niet beroep te adviseren.
- Ja, voordelen: meer begrip bij verdachte bij goede uitleg, eerder bereid zich bij de uitspraak neer te leggen, rechters hebben immers duidelijk geluisterd naar de verweren en geven daar concreet een reactie op. Ook makkelijkere afweging om al dan niet hoger beroep in te stellen.
- Ja, inzichtelijkheid met name voor cliënt.
- Ja, voldoende duidelijk wordt hoe het hof denkt over de zaak en over cliënt. Voordeel daarvan is dat duidelijker wordt hoe geredeneerd wordt en dat duidelijk wordt waarom men tot een bepaalde straf is gekomen.
- Meer dan in normale vonnissen.
- Ja, graag meer gelezen in vonnis waarom tot vrijspraak is gekomen c.q. waarom de standpunten van verdediging worden gehonoreerd.
- De redenering van het hof om te komen tot vrijspraak is duidelijk. Saillant blijft dat in een andere zaak met dezelfde gegevens hof (in een andere samenstelling) het betreffende voorval wel bewezen achtte, dan wel in haar bewijsvoering meenam.
- Nee, kennelijk gaat de rechtbank ervan uit dat de verdachte de motorrijder wel gezien heeft, maar de "link" met de verwijtbare schuld wordt niet direct gemaakt.
- Neen, niet duidelijk waarom rechtbank heeft geconcludeerd dat een betrokkene een rol heeft gehad.
- Nee, weliswaar wordt verwezen naar bewijsmiddelen, maar er wordt niet aangegeven waarom aan bepaalde verklaring meer gewicht wordt gegeven.
- Beroep op feit van algemene bekendheid ten aanzien van belediging is niet inzichtelijk en onvoldoende, gaat om context en oogmerk.
- 'Straffen die voor soortgelijke feiten worden opgelegd' zouden concreet genoemd mogen worden.
- Nee, in casu heeft de rechtbank onder andere TBS opgelegd terwijl uit diverse deskundigenrapporten blijkt/naar voren komt dat dit niet wordt geadviseerd. Gezien de zwaarte van TBS vind ik de motivering te summier.
- Nee, motivering verwerping standpunt verdediging niet besproken.

Openbaar Ministerie (89x)

- \- (4x).
- Ja (49 maal).
- Ja, transparant, houvast bij soortgelijke nieuwe zaken.
- Ja, voordeel eventueel appel kan veel concreter dan indien geen/minder zicht bestaat op gedachtegang. Algemeen: meer acceptabel begrip voor beslissing.
- Ja, essentieel voor standpuntbepaling van Openbaar Ministerie, bij afweging of appel is geboden, leerproces/rechtsontwikkeling, ook ten behoeve van verdediging en samenleving.
- Ja, het is zo goed zichtbaar waarom de rechtbank, anders dan ik had gerekwireerd, heeft vrijgesproken van toebrengen van zwaar lichamelijk letsel.
- Ja, ik denk dat een voordeel is dat er minder snel in appel zal worden gegaan.
- Complimenten voor bewijsmotivering.
- Ja, grootste voordeel zit er in dat de redenering inzichtelijk wordt. Daarmee is vorming van standpunt eenvoudiger.
- Gedachtegang is in casu ook voor niet juridisch geschoolde heel duidelijk.
- Ja, de lezer hoeft zelf minder aan interpretatie te doen dan normaal. Groot voordeel in het kader van instellen hoger beroep.
- Ja, met name ten aanzien van geloofwaardigheid van de getuigenverklaringen.
- Ja, heel duidelijk.
- Ja, zeer uitvoerig gemotiveerd en helder uiteengezet.
- Ja, met name acceptatie beslissingen is hiermee gediend.
- Ja, duidelijke motivering, leidt tot gefundeerde beslissing voor het al dan niet instellen van hoger beroep.
- Ja, voordeel beslissing in hoger beroep gaan vergemakkelijken.
- Ja, met uitspraak beter te leven. De motivering geeft inzicht en bewijsproblematiek in juist dit soort zaken. Kan er toe bijdragen dat opsporingsinstanties nader worden geïnstrueerd.
- Ja, het geheel is logisch consistent en cumuleert uiteindelijk in een strafmaat die begrijpelijk is voor een ieder.
- Jazeker en het voordeel is dat, zo appel wordt overwogen, duidelijk is waartegen opgekomen moet worden.
- Ja, voordeel is dat ik nu niet in appel ga (bij onduidelijk of niet gemotiveerde brijspraak had ik dat wel gedaan).

- Ja, voordeel is dat, zo ik mij niet zou kunnen vinden in de beslissing van de rechtbank, ik weet waarop ik me in mijn appelmemorie kan richten.
- Ja, de opbouw van de bewijsredenering is duidelijk en stapsgewijs uitgezet. Voordeel is dat indien niet met beslissing eens, minder dan voorheen hoef te raden naar de gemaakte afwegingen.
- Ja, is nu duidelijk op welke zere plek in de bewijsmiddelen de rechtbank de vinger heeft gelegd en welke consequentie ze eraan verbinden.
- Ja, een voordeel hiervan is dat een betere afweging kunt maken of het instellen van appel eventueel zinvol zou kunnen zijn.
- Voldoende.
- Ja, vergroot draagvlak van vonnis.
- Ja, draagvlak.
- Ja, transparant, waardoor draagvlak.
- Ja, logisch opgebouwd en in begrijpelijke taal.
- Prima te volgen in vloeiend taalgebruik.
- Ja en nee. Wel duidelijk waarom is gekozen voor bepaalde visie, maar te weinig aandacht waarom niet een andere visie - in casu Openbaar Ministerie - zou kunnen gelden. Waar dit overigens wel heel expliciet is gebeurd is in het vonnis m.b.t. de achtervolging.
- Vrijspraak onvoldoende beargumenteerd in het licht van requisitoir.
- Wel voor wat betreft feit 1 (en strafmotivering), niet voor feit 2.
- Ja, snap uiteindelijk de beslissing wel, maar er is alleen een conclusie opgeschreven zonder aandacht voor andere opmerkelijke feiten uit dossier. Na overweging is geappelleerd tegen vrijspraak.
- Ja, met betrekking tot de redenering bewezenverklaring, medeplegen is vrij kort samengevat, is natuurlijk een bepaalde opvatting maar daardoor ontbreekt voor het Openbaar Ministerie inzicht in wanneer wel sprake is van medeplegen.
- Nee (1x)
- Nee, vrijspraak onvoldoende onderbouwd waarom geen opzet, ter zitting vele aspecten aan de orde geweest.

1d. Vindt u de uitgebreide bewijsoverweging met samenvatting en verwijzing naar de vindplaats van de redengevende feiten en omstandigheden afdoende?
Zo ja, wat zijn voor u (en uw cliënt indien van toepassing) de gevolgen van deze werkwijze?

Advocatuur (74x)
- Ja (15x).
- N.v.t. (3x).
- Ja, zelfs uitgebreid.
- Ja, het draagt bij aan de perceptie en het eventuele begrip bij cliënt.
- Ja, het vonnis wordt hiermee inzichtelijker en beter te begrijpen (evt. afweging voor hoger beroep).
- Ja, de uitgebreidere bewijsoverweging maakt het vonnis begrijpelijker en geeft betere aanknopingspunten om al dan niet in appel te gaan. Minder uitgebreide bewijsoverwegingen dringen eerder tot appelleren.
- Ja, erg verfrissend. Aangehaalde passages kunnen eenvoudiger worden nagelezen en opgezocht. Suggestie: ook paginanummers van het strafdossier vermelden.
- Ja, mocht het in een zaak tot hoger beroep komen dan is het prettig het vonnis te kunnen "doornemen". Dit hoger beroep speelt hier overigens niet.
- Ja, voldoende. Voordeel is duidelijkheid richting cliënt. Beter uit te leggen.
- Ja, de afweging al dan niet appel in te stellen wordt gemakkelijker.
- Ja, meer aanknopingspunten om eventueel in appel de aanmerking als bewijsoverweging te bespreken.
- Ja, meer begrip, onder meer in relatie tot strafmaat, intrekking rechtsmiddel na ontvangst vonnis.
- Ja, aan cliënt kan duidelijk worden gemaakt op grond van welke feiten tot een veroordeling is gekomen. Dat kan reden zijn om van een eventueel hoger beroep af te zien.
- Ja, er kon zo beter worden getoetst welke bewijsmiddelen de bewezenverklaring ondersteunen.
- Ja, door een dergelijke werkwijze kan een advocaat makkelijker beoordelen of het instellen van een rechtsmiddel al dan niet zin heeft.
- Ja, makkelijker terugzoeken in dossier. Inschatting hoger beroep wordt makkelijker.
- Ja, duidelijk per onderdeel goed na te gaan wat de overwegingen zijn.
- Ja, de rechtbank heeft een goede motivering van

de bewezenverklaring gegeven zonder slechts te verwijzen naar vindplaats.
- Ja, voordeel is efficiencyverbetering en meer duidelijkheid. Niet meer nodig het uitgewerkte vonnis af te wachten.
- Ja, meewegen bij instellen hoger beroep.
- Ja, controle en daardoor wellicht vaker berusting (geen hoger beroep).
- Ja, als raadsman weet je vooraf niet welke verweer de rechter het zwaarst laat wegen. Daar heb je uiteraard wel vermoedens van, maar het is nuttig om die te toetsen aan het arrest. Bij niet-gemotiveerde vrijspraken blijft altijd de vraag hangen wat nu de reden voor vrijspraak is geweest.
- Ja, betere voorbereiding op beroepsprocedures mogelijk.
- Ja, cassatieafweging en begrijpelijkheid.
- Ja, als gevolg van de verwijzing ontstaat inzicht in het verkort arrest in gedachtegang hof. Het helpt de verdediging om sneller een keus te maken tussen berusting en instellen cassatie.
- Absoluut. Betere beoordeling van afwegingen en beoordeling bewijzen. Punt waarop bijvoorbeeld cliënt/verdediging anders oordelen dan hof binnentreden, onrechtmatig, kent vele varianten. Punt wel uitvoerig besproken.
- Duidelijkheid.
- Ja, begrijpelijker.
- Ja, bewijs is goed gemotiveerd en overwegingen gemakkelijker terug te vinden.
- Duidelijk waarom het ene feit wel en het andere niet bewezen wordt verklaard.
- Ja duidelijk!
- Ja, het maakt de gedachtegang van de rechtbank toetsbaar aan het dossier, zodat er geen misverstand kan ontstaan ten aanzien van de door de rechtbank gehanteerde bewijsmiddelen. Dit is prettig in verband met een eventueel in te stellen hoger beroep (in deze zaak voor cliënt niet aan de orde).
- Ja, vergemakkelijkt bespreking met oog op mogelijk appel en kansen.
- Ja, prettig zelfs.
- Ja, in geval van hoger beroep kan veel meer een duidelijk afbakening plaatsvinden. De verdediging kan gerichter aangeven waarom zij het niet eens is met het standpunt van de rechter.
- Prettig, geeft meer inzicht.
- Het controleren van hetgeen in het vonnis staat is door de verwijzing aanzienlijk eenvoudiger geworden.
- Behandeling duidelijk en netjes.
- Ja, maakt controle en uitleg aan cliënt eenvoudiger, verlaagt of verhoogt juist tevredenheidgevoel.
- Bewijsoverwegingen zijn inzichtelijk, meer overtuigingskracht, betere basis voor afwegingen omtrent appel.
- Nazoeken in procesdossier is gemakkelijker.
- Veel inzichtelijker, helder, voorkomt giswerk.
- Voor cliënt beter inzicht in het gebruik van de bewijsmiddelen. Citeren van verklaringen als bewijsmiddel is nog beter.
- Sterke verbetering ten opzichte van andere zaken. Of het afdoende is kan ik op basis van een zaak niet zeggen.
- Ja, al blijft natuurlijk selectie en waardering niet altijd even goed te begrijpen voor cliënten. Voordeel, naslag, appelmemorie.
- Niet helemaal. Had misschien nog iets uitgebreider mogen zijn. Dan wordt tenminste duidelijk op welk bewijsmateriaal de bewezenverklaring berust.
- Wel handig dat er wordt verwezen. Zou inzichtelijker kunnen zijn voor verdachte, maar in casu niet.
- Indien er geen proces-verbaal van de zitting met enige inhoud wordt opgemaakt zou het van belang zijn om de verklaring van verdachte (zeker indien gebruikt als bewijs) uitgebreider wordt weergegeven.
- Ja, maar de overwegingen zijn niet toegepast op de zaak, maar staan waarschijnlijk standaard in computer.
- Weinig verschil met eerdere vonnissen.
- Niet echt uitgebreid, volstaan wordt met verwijzen naar de vindplaatsen.
- Wel voldoende maar overzichtelijker wordt het niet. Geen gevolgen verder.
- Graag iets meer over afweging bewijs.
- Ja/nee: indien beschikking over proces-verbaal is een en ander te volgen. Heeft cliënt geen procesverbaal dan is dit niet het geval. Voor de advocaat is een en ander afdoende en duidelijk.
- Bewijsoverweging is niet uitgebreid. Enkel wordt verwezen naar verklaringen van getuigen, met daarbij de vindplaats. Het zou duidelijker zijn indien deze verklaringen worden opgenomen in arrest, temeer daar cliënten niet altijd beschikken over een volledig dossier.
- Nee, de samenvatting van drie verklaringen van verbalisanten is niet duidelijk. Wie verklaart wat?
- Normaliter wel, maar in casu betreft het een bevestiging. Mijns inziens dienen alle gebezigde bewijsmiddelen opnieuw vermeld te worden in het arrest en niet volstaan worden met een ver-

wijzing naar het vonnis eerste aanleg.
- Nee, omdat mijns inziens uitgebreide bewijsmotivering ook de redenen dient te bevatten waarom het standpunt van de verdediging wordt verworpen.

Openbaar ministerie (85x)
- Ja (52x).
- N.v.t. (1x).
- - (5x)
- Ja, geen gevolgen.
- Ja, gevolg acceptatie van beslissing (geen appel).
- Ja, heeft bij mij geleid tot intrekken appel.
- Ja, het wordt veel inzichtelijker en werkt mee aan goede appeloverwegingen.
- Ja, geen bijzondere gevolgen, wellicht als officier van justitie eerder geneigd om paginanummers bij requisitoir te noemen.
- Ja, door verwijzing (na een korte aanduiding van de bewijsmiddelen) wordt in één oogwenk duidelijk wat de meest relevante bewijsmiddelen zijn.
- Ja, kort, bondig, duidelijk, overzichtelijk.
- Ja, inzichtelijkheid.
- Ja, opbouw bewijsredenering duidelijk en stapsgewijs uiteengezet.
- Ja, dit geeft de mogelijkheid om de bewijswaardering van de rechtbank te volgen en te wegen. In andere zaken kan daar rekening mee worden gehouden. In eventueel appel kan die waardering worden aangevochten.
- Zeker, de wijze van motiveren door de rechtbank zal zeker van invloed zijn op de wijze waarop ik mijn requisitoir zal inrichten.
- Ja, meer inzicht in redenering.
- Ja, rechtbank volgt heersende leer voorwaardelijk opzet.
- Ja, de uitgebreide bewijsoverwegingen geven meer inzicht in de vraag wat de rechtbank als belastende feiten en omstandigheden ziet, maar in dit vonnis geeft de rechtbank aan niet uitputtend te willen zijn.
- Ja, verwijzing in voetnoten voorkomt veel ruis in de overweging terwijl het wel duidelijk is waar het hof een en ander op baseert.
- Prettig om te weten wat de rechtbank gebruikt als bewijs. Overzichtelijk en begrijpelijk opgeschreven.
- Ja, verifieerbaar en transparant.
- Verwijzingen naar dossier zijn fraai.
- Ja, verifieerbaar.
- In casu beperkt, doch niet nodig.
- Ja, voetnoten maken de leesbaarheid beter en overzichtelijker. De zaken (…) met vrijspraak zijn op grond van de overwegingen alleen begrijpelijk als je het dossier kent, omdat niet is ingegaan op de door het Openbaar Ministerie gevolgde bewijsconstructie is onbegrijpelijk waarom sommige bewijsmiddelen niet meegenomen zijn.
- Wel voor procespartijen, niet vanuit perspectief van openbaarheid van rechtspraak. Een derde kan inhoudelijk weinig met algemene verwijzingen naar processen-verbaal. Uiteindelijk wel goed genoeg en praktisch. Wanneer echt van belang is gedetailleerd ingegaan op inhoud. Graag delen uit bewijsmiddelen citeren.
- Vrijspraak onvoldoende beargumenteerd in het licht van requisitoir.
- Het bewijsmiddel van voetnoot 9 kan ik niet plaatsen.
- Meer dan afdoende, mijns inziens zelfs te uitgebreid.
- Geldt hier minder, juist bij vrijspraak is inzicht nodig om tot appelbeslissing te komen. Daarom toch appel, weliswaar gedeeltelijk voor rechtbank wellicht moeilijker om vrijspraak te motiveren dan om bewezenverklaring te duiden.
- Ja, behalve onderdeel vrijspraak feit 3.

VRAAG 2:
Met betrekking tot de strafmaat en strafsoort.

2a. Vindt u dat de door de verdediging/ Openbaar Ministerie ingenomen standpunten voldoende in het vonnis/arrest zijn weergegeven? Zo nee, op welk onderdeel niet?

Advocatuur (68x)
- Ja (39x)
- - (2x)
- N.v.t. (2x)
- Voldoende weergegeven.
- Ja, prima.
- In essentie goed weergegeven.
- Op zich wel, maar deze zaak leende zich niet echt voor uitgebreid strafmaatverweer.
- Deels wel, doch niet helemaal. Het verweer van de raadsman inzake (on-)mogelijkheid taakstraf in verband met ziekte/gebrek van de verdachte ontbreekt.
- De persoonlijke omstandigheden waarop beide standpunten werden gebaseerd dienen mijns inziens uitgebreid te worden vermeld. Nu te summier.

- Nee, ter zake de strafmaat is uitdrukkelijk verweer gevoerd. Rechtbank heeft cliënt weliswaar veroordeeld conform voorstel verdediging, maar in het vonnis is onvoldoende te lezen dat rekening is gehouden met specifiek aangedragen persoonlijke omstandigheden.
- Nee, het Openbaar Ministerie heeft argumenten aangevoerd van eis (werkstraf).
- Nee, verdediging heeft verzocht geen rijontzegging en wel boete. Komt niet in vonnis voor.
- Neen. Verdediging heeft ook gewezen op het feit dat cliënt zich uit eigen beweging heeft onttrokken aan handel in verdovende middelen. In de motivering van de rechtbank is zulks wel terug te vinden, doch niet in de vermelde standpunten van de verdediging.
- Niets over standpunt verdediging.
- Neen, de standpunten van verdediging en Openbaar Ministerie zijn erg summier weergegeven. Met name ontbreekt een weergave van de motivering van zowel verdediging als Openbaar Ministerie aangaande de hoogte van bijvoorbeeld het aantal uren taakstraf.
- Nee, er is veel meer door verdediging aangevoerd.
- Nee, alleen de eis zelf opgenomen, niet hoe men eraan komt. Waarom bepaalde straf door verdediging wordt aangevoerd wordt niet vermeld.
- Standpunt verdediging niet opgenomen, Openbaar Ministerie wel.
- Nee, standpunt advocaat te kort samengevat.
- Standpunt Openbaar Ministerie is duidelijk. De verdediging heeft aanbod gedaan tot dienstverlening staat niet vermeld, echter geen gevolgen want vrijspraak.
- Het standpunt van Openbaar Ministerie is onvoldoende weergegeven waar het de straftoemeting betreft nu het hof heeft gemeend een zwaardere straf dan in twee instanties geëist te moeten opleggen.
- Nee, standpunt niet opgenomen.
- Nee, standpunt verdediging ten aanzien van de strafmaat onvoldoende terug te vinden.
- Niet opgenomen is dat pleitnota is overgelegd.
- Rapportages van de reclassering komen niet terug, wel door verdediging besproken.
- Standpunten van verdediging en Openbaar Ministerie zouden iets uitgebreider mogen.
- Niet met betrekking tot persoon, houding impact op cliënt.
- Nee, verwijzing naar 'Polarisrichtlijnen' door verdediging als uitgangspunt voor strafvordering en bestrijding van standpunt Openbaar Ministerie dat verdachte - ondanks reclasseringsaanbod - zoveel zwaarder zou moeten worden gestraft mis ik.

Openbaar Ministerie (81x)

- Ja (61x).
- N.v.t. (5x).
- Prima redenering. In twee etappes opgebouwd, gedachtegang rechtbank ten aanzien van de strafmaat overgenomen en daarna toch iets anders gestraft. Geeft eerste aanleg ook 'goed gevoel'.
- Op zich wel, maar niet benoemd als standpunt Openbaar Ministerie. In dit vonnis komen standpunt Openbaar Ministerie en oordeel rechtbank hoofdzakelijk overeen.
- Alleen impliciet.
- (bijna) geen woord over standpunt Openbaar Ministerie in vonnis. In casu komt het vonnis deels met standpunt Openbaar Ministerie overeen.
- Ja, nu rechtbank zich kennelijk verenigt met standpunt Openbaar Ministerie. Geen weergave standpunt Openbaar Ministerie.
- Slechts een feitelijke weergave van de eis. Redenering is niet opgenomen.
- Nee (1x).
- Nee, alleen de eis wordt overgenomen maar niet de overwegingen van het Openbaar Ministerie waarom het deze straf eist.
- Openbaar Ministerie niet. Werkstraf was uitvoeriger gemotiveerd, niet noemen hoogte ervan. Datgene wat rechtbank onder 4 als "kennelijk" opmerkt is door Openbaar Ministerie uitvoeriger onderbouwd.
- In deze zaak heb ik gemotiveerd aangegeven waarom ik opname wil, deze door mij gegeven motivering lees ik niet terug helaas.
- Bij de weergave van de eis is niet terug te lezen welke overwegingen voor mij als Officier van Justitie een rol hebben gespeeld.
- Hier staat niets over de onderbouwing van de eis.
- Standpunt Openbaar Ministerie was in casu erg genuanceerd en door de situatie ingegeven. De redenering hoe tot deze strafeis is gekomen vind ik in vonnis niet terug.
- Nee, het Openbaar Ministerie heeft aangegeven gewicht toe te kennen aan de eerdere veroordeling van deze verdachte voor een soortgelijke overtreding van Opiumwet. Dit is niet in vonnis weergegeven.
- Nee, van de onderbouwing waarom het Openbaar Ministerie van mening was dat TBS

met dwangverpleging juridisch wel mogelijk was en ook opgelegd diende te worden, is niet opgenomen.

2b. Vindt u dat het standpunt van de verdediging/Openbaar Ministerie door de rechter voldoende is besproken? Zo nee, op welk onderdeel is dit naar uw inzicht onvoldoende besproken?

Advocatuur (77x)
- Ja (54 x).
- N.v.t. (2x).
- Voldoende besproken.
- Ja, de standpunten door de verdediging ingenomen komen wel allemaal ter sprake en hier wordt ook op ingegaan.
- Goede uitleg vonnis.
- Ja, in ogenschouw genomen dat met name de rechterlijke overtuiging daarbij van belang was.
- Ja, voldoende maar niet mee eens.
- Zeer summier besproken.
- Nee (1x)
- Waarom wel een voorwaardelijke rijontzegging is niet uitgelegd.
- Toelichting Openbaar Ministerie ontbreekt.
- Niets over standpunt verdediging.
- Niets over relevante persoonlijke omstandigheid (verlies kamer Leger des Heils) van verdachte terug te lezen in het vonnis.
- Veel meer door verdediging aangevoerd dan weergegeven.
- Nee, standpunt verdediging onbesproken gelaten.
- Nee, standpunt niet besproken.
- Nee, voorstel wordt niet voldoende besproken.
- Nee, diverse onderdelen niet voldoende besproken.
- Geschetste positie cliënt binnen organisatie onvoldoende besproken.
- Nee, reclassering rapportages beperkte recidivekans.
- Nee, strafmaat mijns inziens onverwacht hoog en onvoldoende aangegeven waarom gezien houding cliënt.

Openbaar Ministerie (81x)
- Ja (62x)
- N.v.t. (3x)
- Ja, goed dat uitgelegd wordt waarom minder.
- Ja, het beslispunt was duidelijk aangegeven en de uiteindelijke beslissing (en de gronden daarvoor) eveneens.
- Op zich wel, maar niet benoemd als standpunt Openbaar Ministerie. In dit vonnis komen standpunt Openbaar Ministerie en oordeel rechtbank hoofdzakelijk overeen.
- Nee, uit overwegingen valt enkel impliciet af te leiden dat zij blijkbaar de mening is toegedaan dat het TBS in casu juridisch wel mogelijk is.
- Geen reactie op standpunt Openbaar Ministerie. Niet storend want oordeel rechtbank conform eis, behalve dat de (geringe) afwijking niet gemotiveerd wordt.
- Met name standpunt verdediging voldoende besproken.
- Ontbreken onderbouwing eis officier van justitie.
- Nee (3x)
- Nee, uitleg over oriëntatiepunten.
- Punt 7, pagina 6, onvoorwaardelijke gevangenisstraf conform voorarrest. Strookt niet het dictum. Voorarrest heeft ruim 6 maanden geduurd (straf is 6 maanden waarvan 3 maanden voorwaardelijk), tegenstrijdigheid in het vonnis.
- Nee, (bijna) geen woord over standpunt Openbaar Ministerie in vonnis. In casu komt het vonnis deels met standpunt Openbaar Ministerie overeen.
- Niets vermeld ter onderbouwing van de eis Officier van Justitie.
- Niet besproken.
- De rechtbank rept met geen woord over eerdere veroordeling verdachte. Standpunt Openbaar Ministerie neemt dit wel mee.

2c. Vindt u dat het vonnis/arrest voldoende inzicht geeft in de gedachtegang van de rechter om tot een bepaalde strafsoort/-maat te komen? Zo ja, kunt u hiervan de voordelen aangeven? Zo nee, op welk onderdeel is dit naar uw inzicht onvoldoende inzichtelijk geworden?

Advocatuur (77x)
- Ja (28x).
- Ja, betere informatie aan cliënt en meer begrip van vonnis door cliënt (2x).
- Ja, tijdsverloop krijgt aandacht, alsmede de behandelingsbereidheid. Prettig om te weten dat een en ander is onderkend en meegenomen. Mocht het in een zaak tot hoger beroep komen dan is het prettig het vonnis te kunnen "doornemen".
- Ja, duidelijk. Uitleg aan cliënt is eenvoudiger.
- Ja, toelichting/motivering is toereikend.

- Ja, voordeel is dat verdachte weet waar wel/geen rekening mee is gehouden.
- Ja, voor de cliënt is helder op grond waarvan hij een straf krijgt.
- Ja, vonnis is op deze wijze beter aan cliënt uit te leggen.
- Ja, inzicht bevordert de acceptatie.
- Ja, makkelijker om de afwegingen te maken voor een eventueel hoger beroep.
- Ja, instellen hoger beroep en berusting bij cliënt in uitspraak.
- Ja, bij een veroordelend arrest kan het opnemen van een genuanceerde overweging omtrent strafsoort en strafmaat bijdragen aan de acceptatie van de straf. Verder is het voor de raadsman van belang om te weten wat de rechter wel of niet heeft gedaan met de in het kader van de strafmaatverweren gemaakte opmerkingen.
- Ja, beter uit te leggen aan cliënt.
- Ja, vergemakkelijkt de uitleg aan cliënt.
- Ja, wederom duidelijkheid.
- Veel inzichtelijker, helder, voorkomt giswerk.
- Ja, ook al is voor cliënt straf tegenvallend, dan is dit te begrijpen voor cliënt, juist op basis van de gedachtegang van de rechter.
- Ja, uitstekend gemotiveerd.
- Ja, uitstekend, zelfs in verstekzaak, zo hoort het.
- Ja hiermee wordt duidelijk met welke zaken de rechter rekening houdt bij het opleggen van een straf voor een bepaald feit. Tevens krijgt men zo enigszins inzicht in de rechterlijke oriëntatiepunten.
- Ja, men kan dan beter begrijpen, althans het wordt dan duidelijk, waarom de rechter tot een bepaalde straf is gekomen.
- Ja, beter uit te leggen aan cliënt, maar minder zijn de standaardoverwegingen ten aanzien van drugsdelicten.
- Ja, inzichtelijker.
- Ja, met name voor verdachte is dat prettig.
- Ja, duidelijkheid voor veroordeelde en raadsman.
- Ja, vergroot acceptatie.
- Ja, wederom duidelijkheid!
- Ja, voordeel van een motivatie als in het onderhavige vonnis, is dat het vonnis daarmee 'aanvaardbaarder' wordt voor de gewezen verdachte, indien het oordeel negatief zou zijn. Ook kan de motivatie van een en ander een belangrijke rol spelen bij het al dan niet instellen van hoger beroep.
- Ja, of je het er mee eens bent of niet het geeft een beeld hoe de rechter denkt en beslist. Geeft ook aan waar je je in hoger beroep op moet concentreren.
- Ja, voordelen: ook hier weer eerder begrip bij de verdachte. Voor een verdachte is het zo belangrijk dat hij/zij het gevoel heeft dat er serieus naar hem/haar geluisterd wordt. Een goede uitleg van de rechter draagt hieraan bij en draagt zo bij aan de acceptatie van de straf door de verdachte.
- Ja, brengt inzicht in gedachtegang.
- Geeft voldoende inzicht, voordeel is minder moeilijk uit te leggen aan cliënt.
- Ja, volledig. In zijn algemeenheid is het goed wanneer standaardoverwegingen worden gebruikt. Ook hier geldt dat deze werkwijze voor de verdediging ertoe leidt dat sneller en eenvoudiger kan worden geadviseerd in verband met beslissing cassatie.
- Duidelijk en inzichtelijk toegelicht.
- Straffen soortgelijke zaken, versus door hof vastgestelde atypische situatie in deze zaak.
- Ja en nee. Ja, met als voordeel meer overwogen keuze voor appel of niet. Nee, de laatste alinea's worden niet meer genummerd. De overweging sub 4 is onbegrijpelijk. Daar wordt over een deels onvoorwaardelijke vrijheidsstraf gesproken. In de volgende alinea wordt dat afgezwakt tot dat dit passend zou zijn en vervolgens wordt een gevangenisstraf geheel voorwaardelijk opgelegd.
- Niet volledig, zie p. 6 onder 3 en 4. Een geheel onvoorwaardelijke straf (niet deels), zeer summierlijk nu in feite alleen door de verdediging feiten en omstandigheden inzake de persoon van verdachte zijn genoemd (geen reclasseringsrapportage).
- Voldoende, behoudens specifiek aangedragen persoonlijke omstandigheid verdachte. Een uitgebreide gedachtegang in combinatie met de strafmaar heeft geholpen bij de vraag of de straf daadwerkelijk passend is (groot deel voorwaardelijk).
- Het vonnis geeft inzicht in de gedachtegang van de rechtbank tot de strafsoort, maar niet met betrekking tot de strafmaat. De hoogte van de straf is niet duidelijk gemotiveerd.
- Ja, hoewel de motivering sec 'geen reden af te wijken', wat matig is. Mooiere volzin zou zijn: Noch door verdachte noch door verdediging zijn feiten en/of omstandigheden aangedragen die het hof er toe brengen….
- Ja, overweging 4 wordt niet inzichtelijk waarom geen begeleiding wordt opgelegd als bijzondere voorwaarde.
- N.v.t (2x).
- Nee (1x).
- Erg kort door de bocht. Vordering tenuitvoer-

legging wordt nauwelijks besproken in het kader van gevoerd verweer namens verdachte (wel/niet opportuun).
- Nee, overwegingen geven niet in concreto aan in welke mate het elektronisch toezicht wordt verdisconteerd.
- Overweging met betrekking tot welbewustheid klap is mijns inziens niet gebaseerd op inhoud bewijsmiddelen naar beoordeling/inschatting raadsvrouw.
- Nee, de strafverzwaring is onvoldoende toegelicht en slechts hoofdzakelijk met algemeen bewoordingen toegelicht.
- Nee, zie 1c TBS.
- Nee, standpunt niet besproken.

Openbaar Ministerie (80x)
- Ja (51 x)
- - (4x).
- Ja, transparantie, houvast bij soortgelijke nieuwe zaken.
- Ja, kort beter tot uitdrukking wat voor rechter van belang is bij bepalen straf.
- Ja, van belang om inzicht te krijgen in de voor de rechter doorslaggevende aspecten.
- Ja, zeer inzichtelijk.
- Ja, ook weging bij afwijking, is herkenbaar en verantwoord.
- Ja, is van belang voor appelafweging.
- Ja, Openbaar Ministerie heeft toch appel ingesteld na appel verdachte in verband met strafmaat, maar dat is een kwestie van smaak.
- Ja, acceptatie.
- Ja, leidt tot gefundeerde beslissing al dan niet hoger beroep in te stellen.
- Ja, beslissing al dan niet in hoger beroep gaan vergemakkelijkt.
- Ja, speelt rol in afweging in hoeverre de officier van justitie richtlijnen moet worden gevolgd. Nu ook met betrekking tot (strafmaat) forum keuze MK en PR, inzichtelijk maken van de financiële schade aan de maatschappij.
- Ja, rechtbank heeft goed omschreven welke stappen zij in haar redenering heeft ingebouwd om tot oplegging TBS te komen.
- Ja, de lagere opgelegde straf vindt zijn reden met name in de houding en het berouw van verdachte. Daar kan ik mij in vinden (hoe meer uitleg, hoe groter het begrip zal zijn).
- Ja, uit het vonnis wordt goed duidelijk waarop het verschil in strafmaat met de medeverdachte is gebaseerd.
- Ja, duidelijk werkt mee aan grotere acceptatie van de straf.
- Ja, er is getracht te verwoorden welke strafsoort is gekozen. Voor wat betreft de hoogte van de straf is de motivering summier.
- Ja, transparant en vergroot draagvlak.
- Nee, verwijzing naar oriëntatiepunt is voor "leek" niet duidelijk.
- Nee, in het geheel niet duidelijk waarom rechtbank de eis van het Openbaar Ministerie niet volgt.
- In het geheel niet. Niet duidelijk waarom wordt veroordeeld tot de opgelegde straf terwijl het Openbaar Ministerie aanzienlijk hoger eist. Kwalificatie is in casu anders uitgevallen, maar het Openbaar Ministerie heeft veel nadruk gelegd op feitelijke gang van zaken bij plegen delict.
- Nee, er was geen discussie over inhoud en conclusies van de deskundigen. Vonnis maakt niet duidelijk waarom hele onderzoek opnieuw moet. Nadere informatie door deskundigen had mijns inziens ook afdoende kunnen zijn.
- Nee, hoewel de rechtbank overweegt dat de vier hoofdverdachten gelijkwaardige partners waren binnen de criminele organisatie wordt in de strafmaat toch onderscheid tussen deze vier verdachten gemaakt. Verschil wordt uit het vonnis niet duidelijk.
- Nee, weliswaar benoemt de rechtbank uitgebreid strafmaatbepalende omstandigheden, maar uit het vonnis wordt niet duidelijk waardoor het verschil met enkele medeverdachten wordt bepaald, terwijl de rechtbank nou juist overweegt dat zij gelijkwaardige partners vormden.
- Nee, niet duidelijk waarom minder hoog gestraft dan geëist.
- Nee, volstrekt onbegrijpelijk waarom na de eis een minimale afwijking naar beneden wordt opgelegd.

VRAAG 3:

Welke verbetersuggesties heeft u teneinde een (de) beoogde landelijke invoering van de Promis werkwijze zo optimaal mogelijk voor te bereiden?

Advocatuur (75x)

- Geen (34x).
- Ga zo door! (2x).
- Geen, ga zo door.
- Geen, overigens wordt er sedert de Wetswijziging (motivering) duidelijk gemotiveerd door het gerechtshof Den Bosch.
- Op zich een goed systeem.
- Vooral zo doorgaan! Punten van kritiek positief verwerken waar geboden.
- Op de goede weg.
- Deze graad van intensiviteit van bespreking behouden. Voor betrokken juridische belangenbehartigers toegankelijke voorbeelddatabase openstellen (bijvoorbeeld via rechtspraak.nl, afgeschermde deelsite).
- Dit is goed!
- Vooral doorgaan op de ingeslagen weg. Vooral bij geheel of gedeeltelijk ontkennende verdachte zal Promis meerwaarde hebben.
- Landelijke invoering zal zeer nuttig zijn.
- Zo snel mogelijk landelijk invoeren.
- Ondanks ontbreken schriftelijke pleitnota ook standpunt verdediging opnemen. Verder: hulde!
- De nummering van "de overwegingen inzake het bewijs" is begrijpelijk, maar de laatste alinea had volgens mij nummer 13 moeten zijn. De nummering onder "oplegging van straf en/of maatregel" houdt na punt 4 op. Waarom is niet helemaal duidelijk. Het voorarrest wordt niet afgetrokken, deze ongebruikelijke overweging diende naar mijn oordeel nader te moeten worden gemotiveerd. De noodzaak tot motivering had er waarschijnlijk ook toe geleid dat deze overweging niet kan, immers in strijd met artikel 27 Wetboek van Strafrecht.
- Is niet aan mij.
- Aanhechten schriftelijk requisitoir Openbaar Ministerie.
- In het kader van strafmotivering meer structuur aanleggen teneinde standaardmotiveringen zoveel als mogelijk tegen te gaan.
- Wellicht een iets overzichtelijkere weergave, kwestie van wennen.
- Bij noten paginanummers strafdossier vermelden. Standpunten verdediging kunnen uitgebreider worden beschreven in het vonnis.
- Naast de inhoud van het vonnis is tijdige verstrekking van een afschrift van het vonnis van belang, dit onder meer voor de opgave van getuige in appel. Vermelding of uitspraak unaniem tot stand is gekomen en eventueel afwijkend standpunt.
- In de wat complexere zaken duidelijk aangeven hoe de rechtbank tot een oordeel komt.
- Meer aandacht voor een strafmaatverweer en de daarbij van belang zijnde persoonlijke omstandigheden van verdachte.
- Verklaringen van getuigen/verdachte die als bewijs worden gebruikt citeren.
- Vraag de verdediging om pleitnota te overleggen met een (verplichte) samenvatting van maximaal 20 regels.
- Echt ingaan op hetgeen de verdediging aanvoert. Meer uitleg waarom in casu het wel duidelijk is dat verdachte een rol heeft gespeeld.
- Weergave standpunten verdediging nog voor verbetering vatbaar.
- Nu beter vinden in de vonnissen. Vroeger bleef het (quasi) harde standpunt van de officier van justitie hangen waardoor vaker hoger beroep werd ingesteld.
- Dit arrest leent zich niet goed voor uitgebreide bespreking. Onlangs door het hof uitgesproken arrest (…) was uitstekend gemotiveerd dit in tegenstelling tot vonnis eerste aanleg. Ik neem aan dat Promis besproken en geëvalueerd wordt in samenwerking met advocatuur en Openbaar Ministerie.
- Eerst samenvatting relevante argumentatie verdediging en Openbaar Ministerie onder 'onderzoek' en daaraan in overwegingen aandacht besteden.
- Niet te veel samenvatten bij de bewijsoverweging. Dit leidt tot onvolkomenheden en zelfs onjuistheden.
- Is al eerder aangegeven dat hof Den Bosch vooraf ook al tamelijk uitgebreid motiveerde. Wellicht is het verstandig ook aan de verdediging en het Openbaar Ministerie expliciet te vragen hun stellingen zeer uitdrukkelijk en (het liefst) schriftelijk neer te leggen.
- De redenering en gedachtegang die tot een bepaalde uitspraak leidt ook aan het papier toevertrouwen, zulks in vergelijking met civiele vonnissen. Van de justitiabele is dan meer draagvlak voor acceptatie van de uitspraak.
- In deze 2e fase voldoende aandacht schenken aan de reactie van de raadslieden. Immers via

deze personen klinkt ook de reactie van verdachten/cliënten door.
- Op zich ben ik van mening dat de werkwijze erg prettig is. Voldoende tevreden. In deze zaak sprake van een speciale situatie TBS, wanneer hiervan wordt geabstraheerd geen opmerkingen.
- Meer duidelijkheid voor standpunt verdediging, weergave van dit standpunt in het vonnis, weergave van de motivering van het volgen dan wel verwerpen van het standpunt verdediging.
- Inderdaad niet alleen ten aanzien van bewijs, kwalificatie en verweren responderen maar ook ten aanzien van de strafmaat.
- Oordeel van de rechtbank evenwichtiger opbouwen en weergeven. Bij onderzoek ter terechtzitting altijd kort een overzicht van de feiten toevoegen. Ten aanzien van bewijs, eerst aangeven of het een bekennende of ontkennende verdachte betreft, daarna welk soort bewijsmiddelen en welke waardering rechtbank daaraan hecht. Vervolgens aangeven welk soort verweren de verdediging heeft gebruikt en afzonderlijk bespreken. Ten slotte conclusie rechtbank ten aanzien van bewijs en aangeven waarom verklaringen betrouwbaar zijn. Ieder vonnis dergelijke opbouw, soort checklist.
- Standaard reactie op aangehaalde wetgeving, jurisprudentie, behoudens evident onzinnig. Reactie op eventueel door verdachte (ook laatste woord) ingenomen uitdrukkelijke standpunten.
- Ik vraag me af of het werken met voetnoten/verwijzingen noodzakelijk is voor de inzichtelijkheid.
- Ook verdediging en Openbaar Ministerie 'dwingen' tot duidelijke motiveringen die liefst schriftelijk worden neergelegd.
- Let op jurisprudentie Hoge Raad uitdrukkelijk onderbouwd standpunt.
- Opnemen van zitting op band.

Openbaar Ministerie (84x)
- Geen (70 x)
- Complimenten!
- Geen, het leest allemaal prettig en de beslissingen zijn goed te volgen.
- Geen bijzondere, mooi vonnis.
- Geen, betreft een vrij eenvoudige zaak met bekennende verdachte.
- Prima vonnis.
- Vonnis is veel duidelijker.
- Geen, eerst meer zaken zien.
- Met betrekking bewijsweerlegging, zou mogelijk alleen vindplaats noemen.
- Onduidelijkheid over toekenning schadevergoedingsmaatregel.
- S.v.p. inhoudelijk en duidelijk motiveren waarom bijvoorbeeld schadebedrag redelijk is en kan worden toegewezen.
- Noem de naam van de Officier van Justitie die op zitting stond. Dit heeft voordelen. Overigens geldt voor de rechters, griffier en advocaat ook dat zijn in functie op zitting zijn vertegenwoordigd, maar zij worden wel met naam genoemd.
- Deze zaak betreft evident een strafmaatappel, zonde van de tijd/energie die is gestoken in Promis arrest. Dat is werken voor het archief.
- Heel duidelijk, wel eenvoudige zaak, ik ben benieuwd naar motivering in complexere zaak.
- Goed te zien dat de rechtbank bij de motivering van de op te leggen sancties amper nog gebruik maakt van macro's om de ernst van het feit tot uitdrukking te brengen, maar meer zelf en toegespitst op de casus formuleert.

Bijlage 5 Rapport Toetsings-commissie Promis II

Rapport Toetsingscommissie PROMIS II

Inhoud:

September 2007

Voorwoord

Na evaluatie van het project PROMIS[48] I zijn de Raad voor de rechtspraak en het Landelijk Overleg Voorzitters Strafsectoren tot het oordeel gekomen dat de kwaliteitswinst waartoe PROMIS I heeft geleid nader onderzoek naar de haalbaarheid van landelijke invoering rechtvaardigt. Daartoe is het vervolgproject PROMIS II gestart. Aan dit vervolgproject hebben de strafsectoren van de rechtbanken Almelo, Arnhem, Breda, Maastricht, Roermond, Utrecht, Zutphen en van de gerechtshoven Arnhem en 's-Hertogenbosch deelgenomen.

In navolging van het eerste project is wederom een rol toebedeeld aan de toetsingscommissie. PROMIS II kent een tweeledige doelstelling, te weten aanpassing van het Model bewijs- en strafmotivering aan de aanbevelingen van de toetsingscommissie en het gewijzigde artikel 359 Sv en toetsing van het aangepaste model in de praktijk. De resultaten van PROMIS II zijn door de toetsingscommissie getoetst in het licht van de doelstellingen.

De PROMIS toetsingscommissie (verder de commissie genoemd) bestaat uit:
- Prof. Mr. J. Fokkens, procureur-generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden (voorzitter) en hoogleraar Strafrecht Vrije Universiteit Amsterdam;
- Drs. W. Breedveld, commentator/columnist bij het dagblad Trouw en docent Universiteit Leiden;
- Prof. Mr. D. Doorenbos, advocaat en hoogleraar Ondernemingsstrafrecht Radboud Universiteit Nijmegen;
- Prof. Mr. G. Knigge, advocaat-generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden en hoogleraar Strafrecht Rijksuniversiteit Groningen;
- Mr. R.C. Langeler, advocaat-generaal bij het ressortsparket te Arnhem;
- Mr. N.A.M. Schipper, president van het gerechtshof te Amsterdam.

Het secretariaat van de commissie is verzorgd door:
- Mr. N. Vrijman, medewerker bij het wetenschappelijk bureau van de Hoge Raad der Nederlanden (tot 1 mei 2007);
- Mr. E.H. Schulten, medewerker bij het wetenschappelijk bureau van de Hoge Raad der Nederlanden (vanaf 1 mei 2007).

Dit rapport bevat de bevindingen van de commissie.

48 PROMIS staat voor "Project motiveringsverbetering in strafvonnissen".

I Inleiding

Binnen de rechterlijke macht wordt de noodzaak de kwaliteit van de uitspraken en daardoor de communicatie tussen strafrechter, betrokkenen en de samenleving als geheel te verhogen, steeds meer onderkend. Ook de Minister van Justitie heeft in het kader van de discussie over het al dan niet invoeren van lekenrechtspraak het belang daarvan onderstreept. In een brief[49] aan de Tweede Kamer heeft de Minister laten weten niet tot invoering van lekenrechtspraak te willen overgaan omdat hij op grond van een aantal onderzoeken tot de conclusie is gekomen dat invoering van lekenrechtspraak geen oplossing is voor bestaande problemen en wensen ten aanzien van de rechtspraak. Dit betekent echter niet dat er geen reden is voor verbetering van de kwaliteit van de rechtspraak in het algemeen, aldus de Minister. Ook al lijkt het niveau van het vertrouwen van de burger in de rechtspraak redelijk stabiel te zijn en is dit vergeleken met andere Europese landen onverminderd hoog,[50]om acceptatie door het publiek van rechterlijke oordelen te bevorderen is het belangrijk dat de rechter zijn beslissingen duidelijk uitlegt.[51] In dit verband heeft de Minister ook het PROMIS-project als een voorbeeld genoemd.

Het in 2004-2005 uitgevoerde project PROMIS I, met als doel de bewezenverklaring en de strafoplegging duidelijker te motiveren door daarin de gedachtegang van de rechter weer te geven, was het gevolg van de in de rechterlijke macht bestaande wens de motivering van strafvonnissen te verbeteren. Aanvankelijk was het de bedoeling in het kader van PROMIS II een wat uitgebreidere pilot uit te voeren zodat meer gerechten ervaring op zouden kunnen doen met de PROMIS-werkwijze met als doel na een evaluatie een besluit te nemen over de landelijke invoering van PROMIS. Maar tijdens de voorbereiding van PROMIS II bleek binnen het overleg van de sectorvoorzitters strafsectoren (LOVS) de wens te bestaan zo snel mogelijk landelijk met de invoering van de "PROMIS-werkwijze" te beginnen. De gedachte was dat de landelijke invoering van PROMIS enerzijds zou leiden tot een betere motivering van uitspraken en anderzijds het voordeel zou opleveren dat de uitwerking van de bewijsmiddelen achterwege kon blijven waardoor tijdwinst zou worden geboekt. Daarom werd op 8 september 2006 een werkgroep ingesteld om te onderzoeken of per 1 maart 2007 reeds kon worden overgegaan tot de landelijke invoering van PROMIS.

De werkgroep was van oordeel dat de invoering van PROMIS ingrijpende gevolgen zou hebben voor de werkwijze in de gerechten. De landelijke invoering van PROMIS zou goed moeten worden voorbereid en de werkgroep heeft daartoe een aantal aanbevelingen gedaan. Uiteindelijk kwam de werkgroep tot de conclusie dat het mogelijk zou moeten zijn om voorjaar 2007 te beginnen met landelijke invoering van PROMIS. Voorwaarde daarvoor was wel dat de voorgenomen wijze van motiveren van de bewezenverklaring volgens de Hoge Raad past binnen het wettelijk bewijsstelsel. In een tweetal arresten van 15 mei 2007 heeft de Hoge Raad – met enkele kanttekeningen – het groene licht gegeven voor de in het kader van PROMIS ontwikkelde nieuwe bewijsmotiveringen.
Inmiddels heeft het LOVS besloten dat alle rechtbanken en hoven in de loop van 2007-2008 (geleidelijk) zullen overgaan tot de nieuwe vorm van motivering en is een handleiding ter ondersteuning van de landelijke invoering van de PROMIS werkwijze onder de rechters en secretarissen van de strafsectoren verspreid.
PROMIS is aldus in een stroomversnelling gekomen. Het is niet meer de vraag of in de toekomst zal worden gewerkt volgens de nieuwe manier van motiveren; die richting lijkt vast te staan. Dat neemt niet weg dat het van groot belang is na te gaan of de beoogde doelstellingen van PROMIS II zijn behaald, of de uitspraken in de pilot-periode voldoen aan criteria die zijn neergelegd in de arresten van de Hoge Raad en op welke wijze eventueel tegemoet kan worden gekomen aan de extra werklast die de nieuwe wijze van motiveren met zich meebrengt.

49 Kamerstukken II 2006-2007, 30 800 VI, nr. 118.

50 P. Dekker en T. van der Meer, Vertrouwen in de rechtspraak nader onderzocht, Sociaal Cultureel Planbureau 2007.

51 Zie een onderzoek van H. Elffers en J.W. de Keijser, De strafrechter en de burger: Zij konden bijeen niet komen… in: Rechtstreeks 2007, nr. 2, waarin zij concluderen dat de kloof tussen rechter en burger voor wat betreft de hoogte van de opgelegde straf groter is dan gepercipieerd. De uitdaging zal zijn de gepercipieerde kloof en de werkelijke kloof in overeenstemming te brengen met behoud van publieke acceptatie, aldus de onderzoekers.

II De arresten van de Hoge Raad naar aanleiding van een tweetal vorderingen cassatie in het belang der wet

Op 6 maart 2007 heeft de procureur-generaal bij de Hoge Raad twee vorderingen cassatie in het belang der wet ingediend. In beide gevallen betrof het een arrest van het Hof Den Bosch waartegen geen gewoon rechtsmiddel was aangewend. De vraag die de procureur-generaal aan de Hoge Raad voorlegde, was of het Hof in zijn uitspraken in de twee zaken heeft voldaan aan art. 359, derde lid, voorzover daarin is bepaald dat de beslissing dat het feit door de verdachte is begaan, moet steunen op de inhoud van in de uitspraak opgenomen bewijsmiddelen, houdende daartoe redengevende feiten en omstandigheden. De arresten van het Hof betroffen uitspraken die op de PROMIS wijze waren uitgewerkt. Dat wil zeggen dat in de uitspraak op korte, samengevatte wijze het redengevende deel van de bewijsmiddelen was weergegeven. Een uitwerking van de bewijsmiddelen in een bijlage, de klassieke manier, ontbrak.

In 00650/07 CW en 00651/07 CW[52] oordeelde de Hoge Raad dat het wettelijk stelsel aldus moet worden begrepen dat de motivering van de bewezenverklaring – behoudens indien sprake is van een bekennende verdachte – op zijn minst dient te bestaan uit de weergave in het vonnis van die onderdelen van de bewijsmiddelen die de rechter redengevend acht voor de bewezenverklaring. De vraag of de weergave van de redengevende onderdelen van de bewijsmiddelen ook op een andere manier kan geschieden dan door deze op de tot nu toe gebruikelijke wijze weer te geven, wordt door de Hoge Raad bevestigend beantwoord. De Hoge Raad noemt als duidelijke voordelen van de PROMIS methode dat een dergelijke bewijsredenering de inzichtelijkheid van de door de rechter gevolgde gedachtegang kan bevorderen en dat de verdachte terstond na de uitspraak beschikt over een uitgewerkt vonnis. De Hoge Raad stelt zich op het standpunt dat van een aanvulling op het vonnis geen sprake meer kan zijn, omdat bij de PROMIS werkwijze geen verkort vonnis of arrest wordt gewezen. De Hoge Raad waarschuwde vervolgens wel dat een bewijsmotivering in de vorm van een bewijsredenering het gevaar in zich bergt dat niet alle onderdelen van de bewezenverklaring genoegzaam worden gemotiveerd, doordat die redenering te zeer wordt afgestemd op hetgeen de verdachte en zijn raadsman tegen het hem gemaakte verwijt hebben ingebracht.

Voorts ging de Hoge Raad in op het onderscheid tussen de redengevende feiten en omstandigheden en gevolgtrekkingen die de rechter aan die feiten en omstandigheden verbindt. Waar met een gevolgtrekking wordt volstaan zonder dat de onderliggende redengevende feiten en omstandigheden worden opgenomen, is aan het wettelijk motiveringsvereiste niet voldaan. De Hoge Raad benadrukt dat bij de PROMIS werkwijze noodzakelijk is dat de verwijzing naar de wettige bewijsmiddelen waaraan de redengevende feiten en omstandigheden zijn ontleend, zo nauwkeurig is dat kan worden beoordeeld of de bewezenverklaring in toereikende mate steunt op de inhoud van wettige bewijsmiddelen en of de samenvatting geen ongeoorloofde conclusies of niet redengevende onderdelen inhoudt dan wel of het bewijsmiddel niet is gedenatureerd. In 00650/07 CW oordeelt de Hoge Raad vervolgens dat de bewijsmotivering voldoet aan de in zijn arrest geformuleerde eisen.

Dit was niet het geval ten aanzien van het arrest van het Hof in 00651/07 CW. In dat arrest had het Hof overwogen dat vaststond dat de verdachte en zijn medeverdachte op de hoogte waren van de aanwezigheid van hennepplanten in de betreffende woning onder verwijzing naar een zevental pagina's beslaand proces-verbaal van politie. Zonder nadere aanduiding van de in dat proces-verbaal gerelateerde feiten en omstandigheden waaraan het de gevolgtrekking heeft verbonden dat de verdachte en zijn medeverdachte op de hoogte waren van de aanwezigheid van hennepplanten in de woning voldeed de bewijsredenering van het Hof niet.

Het leek de commissie zinvol de geselecteerde uitspraken van de gerechten tevens te toetsen aan het door de Hoge Raad in de arresten gegeven kader. Immers, in het geval de uitspraken wel beantwoorden aan de doelstellingen van het PROMIS II, maar na het instellen van cassatie worden vernietigd omdat niet aan de door de Hoge Raad gestelde vereisten is voldaan, zal de werkwijze moeten wor-

52 Beide uitspraken dateren van 15 mei 2007, LJN BA0424 en BA0425, gepubliceerd NJ 2007, 387en 388 m.nt. YB.

den aangepast. Daarbij past wel de opmerking dat de door de commissie beoordeelde vonnissen en arresten alle dateren van vóór de arresten van de Hoge Raad. Met andere woorden, met het door de Hoge Raad aangegeven kader konden de rechtbanken en hoven nog geen rekening houden.

III Toetsingsmethode

De doelstelling van PROMIS II is tweeledig en luidt als volgt:

1. Het model bewijs- en strafmotiveringen aanpassen aan de aanbevelingen van de toetsingscommissie en de motiveringseisen van de Wet bekennende verdachte, waarbij een uniforme opbouw van bewijs-, straf- en maatregelmotiveringen wordt ontwikkeld.
2. Toetsen van het (aangepaste) model Bewijs- en strafmotivering (hierna: B&S) in de praktijk, waarbij tevens een zo nauwkeurig mogelijke indicatie zal worden verkregen van de omvang van de werklastverzwaring die invoering van het model B&S met zich brengt.

De commissie heeft tijdens de proefperiode 369 PROMIS vonnissen en arresten ontvangen. De uitspraken zijn gewezen in de periode van 28 november 2006 tot en met 11 april 2007.

Uit deze totale hoeveelheid heeft de commissie een veertigtal uitspraken geselecteerd op grond van de navolgende criteria:
- De helft van de uitspraken was afkomstig van de rechtbanken, waarbij elke rechtbank was vertegenwoordigd;
- De andere helft betrof uitspraken afkomstig van de Hoven, waarvan tien van het Hof Arnhem en tien van het Hof 's-Hertogenbosch;
- Uitspraken bestreken de gehele pilot-periode;
- De verdachte ontkende (deels);
- De tenlastegelegde feiten kenden een zo groot mogelijke variëteit.

Bij de beoordeling heeft de commissie, gezien de doelstellingen van PROMIS II en de gewezen arresten van de Hoge Raad, onder meer aandacht besteed aan de volgende vragen:

T.a.v. de bewijsmotivering:
- Is het model bewijsmotivering PROMIS II in de uitspraken gevolgd? Indien dit niet het geval is, wordt op zijn minst een vaste volgorde aangehouden bij de opbouw van de bewijsmotivering?
- Hoe is de kwaliteit van de gegeven motivering? Geeft de motivering inzicht in de gedachtegang van de rechter? Of wordt met standaardtekstblokken gewerkt?
- Stemt de motivering overeen met het door de Hoge Raad gegeven kader ten aanzien van de redengevende feiten en omstandigheden? Is een vonnis of arrest voor wat betreft de bewijsmotivering cassatieproof?

T.a.v. de strafmotivering:
- Wordt het model straf- en maatregelmotivering PROMIS II gehanteerd?
- Is een korte, leesbare omschrijving van de feiten opgenomen? Zo nee, is anderszins duidelijk naar aanleiding van welke feiten de straf of maatregel wordt opgelegd?
- Worden de onderdelen (i) de eis van de officier of de advocaat-generaal, (ii) de straf in eerste aanleg (hof) en (iii) het standpunt van de verdediging opgenomen?
- Wordt in de strafmotivering gerefereerd aan vergelijkbare gevallen en bandbreedtes? Gebruikt de rechtbank of het Hof richtlijnen of oriëntatiepunten?

In een bijlage is een uitspraak van het Hof Den Bosch opgenomen die model zou kunnen staan voor de in PROMIS te volgen werkwijze.

IV Bewijsmotivering

IV.1 Opbouw bewijsmotivering

De aanbevelingen van de toetsingscommissie en de opmerkingen van diverse werkgroepen hebben geleid tot het volgende model (verkort weergegeven):

A. De bewezenverklaring.
B. Een opsomming gebezigde bewijsmiddelen met vindplaatsvermelding.
C. Samenvatting van de bewijsmiddelen (de samenvatting kan achterwege blijven als de verdachte heeft bekend en geen verweer voert).
D. Samenvatting van het standpunt van de verdediging en/of het openbaar ministerie.
E. De (verplichte) motivering van de bewezenverklaring.
F. Nadere motivering ten aanzien van het terechtzitting aangevoerde.

Ten aanzien van de volgorde van de verschillende onderdelen van de bewijsmotivering zijn andere keuzes denkbaar, met name voor wat betreft de plaats van de bewezenverklaring.

Alle Rechtbanken en Hoven hanteren een andere opbouw. In geen van de door de toetsingscommissie beoordeelde vonnissen en arresten wordt het model in zijn geheel gevolgd. In veel gevallen wordt de verwerping van een verweer besproken in een onderdeel waarin vervolgens tegelijk de bewijsmiddelen worden opgesomd. Hoewel dit op zich de motivering niet ondeugdelijk maakt en geen afbreuk hoeft te doen aan de helderheid, duidelijkheid en inzichtelijkheid van de bewijsmotivering, vergroot deze werkwijze wel de kans op fouten, in het bijzonder de kans dat onderdelen van de bewezenverklaring in de motivering worden vergeten.

In zijn algemeenheid komt de commissie tot de conclusie dat de PROMIS uitspraken niet alleen inzichtelijker zijn geworden ten opzichte van de oude manier van motiveren, maar beter dan bij PROMIS I het geval was passen binnen het wettelijk bewijsstelsel. Voor sommige geconstateerde gebreken geldt dat zij ook kunnen kleven aan de tot nu toe gebruikelijke werkwijze. Een vaste opbouw in de uitspraak, zoals bijvoorbeeld het Hof Den Bosch hanteert, draagt bij aan de inzichtelijkheid van de uitspraak. In een uitspraak komen dan telkens dezelfde onderdelen voor, bijvoorbeeld als volgt:

I. Weergeven tenlastelegging.
II. Vaststaande feiten.
III. Standpunt van het openbaar ministerie en de verdediging.
IV. Bespreking van de verweren gecombineerd met opsomming en samenvatting van de bewijsmiddelen.
V. Bewezenverklaring.

Het gevaar dat niet alle onderdelen van de bewezenverklaring genoegzaam worden gemotiveerd omdat de motivering van de bewezenverklaring te veel wordt afgestemd op het weerleggen van de verweren van de verdediging, kan door het opnemen van een onderdeel "vaststaande feiten" sterk worden gereduceerd. In de bewijsredenering kan vervolgens worden ingegaan op hetgeen de verdachte (en het openbaar ministerie) met betrekking tot het tenlastegelegde hebben ingebracht.

In een enkele uitspraak wordt de tenlastelegging kort samengevat (in gewone spreektaal) weergegeven. Deze klare taal wordt als verhelderend gewaardeerd. Uitspraken van het Hof Arnhem en de Rechtbank Utrecht wijken af van die van andere gerechten doordat de tenlastelegging en de bewezenverklaring aan het vonnis of arrest worden gehecht. De commissie acht een dergelijke werkwijze, zeker daar waar het de bewezenverklaring betreft minder gelukkig. Bij plaatsing van de uitspraak op de website van de rechtspraak is de bewezenverklaring dan niet kenbaar voor de lezer. Ten aanzien van de aangehechte tenlastelegging geldt dit bezwaar minder, zo lang de tenlastelegging in de uitspraak zelf kort is samengevat. Ook overigens meent de commissie dat de opname van de bewezenverklaring in het vonnis of arrest zelf bijdraagt aan de inzichtelijkheid en leesbaarheid van de uitspraak.

IV.2 Kwaliteit van de motivering

Over het algemeen is de commissie van mening dat de kwaliteit van de motiveringen in orde is. Hoewel geen van de gerechten de voorgestelde opbouw geheel volgt, is er duidelijk meer eenheid in de motiveringen dan bij PROMIS-I het geval was. Aan bijzondere omstandigheden wordt voldoende aandacht besteed. In een enkele uitspraak is een overweging opgenomen zonder dat duidelijk wordt uit welk bewijsmiddel dit blijkt. De uitspraken die de commissie heeft beoordeeld betroffen over het algemeen geen grote zaken (in de zin van zittingen van één dag of langer). Evenmin heeft de commissie economische zaken ontvangen. Het is de vraag of omvangrijke zaken danwel technisch ingewikkelde zaken zich evenzeer goed lenen voor het opzetten van een bewijsredenering waarin alle bewijsmiddelen zijn verwerkt. Een werkwijze waarbij in de bewijsredenering telkens wordt verwezen naar de relevante bewijsmiddelen die in een bijlage bij het vonnis of arrest op de klassieke wijze zijn weergegeven, kan mogelijk in bepaalde gevallen ook uit een oogpunt van duidelijkheid en leesbaarheid de voorkeur verdienen.

Daarbij komt nog het volgende. Uit een vonnis van de rechtbank Arnhem, welke zaak vijf zittingsdagen besloeg, komt naar voren dat het concipiëren van het vonnis volgens PROMIS substantieel meer tijd kost voor de rechters en de griffier. De commissie voorziet dat de uitspraaktermijn van veertien dagen problemen kan gaan opleveren. De nieuwe wijze van motiveren kost immers extra tijd. Gelet op de korte termijn die is gelegen tussen de behandeling en uitspraak is twijfelachtig of het haalbaar is alle

zaken uit te werken volgens PROMIS. Wellicht zou in meer omvangrijke zaken toch een verkort vonnis of arrest de voorkeur verdienen, waarin uitsluitend de gevoerde (bewijs)verweren volgens PROMIS worden besproken en/of de redenering die tot de bewezenverklaring heeft geleid wordt gegeven, waarna bij het instellen van een rechtsmiddel of als daarom wordt verzocht (art. 365c, eerste lid Sv) de bewijsmiddelen in de aanvulling kunnen worden vermeld. De jurisprudentie van de Hoge Raad verzet zich niet tegen een dergelijke combinatie. Wel zal in het vonnis of arrest duidelijk moeten worden gemaakt dat het in dat geval een verkort arrest of vonnis betreft.

IV.3 Knelpunten ten aanzien van de bewijsmotivering

Vooropgesteld zij dat de beoordeelde uitspraken alle dateren van voor de arresten van de Hoge Raad. De rechtbanken en hoven hebben hun werkwijze op deze jurisprudentie dan ook nog niet kunnen afstemmen.

I. Niet alle onderdelen genoegzaam gemotiveerd.

Tijd en plaats worden regelmatig niet door gebezigde bewijsmiddelen gedragen. Daardoor komen sommige bewijsmiddelen soms in de lucht te hangen, omdat nergens uit blijkt dat wat wordt verklaard betrekking heeft op het bewezenverklaarde feit. In enkele arresten blijkt niet uit de bewijsredenering wat de naam van het slachtoffer is, terwijl die naam wel in de bewezenverklaring staat. Dergelijke onvolkomenheden zijn vermoedelijk het gevolg van het feit dat de aandacht zich in het kader van dit project sterk heeft gericht op het duidelijk reageren op de aangevoerde verweren.

In één uitspraak zijn in het geheel geen bewijsmiddelen opgenomen ten aanzien van een bewezenverklaard feit.

Voorbeeld:

Bewezen is verklaard dat de verdachte openlijk in vereniging geweld heeft gepleegd tegen met naam en functie genoemde verbalisanten van de politie regio Utrecht, district Tolsteeg. Uit de bewijsmotivering volgen wel de namen van de agenten maar niet hun functies en dat zij van de politie regio Utrecht, district Tolsteeg zijn.

II. Redengevende feiten en omstandigheden versus gevolgtrekkingen en conclusies.

Het onderscheid tussen redengevende feiten en omstandigheden en gevolgtrekkingen – geheel of ten dele van feitelijke aard – die de rechter aan die feiten en omstandigheden verbindt, wordt in de uitspraken soms niet scherp gemaakt. Zo wordt in een arrest aangegeven dat uit getuigenverklaringen volgt dat verdachte zeer geagiteerd en agressief was, hetgeen duidelijk een conclusie bevat. Ditzelfde geldt bijvoorbeeld ten aanzien van de overweging dat het slachtoffer in hulpeloze toestand op de grond lag.

Voorbeeld:

Verdachte is veroordeeld ter zake van mishandeling van zijn dochter. Hij ontkent haar opzettelijk geslagen te hebben. Naar het oordeel van het Hof vindt de verklaring van aangeefster "Mijn vader sloeg mij op mijn neus, daardoor ging mijn neus bloeden" steun in de verklaring die haar moeder heeft afgelegd en de verklaring van een getuige. Vindplaatsen van de verklaringen worden met een voetnoot aangegeven. Vervolgens overweegt het Hof: "Uit beide verklaringen volgt dat verdachte zeer geagiteerd en agressief was en dat aangeefster na het gebeuren, in ieder geval op de getuige, een aangeslagen indruk maakte. Omstandigheden die het naar het oordeel van het Hof niet aannemelijk maken dat verdachte aangeefster "per ongeluk" in het gezicht heeft geraakt". Deze overweging van het Hof behelst duidelijk alleen een conclusie.

III. Vindplaatsen en eigen waarneming

De commissie stelt vast dat indien er geen sprake is van een bekennende verdachte (art. 359 lid 2, laatste zin Sv) niet kan worden volstaan met een verwijzing naar de vindplaatsen in de processen-verbaal van politie, zonder dat er specifiek wordt geciteerd. De redengevende inhoud moet (kort) worden weergegeven.

Voorbeeld:

De rechtbank verklaart bewezen dat de verdachte zich schuldig heeft gemaakt aan het plegen van ontuchtige handelingen. Als bewijsmotivering neemt de rechtbank op: "De rechtbank acht de tenlastegelegde gedragingen bewezen. Dit op basis van de verklaringen van X, de verklaringen van de moeder van verdachte, van de zus van het slachtoffer en de verklaringen van verdachte zelf ter zitting. De rechtbank acht niet bewezen dat de tenlastegelegde gedragingen zich eveneens te Wageningen voordeden, gezien de specifieke verklaringen van X." Met noten wordt in het citaat verwezen naar ver-

klaringen en aangiftes. Ook al is een en ander terug te vinden het dossier, (korte) citering van de inhoud van de verklaringen en aangiftes is noodzakelijk.

Voorts is het de vraag of de constatering dat iets op een foto zichtbaar is voldoende kan gelden als eigen waarneming van de rechter. De commissie meent dat in een dergelijk geval beter zou kunnen worden omschreven wat wordt waargenomen.

IV. Bespreking van verweren verweven met de bewijsmotivering
In sommige gevallen bespreekt een rechtbank of hof verweren waarbij in de weerlegging tegelijkertijd de bewijsmotivering wordt verwerkt. De commissie beseft dat deze werkwijze tijdwinst opleveren maar meent dat deze methode risicovol is. Het gevaar bestaat dat door de vermenging onvoldoende oog is voor hetzij de bewezenverklaring op zich (zijn alle onderdelen genoegzaam gemotiveerd) hetzij voor de bespreking van het gevoerde verweer (wordt op alle elementen van het verweer ingegaan?). De commissie is van mening dat deze methode, een enkele uitzondering daargelaten, geen navolging verdient.

Voorbeeld:
De verdediging heeft het verweer gevoerd dat de verdachte de flesjes parfum niet heeft weggenomen. De verdachte heeft de flesjes meegenomen naar een andere afdeling in het warenhuis om ze bij een andere afdeling af te rekenen. In de bespreking van het verweer is de bewijsmotivering verwerkt. De rechtbank overweegt dat de verdachte zonder de goederen af te rekenen langs de kassa is gelopen in de richting van de hoofduitgang. Hierbij is door de rechtbank niet aangeduid in welk(e) bewijsmiddelen dit staat.

IV.4 Conclusie bewijsmotivering

De commissie is van mening dat een grote stap voorwaarts is gezet ten aanzien van de bewijsmotivering. Over het algemeen zijn de uitspraken duidelijker, inzichtelijker en helderder geworden. De korte, leesbare redenering is te verkiezen boven de toch soms wat wollige volledige weergave van bewijsmiddelen. Groot voordeel van de PROMIS methode is dat de bewijsmotivering zich kan concentreren op het kernprobleem.
Door geen van de gerechten wordt het model bewijsmotivering PROMIS II volledig gevolgd. Een vaste volgorde wordt over het algemeen wel gehanteerd, waarbij de commissie de door het Hof Den Bosch gehanteerde volgorde als meest positief waardeert. Een vaste opbouw heeft bovendien als voordeel dat minder snel onderdelen van de bewezenverklaring in de bewijsvoering worden vergeten. De kwaliteit van de gegeven motivering is in orde. Wel worden in een aantal gevallen bepaalde onderdelen van de bewezenverklaring gemist, of worden deze bij bespreking van een verweer vergeten. De bewijsmotivering stemt in de meeste zaken overeen met de eisen die door de Hoge Raad in zijn arresten van 15 mei 2007 zijn uiteengezet, zij het dat kleine gebreken zich met regelmaat voordoen. Daarbij dient te worden aangetekend dat de uitspraken die de commissie heeft beoordeeld niet de meest omvangrijke zaken betroffen.
De commissie gaat ervan uit dat kleine gebreken als door haar geconstateerd grotendeels zullen verdwijnen, maar wil er wel op wijzen dat het streven na veertien dagen een volledig gemotiveerde uitspraak gereed te hebben een ambitieuze doelstelling is.
In dit verband wijst de commissie op de mogelijkheid dat gerechten bij invoering van de PROMIS methode onderscheid gaan maken tussen de doorsnee strafzaken en zaken die dat predikaat overstijgen. Een dergelijke motivering op maat kan de extra werklastverzwaring enigszins verlichten. In de slotbeschouwing zal hier nog nader op in worden gegaan.

V Strafmotivering

In bijlage II bij het Projectplan PROMIS II is een model straf- en maatregelmotivering PROMIS II opgenomen. Voor de strafoplegging in eerste aanleg dient het volgende model te worden gehanteerd (verkort weergegeven):

A. Een korte leesbare beschrijving van de feiten;
B. De feiten die de officier bewezen acht en de straf die daarvoor wordt geëist;
C. Het standpunt van de verdediging;
D. Eventuele (deel)vrijspraken in eerste aanleg;
E. De straf die in soortgelijke zaken wordt opgelegd;
F. Wettelijke straf- en maatregelmotivering;
G. Nadere straf- en maatregelmotivering voortvloeiend uit uitdrukkelijk door de verdediging of het openbaar ministerie onderbouwde standpunten, het debat ter terechtzitting of de jurisprudentiële motiveringseisen;
H. Feitgerelateerde factoren, de impact van het feit met een opsomming van algemene en specifiek

objectieve factoren die van invloed zijn op de sanctietoemeting;

I. Verdachte gerelateerde factoren met een opsomming van subjectieve factoren die van invloed zijn op de sanctietoemeting.

Onderdeel E is niet dwingend voorgeschreven. In hoger beroep kunnen de volgende onderdelen nog worden toegevoegd: eventuele (deel)-vrijspraken in eerste aanleg en de straf in eerste aanleg.

V.1 Opbouw strafmotivering

Het model wordt niet door alle rechtbanken en hoven als uitgangspunt gehanteerd. De strafmotiveringen van het Hof Den Bosch blijven het dichtst bij het model. Daarnaast worden in deze strafmotiveringen ook het meest expliciet de oriëntatiepunten genoemd. De rechtbanken doen dit over het algemeen niet. In een enkel geval wordt overwogen dat de rechtbank heeft gelet op de straftoemeting in zaken van enigszins vergelijkbare aard, maar zonder dit te concretiseren. Hieronder wordt ingegaan op de afzonderlijke onderdelen.

Alleen het Hof Den Bosch neemt onderdeel A standaard op, het Hof Arnhem doet dat af en toe en de rechtbanken nemen onderdeel A niet op. De Hoven geven over het algemeen wel de straf die in eerste aanleg is opgelegd weer.

De onderdelen B en C worden over het algemeen door alle gerechten in de strafmotivering opgenomen. Datzelfde geldt ook voor de onderdelen H en I. Verschillend is wel hoe aan de onderdelen H en I aandacht wordt besteed. Dat kan variëren van standaardtekstblokken tot zeer op de casus of persoon toegespitste motiveringen.

Het grootste verschil trof de commissie aan bij onderdeel E. Het Hof Den Bosch geeft in de strafmotivering consequent aan van welke straf moet worden uitgegaan volgens de oriëntatiepunten voor een bepaald delict en bepaalt vervolgens welke straf in concreto passend is. Het Hof neemt daarbij de in de zittende magistratuur ontwikkelde oriëntatiepunten als uitgangspunt. Het Hof Den Bosch lijkt in verhouding tot de andere gerechten (veel) minder waarde te hechten aan de vordering van het openbaar ministerie hetgeen in geval van sterke uiteenlopende uitgangspunten bevreemding kan wekken. Geen van de andere gerechten noemt de oriëntatiepunten zo expliciet in de uitspraak, terwijl evenmin wordt gerefereerd aan bandbreedtes voor de strafoplegging of andere vertrekpunten daarvoor.

V.2 Oriëntatiepunten en bandbreedtes

De commissie is bij bestudering van de strafmotivering in de arresten van het Hof Den Bosch overtuigd geraakt van de duidelijkheid en helderheid die ontstaat bij het noemen van de oriëntatiepunten. Het maakt de strafmotivering inzichtelijker en overtuigender. In zoverre kan deze nieuwe stap in de strafmotivering worden toegejuicht. Daarbij merkt de commissie op dat zij zich niet uitspreekt over de vraag of de thans bestaande oriëntatiepunten als uitgangspunt dienen te worden genomen of dat een ander kader zou moeten gelden. Van belang is dat een richting of bandbreedte wordt gegeven, ten opzichte waarvan het concrete geval wordt afgewogen en afgezet. Gelet op de duidelijke voordelen die een dergelijke motivering heeft, meent de commissie dat de eventuele nadelen van het expliciteren van uitgangspunten daar niet tegenop wegen.

Punt van discussie zal in de toekomst zijn welke uitgangspunten/oriëntatiepunten/bandbreedtes worden gekozen en door wie en hoe deze moeten worden vastgesteld. Het aangeven van een bandbreedte in de strafmotivering zou een eerste stap in de goede richting kunnen zijn. Bij het nader invullen van uitgangspunten zal ook moeten worden betrokken hoe een en ander zich verhoudt tot de richtlijnen van het openbaar ministerie. Indien het openbaar ministerie zijn eis op basis van de richtlijnen ter terechtzitting specifiek onderbouwt, kan de rechter daar vervolgens in zijn uitspraak gemotiveerd op ingaan. Dit komt de inzichtelijkheid van de strafmotivering ten goede. Uit die strafmotivering zou duidelijk kunnen worden dat de rechter het vertrekpunt afwijst omdat hij het feit in zijn algemeenheid als ernstiger of minder ernstig waardeert dan het openbaar ministerie, dan wel, hoewel de uitgangspunten gelijk zijn, bijzondere omstandigheden in dit concrete geval tot een andere straf leiden dan gevorderd.

V.3 Conclusie

Ten aanzien van de strafmotivering is naar de mening van de commissie een grote stap vooruit gemaakt. Standpunten van het Openbaar Ministerie en verdediging worden goed weergegeven. In

hoger beroep wordt de in eerste aanleg opgelegde straf doorgaans opgenomen in de strafmotivering. Ook aan de feitgerelateerde en verdachtegerelateerde factoren wordt voldoende aandacht geschonken. In het merendeel van de gevallen ontbreekt een korte, leesbare omschrijving van de feiten. De commissie ervaart dit als een gemis, alhoewel uit de motivering over het algemeen wel blijkt om welke feiten het gaat. Ook ten aanzien van de strafmotivering zou door de gerechten onderscheid kunnen worden gemaakt tussen de doorsnee zaken en zaken die dat predikaat overstijgen. De commissie is bij lezing van de arresten van het Hof Den Bosch ervan overtuigd geraakt dat het weergeven van oriëntatiepunten/bandbreedtes als uitgangspunt waartegen het concrete geval wordt afgezet de strafmotivering inzichtelijker en begrijpelijker maakt. Hoe en door wie een rechtelijk straftoemetingsbeleid zou moeten worden vormgegeven en hoe het zich verhoudt tot de door het openbaar ministerie gehanteerde strafvorderingsrichtlijnen valt buiten het bestek van dit rapport. De commissie is van mening dat het opnemen van uitgangspunten bij de straftoemeting de uitleg aan de burger omtrent de opgelegde straf bevordert.

VI Slotbeschouwing

De strafrechter communiceert door middel van zijn uitspraken. Daar waar het openbaar ministerie en de verdediging ook buiten de zitting hun standpunt voor het voetlicht kunnen brengen, spreekt de rechter uitsluitend via het uitgesproken vonnis. Het vonnis is dan ook bij uitstek het wapen van de rechter om zich te verantwoorden over de gemaakte keuzes. Het doel van PROMIS is primair geweest meer inzicht te verschaffen in de redenen waarom de rechter tot het oordeel kwam dat de verdachte schuldig was aan het strafbare feit en welke straf diende te worden opgelegd. Deze doelstelling is naar de mening van de commissie zonder meer gehaald. Zowel de bewijsmotivering als de strafmotivering uitgewerkt via de PROMIS methode zijn inzichtelijker, begrijpelijker en helderder geworden. Die verbetering is zodanig dat landelijke invoering van PROMIS moet worden toegejuicht.
Landelijke invoering van de PROMIS-werkwijze in alle daarvoor in aanmerking komende gevallen, vraagt niet alleen de inzet van mensen. Beter motiveren kost ook tijd en dus geld. Op korte termijn zullen die kosten het hoogst zijn vanwege de noodzaak van (bij)scholing en omdat men zich de nieuwe werkwijze eigen moet maken. Na enige tijd zal het extra tijdsbeslag iets minder worden, maar ook dan zal het uitgebreider en vaker dan nu het geval is motiveren van beslissingen extra tijd vergen vergeleken met de huidige situatie. De commissie is op basis van wat zij gezien heeft van mening dat die investeringen gerechtvaardigd zijn. Uit de pilot blijkt dat de motivering zodanig kan verbeteren dat het gezag van de vonnissen bij direct betrokkenen en derden wordt vergroot. Bovendien bevordert het uitgebreider motiveren de kwaliteit van de beslissing. Daardoor kan het project een positieve uitwerking hebben op het vertrouwen in de rechterlijke macht.

Uit het voorgaande zou men kunnen afleiden dat de commissie van oordeel is dat de PROMIS-werkwijze in alle zaken gelijk moet zijn, wat zou betekenen dat de gegeven motivering in alle zaken volledig duidelijk is voor iedere willekeurige derde. Dat is volgens de commissie niet het geval. Ook bij de PROMIS-methode kan men zich afvragen voor wie de gegeven motivering bedoeld is. Is dat voor een derde, die zonder enige voorkennis of bijwoning van de terechtzitting, een uitspraak moet kunnen lezen als ware het een lopend verhaal zonder losse eindjes? Of is de uitspraak bedoeld voor de (professionele) procesdeelnemer of –volger die kennis heeft van de beschuldiging en van hetgeen ter terechtzitting is aangevoerd?
Naar het oordeel van de commissie zou door de gerechten bij het uitwerken van vonnissen en arresten op de PROMIS wijze onderscheid kunnen worden gemaakt. Veel zaken behoeven niet een zodanig uitgebreide motivering dat de beslissing voor een willekeurige derde inzichtelijk is, omdat deze zaken uitsluitend van belang zijn voor partijen (ingewijden). Voor zaken die het belang van partijen overstijgen, zoals zaken die op de een of andere wijze reeds in de publiciteit zijn geweest danwel op andere wijze maatschappelijk relevant zijn doordat zij opschudding, bevreemding of onrust hebben veroorzaakt, kan dan gekozen worden voor een motivering die ook voor een groter publiek duidelijk is. Voordeel van een dergelijk onderscheid zal zijn dat dit tevens (enige) tijdsbesparing kan opleveren. In aantallen bezien reikt het belang van het merendeel van de strafrechtelijke uitspraken niet verder dan dat van de partijen en hun omgeving, daaronder begrepen de benadeelde(n). Door in deze zaken minder uitvoerigheid te betrachten, overigens

zonder dat aan duidelijkheid en inzichtelijkheid voor partijen wordt ingeboet, kan tijd worden gewonnen die kan worden ingezet voor het (extra) motiveren van zaken die in het brandpunt van de belangstelling staan.
De commissie voorziet problemen ten aanzien van de uitspraaktermijn van veertien dagen. Indien uitgangspunt is dat na veertien dagen in alle zaken een volledig uitgewerkte uitspraak gereed moet zijn, lijkt de commissie dit niet haalbaar. In grote ingewikkelde zaken zal moeten worden volstaan met een bespreking van de (bewijs)verweren op PROMIS wijze al dan niet in combinatie met een redengeving van de bewezenverklaring , waarna bij instellen van een rechtsmiddel alsnog de inhoud van de bewijsmiddelen in een bijlage wordt opgenomen. Daarnaast is er het probleem dat de korte termijn tussen zitting en uitspraak ook betekent dat er een groter risico is dat kleine foutjes worden gemaakt, bijvoorbeeld omdat een onderdeel van de bewezenverklaring wordt vergeten. Nu de Hoge Raad zich op het standpunt heeft gesteld dat een (volledig) uitgewerkt vonnis op de PROMIS wijze na het instellen van een rechtsmiddel niet meer kan worden aangevuld, beveelt de commissie aan te onderzoeken of het wenselijk is een dergelijke herstelmogelijkheid in de wet op te nemen. De commissie ziet niet goed in welk belang kan zijn geschaad in geval van herstel van omissies ten aanzien van de bewijsmotivering na het wijzen van een PROMIS uitspraak in vergelijking met de bestaande mogelijkheid de gehele bewijsvoering later in een aanvulling op te nemen.

Parketnummer: 20-003445-06
Uitspraak: 21 maart 2007
TEGENSPRAAK

Gerechtshof 's-Hertogenbosch
meervoudige kamer voor strafzaken

ARREST

gewezen op het hoger beroep, ingesteld tegen het vonnis van de rechtbank Roermond van 13 september 2006 in de strafzaak met parketnummer 04-610138-04 tegen:

[Naam verdachte]
geboren te [geboorteplaats] op [geboortedatum], thans verblijvende in Huis van Bewaring Roermond te Roermond.

waarbij verdachte ter zake van:
"moord"- verkort weergegeven – is veroordeeld tot een gevangenisstraf voor de duur van achttien jaar, met aftrek van de tijd in voorlopige hechtenis doorgebracht.

Hoger beroep
De verdachte heeft tegen voormeld vonnis hoger beroep ingesteld.

Onderzoek van de zaak
Dit arrest is gewezen naar aanleiding van het onderzoek op de terechtzitting in hoger beroep, alsmede het onderzoek op de terechtzitting in eerste aanleg.

Het hof heeft kennisgenomen van de vordering van de advocaat-generaal, mw. mr. H.C.J.M. de Goede en van hetgeen door en namens de verdachte door mr. G. Spong, advocaat te Amsterdam, naar voren is gebracht.

De advocaat-generaal heeft gevorderd dat het gerechtshof het vonnis van de eerste rechter zal vernietigen en opnieuw rechtdoende de verdachte ten aanzien van het primair ten laste gelegde zal veroordelen tot een gevangenisstraf voor de duur van achttien jaar en met beslissingen omtrent het beslag conform de rechtbank.

Door of namens verdachte zijn geen verweren gevoerd met betrekking tot de bevoegdheid van de rechter, de ontvankelijkheid van het openbaar ministerie of de geldigheid van de dagvaarding.

Vonnis waarvan beroep
Het hof kan zich op onderdelen niet met het beroepen vonnis verenigen. Om redenen van efficiëntie zal het hof evenwel het gehele vonnis vernietigen.

Tenlastelegging
Aan verdachte is - na een toegestane nadere omschrijving - ten laste gelegd dat:

hij op of omstreeks 10 december 2004 te Heijen, in elk geval in de gemeente Gennep,
opzettelijk en met voorbedachten rade [naam slachtoffer] van het leven heeft beroofd, door met dat opzet en na kalm beraad en rustig overleg (onder meer) de mond en/of de neus van deze [naam slachtoffer] te omwikkelen met tape, in elk geval deze [naam slachtoffer] te verstikken door afsluiting van haar mond en/of neus, en/of deze [naam slachtoffer] meermalen althans eenmaal met een mes, in elk geval met een scherp, lang, smal en/of puntig voorwerp in de buik, in elk geval het bovenlichaam, te steken, tengevolge waarvan voornoemde [naam slachtoffer] is overleden;

subsidiair
hij op of omstreeks 10 december 2004 te Heijen, in elk geval in de gemeente Gennep,
opzettelijk [naam slachtoffer] van het leven heeft beroofd, door met dat opzet (onder meer) de mond en/of de neus van deze [naam slachtoffer] te omwikkelen met tape, in elk geval deze [naam slachtoffer] te verstikken door afsluiting van haar mond en/of neus, en/of deze [naam slachtoffer] meermalen althans eenmaal met een mes, in elk geval met een scherp, lang, smal en/of puntig voorwerp in de buik, in elk geval het bovenlichaam, te steken, tengevolge waarvan voornoemde [naam slachtoffer] is overleden.

De vaststaande feiten.
Het hof stelt de volgende feiten vast.
Op 10 december 2004 is rond 21.00 uur in één van de slaapkamers in pand [adres] te Heijen het stoffelijk overschot aangetroffen van [naam slachtoffer].[53]
Als doodsoorzaak vermeldt het sectieverslag van

het NFI zakelijk weergegeven het volgende[54]:
Vanwege de omwikkeling van neus en mond met tape moet de mogelijkheid van overlijden als gevolg van verstikking door afsluiten van neus en mond worden overwogen. Er waren bij sectie geen tekenen van verstikking aanwijsbaar, dit sluit verstikking door afsluiting van neus en mond echter niet uit. Voorts zijn er voorwaarts aan de buik negen scherprandige buikperforaties geconstateerd en één aan de rug en de rechterarm. De huidperforaties aan de rug kon in verband worden gebracht met huidperforaties aan de buik. De huidperforatie aan de rechterarm kon in het verlengde worden gebracht met het steekkanaal door de huidperforatie aan de rug. Het beeld past bij meermalen gestoken worden met een of meer scherpe, voor wat betreft de steekkanalen ook lange, smalle voorwerpen, zoals bijvoorbeeld messen. De vorm van meerdere huidperforaties past bij een eensnijdend mes. Blijkens het aantreffen van 650 cc bloed in de buikholte zijn tenminste een deel van de steekverwondingen bij leven opgelopen. Het overlijden kan verklaard worden als gevolg van het oplopen van de steekverwondingen. De hoeveelheid bloedverlies was echter vrij weinig gerekend het feit dat de lichaamsslagader en een grote tak van de bovenste darmslagader waren beschadigd. Ook was opvallend dat de organen niet weinig bloedhoudend waren, in tegenstelling tot wat meestal bij overlijden ten gevolge van beschadiging van grote bloedvaten wordt gezien. Gezien het bovenstaande kan overwogen worden of deze vrouw reeds stervende was (en derhalve een verlaagde bloeddruk had) toen tenminste een deel van de steekwonden is opgelopen. De conclusie van het verslag van het NFI is dat zowel het omwikkelen van het hoofd met tape als voormelde steekverwondingen ieder op zich het overlijden kunnen verklaren.
Verdachte heeft erkend [naam slachtoffer] deels getapet te hebben, te weten aan haar handen, haar voeten en het gezicht vanaf de kin tot onder de neus[55]. Verdachte heeft met [naam slachtoffer] een relatie gehad[56];

Het standpunt van de verdediging
Door en namens de verdachte is ter terechtzitting in hoger beroep betoogd dat verdachte [naam slachtoffer] heeft getapet van de kin tot onder de neus, maar dat dit geschiedt is onder dwang van een zekere "[voornaam betrokkene 1]". Hij ontkent dat hij [naam slachtoffer] getapet heeft vanaf onder de neus tot op het voorhoofd. Tevens ontkent hij dat hij aan [naam slachtoffer] messteken heeft toegebracht. Verdachte geeft aan dat het tapen over de neus en het toebrengen van messteken gedaan moet zijn door een andere persoon, waarbij hij vermoedt dat deze daden verricht zijn door de persoon die verdachte met [voornaam betrokkene 1] in het huis aanwezig hoorde, en waarvan verdachte van horen zeggen heeft dat dit een zekere "[naam betrokkene 2]" zou kunnen zijn. De raadsman heeft voorts betoogd dat het aannemelijk is dat het doden van [naam slachtoffer] niet door slechts een persoon is geschied omdat er in de woning geen sporen van een worsteling zijn aangetroffen, noch aanwijzing in het lichaam van het slachtoffer zijn aangetroffen die wijzen op de aanwezigheid van bedwelmende vluchtige stoffen, terwijl het slachtoffer tijdens de eerste fase van het tapen (van de kin tot onder de neus) kon ademhalen en zich derhalve kon verweren, en terwijl [naam slachtoffer] eerder er blijk van gegeven had aan de sexuele verlangens van verdachte weerstand te kunnen bieden. Onder die omstandigheden kan het, volgens de raadsman, niet anders zijn dan dat een ander (of anderen) [naam slachtoffer] heeft (hebben) vastgehouden, terwijl weer een ander getapet heeft van onder de neus tot op het voorhoofd en met een mes gestoken heeft.

Het oordeel van het hof
Het hof overweegt het volgende.

Wie heeft de tape aangebracht van onder de neus tot aan het voorhoofd?
Door het NFI zijn de lagen tape van elkaar losgehaald en onderzocht. Uit dit onderzoek komt naar

53 Het ambtsedig proces-verbaal van bevindingen van politie regio Limburg Noord, district Ve/Gennep, nr. PL2350/04-168647, d.d. 11 december 2004 in de wettelijke vorm opgemaakt door [naam verbalisant 1], brigadier van politie en [naam verbalisant 2], hoofdagent van politie (blz. 67-73 (dossier C) van het procesverbaal nr. 04-007193), inhoudende de bevindingen van de desbetreffende verbalisanten.
54 Een geschrift als bedoeld in artikel 344, eerste lid, aanhef en onder 5 Wetboek van Strafvordering, te weten een rapport van het Nederlands Forensisch Instituut, van 12 april 2005, sectieverslag 2004-586/I063, opgemaakt door G. van Ingen (pagina 9 e.v.).
55 Het proces-verbaal ter terechtzitting in hoger beroep van 7 maart 2007, inhoudende - voor zover van belang -, de verklaring van verdachte.
56 Het ambtsedig proces-verbaal van verhoor van politie regio Limburg-Noord, district Ve/Limburg-Noord, nr. PL2350/04-168647, d.d. 13 december 2004, in de wettelijke vorm opgemaakt door [naam verbalisant 3], brigadier van politie en [naam verbalisant 4], hoofdagent van politie (blz. 315-319 (dossier D) van het procesverbaal nr. 04-007193), inhoudende de verklaring van [naam getuige 1]).

voren dat om het hoofd van het slachtoffer 19 lagen tape zijn gewikkeld, verdeeld over 6 stukken. Met dien verstande dat laag 1, stuk 6, de buitenste, laatst aangebrachte laag is en laag 19, het begin van stuk 1, de eerst aangebrachte laag is. De lengte van de tape is in totaal meer dan 7 meter.
De lagen tape zijn aan de kleefzijde eerst op dactyloscopische sporen onderzocht. Deze aangetroffen sporen bleken niet geschikt te zijn voor dactyloscopische identificatiedoeleinden. Vervolgens is de tape op die locaties bemonsterd voor DNA onderzoek. Daar waar een DNA profiel op deze tape is aangetroffen betrof dit telkens een mengprofiel van verdachte en het slachtoffer [naam slachtoffer].
Het onderzoek van het NFI wijst uit dat de eerste stukken tape (stuk 1 en 2, lagen 19 tot 14) onder de neus blijven. Stuk 3, bestaande uit de lagen 13 tot 8 is het eerste stuk dat over de neus, oren en halverwege de oogleden gaat (het hof wijst hiervoor naar figuur 20 van het rapport). Op drie centimeter na het beginstuk van stuk 3, laag 13, is een DNA mengprofiel aangetroffen van verdachte en het slachtoffer.
Op stuk 5 zijn in totaal 4 DNA mengprofielen van verdachte en het slachtoffer [naam slachtoffer] aangetroffen, te weten een aan het begin van laag 4, twee midden op laag 3 en een aan het einde van laag 2. Aan het einde van stuk 6, laag 1, dat stuk eindigt op de kin van het slachtoffer [naam slachtoffer] zijn twee sporen aangetroffen bestaande uit het DNA mengprofiel van verdachte en het slachtoffer[57].

In het nachtkastje op de slaapkamer waar het stoffelijk overschot is aangetroffen is een rol tape aangetroffen gelijksoortig als waarmee het gezicht van het slachtoffer omwikkeld was. Van deze tape is bij de bemonstering van randen aan de binnenzijde van de taperol celmateriaal aangetroffen bestaande uit een DNA mengprofiel van verdachte en het slachtoffer. Op het opgefrommelde begin c.q. uiteinde van de tape dat nog op deze rol zat, is namelijk in de aldaar aangetroffen dactyloscopische fragmenten twee maal een DNA mengprofiel van verdachte en het slachtoffer aangetroffen.
Op basis van het soucheonderzoek (NFI rapporten van 13 mei 2005, 6 december 2005 en 1 februari 2006) concludeert het NFI dat het uiteinde van stuk 6 (het laatst aangebrachte stuk tape) mogelijk een geheel heeft gevormd met de rol. Het begin van stuk 6 heeft waarschijnlijk een geheel gevormd met het uiteinde van laag 2 van stuk 5.[58]

Ten slotte concludeert het NFI dat in *geen* van de DNA-mengprofielen een aanwijzing is verkregen die wijst op de aanwezigheid van celmateriaal van een derde (onbekende) persoon.[59]

Voorlopige conclusie van het hof
Op grond van bovenstaande onderzoeksresultaten, met name het feit dat op drie centimeter van het begin van laag 13 een DNA spoor van verdachte is aangetroffen op de kleeflaag van de tape, terwijl laag 13 over de neus liep, komt het hof tot de voorlopige conclusie dat het verdachte geweest is die ook de tape heeft aangebracht van onder de neus tot aan het voorhoofd.

Het verweer: DNA op de tape is via de huid van het slachtoffer op de tape gekomen
De verdediging betoogde dat het DNA van verdachte op stuk 3 is terecht gekomen als gevolg van de omstandigheid dat voorafgaande aan het tapen hij en het slachtoffer nog sex hebben gehad en dat hij derhalve op de huid van het slachtoffer DNA heeft achtergelaten waardoor dit later op het tape is gekomen.
Het hof verwerpt dit verweer, omdat de DNA mengprofielen die zijn aangetroffen op de kleefzijde van stuk 3, laag 13, en op stuk 5, laag 4, 3 en 2 lagen zijn die zich tussen andere lagen bevonden en waarvan het, gelet op de wijze waarop het slachtoffer is getapet, de plaats waar de sporen werden aangetroffen en het aantal aangetroffen sporen hoogst onaannemelijk is dat zij zelfstandig met de huid in aanraking zijn geweest.

Het verweer: Het kan niet anders dan dat derden in de woning aanwezig waren
De verdediging heeft aangevoerd dat het - gelet op het ontbreken van sporen die wijzen op een worsteling of bedwelming - niet anders kan, dan dat er op 10 december 2004 meerdere mensen in de woning

57 Een geschrift als bedoeld in artikel 344, eerste lid, aanhef en onder 5 Wetboek van Strafvordering, te weten een rapport van het Nederlands Forensisch Instituut van 13 mei 2005, NFI nummer 2004.12.10.059, opgemaakt door M.J.W. Pouwels (pagina 9 en 12).

58 Een geschrift als bedoeld in artikel 344, eerste lid, aanhef en onder 5 Wetboek van Strafvordering, te weten een rapport van het Nederlands Forensisch Instituut van 1 februari 2006, NFI nummer 2004.12.10.059/C, opgemaakt door M.J.W. Pouwels (pagina 7).

59 Een geschrift als bedoeld in artikel 344, eerste lid, aanhef en onder 5 Wetboek van Strafvordering, te weten een rapport van het Nederlands Forensisch Instituut, van 29 november 2005, NFI nummer 2004.12.10.059/B, opgemaakt door M.J.W. Pouwels (pagina 6).

aan [adres] te Heijen aanwezig zijn geweest.
Het hof verwerpt dit betoog, omdat [naam getuige 2], een ex-vriendin van verdachte verklaart dat verdachte, zeker als hij in relationele sfeer wordt afgewezen, zo dwingend kan zijn dat hij zijn partner brengt tot het toelaten van handelingen, zoals tapen, die deze onder normale omstandigheden niet zou hebben toegelaten[60].

Het betoog van de raadsman dat de onschuldpresumptie met zich brengt dat de verklaring van [naam getuige 2], die is afgelegd in een zaak waarin verdachte is vrijgesproken, in de onderhavige strafzaak niet kan worden gebruikt, doet daaraan niet af, om de volgende redenen.
Allereerst niet omdat de stelling van de verdediging in zijn algemeenheid geen steun vindt in het recht, terwijl feiten of omstandigheden ontbreken op grond waarvan in deze zaak de stelling wel opgeld zou doen. Voorts niet omdat genoemde verklaring is afgelegd in deze strafzaak en het gebruik van het hof van de verklaring door het hof geen oordeel inhoudt over wat in die eerdere strafzaak, waarin verdachte is vrijgesproken, gebeurd is. Het hof merkt ook op dat deze verklaring in deze zaak niet als bewijs gebezigd wordt maar slechts als argument voor het verwerpen van een opgeworpen verweer.

Het verweer: [voornaam betrokkene 1] en [naam betrokkene 2] hebben [naam slachtoffer] (mogelijk) gedood
Verdachte verklaarde dat [voornaam betrokkene 1] en [naam betrokkene 2] (mogelijk) verantwoordelijk zijn voor de dood van het slachtoffer.
Het hof verwerpt dit verweer omdat deze verklaringen naar het oordeel van het hof te veel ongerijmdheden bevatten en door geen enkele andere objectieve omstandigheid bevestigd worden, terwijl verdachte zelf mogelijke bewijsmiddelen die het bestaan van deze perso(o)n(en) hadden kunnen bevestigen, naar eigen zeggen, heeft vernietigd.

Het verweer: De politie heeft te weinig onderzoek gedaan
De verdediging voerde aan dat de verklaring van verdachte dat [voornaam betrokkene 1] en/of [naam betrokkene 2] het slachtoffer (mogelijk) gedood hebben niet aannemelijk is kunnen worden, omdat de politie te weinig onderzoek gedaan heeft ter verificatie van deze mogelijkheid.
Het hof overweegt daartoe dat de politie diverse sporen heeft gevolgd en onderzocht die verdachte heeft aangegeven. Zo heeft de politie bijvoorbeeld een compositietekening gemaakt van de door verdachte omschreven [voornaam betrokkene 1] en heeft deze getoond aan de in de privé-club [naam en adres club] werkzame personen - volgens verdachte was hem door die [voornaam betrokkene 1] een foto getoond van een daar werkzame persoon, alsmede ook aan enkele familieleden van zowel verdachte als van [naam slachtoffer]. Ook is een persoon door de politie gehoord naar aanleiding van de publicatie van die compositiefoto in een landelijk blad. Tevens is op aangeven van verdachte onderzoek gedaan naar een eventuele relatie tussen Club [naam en adres club] en [naam club] in Berlijn, waarover verdachte gehoord dat aan die club een zekere [naam betrokkene 3] verbonden zou zijn. Dit onderzoek resulteerde in de vaststelling dat in Berlijn een club met de naam [naam club] bestaat, dat die een postadres bij een makelaar aan de [adres] heeft, en dat de makelaar alleen een zekere [naam betrokkene 4] in verband bracht met de genoemde club. Daarop is het onderzoek op dit punt afgebroken.
Naar het oordeel van het hof heeft de politie aldus in voldoende mate onderzoek gedaan naar de juistheid van de door verdachte geopperde mogelijkheid. Het hof verwerpt de stelling van de verdediging.
In dit licht is er naar het oordeel van het hof ook geen noodzaak tot nader onderzoek naar [naam betrokkene 3] in Berlijn en een eventuele connectie tussen [naam betrokkene 3] en [naam betrokkene 2], zodat het hof het daartoe strekkende verzoek van de verdediging afwijst.

Conclusie ten aanzien van wie getapet heeft
Op grond van bovenstaande komt het hof tot de conclusie dat de verdachte het slachtoffer op enig moment op 10 december 2004 zowel over haar mond als over haar neus getapet heeft.

Wie heeft de messteken toegebracht?
Vervolgens rijst de vraag wie de messteken aan het slachtoffer heeft toegebracht. Het hof over-

60 Het ambtsedig proces-verbaal van verhoor van politie regio Limburg-Noord, district Ve/Heythuysen, nr. PL2350/04-168647, d.d. 26 januari 2005, in de wettelijke vorm opgemaakt door [naam verbalisant 4], brigadier van politie en [naam verbalisant 5], hoofdagent van politie (blz. 252-261 (proces-verbaal stand van zaken) van het proces-verbaal nr. 04-007193), inhoudende de verklaring van [naam getuige 2]).

weegt daartoe het volgende.
Uit het sectierapport leidt het hof af dat de messteken kort na het tapen zijn toegebracht gelet op de omstandigheid dat er weinig bloedverlies was na het toebrengen van de steken als gevolg van een door de voortdurende verstikking dalende bloeddruk. Uit dit feit, alsmede uit de hierboven getrokken conclusie dat er maar één persoon bij het tapen van het slachtoffer betrokken was, leidt het hof af dat degene die getapet heeft, tevens de messteken heeft toegebracht.

Conclusie ten aanzien van wie het slachtoffer gedood heeft
Op grond van het voorafgaande - waaronder de vaststaande feiten - acht het hof wettig en overtuigend bewezen dat verdachte [naam slachtoffer] gedood heeft.

Opzet en voorbedachte raad?
Met de rechtbank stelt het hof vast dat, zelfs indien ervan wordt uitgegaan dat verdachte pas tot het besluit is gekomen ook de neus van [naam slachtoffer] af te plakken nadat hij reeds haar mond had dicht getapet, hij hierna nog 4 stukken tape van in totaal bijna 5 meter om haar hoofd gewikkeld heeft. Dit omwikkelen van het hoofd heeft de nodige tijd gekost. Verdachte heeft tijdens dit tapen de tijd gehad om na te denken over zijn daad. Omdat de verstikkingsdood niet onmiddellijk intreedt, heeft verdachte, ook nadat hij klaar was met het geheel intapen van het hoofd nog voldoende tijd gehad om op zijn schreden terug te keren. Verdachte heeft dit niet gedaan. In plaats daarvan heeft hij het slachtoffer meerdere malen in de buik gestoken.
Met de rechtbank is het hof van oordeel dat uit dit gedrag blijkt dat er niet alleen sprake was van opzettelijk handelen, maar ook dat dit handelen geschiedde met het voor voorbedachten rade vereiste kalm beraad en rustig overleg.

Het verweer: Geen voorbedachte raad, omdat uit het sectierapport niet blijkt of eerst getapet is en vervolgens gestoken, of andersom.
De raadsman heeft betoogd dat het sectieverslag geen keuze maakt in de doodsoorzaak en dat derhalve niet kan worden vastgesteld dat verdachte, [naam slachtoffer] eerst zou hebben getapet en daarna in de buik gestoken waardoor de steken in een opwelling zouden kunnen zijn toegebracht, hetgeen moord zou uitsluiten.

Het hof overweegt hierover als volgt. Uit de bevindingen van de patholoog, zoals vermeld in het rapport van het NFI van 12 april 2005[61] - kort gezegd - inhoudende dat [naam slachtoffer] reeds stervende was (en derhalve een verlaagde bloeddruk had) toen tenminste een deel van de steekwonden is opgelopen, leidt het hof af dat het slachtoffer eerst is getapet en vervolgens diverse malen gestoken.
Het hof verwerpt het verweer.

Bewezenverklaring
Uit al het bovenstaande volgt dat het hof wettig en overtuigend bewezen oordeelt dat de verdachte het primair ten laste gelegde heeft begaan, met dien verstande dat:

hij op 10 december 2004 te Heijen, opzettelijk en met voorbedachten rade [naam slachtoffer] van het leven heeft beroofd, door met dat opzet en na kalm beraad en rustig overleg de mond en de neus van deze [naam slachtoffer] te omwikkelen met tape, en deze [naam slachtoffer] meermalen met een mes, in elk geval met een scherp, lang, smal en/of puntig voorwerp in de buik, te steken tengevolge waarvan voornoemde [naam slachtoffer] is overleden.

Het hof acht niet bewezen hetgeen verdachte meer of anders is ten laste gelegd dan hierboven is bewezen verklaard, zodat deze daarvan wordt vrijgesproken.

Strafbaarheid van het bewezen verklaarde
Het bewezen verklaarde is voorzien en strafbaar gesteld bij artikel 289 van het Wetboek van Strafrecht.

Er zijn geen feiten of omstandigheden aannemelijk geworden die de strafbaarheid van het feit uitsluiten. Het wordt gekwalificeerd zoals hierna in de beslissing wordt vermeld.

Strafbaarheid van de verdachte
Er zijn geen feiten of omstandigheden aannemelijk geworden die de strafbaarheid van verdachte uitsluiten.

61 Zie noot 2 (53).

De verdachte is daarom strafbaar voor het hiervoor bewezen verklaarde.

Op te leggen straf

Verdachte is ter zake moord door de rechtbank veroordeeld tot een gevangenisstraf voor de duur van achttien jaar.

De advocaat-generaal heeft zich in haar eis achter de door de eerste rechter opgelegde straf geschaard.

De raadsman heeft, subsidiair, gepleit voor een lagere strafmaat.

Het hof overweegt als volgt.

Verdachte heeft zich schuldig gemaakt aan moord, een van de zwaarste misdrijven die in het Wetboek van Strafrecht voorkomen. Niet alleen heeft verdachte het leven van [naam slachtoffer] opzettelijk beëindigd, hij heeft dit zelfs op een wrede manier gedaan. Na het tapen van haar polsen en benen heeft [naam slachtoffer] machteloos moeten ervaren hoe verdachte haar mond stevig heeft dicht getapet en hoe hij daarna ook diverse lagen tape over haar neus heeft aangebracht. [naam slachtoffer] moet zich bewust zijn geweest van haar ademnood en moet zich dientengevolge ook gerealiseerd hebben dat zij ging sterven. Verdachte was aanwezig bij de doodsstrijd van [naam slachtoffer] en heeft haar tijdens haar doodsstrijd veelvoudig steekwonden toegebracht. Eén van die steken was zelfs zo heftig dat deze vanuit de buik via de rug nog de onder haar rug liggende arm heeft verwond.[62] Aldus moeten deze laatste levensmomenten van [naam slachtoffer] gruwelijk zijn geweest. Met dit beeld van haar overlijden moet ook haar familie verder leven. Hoe zwaar het verlies van [naam slachtoffer] de familie valt, heeft haar moeder tijdens het onderzoek ter terechtzitting in hoger beroep ingetogen verwoord. Door de dood van [naam slachtoffer] zal haar dochter [naam dochter] moeten opgroeien zonder haar moeder en zal zij ooit moeten leven met de wetenschap dat haar vader haar moeder heeft vermoord, terwijl zij als baby in een maxi cosi voor een televisie in de woning aanwezig was ten tijde van die moord[63]. Deze daad valt verdachte - blijkens het psychologisch rapport van 17 mei 2005 van drs. A.F.J.M. Zwegers, psycholoog/neuropsycholoog - ten volle aan te rekenen.

Het hof is van oordeel dat het opleggen van een gevangenisstraf van zeer lange duur op zijn plaats is. De precieze hoogte van die zeer langdurige gevangenis stelt het hof vast aan de hand van de volgende redenering.
Het hof hanteert als uitgangspunt bij de discussie over de op te leggen straf bij een enkelvoudige moord een gevangenisstraf van twaalf jaren. Dit op grond van rechterlijke uitspraken waaruit blijkt dat deze straf geenszins ongebruikelijk is.

Gezien de wrede wijze waarop de moord is gepleegd, zoals hiervoor geschetst, zal het hof een strafverhoging toepassen met een derde van genoemd uitgangspunt. Het hof zoekt ten aanzien van deze strafverhoging aansluiting bij het wettelijk systeem, waarin bij het bewezenverklaren van een strafverzwarende omstandigheid een verhoging van het wettelijke strafmaximum met een derde geenszins ongebruikelijk is. Dit leidt tot de conclusie dat het hof een gevangenisstraf zal opleggen van zestien jaren. Het hof merkt nog op dat er geen reden is om een lagere straf op te leggen, nu verdachte volledig toerekeningsvatbaar moet worden geacht.

Beslag

- De na te melden inbeslaggenomen en nog niet teruggegeven voorwerpen (vermeld onder nummer 64 op de beslaglijst), met behulp van welke de opsporing van het ten laste gelegde en bewezen verklaarde is belemmerd, dienen te worden onttrokken aan het verkeer, aangezien het ongecontroleerde bezit daarvan in strijd is met de wet.
- De na te melden in beslag genomen en nog niet teruggegeven voorwerpen (vermeld onder de nummers 1, 43, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 245, 248, 249, 250 en 271) moeten worden teruggegeven aan de hieronder te noemen personen, zijnde degenen die blijkens het onderzoek ter terechtzitting redelijkerwijs als rechthebbende kan worden aangemerkt.

62 Zie noot 2. (53)

63 Het ambtsedig proces-verbaal van verhoor van politie regio Limburg Noord, district Ve/Venlo, nr. PL2350/04-168647, d.d. 11 december 2004 in de wettelijke vorm opgemaakt door [naam verbalisant 5], brigadier van politie en [naam verbalisant 6], hoofdagent van politie (blz. 251-271 (dossier C) van het proces-verbaal nr. 04-007193), inhoudende de bevindingen van de verdachte aan de desbetreffende verbalisanten.

- Ten aanzien van de (overige) in beslag genomen goederen en nog niet teruggegeven voorwerpen zal het hof de bewaring ten behoeve van de Staat der Nederlanden gelasten.

Toepasselijke wettelijke voorschriften
De beslissing is gegrond op de artikelen 36b, 36c en 289 van het Wetboek van Strafrecht.

BESLISSING

Het hof:
Vernietigt het vonnis, waarvan beroep, en doet opnieuw recht.

Verklaart, zoals hiervoor overwogen, wettig en overtuigend bewezen, dat verdachte het primair ten laste gelegde heeft begaan.

Verklaart niet bewezen hetgeen verdachte meer of anders is ten laste gelegd dan hierboven is bewezen verklaard en spreekt verdachte daarvan vrij.

Verklaart dat het primair bewezen verklaarde oplevert:
Moord.

Verklaart verdachte deswege strafbaar.

Veroordeelt verdachte tot een *gevangenisstraf* voor de duur van *16 (zestien) jaren*.

Bepaalt, dat de tijd, door verdachte vóór de tenuitvoerlegging van deze uitspraak in verzekering en voorlopige hechtenis doorgebracht, bij de tenuitvoerlegging van de opgelegde gevangenisstraf geheel in mindering zal worden gebracht.

Beveelt de *onttrekking aan het verkeer* van de inbeslaggenomen voorwerpen, ten aanzien waarvan nog geen last tot teruggave is gegeven, te weten: 64. 2.00 DS Vuurwerk, Matchcracker illegaal (WO.01.04).
Gelast de *teruggave* aan verdachte van de inbeslaggenomen voorwerp, ten aanzien waarvan nog geen last tot teruggave is gegeven, te weten:

1. - 1.00 Personenauto, [kenteken] (PA.02), Volkswagen;
   83. - 4.00 stuks verpakking (PD02.03.01.01), platte blikjes;
   85. - 1.00 PR sok, kleur zwart (VE.01.02);
   86. - 1.00 stuk broek, VERSACE (VE.01.03), met zwarte lederen riem;
   87. - 1.00 stuk ondergoed, kleur do. blauw (VE.01.04), onderbroek;
   88. - 1.00 stuk shirt, MARTOMOD (VE.01.05), meerkleurig poloshirt met lange mouwen;
   89. - 1.00 PR schoeisel, PANAMA Jack halfhoog (VE.01.06);
   90. - 1.00 stuk jas, kleur do. blauw, voering (VE.01.07);
   91. - 1.00 stuk jas, kleur zwart, jack (VE.01.08);
   93. - 1.00 stuk tas, ENRICO BENETTI (VE.01.10);
   94. - 1.00 stuk klapper, kleur grijs (VE 01.10.01);
   95. - 1.00 VRZ Papier (VE 01.10.02), diverse blaadjes;
   96. - 1.00 stuk boek (VE 01.10.03), boekje Autotelex 2004;
   97. - 1.00 stuk boek, notitie (VE 01.10.04);
   98. - 1.00 stuk agenda (VE 01.10.05);
   99. - 1.00 stuk pen, balpen (VE 01.10.'06), gele handgreep;
   100. - 1.00 stuk schroevendraaier, platbek (VE 01.10.07);
   101. - 1.00 stuk schroevendraaier, GS platbek (VE 01.10.08), rode handgreep;
   102. - 1.00 stuk schroevendraaier, TOYOTA platbek (VE 01.10.09), zwarte handgreep;
   103. - 1.00 stuk schroevendraaier, dop (VE 01.10.10), blauwe handgreep;
   104. - 1.00 stuk kantoorbenodigdheden, paperclip (VE 01.10.11);
   105.- 1.00 stuk tablet (medicijn), kleur wit, NEUROFEN 450 (VE.01.10.12);
   106. - 1.00 stuk papier (VE.01.10.13), visitekaartje autobedrijf;
   107. - 2.00 stuks kantoorbenodigdheden, elastiek (VE.01.10.14);
   108. - 1.00 stuk toiletartikel (VE 01.10.15), rol closet papier;
   109.- 1.00 stuk zaklamp, kleur geel, VIDAL (VE.01.10.16);
   110. - 1.00 stuk sleutelbos, VOLKSWAGEN (VE.01.11) .

Gelast de *teruggave* aan [naam betrokkene 5] van het inbeslaggenomen voorwerp, ten aanzien waarvan nog geen last tot teruggave is gegeven, te weten:
43. - 1.00 stuk slot (H9.9), cilinderslot en sleutel (voordeur).

Gelast de *teruggave* aan Politie regio Limburg-Noord van het inbeslaggenomen voorwerp, ten aanzien waarvan nog geen last tot teruggave is gegeven, te weten:
245. - 1.00 stuk tapeband, kleur zwart, MOTIP TAPES, gekocht bij [naam bedrijf] te Heijen.

Gelast de *teruggave* aan de erfgenamen van [naam slachtoffer] van de inbeslaggenomen voorwerpen, ten aanzien waarvan nog geen last tot teruggave is gegeven, te weten:
248. - 1.00 DS medicijn, MICROGYN 30, d.d. 22-05-03;
249. - 1.00 DS medicijn, CITALOPRAM 20 mg, d.d. 29-11-04;
250. - 1.00 DS medicijn, CITALOPRAM 20 mg, d.d. 29-11-04;
271. - 1.00 stuk ketting, gouden (SO.01.10.01), om hals slachtoffer.

Gelast de bewaring ten behoeve van de rechthebbende van de inbeslaggenomen voorwerpen, ten aanzien waarvan nog geen last tot teruggave is gegeven, te weten:
de voorwerpen zoals vermeld onder de nummers 8, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 29, 31, 34, 35, 36, 40, 41, 42, 44, 45, 46A, 46B, 46C, 46D,50, 55, 56, 57, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 82, 84, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 193, 194, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 246, 247, 254, 272 en 273 op de lijst van inbeslaggenomen voorwerpen, welke lijst als bijlage aan dit arrest is gehecht.

Aldus gewezen door
mr. [voorzitter],
mr. en mr. [raadsheren],
in tegenwoordigheid van, griffier,
en op 21 maart 2007 ter openbare terechtzitting uitgesproken.

Bijlage 6 Uniforme opbouw bewijs- en strafmotivering

De aanbevelingen van de Toetsingscommissie Promis II, in combinatie met de ervaringen en bevindingen van de deelnemers aan Promis, resulteren in een uniforme opbouw voor de bewijs- en strafmotivering. Dit model biedt een aangepast model met het oog op landelijke implementatie van Promis.

Model bewijsmotivering

Als uitgangspunt geldt "motivering op maat".

A. Tenlastelegging.
B. Vaststaande feiten.
C. Standpunt van het Openbaar Ministerie en de verdediging.
D. Bespreking van het ter terechtzitting aangevoerde, gecombineerd met opsomming en samenvatting van de bewijsmiddelen (redengevende feiten en omstandigheden), met verwijzing naar de vindplaatsen in het dossier.
E. Overige (verplichte) motiveringsvoorschriften op basis van wet/jurisprudentie.
F. Bewezenverklaring.

Toelichting bij enige onderdelen.

Ad B.
Het gevaar dat niet alle onderdelen van de bewezenverklaring genoegzaam worden gemotiveerd, omdat de motivering te veel wordt afgestemd op het weerleggen van de verweren, kan door het opnemen van een onderdeel "vaststaande feiten" sterk worden gereduceerd. Vervolgens kan onder D. worden ingegaan op hetgeen de procespartijen verdeeld houdt alsmede hetgeen ten verwere is aangevoerd.

Ad D.
- Bij dit onderdeel is het van belang dat duidelijk onderscheid wordt gemaakt tussen redengevende feiten en omstandigheden en gevolgtrekkingen, die de rechter aan die feiten en omstandigheden verbindt. De redengevende inhoud moet (kort) worden weergegeven en de verwijzing (middels voetnoten) naar de wettige bewijsmiddelen dient nauwkeurig te zijn. Indien er geen sprake is van een bekennende verdachte kan niet worden volstaan met een verwijzing naar de vindplaats. Een methode waarbij in de weerlegging van verweren tegelijkertijd de bewijsmotivering wordt verwerkt, is risicovol.
- Indicaties voor een nadere bewijsmotivering kunnen zijn: het (deels) ontkennen (van de opzet) door verdachte, het gebruik van voorwaardelijk opzet, tegenstrijdigheid tussen verschillende (getuigen)verklaringen of innerlijke tegenstrijdigheid van een verklaring, de aanwezigheid van ontlastende verklaringen of andere ontlastend materiaal, het gebruik van ingetrokken (getuigen) verklaringen, bestrijding van de betrouwbaarheid van een getuigenverklaring, het gebruik maken van schakelbewijs, het verbazingscriterium.

Ad E.
Bespreking volgt van bijvoorbeeld: het gebruik van een verklaring van een bedreigde getuige, Meer- en Vaart-verweren, pseudo-kwalificatieverweren (Dakdekkerverweer), verweer onrechtmatigheid bewijs, verweer betrouwbaarheid verklaring van anonieme en kroongetuigen, gemotiveerde betwisting van een deskundigenrapport.

Het uitgangspunt is dat de bewezenverklaring per feit volgens voormelde opzet wordt gemotiveerd. Indien er meerdere feiten bewezen zijn verklaard, worden de bewezenverklaringen van de feiten alleen gezamenlijk gemotiveerd als twee of meer feiten zodanig samenhangend en verweven zijn, dat gezamenlijke behandeling de overzichtelijkheid van het vonnis en de begrijpelijkheid van de motivering bevordert.

Model straf- en maatregelmotivering

Ook ten aanzien van deze motivering staat het uitgangspunt *"motivering op maat"* voorop.

A. Korte leesbare beschrijving van de feiten.
B. Feiten die de officier bewezen acht en de straf die daarvoor wordt geëist.
C. Standpunt van de verdediging.
D. Eventuele (deel)vrijspraken in eerste aanleg.
E. Straf in soortgelijke zaken; (bandbreedtes/ oriëntatiepunten).

F. Wettelijke straf- en maatregelmotivering.
G. Nadere straf- en maatregelmotivering voortvloeiend uit uitdrukkelijk door de verdediging of het Openbaar Ministerie onderbouwde standpunten, het debat ter terechtzitting of de jurisprudentiële motiveringseisen.
H. Feitgerelateerde factoren, de impact van het feit met een opsomming van algemene en specifiek objectieve factoren die van invloed zijn op de sanctietoemeting.
I. Verdachte gerelateerde factoren met een opsomming van subjectieve factoren die van invloed zijn op de sanctietoemeting.

In *hoger beroep* zal naast het bovenstaande ook een afwijking van de in eerste aanleg opgelegde straf dienen te worden gemotiveerd. Naast de in eerste aanleg opgelegde straf worden eventuele (deel)vrijspraken in eerste aanleg of hoger beroep vermeld, omdat een verschil in strafmaat mede daaruit kan voortkomen.

Ad E.

- Gedurende Promis II is omtrent het opnemen van bandbreedtes/oriëntatiepunten veel discussie gevoerd. Enkele gerechten nemen deze expliciet in hun beslissing op als uitgangspunt bij de redenering omtrent de strafoplegging. De Toetsingscommissie Promis II juicht het opnemen van die onderdelen toe, zonder een inhoudelijk oordeel te geven over hoe en door wie deze bandbreedtes/oriëntatiepunten dienen te worden vastgesteld en hoe deze zich verhouden tot richtlijnen van het Openbaar Ministerie.
- Vragen die bij dit onderdeel kunnen worden gesteld zijn of er sprake is van een "standaard geval" of van bijzondere omstandigheden die tot een ander oordeel leiden, en of er sprake is van bijzondere omstandigheden die tot een daarvan afwijkend oordeel leiden.

Ad F.

Zie de wettelijke bepalingen inzake strafverminderingsverweren art. 359 lid 2 jo 358 lid 3 Sv, (strafmaximumverlagende omstandigheden, b.v. art. 55 en 63 Sr), rechterlijk pardon (art. 9a Sr), strafvermindering criminele getuige (44a Sr) art. 359 lid 4 Sv, oplegging vrijheidsbenemende straf- of maatregel (359-6 Sv), oplegging TBS met verpleging (359-7 Sv); strafvermindering wegens schending van een vormvoorschrift (359a Sv).

Ad G.

Te denken valt onder meer aan een geadstrueerd strafverweer, het verbazingscriterium en een redelijke termijnverweer.

Ad H.

Factoren zoals: normhandhaving, het beschermde rechtsgoed, bijvoorbeeld veiligheid (bij brandstichting, verkeer), (potentiële) gevaar voor de volksgezondheid en het milieu, de lichamelijke integriteit van slachtoffers, (omvang van) het letsel, de schade, de reeds/nog niet betaalde schadevergoeding, verdriet, pijn, angst bij (potentiële) slachtoffers en familie c.q. nabestaanden, inbreuk op de privacy, de schending van vertrouwen, het gevoel van onveiligheid in de samenleving.

Ad I.

Factoren zoals: de leeftijd van de verdachte (relatief jong, oud), het motief, de lichamelijke en geestelijke gezondheid, de mate van toerekeningsvatbaarheid, recidive gevaar, documentatie, proceshouding, schuldbesef, berouw, gevolgen van het tijdsverloop voor verdachte, de over verdachte uitgebrachte rapportage en reden waarom de geadviseerde behandeling wel of niet wordt opgelegd en executieproblematiek (bijvoorbeeld: WS voor een naar het buitenland vertrokken verdachte).

Bijlage 7 Uitspraken Hoge Raad d.d. 15 mei 2007 (Promis II)

1. LJN: BA0424, Hoge Raad , 00650/07 CW

15 mei 2007
Strafkamer
nr. 00650/07 CW
SB

Hoge Raad der Nederlanden

ARREST

op het beroep in cassatie in het belang der wet van de Procureur-Generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden tegen een arrest van het Gerechtshof te 's-Hertogenbosch van 27 december 2006, nr. 20-011574-05, in de zaak van:
[verdachte], geboren op [geboortedatum] 1967 te [geboorteplaats].

1. De bestreden uitspraak

Het Hof heeft - met vernietiging van een vonnis van de Politierechter in de Rechtbank te Maastricht van 18 oktober 2005 - de verdachte vrijgesproken van het primair tenlastegelegde en hem ter zake van "mishandeling" veroordeeld tot onder meer een taakstraf voor de duur van honderd uren, subsidiair vijftig dagen hechtenis.

2. Het cassatieberoep

De voordracht en vordering tot cassatie in het belang der wet van de Procureur-Generaal Fokkens strekken ertoe dat de Hoge Raad de bestreden uitspraak in het belang der wet zal vernietigen. De voordracht en vordering zijn aan dit arrest gehecht en maken daarvan deel uit.

3. Bewezenverklaring en bewijsvoering

3.1. Het Hof heeft ten laste van de verdachte bewezenverklaard dat:
"hij op 12 februari 2005 in de gemeente Maastricht opzettelijk mishandelend een persoon genaamd [het slachtoffer] meermalen met zijn, verdachtes, tot vuist gebalde handen heeft geslagen en met een barkruk tegen het lichaam van die [slachtoffer] heeft geslagen, waardoor deze letsel heeft bekomen en pijn heeft ondervonden."

3.2. Met betrekking tot de bewijsvoering houdt 's Hofs arrest - met inbegrip van vier voetnoten - het volgende in:
"Door het Hof gebruikte bewijsmiddelen
Verdachte heeft ter terechtzitting in hoger beroep aangevoerd dat hij op 12 februari 2005 in Maastricht in het café [A] het slachtoffer [...] slechts een duw heeft gegeven waardoor [het slachtoffer] met zijn kruk waarop hij op dat moment was gezeten tegen de bar aanviel. Verdachte heeft verklaard [het slachtoffer] niet met zijn (tot vuist gebalde) hand(en) te hebben geslagen en het slachtoffer evenmin met een barkruk tegen diens lichaam heeft geslagen.
Voorts heeft verdachte verklaard dat hij wist dat [het slachtoffer] poliopatiënt is en derhalve fysieke beperkingen heeft.
Het hof stelt het volgende vast.
Uit de verklaring van aangever [het slachtoffer] blijkt dat - op 12 februari 2005 een man die hij kent als [verdachte] (het hof begrijpt verdachte [...]), in het café [A] te Maastricht op hem afkwam en hem met zijn tot vuist gebalde handen sloeg;

- hij klappen voelde op zijn schouders, borst, maagstreek en kaak en hij daarvan pijn ondervond;
- dat [verdachte] daarna een barkruk optilde en hiermee hard tegen zijn bovenlichaam stompte(1).
  Deze verklaring vindt steun in de volgende getuigenverklaringen.
  De kastelein van het café [A], [getuige 1], verklaart ten overstaan van de politie dat
- op 12 februari 2005 [verdachte] en [betrokkene 1] in [A] aanwezig waren;
- [verdachte] als een wilde in de richting van [het slachtoffer] rende, waarbij hij een barkruk omver liep, en hij op [het slachtoffer] insloeg, waarbij hij hem meerdere keren in zijn gezicht raakte;
- [verdachte] daarna de kruk opraapte en in de richting van [het slachtoffer] sloeg.(2)

Getuige [getuige 2] verklaart dat hij op 12 februari 2005 in [A] aanwezig was en aldaar zag dat [verdachte] met gebalde vuist in het gezicht van [het slachtoffer] sloeg, vervolgens een barkruk pakte en [het slachtoffer] daarmee in zijn borst sloeg.(3)
Getuige [getuige 3] verklaart dat hij op 12 april 2005 [de Hoge Raad leest: 12 februari 2005] in [A] aanwezig was, [verdachte] aldaar [het slachtoffer] met gebalde vuist in het gezicht sloeg en met een barkruk tegen diens lichaam sloeg.(4)
Ter terechtzitting in hoger beroep hebben de getuigen [getuige 1] en [het slachtoffer] hun eerder afgelegde verklaring bevestigd en hebben beiden verklaard dat [verdachte] het slachtoffer [...] met zijn tot vuist gebalde handen en met de barkruk heeft geslagen.
Het hof hecht geloof aan de hiervoor opgenomen verklaringen van de getuigen en het slachtoffer [...]. Dat, zoals verdachte gesteld heeft, de getuigen [getuige 1], [getuige 2] en [getuige 3] elkaars verklaringen op die van aangever [het slachtoffer] hebben afgestemd is op geen enkele manier aannemelijk geworden. Te meer nu getuige [getuige 1] ter terechtzitting heeft verklaard dat zowel [het slachtoffer] als verdachte goede klanten van hem waren en hij op zich niets tegen verdachte heeft. De bovenvermelde verklaringen stemmen onderling overeen, terwijl [het slachtoffer] en [getuige 1], als getuigen ter terechtzitting in hoger beroep gehoord, op het hof een oprechte indruk hebben gemaakt.
Op grond van voormelde redengevende feiten en omstandigheden acht het hof wettig en overtuigend bewezen dat verdachte [het slachtoffer] heeft mishandeld, zoals dit onder bewezenverklaring is opgenomen.

Voetnoten:
[1] Het ambtsedig proces-verbaal van de regiopolitie Limburg Zuid, district Maastricht, nummer 2005020990-1, d.d. 15 [de Hoge Raad leest: 17] februari 2005, opgemaakt in de wettelijke vorm door [verbalisant 1], agent van politie, dossier pagina 4, inhoudende voormelde verklaring van aangever [het slachtoffer].
[2] Het ambtsedig proces-verbaal van de regiopolitie Limburg Zuid, district Maastricht, nummer 2005020990-5, d.d. 8 maart 2005, opgemaakt in de wettelijke vorm door [verbalisant 2], brigadier van politie, dossier pagina 9-10, inhoudende voormelde verklaring van [getuige 1].
[3] Het ambtsedig proces-verbaal van de regiopolitie Limburg Zuid, district Maastricht, nummer 2005020990-9, d.d. 21 april 2005, opgemaakt in de wettelijke vorm door [verbalisant 2], brigadier van politie, dossier pagina 16, inhoudende voormelde verklaring van [getuige 2].
[4] Het ambtsedig proces-verbaal van de regiopolitie Limburg Zuid, district Maastricht, nummer 2005020990-11, d.d. 28 [de Hoge Raad leest: 26] april 2005, opgemaakt in de wettelijke vorm door [verbalisant 2], brigadier van politie, dossier pagina 18, inhoudende voormelde verklaring van [getuige 3]."

4. Wettelijk kader

4.1. Tot 1 januari 2005 luidde art. 359 Wetboek van Strafvordering (hierna:Sv), voor zover hier van belang, als volgt:
"1. Het vonnis bevat het ten laste gelegde alsmede de inhoud van de bewijsmiddelen, voor zover deze tot bewijs daarvan geldt.
2. De beslissingen vermeld in de artikelen 349, eerste lid, en 358, tweede en derde lid, zijn met redenen omkleed.
3. De beslissing dat het feit door de verdachte is begaan, moet steunen op daartoe redengevende feiten of omstandigheden, als zodanig in het vonnis aangewezen."

4.2.1. Sedert de inwerkingtreding op 1 januari 2005 van de Wet van 10 november 2004, Stb. 580 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering strekkende tot aanpassing van de eisen te stellen aan de motivering van de bewezenverklaring bij een bekennende verdachte (Wet bekennende verdachte) luidt art. 359 Sv, voor zover hier van belang, als volgt:
"1. Het vonnis bevat het ten laste gelegde alsmede de vordering van de officier van justitie.
2. De beslissingen vermeld in de artikelen 349, eerste lid, en 358, tweede en derde lid, zijn met redenen omkleed. Het vonnis geeft, indien de beslissing afwijkt van door de verdachte dan wel door de officier van justitie uitdrukkelijk onderbouwde standpunten, in het bijzonder de redenen op die daartoe hebben geleid.
3. De beslissing dat het feit door de verdachte is begaan, moet steunen op de inhoud van in het vonnis opgenomen bewijsmiddelen, houdende daartoe redengevende feiten en omstandigheden. Voor zover de verdachte het bewezen verklaarde heeft bekend, kan een opgave van bewijsmiddelen volstaan, tenzij hij nadien anders heeft verklaard dan of zijn raadsman vrijspraak heeft bepleit."

4.2.2. Sedert de inwerkingtreding van genoemde Wet luidt art. 365a Sv als volgt:
"1. Zolang geen gewoon rechtsmiddel is aangewend kan worden volstaan met het wijzen van een verkort vonnis.
2. Een verkort vonnis waartegen een gewoon rechtsmiddel is aangewend wordt aangevuld met de bewijsmiddelen bedoeld in artikel 359, derde lid, dan wel, voor zover artikel 359, derde lid, tweede volzin, wordt toegepast, een opgave van bewijsmiddelen tenzij het rechtsmiddel meer dan drie maanden na de uitspraak is aangewend.
3. Aanvulling geschiedt binnen vier maanden na het aanwenden van het rechtsmiddel, of indien de verdachte zich alsdan terzake van het ter terechtzitting onderzochte feit in voorlopige hechtenis bevindt, binnen drie maanden, na het aanwenden van het rechtsmiddel."

en luidt art. 138b Sv als volgt:
"Onder een verkort vonnis wordt verstaan een vonnis waarin geen bewijsmiddelen zijn opgenomen, noch een opgave daarvan."

4.3. Op grond van art. 415 Sv zijn voormelde voorschriften ook van toepassing op het rechtsgeding in hoger beroep, met dien verstande dat in afwijking van het tweede lid van art. 365a Sv aanvulling ook plaats vindt indien het cassatieberoep meer dan drie maanden na de dag van de uitspraak is ingesteld.

5. Beoordeling van het middel

5.1. Het middel stelt de vraag aan de orde of de wijze waarop het Hof de bewezenverklaring heeft gemotiveerd, in overeenstemming is met het thans geldende wettelijk bewijsstelsel.

5.2. De motivering van - onder meer - de beslissing betreffende de bewezenverklaring heeft verschillende functies. In dat verband houdt de Memorie van Toelichting bij het wetsvoorstel dat heeft geleid tot de Wet bekennende verdachte onder meer het volgende in:
"Met een goede motivering van strafvonnissen zijn verschillende belangen gediend. In de eerste plaats worden de beslissingen die in het strafvonnis genomen worden en de afwegingen die daarbij een rol hebben gespeeld, door de motivering inzichtelijk gemaakt voor de verdachte, het openbaar ministerie, eventuele slachtoffers en de samenleving. In de tweede plaats worden de overwegingen van de strafrechter die het vonnis heeft gewezen door de motivering kenbaar voor de rechter die zich, als een rechtsmiddel wordt ingesteld, vervolgens over de zaak buigt. In de derde plaats bevordert een verplichting tot motivering de zorgvuldigheid van de genomen beslissing."
(Kamerstukken II 2003-2004, 29 255, nr. 3, blz. 1)

5.3.1. Ingevolge het huidige derde lid van art. 359 Sv moet in een vonnis in de zin van deze bepaling de beslissing dat het tenlastegelegde feit door de verdachte is begaan, steunen op de inhoud van de bewijsmiddelen, houdende daartoe redengevende feiten en omstandigheden, welke bewijsmiddelen in het vonnis - dan wel op de voet van art. 365a, tweede lid, Sv in de daar bedoelde aanvulling - dienen te zijn opgenomen.
Dit voorschrift geldt niet indien de verdachte het bewezenverklaarde heeft bekend. In dat geval mag met een opgave van bewijsmiddelen worden volstaan, behoudens indien de verdachte nadien anders heeft verklaard dan wel hij of zijn raadsman vrijspraak heeft bepleit.

5.3.2. Daarnaast behoort op grond van het huidige tweede lid van art. 359 Sv in het geval dat de rechterlijke beslissing afwijkt van door de verdachte dan wel door het openbaar ministerie uitdrukkelijk onderbouwde standpunten, het vonnis of arrest in het bijzonder de redenen op te geven die daartoe hebben geleid.

5.4.1. Blijkens de geschiedenis van de totstandkoming van de Wet bekennende verdachte strekte deze wet in het bijzonder tot wijziging van de motiveringsvoorschriften met betrekking tot de bewezenverklaring in de gevallen waarin de verdachte een bekennende verklaring heeft afgelegd. Met het oog daarop is in de tweede zin van het derde lid van art. 359 Sv aan de rechter de bevoegdheid gegeven om in zijn vonnis te volstaan met een opgave van bewijsmiddelen ingeval de verdachte het bewezenverklaarde heeft bekend.

5.4.2. Wat betreft andere zaken werd dus kennelijk niet gedacht aan zo'n beperking van een bewijsmotivering in de vorm van een opgave van bewijsmiddelen. Daarmee strookt dat ten aanzien van de eerste zin van het derde lid van art. 359 Sv ("De beslissing dat het feit door de verdachte is begaan,

moet steunen op de inhoud van in het vonnis opgenomen bewijsmiddelen, houdende daartoe redengevende feiten en omstandigheden") uit de wetsgeschiedenis kan worden afgeleid dat deze strekte ter codificatie van de op de voormalige leden 1, 2 en 3 van art. 359 Sv in verbinding met art. 358, tweede lid, en art. 350 Sv gestoelde praktijk waarin een rechterlijk vonnis in geval van een bewezenverklaring de voor die bewezenverklaring redengevende inhoud van de bewijsmiddelen placht te bevatten.

5.4.3. Naar aanleiding van de aanvankelijk voorgestelde tekst ("De beslissing dat het feit door de verdachte is begaan, moet steunen op de inhoud van in het vonnis opgenomen bewijsmiddelen") is door de vaste commissie voor Justitie van de Tweede Kamer de volgende vraag gesteld:
"De leden van de PvdA-fractie verzoeken de minister nader toe te lichten waarom in het derde lid van artikel 359 Sv de woorden "daartoe redengevende feiten of omstandigheden, als zodanig in het vonnis aangewezen" zijn vervangen door "de inhoud van in het vonnis opgenomen bewijsmiddelen". Is het juist dat met de voorgestelde formulering het vonnis niet alleen de relevante passages in de bewijsmiddelen behoeft te bevatten? Indien het antwoord hierop bevestigend luidt, is de regering dan bereid alsnog de oude formulering te hanteren?"
(Kamerstukken II 2003-2004, 29 255, nr. 4, blz. 3)

5.4.4. Het antwoord van de Minister van Justitie luidde als volgt:
"Zij wilden weten of het juist is dat met de voorgestelde formulering het vonnis niet alleen de relevante passages in de bewijsmiddelen behoeft te bevatten. Aan de aan het woord zijnde leden kan worden toegegeven dat deze indruk door de gekozen woorden inderdaad kan worden gewekt.
Daarom is bij nota van wijziging een aanpassing van de eerste zin van het derde lid voorgesteld, waardoor deze komt te luiden: "De beslissing dat het feit door de verdachte is begaan, moet steunen op de inhoud van in het vonnis opgenomen bewijsmiddelen, houdende daartoe redengevende feiten en omstandigheden." Vereist is derhalve dat in het geval bewijsmiddelen zijn opgenomen, deze slechts feiten en omstandigheden inhouden welke redengevend zijn voor de bewezenverklaring."
(Kamerstukken II 2003-2004, 29 255, nr. 5, blz. 2-3)

5.4.5. Mede gelet hierop moet het wettelijk stelsel aldus worden begrepen dat de motivering van de bewezenverklaring - behoudens indien sprake is van een bekennende verdachte - op zijn minst dient te bestaan uit de weergave in het vonnis van die onderdelen van de bewijsmiddelen die de rechter redengevend acht voor de bewezenverklaring.

5.5.1. Het middel betreft in de kern de vraag of de weergave van de redengevende onderdelen van de bewijsmiddelen ook op een andere manier kan geschieden dan door deze op de thans gebruikelijke wijze weer te geven.

5.5.2. De werkwijze die het Hof in de onderhavige zaak heeft gevolgd ten aanzien van de bewijsmotivering, komt erop neer dat de redengevende feiten en omstandigheden waarop de beslissing steunt dat de verdachte het tenlastegelegde feit heeft begaan, in een terstond uitgewerkt arrest zijn vermeld in een bewijsredenering waarbij het Hof heeft volstaan met een verwijzing naar de wettige bewijsmiddelen waaraan die feiten en omstandigheden zijn ontleend. In beginsel is die werkwijze niet in strijd met art. 359, derde lid, Sv.
Een dergelijke bewijsredenering kan de inzichtelijkheid van de door de rechter gevolgde gedachtegang bevorderen, terwijl niet wordt tekortgedaan aan een andere wezenlijke functie van de bewijsmotivering, namelijk dat de rechter op controleerbare wijze zich ervan vergewist dat de beslissing dat de verdachte het tenlastegelegde feit heeft begaan, steunt op daartoe redengevende feiten en omstandigheden die zijn ontleend aan wettige bewijsmiddelen.
Gunstig effect van de hier gevolgde werkwijze is dat de verdachte terstond na de uitspraak beschikt over een uitgewerkt vonnis. Van een later op te maken "aanvulling" op het vonnis in de zin van art. 365a Sv kan immers geen sprake meer zijn, omdat bij deze werkwijze geen verkort vonnis wordt gewezen.

5.6.1. Dat in die werkwijze de redengevende inhoud van een bewijsmiddel - zoals hetgeen een getuige heeft waargenomen of ondervonden, of hetgeen een opsporingsambtenaar heeft gerelateerd omtrent zijn bevindingen - zakelijk wordt samengevat, is op zichzelf niet onverenigbaar met genoemd motiveringsvoorschrift. Daarbij zal uiteraard de redengevend geachte inhoud van het bewijsmiddel geen geweld mogen worden aangedaan.
Wel zullen de redengevende feiten en omstandigheden moeten worden onderscheiden van gevolgtrekkingen - geheel of ten dele van feitelijke aard - die de rechter aan die feiten en omstandigheden

verbindt. Waar met een dergelijke gevolgtrekking wordt volstaan zonder dat de onderliggende redengevende feiten en omstandigheden worden opgenomen, is aan het wettelijk motiveringsvereiste niet voldaan. In dit verband moet ook worden benadrukt dat het bij deze werkwijze noodzakelijk is dat de verwijzing naar de wettige bewijsmiddelen waaraan de redengevende feiten en omstandigheden zijn ontleend, zo nauwkeurig is dat kan worden beoordeeld of de bewezenverklaring in toereikende mate steunt op de inhoud van wettige bewijsmiddelen en of de samenvatting geen ongeoorloofde conclusies of niet redengevende onderdelen inhoudt dan wel of het bewijsmiddel niet is gedenatureerd.

5.6.2. Terzijde zij hier opgemerkt dat een bewijsmotivering in de vorm van een bewijsredenering als de onderhavige het gevaar in zich bergt dat niet alle onderdelen van de bewezenverklaring genoegzaam worden gemotiveerd, doordat die redenering te zeer wordt afgestemd op hetgeen de verdachte tegen het hem gemaakte verwijt heeft ingebracht. Zo is in het onderhavige geval de bewezenverklaring van het letsel niet van enige motivering voorzien. Het middel klaagt daarover evenwel niet.
5.7. Uit het vorenoverwogene volgt dat het middel voor zover inhoudende dat het Hof wat betreft de getuigenverklaringen die de aangifte ondersteunen, ten onrechte heeft volstaan met een beknopte weergave van de inhoud van die bewijsmiddelen met vermelding van de vindplaatsen, ongegrond is.
5.8.1. Wat betreft de klacht dat het Hof ten onrechte heeft volstaan met de overweging dat uit de verklaring van de aangever [het slachtoffer] "blijkt dat etc." in plaats van te vermelden wat de aangever [het slachtoffer] heeft waargenomen, geldt het volgende.

5.8.2. Het door het Hof in voetnoot 1 vermelde ambtsedig proces-verbaal houdt als op 17 februari 2005 tegenover [verbalisant 1], agent van politie, door de aangever [het slachtoffer] afgelegde verklaring in:
"Op zaterdag 12 februari 2005 te 23.30 uur werd, op de [b-straat 1] Maastricht, het in de aanhef vermelde feit gepleegd.
Zondag 12 februari 2005 omstreeks 23:30 was ik in mijn stamkroeg, [A], gelegen aan de [b-straat] te Maastricht. Ik kom vaker in dat café om een potje te kaarten en een biertje te drinken.
In het café komt ook vaker een man die ik bij zijn voornaam ken als [verdachte]. Deze is ongeveer 40 a 45 jaar oud. Deze was die zaterdag ook in het café samen met zijn vriendin [betrokkene 1]. Ik weet van anderen dat zij op de [c-straat 1] te [plaats A] wonen.
Ik zat op dat moment aan de bar in het café. [Betrokkene 1], de vriendin van deze [verdachte], was naast mij komen zitten. [Verdachte] zat op dat moment aan een tafeltje in het café te kaarten. [Betrokkene 1] beklaagde zich bij mij over het feit dat ze vaak alleen in het café zit omdat [verdachte] altijd zit te kaarten. Ze zei dat ze droog zat en niet eens een rondje kon geven omdat [verdachte] de man met het geld was. Ik heb haar toen een glas bier aangeboden. Op de een of andere manier had [verdachte] dat gehoord. Ik zag dat hij opstond en in onze richting gelopen kwam. Ik hoorde hem tegen [betrokkene 1] zeggen: "Waarom ben je mij aan het doortrekken bij [het slachtoffer]?". Ik zag dat hij het glas bier uit handen van [betrokkene 1] pakte en hoorde hem zeggen: "Je hebt te veel gedronken. Je krijgt niks meer". Hierna liep hij terug naar het tafeltje en ging verder met kaarten. Omdat ik al vaker had meegemaakt dat [verdachte] erg jaloers kan reageren op het gedrag van [betrokkene 1], ben ik opgestaan en ben vervolgens aan de andere kant van de bar gaan zitten. Ik heb tegen [betrokkene 1] gezegd: "Volgens mij is hij weer jaloers. Ik ga aan de andere kant zitten, voordat er straks problemen komen".
[Betrokkene 1] liep mij echter achterna. Toen ik aan de andere kant van de bar zat kwam zij naast mij zitten. Zij pakte op dat moment mijn glas bier van de bar. Tevens pakte ze een leeg glas vanachter de bar vandaan. Het restant van mijn biertje gooide ze vervolgens in het lege glas. Dit zette ze vervolgens op de kruk tussen ons beiden.
Ik zag dat [verdachte] wederom opstond. Ik zag hem in versnelde pas op mij af komen. Ik hoorde hem roepen: "Zie je wel hoe jij bent....". Toen hij mij tot op een halve meter genaderd was zag ik dat hij met zijn tot vuist gebalde handen op mij in begon te slaan. Ik voelde meerdere klappen op mijn schouders, borst en maagstreek. Als gevolg van de klappen voelde ik hevige pijn ter hoogte van de genoemde plaatsen.
Hij sloeg mij zo hard dat ik bijna van de barkruk afviel. Ik kon me nog net met een hand aan de bar vasthouden. Met mijn rechter arm heb ik geprobeerd de slagen van [verdachte] af te weren. Dit lukte mij echter niet. Op een gegeven moment voelde ik een harde klap rechts tegen mijn kaak. Ik voelde als gevolg van deze klap hevige pijn aan mijn kaak.

[Getuige 1], de uitbater van het café, en zijn vrouw [betrokkene 2], kwamen achter de bar vandaan en liepen in de richting van [verdachte]. Zij hebben toen geprobeerd [verdachte] tot rust te manen. Hierop reageerde hij echter niet. Ik zag dat [verdachte] een stap achteruit deed en een barkruk optilde. Hij hield deze met de poten in mijn richting. Vervolgens stompte hij mij met de poten van de barkruk hard tegen mijn bovenlichaam. Ook hiervan ondervond ik hevige pijn.
Ik heb [verdachte] niet teruggeslagen omdat ik dat niet durfde. Ik denk namelijk dat als ik [verdachte] geslagen had, hij mij nog erger mishandeld zou hebben. Bovendien ben ik poliopatiënt en ben fysiek veel minder sterk als [verdachte].
Nadat [verdachte] mij met de barkruk had gestompt is hij terug naar het tafeltje gelopen en is verder gegaan met kaarten. Ik ben toen, hevig ontdaan, nog even gaan zitten en ben vervolgens naar huis gegaan. De dag erna kon ik mijn bovenlichaam bijna niet meer bewegen als gevolg van de klappen die ik van [verdachte] had gehad. Ook had ik veel last van mijn nek en mijn kaak. Steeds als ik opstond werd ik duizelig.
Op dit moment heb ik nog pijnklachten aan mijn schouders, nek en kaak. Ook heb ik af en toe last van tintelende vingers.
Als gevolg van de mishandeling heb ik, met name aan de linker zijde, een flinke bloeduitstorting tussen mijn bovenarm en mijn schouder. Hiervan heb ik op 14 februari 2005 een foto gemaakt. Deze stel ik u bij deze ter beschikking. Ook heb ik als gevolg van de mishandeling schade aan mijn bril. Deze stond helemaal scheef. Toen ik deze recht wilde buigen, brak een gedeelte van het montuur af.
De afgelopen dagen heb ik mijn dagelijkse bezigheden niet goed kunnen uitvoeren omdat ik fysiek en mentaal helemaal stuk was. Ik had dit nog nooit meegemaakt en ben daarom zeer emotioneel. Ik had zelfs de moed niet om aangifte te komen doen bij de politie omdat ik bang was en nog steeds ben, dat [verdachte] wraak neemt als hij merkt dat ik aangifte tegen hem heb gedaan.
Ik zal mij alsnog onder doktersbehandeling stellen om eventueel letsel vast te laten stellen.
De uitbater van het café, [getuige 1], heeft mij gezegd dat hij en zijn vrouw en zoon bereid zijn een getuigenverklaring af te leggen over hetgeen er gebeurd is. Ook was er nog een andere klant getuige. Deze is genaamd: [getuige 4]. Deze woont op de [a-straat] te [plaats A]. Tevens was [getuige 3] in het café. Deze heeft ook alles gezien.
Ik weet echter geen gegevens van deze man.
[Getuige 1], de uitbater van het café weet dit echter wel. Aan niemand werd het recht of de toestemming gegeven tot het plegen van het feit.
Schade m.b.t. vernieling/ beschadiging : EUR 0,00
Verzekerd : Nee
Bank/Gironummer :
Ik heb er GEEN bezwaar tegen dat mijn persoonsgegevens en/of feitgegevens door de politie/justitie aan de Stichting Slachtofferhulp worden doorgegeven.
Ik wens als benadeelde partij mijn schade te verhalen.
Ik wil op de hoogte worden gehouden van het verloop van het onderzoek en/of strafproces.
Ik stel prijs op hulpverlening."

5.8.3. Het Hof heeft geoordeeld dat uit deze verklaring:
"blijkt dat
- op 12 februari 2005 een man die hij kent als [verdachte] (het hof begrijpt verdachte [...]), in het café [A] te Maastricht op hem afkwam en hem met zijn tot vuist gebalde handen sloeg;
- hij klappen voelde op zijn schouders, borst, maagstreek en kaak en hij daarvan pijn ondervond;
- dat [verdachte] daarna een barkruk optilde en hiermee hard tegen zijn bovenlichaam stompte."

5.8.4. De klacht dat het Hof ten onrechte heeft volstaan met de overweging dat uit de verklaring van de aangever [het slachtoffer] "blijkt dat etc." in plaats van te vermelden wat de aangever [het slachtoffer] heeft waargenomen, mist feitelijke grondslag. Mede gelet op de verdere redactie van de bestreden uitspraak heeft het Hof met de gewraakte bewoordingen klaarblijkelijk slechts bedoeld verkort en zakelijk weer te geven wat de aangever [het slachtoffer] heeft verklaard omtrent hetgeen hij heeft waargenomen en ondervonden. Daarom moet de zinsnede "Uit de verklaring van aangever [het slachtoffer] blijkt dat" worden gelezen als: "De verklaring van aangever [het slachtoffer] houdt in dat hij heeft waargenomen en ondervonden dat". Aldus verstaan behelst hetgeen volgens het Hof uit die verklaring "blijkt", niet een gevolgtrekking van het Hof, maar een zakelijke weergave van datgene wat de aangever heeft verklaard te hebben waargenomen en ondervonden. In dit opzicht voldoet de bewijsmotivering aan hetgeen hiervoor onder 5.6.1 is overwogen. Het middel is daarom ook in zoverre tevergeefs voorgesteld.

6. Slotsom

Nu het middel niet tot cassatie kan leiden, moet het beroep worden verworpen.

7. Beslissing

De Hoge Raad verwerpt het beroep.

Dit arrest is gewezen door de vice-president F.H. Koster als voorzitter, en de raadsheren A.J.A. van Dorst, W.A.M. van Schendel, J.W. Ilsink en J. de Hullu, in bijzijn van de griffier S.P. Bakker, en uitgesproken op 15 mei 2007.

Conclusie

Nr. 00650/07 CW
Mr. Fokkens
Zitting: 6 maart 2007

Vordering tot cassatie in het belang der wet inzake:

[verdachte]

1. Deze vordering tot cassatie in het belang der wet betreft een arrest van het Gerechtshof te 's-Hertogenbosch van 27 december 2006, waarbij het Hof de verdachte ter zake van "mishandeling" heeft veroordeeld tot een werkstraf voor de duur van honderd uren, subsidiair vijftig dagen hechtenis.

2. Tegen het op tegenspraak gewezen arrest van het Hof is geen cassatieberoep ingesteld, zodat het arrest op 10 januari 2007 onherroepelijk is geworden. Ingevolge art. 78 RO kan cassatie in belang der wet worden ingesteld.

3. De vraag die ik aan de Hoge Raad wil voorleggen, is of het Hof in deze zaak heeft voldaan aan art. 359, derde lid, Sv voor zover daarin is bepaald dat de beslissing dat het feit door de verdachte is begaan, moet steunen op de inhoud van in de uitspraak opgenomen bewijsmiddelen, houdende daartoe redengevende feiten en omstandigheden.

4. In deze zaak is ten laste van de verdachte bewezen verklaard dat:
   "hij op 12 februari 2005 in de gemeente Maastricht opzettelijk mishandelend een persoon genaamd [het slachtoffer] meermalen met zijn, verdachtes, tot vuist gebalde handen heeft geslagen en met een barkruk tegen het lichaam van die [slachtoffer] heeft geslagen, waardoor deze letsel heeft bekomen en pijn heeft ondervonden"

5. De bewezenverklaring is als volgt gemotiveerd:
   "Verdachte heeft ter terechtzitting in hoger beroep aangevoerd dat hij op 12 februari 2005 in Maastricht in het café [A] het slachtoffer [...] slechts een duw heeft gegeven waardoor [het slachtoffer] met zijn kruk waarop hij op dat moment was gezeten tegen de bar aanviel.
   Verdachte heeft verklaard [het slachtoffer] niet met zijn (tot vuist gebalde) hand(en) te hebben geslagen en het slachtoffer evenmin met een barkruk tegen diens lichaam heeft geslagen.

   Voorts heeft verdachte verklaard dat hij wist dat [het slachtoffer] poliopatiënt is en derhalve fysieke beperkingen heeft.
   Het hof stelt het volgende vast.

   Uit de verklaring van aangever [het slachtoffer] blijkt dat

- op 12 februari 2005 een man die hij kent als [verdachte] (het hof begrijpt verdachte [...]), in het café [A] te Maastricht op hem afkwam en hem met zijn tot vuist gebalde handen sloeg;
- hij klappen voelde op zijn schouders, borst, maagstreek en kaak en hij daarvan pijn ondervond;
- dat [verdachte] daarna een barkruk optilde en hiermee hard tegen zijn bovenlichaam stompte(1).

  Deze verklaring vindt steun in de volgende getuigenverklaringen.
  De kastelein van het café [A], [getuige 1], verklaart ten overstaan van de politie dat

- op 12 februari 2005 [verdachte] en [betrokkene 1] in [A] aanwezig waren;
- [verdachte] als een wilde in de richting van [het slachtoffer] rende, waarbij hij een barkruk omver liep, en hij op [het slachtoffer] insloeg, waarbij hij hem meerdere keren in zijn gezicht raakte;
- [verdachte] daarna de kruk opraapte en in de richting van [het slachtoffer] sloeg.(2)

  Getuige [getuige 2] verklaart dat hij op 12 februari 2005 in [A] aanwezig was en aldaar zag dat

[verdachte] met gebalde vuist in het gezicht van [het slachtoffer] sloeg, vervolgens een barkruk pakte en [het slachtoffer] daarmee in zijn borst sloeg.(3)
Getuige [getuige 3] verklaart dat hij op 12 april 2005 (JWF: bedoeld is 12 februari 2005, deze datum staat ook in het in voetnoot 4 genoemde proces-verbaal) in [A] aanwezig was, [verdachte] aldaar [het slachtoffer] met gebalde vuist in het gezicht sloeg en met een barkruk tegen diens lichaam sloeg.(4)
Ter terechtzitting in hoger beroep hebben de getuigen [getuige 1] en [het slachtoffer] hun eerder afgelegde verklaring bevestigd en hebben beiden verklaard dat [verdachte] het slachtoffer [...] met zijn tot vuist gebalde handen en met de barkruk heeft geslagen.
Het hof hecht geloof aan de hiervoor opgenomen verklaringen van de getuigen en het slachtoffer [...]. Dat, zoals verdachte gesteld heeft, de getuigen [getuige 1], [getuige 2] en [getuige 3] elkaars verklaringen op die van aangever [het slachtoffer] hebben afgestemd is op geen enkele manier aannemelijk geworden. Te meer nu getuige [getuige 1] ter terechtzitting heeft verklaard dat zowel [het slachtoffer] als verdachte goede klanten van hem waren en hij op zich niets tegen verdachte heeft. De bovenvermelde verklaringen stemmen onderling overeen, terwijl [het slachtoffer] en [getuige 1], als getuigen ter terechtzitting in hoger beroep gehoord, op het hof een oprechte indruk hebben gemaakt.
Op grond van voormelde redengevende feiten en omstandigheden acht het hof wettig en overtuigend bewezen dat verdachte [het slachtoffer] heeft mishandeld, zoals dit onder bewezenverklaring is opgenomen."

6. Uit deze motivering kan worden opgemaakt dat hier geen sprake is van een verkort arrest als bedoeld in de art. 365a, eerste lid, jo 415 Sv, waarin geen bewijsmiddelen zijn opgenomen. De inhoud van de bewijsmiddelen is in het arrest weergegeven in de passage die volgt op: "Het hof stelt het volgende vast." Voor deze wijze van motivering van de bewezenverklaring is door het Hof gekozen in het kader van het project Promis II dat ten doel heeft de motivering van strafvonnissen ten aanzien van de bewezenverklaring en de strafoplegging te verbeteren. Een van de doeleinden van dat project is om in gevallen waarin het tenlastegelegde gemotiveerd wordt bestreden, de motivering van de bewezenverklaring direct op te nemen in het vonnis of arrest en niet daarvoor (mede) gebruik te maken van de in art. 365a, tweede lid, Sv genoemde aanvulling met de bewijsmiddelen. Daarbij streeft men ernaar om te volstaan met het opnemen van de redengevende passages uit of ontleend aan de bewijsmiddelen op een wijze die vergelijkbaar is met de wijze waarop de rechter in een aanvullende bewijsoverweging nieuwe, niet in de bewijsmiddelen vermelde redengevende feiten of omstandigheden kan opnemen (zie bijvoorbeeld HR 24 juni 2003, NJ 2004, 165).
De vraag is of dit in overeenstemming is met het wettelijk stelsel.

7. Tot 1 januari 2005 stond in art. 359, eerste lid, Sv dat het vonnis het ten laste gelegde alsmede de inhoud van de bewijsmiddelen bevat, voorzover deze tot het bewijs daarvan geldt. In het derde lid werd bepaald dat de beslissing dat het feit door de verdachte is begaan, moet steunen op daartoe redengevende feiten of omstandigheden, als zodanig in het vonnis aangewezen. In de toelichting bij het ontwerp van het Wetboek van strafvordering wordt ten aanzien van deze voorschriften (art. 352, eerste en derde lid O.R.O.) het volgende opgemerkt (zitting 1913-1912, 286, nr. 3, p. 179-180):
" Ad 2. Het voorschrift, dat het vonnis den inhoud der bewijsmiddelen moet bevatten, voor zoover deze tot bewijs van het te laste gelegde dient, is als zoodanig nieuw. Eene vaste jurisprudentie neemt intusschen ook voor het tegenwoordige recht het bestaan van den genoemden regel aan. Aan deze jurisprudentie wordt dus voortaan een wettelijke grondslag gegeven. Door het voorschrift wordt gewaakt, dat slechts wettige bewijsmiddelen tot de constructie van het bewijs zullen medewerken.
Ad 3. Veelvuldig zijn de klachten, dat aan den grondwettigen eisch, dat alle vonnissen de gronden, waarop zij rusten, moeten inhouden (art. 161 der Grondwet), door de tegenwoordige wijze van motiveeren van strafvonnissen niet op bevredigende wijze wordt voldaan. Het veroordeelend vonnis behelst in de meeste gevallen niet meer dan eene opsomming van hetgeen door de getuigen en den verdachte is verklaard voor zoover deze verklaringen ten bezware van laatstgenoemden strekken, de overweging dat door die verklaringen of de daarin gelegen aan-

wijzingen het wettig en overtuigend bewijs van het te laste gelegde geleverd wordt geacht, de aangenomen qualificatie, de toegepaste artikelen en de vermelding der opgelegde straf. Welke die aanwijzingen zijn, waarom de rechter aan de bijgebrachte bewijsgronden bewijskracht toekent en waarom juist deze straf wordt opgelegd, wordt in den regel niet medegedeeld.(...) Ten einde aan de genoemde grieven tegemoet te komen zijn daarom in het Ontwerp de navolgende vijf motiveeringsvoorschriften opgenomen.

a. Ieder vonnis, waarbij wordt aangenomen dat de verdachte het feit heeft gepleegd, moet de redengevende feiten of omstandigheden vermelden, welke den rechter tot het aannemen van het bewijs van het te laste gelegde feit hebben geleid (art. 352, derde lid). M.a.w. de rechter moet motiveeren, waarom hij op grond van den medegedeelden inhoud der bewijsmiddelen het feit bewezen acht: hij moet de feiten en omstandigheden noemen, die z.i. door de bewijsmiddelen vaststaan en waaruit hij het bewijs van het te laste gelegde afleidt. Deze eisch geldt zoowel het z.g. rechtstreeksch als het zijdelingsch bewijs. Is een mishandeling b.v. door twee getuigen gezien, dan is de door die personen gedane waarneming, dat zij den verdachte met geweld op een ander hebben zien slaan, het redengevende feit waaruit de rechter mag afleiden, dat de verdachte, gelijk hem te laste is gelegd, dien ander opzettelijk heeft geslagen, en dan moet hij dit feit in zijn vonnis vermelden. Is het slaan niet rechtstreeks waargenomen, doch staat door wettige bewijsmiddelen b.v. vast, dat de verdachte en de mishandelde eenigen tijd alleen te zamen in een vertrek zijn geweest, dat die ander toen heeft gegild, te voren niet en daarna wel verwond is geweest enz., dan mag de rechter ook op grond van die vaststaande omstandigheden de telastegelegde mishandeling als bewezen aannemen, doch dan heeft hij die redengevende omstandigheden evenzeer uitdrukkelijk te vermelden."

8. Ter illustratie van de bedoeling van de wetgever is in de toelichting een voorbeeldvonnis opgenomen (zie zitting 1913-1912, 286, MvT, p. 182-183). Het gaat in dit voorbeeld om een verdachte aan wie ten laste is gelegd dat hij iemand opzettelijk met een mes een snede over het voorhoofd heeft toegebracht, waardoor deze bloedend werd verwond. Het voorbeeldvonnis houdt ten aanzien van de bewijsbeslissing het volgende in:
"Overwegende dat door de eensluidende verklaringen der getuigen G. en H., dat zij dit, ieder voor zich, hebben gezien, is bewezen:

a. dat de verdachte en E. F. zich op Zondag 19 Januari jl. tezamen bevonden in het koffiehuis van I. te Rijswijk:
b. dat E. F., die toen hij nog niet verwond was, omstreeks 9 uur het koffiehuis heeft verlaten
c. dat hij eenige oogenblikken later daar weder is binnengekomen met eene snede over het voorhoofd, waaruit hij hevig bloedde:
d. dat oogenblikkelijk daarop ook de verdachte weder is binnengekomen;
   Overwegende dat door de verklaring van E. F., dat hij zulks heeft waargenomen en ondervonden, is bewezen:
e. dat de verdachte hem in den namiddag van Zondag 19 Januari jl heeft toegevoegd: ,,Als ik je vanavond zie, rijg ik je aan mijn mes";
f. dat iemand hem, terstond nadat hij dien avond omstreeks 9 uur het koffiehuis van I. had verlaten, van achteren aangreep en over het voorhoofd sneed;
   Overwegende dat door de op eigen waarneming gegronde verklaring van den getuige J., tevens gehoord als deskundige, dat E. F. op 19 Januari 1913 bij hem is gekomen met eene diepe snijwond over het voorhoofd, - dat deze wonde scherpe randen had en derhalve met een scherp voorwerp moet zijn toegebracht, is bewezen:
g. dat de snede E.F. met een scherp voorwerp is toegebracht;
   Overwegende dat door de verklaring van den getuige K., oud l2 jaar, dat hij op 13 Januari jl. des avonds omstreeks 10 uur voor het koffiehuis van I. te Rijswijk het ter terechtzitting aanwezige mes heeft gevonden, is bewezen:
h. dat dit mes daar toen heeft gelegen;
   dat de Rechtbank in weerwil van den jeugdigen leeftijd van K. dit bewijs geleverd acht, daar genoemde getuige door zijne houding en antwoorden ter terechtzitting heeft getoond het gewicht zijner verklaring voldoende te beseffen:
   Overwegende dat door de verklaring van den getuige L., dat hij zulks heeft gezien, vaststaat:
i. dat de verdachte in het begin van Januari jl. een soortgelijk mes in zijn bezit heeft gehad als het thans ter terechtzitting aanwezige;
   Overwegende dat de Rechtbank door de feiten en omstandigheden, sub a-i vermeld, bewezen

acht en de overtuiging heeft bekomen, dat de verdachte het hem bij inleidende dagvaarding telastegelegde feit heeft gepleegd en wel met het ter terechtzitting aanwezige mes;".

9. Uit de toelichting op art. 352 O.R.O. kan worden afgeleid dat met het voorschrift dat het vonnis de inhoud der bewijsmiddelen moet bevatten, werd beoogd te bewaken dat alleen wettige bewijsmiddelen tot de constructie van het bewijs zouden meewerken. Het was dus geen motiveringsvoorschrift. Dat was het derde lid dat voorschreef dat de rechter de voor de bewezenverklaring redengevende feiten en omstandigheden als zodanig in zijn vonnis diende aan te wijzen. Vgl. Knigge, Beslissen en motiveren, Alphen aan den Rijn 1980, p. 141. In de praktijk bleek echter dat het in veel gevallen lastig of weinig verhelderend is onderscheid te maken tussen de inhoud van de gebezigde bewijsmiddelen en de daarin voor de bewezenverklaring vervatte redengevende feiten of omstandigheden. Dit heeft er toe geleid dat de rechter in de praktijk geen gebruik maakte van een werkwijze als in het door de wetgever gegeven modelvonnis weergegeven. De rechter nam in zijn vonnis de inhoud van de bewijsmiddelen op voorzover deze tot het bewijs meewerkte en voegde daaraan dan toe: "dat hij door de hierboven gerelateerde bewijsmiddelen, opleverende de daartoe redengevende feiten of omstandigheden, bewezen acht en de overtuiging heeft bekomen dat verdachte het hem tenlastegelegde feit heeft begaan" of een daarmee vergelijkbare formule. Beide bepalingen werden aldus in de praktijk in elkaar geschoven.

10. In gevallen waarin de rechter een nadere motivering geeft van de bewezenverklaring, bijvoorbeeld door een bepaald verweer te verwerpen, worden soms in de betreffende overweging voor de bewezenverklaring redengevende feiten of omstandigheden genoemd, die niet zijn ontleend aan de in het vonnis of de aanvulling reeds weergegeven inhoud van de bewijsmiddelen. In HR 24 juni 2003, NJ 2004, 165 m.nt. J. R. oordeelde de Hoge Raad dat dit mogelijk is, mits alsnog het bewijsmiddel waaraan die feiten of omstandigheden zijn ontleend, wordt vermeld. De Hoge Raad overwoog:
"Indien het gaat om feiten of omstandigheden die door de rechter redengevend worden geacht voor de bewezenverklaring, dient de rechter die zich aldus - al dan niet in reactie op een bewijsverweer - beroept op bepaalde niet in de bewijsmiddelen vermelde gegevens, met voldoende mate van nauwkeurigheid in zijn overweging: (a) die feiten of omstandigheden aan te duiden, en (b) het wettige bewijsmiddel aan te geven waaraan die feiten of omstandigheden zijn ontleend. Ingeval het feiten of omstandigheden betreft die zijn vervat in processen-verbaal, verslagen van deskundigen of andere schriftelijke bescheiden, dienen die stukken ter terechtzitting te zijn voorgelezen of moet daarvan aldaar de korte inhoud zijn medegedeeld."

11. Uit dit arrest, gewezen toen art. 359 (oud) Sv nog van toepassing was(5), zou kunnen worden afgeleid dat de verplichting de inhoud van de bewijsmiddelen weer te geven, voorzover deze tot het bewijs geldt, niet betekent dat de letterlijke inhoud van het relevante deel van het bewijsmiddel moet worden weergegeven, maar dat kan worden volstaan met de aan het bewijsmiddel ontleende redengevende feiten of omstandigheden.

12. Dat laatste betekent niet dat kan worden volstaan met het vermelden van de conclusies die de rechter uit een bepaald bewijsmiddel heeft getrokken, zo blijkt uit NJ 2004, 165. Het Hof had in die zaak, mede naar aanleiding van de verklaring van de verdachte dat hij het slachtoffer niet had neergeschoten, maar dat hij er tijdens een worsteling in was geslaagd de hand met daarin het vuurwapen en de arm van het slachtoffer zo te draaien dat deze zichzelf in de borst had geschoten, het volgende overwogen:
"Uit het sectieverslag d.d. 20 februari 2001 van de patholoog-anatoom dr Visser (blz. 7 sub B) is naar voren gekomen dat het slachtoffer vermoedelijk in de rug is geschoten. Deze vermoedens worden versterkt door het rapport van 14 maart 2001 van de getuige-deskundige Chang alsmede door de verklaring die laatstgenoemde op 8 augustus 2002 bij de rechter-commissaris heeft afgelegd. Op grond van het vorenstaande is het hof van oordeel dat het slachtoffer niet van zeer nabij in de rug is geschoten."
Het Hof had wel het sectieverslag, maar niet het rapport en de verklaring van de getuige-deskundige Chang opgenomen in de aanvulling op het verkorte arrest. De getuige-deskundige Chang had onder meer de kleding van het slachtoffer

onderzocht en had verklaard dat aan de kleding van het slachtoffer geen sporen waren aangetroffen die wezen op een schootsafstand van minder dan ongeveer anderhalve meter. Ten onrechte had het Hof deze bevindingen van de deskundige Chang niet weergegeven in zijn bewijsoverweging.

13. Sinds de wetswijziging in verband met de eisen die worden gesteld aan de bewezenverklaring bij een bekennende verdachte (Wet van 10 november 2004, Stb. 580, in werking getreden op 1 januari 2005) is de eis dat het vonnis de inhoud van de bewijsmiddelen moet bevatten, opgenomen in het derde lid van art. 359 Sv. Dat derde lid bepaalt thans (onder meer) dat de beslissing dat het feit door de verdachte is begaan, moet steunen op de inhoud van in het vonnis opgenomen bewijsmiddelen, houdende daartoe redengevende feiten en omstandigheden. In de Memorie van Toelichting wordt daarover onder meer het volgende opgemerkt (zie TK 2003-2004, 29255, nr. 3. p. 1, 4-5 en 13-14):
"Met een goede motivering van strafvonnissen zijn verschillende belangen gediend. In de eerste plaats worden de beslissingen die in het strafvonnis genomen worden en de afwegingen die daarbij een rol hebben gespeeld, door de motivering inzichtelijk gemaakt voor de verdachte, het openbaar ministerie, eventuele slachtoffers en de samenleving. In de tweede plaats worden de overwegingen van de strafrechter die het vonnis heeft gewezen door de motivering kenbaar voor de rechter die zich, als een rechtsmiddel wordt ingesteld, vervolgens over de zaak buigt. In de derde plaats bevordert een verplichting tot motivering de zorgvuldigheid van de genomen beslissing. (...)
In artikel 359 Sv is verwoord welke eisen aan de motivering van deze beslissingen worden gesteld. Kernpunt is daarbij artikel 359, tweede lid, Sv. Op grond van dat artikellid moeten formele einduitspraken en de beslissingen vermeld in artikel 358, tweede en derde lid, Sv met redenen zijn omkleed. Daarnaast bevat artikel 359 Sv nog enkele specifieke motiveringsplichten in verband met de bewijsvraag en de strafoplegging. Het vonnis dient ingevolge artikel 359, eerste lid, Sv niet alleen het ten laste gelegde te bevatten, maar ook <>. Verder moet de beslissing dat het feit door de verdachte begaan is ingevolge artikel 359, derde lid, Sv <>. (...) Het huidige artikel 359, derde lid, Sv bepaalt: De beslissing dat het feit door de verdachte is begaan, moet steunen op daartoe redengevende feiten of omstandigheden, als zodanig in het vonnis aangewezen. Deze bepaling is in de praktijk een dode letter, doordat alle bewijsmiddelen als redengevende feiten en omstandigheden worden aangewezen (vgl. G.J.M. Corstens, Het Nederlands strafprocesrecht, derde druk, p. 663-664). Daarom is de aanpassing aldus vormgegeven, dat het eerste lid van artikel 359 Sv de verplichting tot het vermelden van het ten laste gelegde bevat, en het derde lid de voorgestelde regeling inzake de bewijsmiddelen dan wel opgave van verklaringen en schriftelijke bescheiden.

14. De Toelichting maakt ons niet veel wijzer als het gaat om de vraag wat de rechter volgens de wetgever op grond van art. 359, derde lid, Sv in zijn vonnis moet opnemen. Het lijkt erop dat de wetgever, nadat hij heeft geconstateerd dat de rechter op basis van de oude regeling gewoonlijk de volgens hem relevante inhoud van de bewijsmiddelen in zijn vonnis opnam om deze vervolgens aan te duiden als de redengevende feiten en omstandigheden waarop de bewezenverklaring berustte, deze praktijk heeft vertaald in het nieuwe derde lid door te bepalen dat de beslissing dat verdachte het feit heeft begaan moet steunen op de inhoud van in het vonnis opgenomen bewijsmiddelen, houdende daartoe redengevende feiten en omstandigheden. De vraag is of dit betekent dat kan worden volstaan met eventueel een zakelijke samenvatting van de inhoud van het bewijsmiddel die de aan het bewijsmiddel te ontlenen redengevende feiten of omstandigheden bevat.

15. Die vraag kwam aan de orde bij de parlementaire behandeling van het wetsvoorstel tot aanpassing van de bewijsvoering bij een bekennende verdachte. De Nota naar aanleiding van het verslag houdt ten aanzien van de Promiswerkwijze het volgende in (zie TK 2003-2004, 29255, nr. 5, p. 5-6):
"De leden van de fractie van GroenLinks tenslotte merkten op dat het Gerechtshof Arnhem thans een proef uitvoert met de motivering van arresten, waarbij raadsheren arresten uitgebreider gaan motiveren in de hoop bij verdachten en in de samenleving meer begrip te kweken voor keuzes die rechters maken. Zij meenden dat er

veel voor te zeggen valt om, ook zonder dat sprake is van een bekennende verdachte, te volstaan met een verkorte aanduiding van de bewijsmiddelen, indien de rechter in een nadere bewijsoverweging en strafmaatoverweging aangeeft waarom de gekozen bewijsmiddelen redengevend zijn voor de bewezenverklaring en de opgelegde straf. Zij wilden weten of de regering voorstander is van een uitbreiding van voornoemde proef, en deze wil bestendigen door middel van wetgeving.
Zoals eerder aangegeven ben ik voorstander van de ontwikkeling waarbij de motivering van het vonnis zich richt op de punten die in geschil zijn. Ik vat het door deze leden genoemde experiment op als een verkenning in deze richting, en zie de resultaten daarom met belangstelling tegemoet; tegelijk komt het mij niet wenselijk voor daarop vooruit te lopen. Wetgeving met het oog op deze experimenten die onder de bestaande wetgeving worden uitgevoerd dan wel, bij succes, bestendiging daarvan, komt mij niet noodzakelijk voor. De kern van de wettelijke motiveringsverplichtingen wordt gevormd door artikel 359, tweede lid, Sv: daarin is neergelegd dat formele einduitspraken, de bewijsbeslissing, de beslissing dat feit en dader strafbaar zijn, en tenslotte de beslissing inzake de opgelegde straf, met redenen omkleed zijn. Die formulering biedt alle ruimte om de motiveringsverplichtingen inzake strafvonnissen op adequate wijze in te vullen. De in de memorie van toelichting weergegeven aanscherping van motiveringsverplichtingen inzake de bewijsbeslissing die uit jurisprudentie van de Hoge Raad volgt, is ook op deze wetsbepaling gebaseerd. De sturing welke de Hoge Raad inzake de motivering van strafvonnissen geeft via jurisprudentie, waarbij veranderingen langs lijnen van geleidelijkheid plaatsvinden, komt op dit terrein passend voor."

16. Ook hier verschaft de parlementaire behandeling geen duidelijkheid over hetgeen op grond van art. 359 lid 3 Sv moet worden opgenomen in het vonnis. Het Hof heeft door niet te volstaan met de vermelding van de uit de bewijsmiddelen getrokken conclusies, maar door de redengevende feiten en omstandigheden te vermelden en met voetnoten telkens aan te geven aan welk wettig bewijsmiddel deze zijn ontleend, aansluiting gezocht bij de tot nu toe gebruikelijke bewijsmotivering. Een dergelijke werkwijze lijkt niet onverenigbaar met het wettelijk bewijsstelsel. Wel kunnen bij de uitwerking problemen rijzen. In de eerste plaats is er de vraag of kan worden volstaan met het redengevende feit, indien dat een conclusie is die uit de inhoud van het bewijsmiddel wordt getrokken. Zou de rechter in de casus uit NJ 2004, 165 (zie hierboven onder 12) de verklaring van Chang dat hij bij onderzoek van de kleding van het slachtoffer geen sporen heeft aangetroffen die wijzen op een schootsafstand van minder dan anderhalve meter, aldus kunnen weergeven dat in het vonnis komt te staan dat uit de verklaring van Chang blijkt dat van een afstand van meer dan anderhalve meter is geschoten? In de tweede plaats is er het probleem dat beperking tot de weergave van het redengevende feit kan versluieren dat dit feit is ontleend aan een niet wettig bewijsmiddel. Ik geef een voorbeeld. Indien aan de verklaring van een getuige als redengevend feit wordt ontleend dat een auto ongeveer 60 kilometer reed, dan berust dat op een wettig bewijsmiddel indien de getuige, zittend naast de bestuurder dit heeft waargenomen op de snelheidsmeter, maar berust het niet op een wettig bewijsmiddel indien de getuige op straat lopend dit heeft verklaard over de snelheid van een hem tegemoetkomende auto. In dat geval blijkt dus niet uit het vonnis zelf, maar uit het onderliggende stuk dat er sprake is van een niet wettig bewijsmiddel.

17. Het is de vraag of dit doorslaggevende bezwaren zijn. Ten tijde van de totstandkoming van het Wetboek in 1926 was dat het geval omdat toetsing van de in het vonnis weergegeven inhoud van een schriftelijk bescheid aan de originele tekst in beginsel niet mogelijk was. Nu dat anders is, ik denk bijvoorbeeld aan de mogelijkheid om in cassatie te onderzoeken of de gedeeltelijke weergave van een in een proces-verbaal opgenomen verklaring, die verklaring denatureert (zie HR 16 januari 2007, NJ 2007, 71), hoeven de genoemde bezwaren niet langer doorslaggevend te zijn. Indien de rechter het hierboven weergegeven modelvonnis uit de MvT zou volgen, zou hij de inhoud van de bewijsmiddelen en vervolgens de daaraan ontleende redengevende feiten in de uitspraak en/of de eventuele aanvulling met bewijsmiddelen opnemen. De weergave van de inhoud van de bewijsmiddelen heeft tot doel te kunnen contro-

leren of het om wettige bewijsmiddelen gaat en biedt de mogelijkheid te controleren of wat als redengevend feit wordt vermeld, daaraan kan worden ontleend. Nu dat ook mogelijk is door toetsing aan de inhoud van de oorspronkelijke stukken, ook al is die niet in de uitspraak vermeld, is er vanuit het oogpunt van controle van de bewijsmotivering geen reden om afzonderlijke opname van de inhoud van de bewijsmiddelen te eisen naast het vermelden van de daaraan ontleende redengevende feiten.

18. De vraag is derhalve of de wettekst zoals die thans luidt, zich ertegen verzet dat wordt volstaan met het weergeven van de aan de inhoud van het bewijsmiddel ontleende redengevende feiten. Zolang de redengevende feiten en omstandigheden min of meer gegeven zijn met de inhoud van de bewijsmiddelen - de in het modelvonnis uit de MvT gegeven bewijsmotivering is daarvan een goed voorbeeld - is er van strijd met art. 359 lid 3 Sv mijns inziens geen sprake. Dat is anders indien het redengevende feit een beredeneerde conclusie uit de inhoud van het bewijsmiddel is.

19. In deze zaak benadert de wijze waarop het Hof de inhoud van de bewijsmiddelen heeft weergegeven zozeer het oorspronkelijk wettelijk systeem, dat deze beantwoordt aan de eisen van art. 359, derde lid, Sv. Alleen bij de verklaring van de aangever [het slachtoffer] kan worden aangevoerd dat hier niet is weergegeven wat [het slachtoffer] heeft waargenomen, nu het Hof overweegt dat uit zijn verklaring blijkt dat etc. Vergelijking met de tekst van het procesverbaal waarin de verklaring is opgenomen leert overigens dat [het slachtoffer] heeft gezien dat verdachte op hem afkwam en dat verdachte degene was die hem stompte en sloeg.

20. Het moge duidelijk zijn dat ik van mening ben dat de wijze waarop het Hof de bewezenverklaring in de onderhavige zaak heeft gemotiveerd, past binnen het wettelijk bewijsstelsel. Nu het Landelijk overleg van strafsectorvoorzitters heeft besloten vanaf dit voorjaar tot landelijke invoering van de Promis-werkwijze over te gaan, is het echter van groot belang dat er geen twijfel bestaat over de vraag of en in hoeverre de hier gevolgde werkwijze naar het oordeel van de Hoge Raad past binnen de sinds 1 januari 2005 aan de motivering van de bewezenverklaring gestelde eisen. Pas dan is het verantwoord tot een dergelijke werkwijze over te gaan en het indienen van een vordering tot cassatie in het belang der wet is het middel om op korte termijn voorafgaand aan landelijke invoering de gewenste duidelijkheid te verkrijgen.

21. Daarom stel ik het volgende middel van cassatie voor:
Schending dan wel verkeerde toepassing van het recht en/of verzuim van vormen, doordat het Hof door te overwegen dat uit de verklaring van aangever [het slachtoffer] "blijkt dat etc." in plaats van te vermelden wat de aangever [het slachtoffer] heeft waargenomen en ten aanzien van de overige getuigenverklaringen te volstaan met een beknopte weergave van de inhoud van de bewijsmiddelen met vermelding van de vindplaatsen daarvan, niet overeenkomstig het bepaalde in art. 359, derde lid, Sv de inhoud van de gebezigde bewijsmiddelen heeft opgenomen in zijn arrest.

22. Op grond van het vorenstaande vorder ik dat de Hoge Raad de bestreden uitspraak van het Hof te 's-Hertogenbosch in het belang der wet zal vernietigen, op de voet van art. 456 lid 3 Sv de rechtspunten zal beslissen en zal verstaan dat de door de Hoge Raad gegeven beslissing geen nadeel zal toebrengen aan de door de veroordeelde verkregen rechten.

De Procureur-Generaal
bij de Hoge Raad der Nederlanden,

1. Het ambtsedig proces-verbaal van de regiopolitie Limburg Zuid, district Maastricht, nummer 2005020990-1, d.d. 15 (JWF: bedoeld zal zijn 17) februari 2005, opgemaakt in de wettelijke vorm door [verbalisant 1], agent van politie, dossier pagina 4, inhoudende voormelde verklaring van aangever [het slachtoffer].
2. Het ambtsedig proces-verbaal van de regiopolitie Limburg Zuid, district Maastricht, nummer 2005020990-5, d.d. 8 maart 2005, opgemaakt in de wettelijke vorm door [verbalisant 2], brigadier van politie, dossier pagina 9-10, inhoudende voormelde verklaring van [getuige 1].
3. Het ambtsedig proces-verbaal van de regiopolitie Limburg Zuid, district Maastricht, nummer 2005020990-9, d.d. 21 april 2005, opgemaakt in

de wettelijke vorm door [verbalisant 2], brigadier van politie, dossier pagina 16, inhoudende voormelde verklaring van [getuige 2].
4. Het ambtsedig proces-verbaal van de regiopolitie Limburg Zuid, district Maastricht, nummer 2005020990-11, d.d. 28 april 2005, opgemaakt in de wettelijke vorm door [verbalisant 2], brigadier van politie, dossier pagina 18, inhoudende voormelde verklaring van [getuige 3].
5. Gelijke beslissingen zijn genomen onder het nieuwe art. 359 lid 3 Sv, zie HR 5 december 2006, LJN: AZ0662 en HR 6 februari 2007, LJN: AZ4752.

Noot Y. Buruma

Het bovenstaande en het hierna gepubliceerde arrest markeren het begin van een nieuwe manier van motiveren in de Nederlandse strafrechtspraak. Daarom keken veel rechters er met spanning naar uit. Voor de buitenwereld is het belang ervan wellicht niet onmiddellijk zichtbaar, maar dat doet daar niet aan af. Er bestaat nu eenmaal nogal wat kritiek op de motivering van de rechter. Die kritiek leidde onder meer tot art. 359 lid 2 Sv - inzake het afwijken van uitdrukkelijk onderbouwde standpunten van verdediging of OM - waar inmiddels heel wat arresten aan zijn gewijd. De onderhavige kwestie is zo mogelijk nog fundamenteler. In de kern wordt hier gestimuleerd dat de rechter in algemene zin meer inzicht geeft in zijn gedachtegang en dat is net weer een stapje meer dan dat wordt gestimuleerd dat de rechter antwoord geeft op uitdrukkelijk onderbouwde standpunten.

Vanaf het voorjaar 2004 is in een pilot in de gerechten in het ressort Arnhem en de Rechtbank Utrecht gewerkt aan het 'project motiveringsverbetering in strafvonnissen' oftewel Promis. Omdat deze pilot tamelijk succesvol was, zijn er eind 2006 ook de gerechten in het ressort Den Bosch bij betrokken (Promis II). Inmiddels is besloten dat alle rechtbanken en gerechtshoven geleidelijk aan volledig zullen overgaan tot deze vorm van motivering. Het doel van het project is om te komen tot een betere bewijs- en strafmotivering en daarmee tot een betere communicatie tussen de strafrechter, betrokkenen en uiteindelijk de samenleving als geheel. Bovendien zal, als dit model in alle zaken wordt ingevoerd, dadelijk na de uitspraak een volledig vonnis of arrest beschikbaar zijn, iets wat nu niet het geval pleegt te zijn. Bij de eerste pilot was nagegaan of bij een gelijkblijvende inzet van mensen en middelen in het bijzonder tot een betere motivering van de bewijs- en strafmaatbeslissingen in strafvonnissen/-arresten kon worden gekomen. Het bleek dat het werken volgens het nieuwe model met name ten aanzien van de bewijsmotivering positieve effecten had, maar het extra tijdsbeslag tegenviel. Dat laatste was te verwachten, omdat onder het Promis-regime in alle gevallen invulling wordt gegeven aan de bewijsmotivering, waar dat onder het traditionele stelsel alleen gebeurt in gevallen waarin beroep in appel of cassatie wordt ingediend. Van het begin af is geprobeerd de met Promis gepaard gaande extra tijd enigszins te compenseren door te vermijden dat men geruime tijd na afhandeling van de zaak alsnog - namelijk omdat appel, resp. cassatie was ingediend - erop moest terugkomen. Een van de kenmerken is dan ook dat uitwerking van de bewijsmiddelen als bedoeld in art. 365a Sv in beginsel achterwege blijft. Die uitwerking wordt minder nodig geacht omdat het uitblijven ervan a.h.w. bij voorbaat wordt gecompenseerd door middel van het opnemen in de uitspraak van een 'verhalende' samenvatting van de bewijsmiddelen.

Beide onderhavige Promis II-arresten betreffen een vordering tot cassatie in het belang der wet. Juridisch is de vraag of het Hof in deze zaken - ondanks het niet ex art. 365a Sv uitwerken van een verkort arrest - heeft voldaan aan de eis van art. 359 lid 3 Sv dat de bewijsbeslissing moet steunen op de inhoud van de in de uitspraak opgenomen bewijsmiddelen. De uitkomst is verschillend. In de eerste, bovenstaande, zaak (NJ 2007, 387.) die ik aanduid als de Barkrukzaak, verwerpt de Hoge Raad het cassatieberoep. In de tweede zaak (NJ 2007, 388) die ik aanduid als de Hennepplantagekwestie casseert de Hoge Raad. Niettemin kunnen we zeggen dat de Hoge Raad de Promisaanpak in de kern ondersteunt.

2.

In beide arresten wijkt het Hof Den Bosch in het kader van Promis II af van de gebruikelijke wijze van redengeving. Die gebruikelijke werkwijze komt er kort gezegd op neer dat de inhoud van dat deel van de bewijsmiddelen dat tot het bewijs meewerkt, letterlijk wordt overgeschreven uit de onderliggende stukken. En dan volgt een standaardzin waaruit blijkt dat de rechter uit die feiten of omstandigheden de overtuiging heeft 'bekomen' dat verdachte het tenlaste gelegde feit heeft begaan. Een omstandigheid kan volgens recente rechtspraak niet redengevend zijn, als die niet letterlijk aan een bewijsmiddel is ontleend en evenmin is aangeduid in een in die bewijsoverweging aangeduid wettig

bewijsmiddel (NJ 2004, 166). Wel bleek in NJ 2004, 165 m.nt. JR dat de rechter zich in een nadere bewijsoverweging - in geval van uitwerking van een verkort vonnis - op bepaalde niet in de bewijsmiddelen vermelde gegevens kan beroepen als hij voldoende nauwkeurig a) die feiten of omstandigheden aanduidt en b) het wettige bewijsmiddel aangeeft waaraan die feiten of omstandigheden zijn ontleend. Wat die laatste aangeduide bewijsmiddelen betreft moesten de stukken waaraan die zijn ontleend wel ter zitting zijn voorgelezen of de inhoud ervan kort meegedeeld.
In zijn vordering tot cassatie in het belang der wet pakt de PG Fokkens de werkwijze van NJ 2004, 165 op als zou deze de kiem bevatten om in elk geval dit aspect van Promis een succesvolle toekomst te bieden. Waarom zou niet in het algemeen - dus juist ook buiten het kader van art. 365a Sv - kunnen worden volstaan met een zakelijke samenvatting van de inhoud van de bewijsmiddelen die de aan het bewijsmiddel te ontlenen redengevende feiten of omstandigheden bevat met verwijzing naar de vindplaats in het dossier? Waarom zou het wel binnen het kader van de nadere bewijsoverweging in geval van aanvulling van een verkort arrest kunnen en niet buiten dat kader?
Welnu, erg stevige redenen om aan het oude systeem vast te houden lijken er niet te bestaan. De oorspronkelijke reden van het opnemen van letterlijke teksten hield volgens de PG verband met de wens om te kunnen controleren of het om een wettig bewijsmiddel ging en of wat als redengevend feit werd vermeld daaraan kon worden ontleend. Zonder opname in het vonnis of arrest kon de Hoge Raad die controle vroeger niet uitvoeren vanwege wat toen de papieren muur werd genoemd (zie de conclusie pt. 17). Dat kan nu wel.
Met een aantal aan het systeem van de wet ontleende argumenten komt de Hoge Raad tot de conclusie dat het in beginsel niet in strijd is met art. 359, derde lid, Sv als de redengevende feiten en omstandigheden in een terstond uitgewerkt arrest zijn opgenomen in een bewijsredenering waarbij het Hof heeft volstaan met een verwijzing naar de wettige bewijsmiddelen waaraan die feiten en omstandigheden zijn ontleend (r.o. 5.5.2).

3.
Dat is een belangrijke beslissing. Acceptatie van de Promiswerkwijze heeft - ook volgens de Hoge Raad - als gunstig effect dat de verdachte terstond na de uitspraak beschikt over een uitgewerkt vonnis.
Mijn aandacht werd erop gevestigd dat de Hoge Raad hier een iets andere formule heeft gekozen dan in NJ 2004, 165 en NJ 2004, 166. Hoewel de tekst van beide oude arresten enigszins verschilde, kunnen we wel constateren dat toen een 'aanduiding' volstond, waar nu 'weergave' wordt verlangd. In rov 5.4.5 staat immers dat de motivering 'op zijn minst dient te bestaan uit de weergave in het vonnis van die onderdelen van de bewijsmiddelen die de rechter redengevend acht voor de bewezenverklaring'. In de oudere arresten sprak de Hoge Raad van het 'aanduiden' van de redengevende feiten of omstandigheden en het 'aangeven' van een bewijsmiddel waaraan die feiten of omstandigheden zijn ontleend. In hoeverre dit praktische gevolgen zal hebben kan ik niet goed overzien.
Een urgentere vraag is de volgende. Door uitdrukkelijk te verwijzen naar art. 138b Sv, door in rov. 5.4.5 nadrukkelijk een uitzondering te maken voor het geval van de bekennende verdachte en door de slotzin van rov. 5.5.2 wekt de Hoge Raad de indruk alsof het gaat om een keuze: of kop-staart of Promis al naar gelang het om een bekennende verdachte of niet gaat. Ik kan me echter voorstellen dat in een Promisarrest op uitstekende wijze de kernpunten voor de bewijs- en strafmaatbeslissing worden opgenomen en ook wordt ingegaan op de onderwerpen die ter terechtzitting aan de orde waren, maar dat bij overlezing naar aanleiding van een (cassatie)beroep blijkt dat was vergeten een bewijsoverweging te besteden aan een voor alle betrokkenen vanzelfsprekende omstandigheid. Een voorbeeld biedt het Barkrukarrest waarin de bewezenverklaring van het letsel niet van enige motivering was voorzien. Inhoudelijk lijkt me er weinig mee mis om in zo'n geval het oorspronkelijke Promisarrest aan te vullen, zoals dat ook kan in gevallen waarin art. 365a Sv van toepassing is.
Minder moeite heb ik met de overweging dat de redengevende feiten en omstandigheden 'moeten worden onderscheiden van gevolgtrekkingen - geheel of ten dele van feitelijke aard - die de rechter aan die feiten en omstandigheden verbindt. Waar met een dergelijke gevolgtrekking wordt volstaan zonder dat de onderliggende redengevende feiten en omstandigheden worden opgenomen, is aan het wettelijk motiveringsvereiste niet voldaan'. In de zaak van de Barkruk werd dit onderscheid nog net voldoende gemaakt, al wekte het Hof door zijn woordkeuze ('blijkt dat') de indruk een gevolgtrekking te hebben gemaakt - maar dat was bij nader inzien niet het geval.

In de Hennepplantagekwestie was de gevolgtrekking echter onvoldoende scherp onderbouwd. De Hoge Raad benadrukt dat het bij deze werkwijze noodzakelijk is dat de verwijzing naar de wettige bewijsmiddelen waaraan de redengevende feiten en omstandigheden zijn ontleend, zo nauwkeurig is, dat kan worden beoordeeld of de bewezenverklaring in toereikende mate steunt op de inhoud van wettige bewijsmiddelen en of de samenvatting geen ongeoorloofde conclusies of niet redengevende onderdelen inhoudt dan wel of het bewijsmiddel niet is gedenatureerd. In deze zaak was volstaan met verwijzing naar een zevental pagina's beslaand proces-verbaal zonder nadere aanduiding van de in dat proces-verbaal gerelateerde feiten en omstandigheden waaraan die gevolgtrekking is verbonden. Op zich is de vermaning (in rov. 5.7.2) dat het een gemis is als in dossiers de pagina's niet worden doorgenummerd me uit het hart gegrepen. Maar ik kan me niet helemaal aan de indruk onttrekken dat het hier een gelegenheidsargument is. Ik kom daar dadelijk op terug.

4.

Het feit dat de Promis-benadering het groene licht krijgt, zal diverse gevolgen hebben. Een van die gevolgen heeft te maken met de overweging van de Hoge Raad dat een Promis-bewijsredenering de inzichtelijkheid van de door de rechter gevolgde gedachtegang kan bevorderen.
De feitenrechters zullen er daardoor niet omheen kunnen vaker dan voorheen conclusies te trekken uit de feiten om een redenering op te bouwen. Dat vergt opmerkingen zoals dat ze de ene getuige overtuigender vonden dan de andere etc. Een voorbeeld biedt de Barkrukzaak waarin het Hof spreekt van 'een oprechte indruk'. Daar is overigens niets mis mee, maar dit type kwalificerende opmerkingen wordt niet gekenmerkt door de betonnen stevigheid van de tot op heden gebruikte bewijsmiddelen. Ik vermoed dat de Hoge Raad dat ook heeft bedacht toe hij zo sterk benadrukte dat er onderscheid moet blijven bestaan tussen feitelijke weergave van bewijsmiddelen en (waarderende) conclusies. Het kan niet anders zijn dan dat het door de grotere inzichtelijkheid eenvoudiger wordt de rechterlijke redenering te bekritiseren. Dat zal de cassatierechter voor nieuwe vragen stellen: hij zal wellicht minder kunnen wegschrijven omdat iets 'niet onbegrijpelijk' is. De Hoge Raad zal de verleiding moeten weerstaan om via de band van detailkritiek op de manier van weergeven van de bewijsmiddelen in feite kritiek uit te oefenen op de overtuiging van de feitenrechter. Wat mij betreft riekt de kritiek op de verwijzing naar het niet doorgenummerde procesverbaal in de Hennepplantagekwestie hiernaar (al is die kritiek ook op te vatten als een wat ongelukkig geformuleerd commentaar op de onduidelijkheid van de gevolgtrekking die uit het proces-verbaal wordt getrokken). In die zaak was er de volle ontkenning van de verdachte dat hij niets te maken had met de plantage van de huurder van zijn zwager. Uit de hier opgenomen motivering kan de lezer echter moeilijk opmaken waarom het Hof niet geloofde dat verdachte met de plantage niets te maken had en dat hij daar was omdat hij zijn zwager vergezelde. M.a.w.: waar komt de overtuiging van het Hof vandaan, dat de verdachte het feit heeft begaan? Misschien was een gewoon beroep in cassatie ook succesvol geweest wegens schending van art. 359 lid 2 Sv.
We moeten bovendien bedenken dat de bewijsmotivering door de Promisaanpak misschien meer dan voorheen is afgestemd op hetgeen de verdachte tegen het hem gemaakte verwijt heeft ingebracht (verg. rov. 5.6.2). Die aanpak verschilt met de traditionele, waarmee vooral precies werd gecontroleerd of voor elk van de in de tenlastelegging opgenomen bestanddelen voldoende onderbouwing bestond. Het verschil is fundamenteel: in het oude systeem werd vooral inzicht geboden in de juistheid van de belastende omstandigheden; bij de nadruk op hetgeen ter zitting in discussie is geweest zal vanzelfsprekend ook meer inzicht moeten worden geboden in de opvattingen over als ontlastend aangevoerde omstandigheden. Eigenlijk illustreert de Barkrukzaak dat al, waarin vergeten is het bewijs van het letsel te motiveren. De Hoge Raad voelt er kennelijk (en gelukkig) niet voor op dit laatste punt ambtshalve op te treden, als er een detail onvoldoende is onderbouwd. Terecht: een al te strenge aanpak kan verlammend werken. Men gaat dan procederen over de motivering van in de kern gezonde uitspraken. Maar hoe had de Hoge Raad moeten reageren als er geen sprake was geweest van een cassatie in het belang der wet, maar van een gewone cassatie waarbij op dit foutje was gewezen? Naar de huidige maatstaven door te casseren, maar is dat nu echt een stap voorwaarts?

5.

Een tweede effect dat ik wil aansnijden, staat wat losser van de onderhavige arresten. Naar aanleiding van de experimenten met Promis vallen zorgen te

beluisteren over de praktische organisatie bij de feitenrechters.
Omdat in alle gevallen een uitgebreidere aandacht aan de motivering moet worden geschonken dan in de situatie waarin wordt gewerkt met verkorte vonnissen die later - alleen in geval van beroep - worden uitgewerkt, ontstaan tijdsproblemen. Er is bovendien minder tijd beschikbaar om over de bewijsmotivering na te denken: de uitspraak moet worden gedaan binnen veertien dagen na sluiting van de behandeling. En - als we het arrest zo lezen dat aanvulling van een Promisarrest niet mogelijk is, behoudens het geval van een bekennende verdachte - moet het in die korte tijd ook nog nagenoeg perfect worden opgeschreven. Om enkele van deze problemen te ondervangen schijnt te worden gewerkt met schorsing voor veertien dagen waarbij die veertiende dag louter wordt gebruikt om de verdachte het laatste woord te geven (maar daarmee is er wel een tijdwinst van twee weken extra geboekt om het vonnis te schrijven). Een andere suggestie die met het oog op hetzelfde probleem is geopperd is om gerechtssecretarissen alvast een vonnis of arrest te laten schrijven, waarna aanpassing of aanvulling mogelijk is naar aanleiding van het onderzoek ter terechtzitting. Beide varianten spreken mij niet geweldig aan, maar het is prematuur er nu een oordeel over uit te spreken omdat een oordeel daarover niet aan de Hoge Raad is voorgelegd. Een logische derde oplossing van het probleem is dat vanwege de uitwerking minder zaken per dag worden behandeld. Als dat zo is, moeten er meer rechters en griffiers komen om de output gelijk te houden.
Enfin, ondanks de met deze arresten geboden steun in de rug van het project tot verbetering van de strafmotivering moge duidelijk zijn dat daarmee nog niet alle juridische vragen inzake Promis uit de wereld zijn, terwijl daarnaast ook nog diverse organisatorische vragen opdoemen.
Y. Buruma

2. LJN: BA0425, Hoge Raad, 00651/07 CW

15 mei 2007
Strafkamer
nr. 00651/07 CW
SB

Hoge Raad der Nederlanden

ARREST

op het beroep in cassatie in het belang der wet van de Procureur-Generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden tegen een arrest van het Gerechtshof te 's-Hertogenbosch van 20 oktober 2006, nr. 20-001427-06, in de zaak van:
[verdachte], geboren op [geboortedatum] 1969 te [woonplaats].

1. De bestreden uitspraak

Het Hof heeft - met vernietiging van een vonnis van de Politierechter in de Rechtbank te Roermond van 7 april 2006 - de verdachte vrijgesproken van het onder 2 tenlastegelegde en hem ter zake van 1. "medeplegen van opzettelijk handelen in strijd met een in artikel 3, onder C, van de Opiumwet gegeven verbod" veroordeeld tot een geldboete van € 1.500,–, subsidiair dertig dagen hechtenis.

2. Het cassatieberoep

De voordracht en vordering tot cassatie in het belang der wet van de Procureur-Generaal Fokkens strekken ertoe dat de Hoge Raad de bestreden uitspraak in het belang der wet zal vernietigen. De voordracht en vordering zijn aan dit arrest gehecht en maken daarvan deel uit.

3. Bewezenverklaring en bewijsvoering

3.1. Het Hof heeft ten laste van de verdachte bewezenverklaard dat:
"hij op 30 april 2004 te [plaats] tezamen en in vereniging met een ander opzettelijk aanwezig heeft gehad (in een pand aan [a-straat 1]) een hoeveelheid van 909 hennepplanten, in elk geval een hoeveelheid van meer dan 30 gram van een materiaal bevattende hennep, zijnde hennep een middel als bedoeld in de bij de Opiumwet behorende lijst II."

3.2. Met betrekking tot de bewijsvoering houdt 's Hofs arrest - met inbegrip van zes voetnoten - het volgende in:
"De beslissing dat het bewezen verklaarde door de verdachte is begaan berust op de feiten en omstandigheden als vervat in de hierna gemelde gebezigde bewijsmiddelen, in onderlinge samenhang beschouwd.

Van de zijde van de verdediging is kort gezegd aangevoerd dat niet bewezen kan worden dat de verdachte iets te maken heeft gehad met de, in de aan de [a-straat 1] te [plaats] gelegen woning, aangetroffen hennepplantages en derhalve integraal van hetgeen hem ten laste is gelegd dient te worden vrijgesproken.

Het hof overweegt dienaangaande als volgt.

Vaststaat dat:
- verbalisanten op 30 april 2004 in de woning aan de [a-straat 1] te [plaats] in verschillende ruimtes in totaal 909 hennepplanten hebben aangetroffen(1);
- de hennepplanten de typische gekartelde lancetvormige bladeren welke kenmerkend zijn voor de hennepplant hadden en de verbalisanten de typische en kenmerkende geur van hennepplanten roken(2);
- de monsters van de aangetroffen hennepplanten positief op hennep zijn getest(3);
- de verdachte en zijn medeverdachte op het moment van de ontdekking van de hennepplanten door de verbalisanten in de woning aanwezig waren(4) en
- de verdachte en zijn medeverdachte op de hoogte waren van de aanwezigheid van deze hennepplanten in de woning(5).

Nu de verdachte en zijn medeverdachte om hen moverende redenen - de verdachte heeft verklaard: "Ik was met mijn zwager meegegaan en wij kwamen uit bij de hennepkwekerij. Wij hebben verzuimd de politie te bellen, aangezien wij nog geld tegoed hadden van de huurder van deze woning te [plaats], [a-straat 1]"(6) - de politie omtrent de aanwezigheid van de hennepplantages in de genoemde woning niet verwittigd hebben, is het hof van oordeel dat de verdachte en zijn medeverdachte tezamen en in vereniging opzettelijk 909 hennepplanten aanwezig hebben gehad. Het hof verwerpt derhalve het verweer."

Voetnoten:
[1] Zie de pagina's met dossierpaginanummer 6 van het door [verbalisant 1], agent van politie basiseenheid Nederweert, en [verbalisant 2], brigadier van politie basiseenheid Nederweert, op ambtseed opgemaakte proces-verbaal d.d. 18 november 2004, nummer PL2340/04-055122.
[2] Zie noot 1
[3] Zie het door [verbalisant 3], hoofdagent van politie regio Limburg-Noord, op ambtsbelofte opgemaakte proces-verbaal d.d. 6 mei 2004, nummer PL2300/04-055122, welk proces-verbaal als de pagina's met dossierpaginanummer 11 deel uitmaakt van het onder noot 4 genoemde proces-verbaal.
[4] Zie de pagina's met dossierpaginanummer 5 van het door [verbalisant 1], agent van politie basiseenheid Nederweert, en [verbalisant 2], brigadier van politie basiseenheid Nederweert, op ambtseed opgemaakte proces-verbaal d.d. 9 februari 2005, nummer PL2340/04-003474.
[5] Zie noot 4
[6] Zie het door [verbalisant 4], hoofdinspecteur en hulpofficier van justitie, op ambtseed opgemaakte proces-verbaal van verhoor voor inverzekeringstelling d.d. 30 april 2004, nummer PL2340/04-055122, welk proces-verbaal als de pagina's met dossierpaginanummer 14 deel uitmaakt van het onder noot 4 genoemde proces-verbaal."

4. Wettelijk kader

4.1. Tot 1 januari 2005 luidde art. 359 Wetboek van Strafvordering (hierna: Sv), voor zover hier van belang, als volgt:
"1. Het vonnis bevat het ten laste gelegde alsmede de inhoud van de bewijsmiddelen, voor zover deze tot bewijs daarvan geldt.
2. De beslissingen vermeld in de artikelen 349, eerste lid, en 358, tweede en derde lid, zijn met redenen omkleed.
3. De beslissing dat het feit door de verdachte is begaan, moet steunen op daartoe redengevende feiten of omstandigheden, als zodanig in het vonnis aangewezen."

4.2.1. Sedert de inwerkingtreding op 1 januari 2005 van de Wet van 10 november 2004, Stb. 580 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering strekkende tot aanpassing van de eisen te stellen aan de motivering van de bewezenverklaring bij een bekennende verdachte (Wet bekennende verdachte) luidt art. 359 Sv, voor zover hier van belang, als volgt:

"1. Het vonnis bevat het ten laste gelegde alsmede de vordering van de officier van justitie.
2. De beslissingen vermeld in de artikelen 349, eerste lid, en 358, tweede en derde lid, zijn met redenen omkleed. Het vonnis geeft, indien de beslissing afwijkt van door de verdachte dan wel door de officier van justitie uitdrukkelijk onderbouwde standpunten, in het bijzonder de redenen op die daartoe hebben geleid.
3. De beslissing dat het feit door de verdachte is begaan, moet steunen op de inhoud van in het vonnis opgenomen bewijsmiddelen, houdende daartoe redengevende feiten en omstandigheden. Voor zover de verdachte het bewezen verklaarde heeft bekend, kan een opgave van bewijsmiddelen volstaan, tenzij hij nadien anders heeft verklaard dan wel hij of zijn raadsman vrijspraak heeft bepleit."

4.2.2. Sedert de inwerkingtreding van genoemde Wet luidt art. 365a Sv als volgt:
"1. Zolang geen gewoon rechtsmiddel is aangewend kan worden volstaan met het wijzen van een verkort vonnis.
2. Een verkort vonnis waartegen een gewoon rechtsmiddel is aangewend wordt aangevuld met de bewijsmiddelen bedoeld in artikel 359, derde lid, dan wel, voor zover artikel 359, derde lid, tweede volzin, wordt toegepast, een opgave van bewijsmiddelen tenzij het rechtsmiddel meer dan drie maanden na de uitspraak is aangewend.
3. Aanvulling geschiedt binnen vier maanden na het aanwenden van het rechtsmiddel, of indien de verdachte zich alsdan terzake van het ter terechtzitting onderzochte feit in voorlopige hechtenis bevindt, binnen drie maanden, na het aanwenden van het rechtsmiddel."

en luidt art. 138b Sv als volgt:
"Onder een verkort vonnis wordt verstaan een vonnis waarin geen bewijsmiddelen zijn opgenomen, noch een opgave daarvan."

4.3. Op grond van art. 415 Sv zijn voormelde voorschriften ook van toepassing op het rechtsgeding in hoger beroep, met dien verstande dat in afwijking van het tweede lid van art. 365a Sv aanvulling ook plaats vindt indien het cassatieberoep meer dan drie maanden na de dag van de uitspraak is ingesteld.

5. Beoordeling van het middel

5.1. Het middel stelt de vraag aan de orde of de wijze waarop het Hof de bewezenverklaring heeft gemotiveerd, in overeenstemming is met het thans geldende wettelijk bewijsstelsel.

5.2. De motivering van - onder meer - de beslissing betreffende de bewezenverklaring heeft verschillende functies. In dat verband houdt de Memorie van Toelichting bij het wetsvoorstel dat heeft geleid tot de Wet bekennende verdachte onder meer het volgende in:
"Met een goede motivering van strafvonnissen zijn verschillende belangen gediend. In de eerste plaats worden de beslissingen die in het strafvonnis genomen worden en de afwegingen die daarbij een rol hebben gespeeld, door de motivering inzichtelijk gemaakt voor de verdachte, het openbaar ministerie, eventuele slachtoffers en de samenleving. In de tweede plaats worden de overwegingen van de strafrechter die het vonnis heeft gewezen door de motivering kenbaar voor de rechter die zich, als een rechtsmiddel wordt ingesteld, vervolgens over de zaak buigt. In de derde plaats bevordert een verplichting tot motivering de zorgvuldigheid van de genomen beslissing."
(Kamerstukken II 2003-2004, 29 255, nr. 3, blz. 1)

5.3.1. Ingevolge het huidige derde lid van art. 359 Sv moet in een vonnis in de zin van deze bepaling de beslissing dat het tenlastegelegde feit door de verdachte is begaan, steunen op de inhoud van de bewijsmiddelen, houdende daartoe redengevende feiten en omstandigheden, welke bewijsmiddelen in het vonnis - dan wel op de voet van art. 365a, tweede lid, Sv in de daar bedoelde aanvulling – dienen te zijn opgenomen. Dit voorschrift geldt niet indien de verdachte het bewezenverklaarde heeft bekend. In dat geval mag met een opgave van bewijsmiddelen worden volstaan, behoudens indien de verdachte nadien anders heeft verklaard dan wel hij of zijn raadsman vrijspraak heeft bepleit.

5.3.2. Daarnaast behoort op grond van het huidige tweede lid van art. 359 Sv in het geval dat de rechterlijke beslissing afwijkt van door de verdachte dan wel door het openbaar ministerie uitdrukkelijk onderbouwde standpunten, het vonnis in het bijzonder de redenen op te geven die daartoe hebben geleid.

5.4.1. Blijkens de geschiedenis van de totstandkoming van de Wet bekennende verdachte strekte deze wet in het bijzonder tot wijziging van de motiveringsvoorschriften met betrekking tot de bewezenverklaring in de gevallen waarin de verdachte een bekennende verklaring heeft afgelegd. Met het oog daarop is in de tweede zin van het derde lid van art. 359 Sv aan de rechter de bevoegdheid gegeven om in zijn vonnis te volstaan met een opgave van bewijsmiddelen ingeval de verdachte het bewezenverklaarde heeft bekend.

5.4.2. Wat betreft andere zaken werd dus kennelijk niet gedacht aan een bewijsmotivering in de vorm van een opgave van bewijsmiddelen. Daarmee strookt dat ten aanzien van de eerste zin van het derde lid van art. 359 Sv ("De beslissing dat het feit door de verdachte is begaan, moet steunen op de inhoud van in het vonnis opgenomen bewijsmiddelen, houdende daartoe redengevende feiten en omstandigheden") uit de wetsgeschiedenis kan worden afgeleid dat deze strekte ter codificatie van de op de voormalige leden 1, 2 en 3 van art. 359 Sv in verbinding met art. 358, tweede lid, en art. 350 Sv gestoelde praktijk waarin een rechterlijk vonnis in geval van een bewezenverklaring de voor die bewezenverklaring redengevende inhoud van de bewijsmiddelen placht te bevatten.

5.4.3. Naar aanleiding van de aanvankelijk voorgestelde tekst ("De beslissing dat het feit door de verdachte is begaan, moet steunen op de inhoud van in het vonnis opgenomen bewijsmiddelen") is door de vaste commissie voor Justitie van de Tweede Kamer de volgende vraag gesteld:
"De leden van de PvdA-fractie verzoeken de minister nader toe te lichten waarom in het derde lid van artikel 359 Sv de woorden "daartoe redengevende feiten of omstandigheden, als zodanig in het vonnis aangewezen" zijn vervangen door "de inhoud van in het vonnis opgenomen bewijsmiddelen". Is het juist dat met de voorgestelde formulering het vonnis niet alleen de relevante passages in de bewijsmiddelen behoeft te bevatten? Indien het antwoord hierop bevestigend luidt, is de regering dan bereid alsnog de oude formulering te hanteren?"
(Kamerstukken II 2003-2004, 29 255, nr. 4, blz. 3)

5.4.4. Het antwoord van de Minister van Justitie luidde als volgt:
"Zij wilden weten of het juist is dat met de voorgestelde formulering het vonnis niet alleen de relevante passages in de bewijsmiddelen behoeft te bevatten. Aan de aan het woord zijnde leden kan worden toegegeven dat deze indruk door de gekozen woorden inderdaad kan worden gewekt. Daarom is bij nota van wijziging een aanpassing van de eerste zin van het derde lid voorgesteld, waardoor deze komt te luiden: "De beslissing dat het feit door de verdachte is begaan, moet steunen op de inhoud van in het vonnis opgenomen bewijsmiddelen, houdende daartoe redengevende feiten en omstandigheden." Vereist is derhalve dat in het geval bewijsmiddelen zijn opgenomen, deze slechts feiten en omstandigheden inhouden welke redengevend zijn voor de bewezenverklaring."
(Kamerstukken II 2003-2004, 29 255, nr. 5, blz. 2-3)

5.4.5. Mede gelet hierop moet het wettelijk stelsel aldus worden begrepen dat de motivering van de bewezenverklaring - behoudens indien sprake is van een bekennende verdachte - op zijn minst dient te bestaan uit de weergave in het vonnis van die onderdelen van de bewijsmiddelen die de rechter redengevend acht voor de bewezenverklaring.
5.5.1. Het middel betreft in de kern de vraag of de weergave van de redengevende onderdelen van de bewijsmiddelen ook op een andere manier kan geschieden dan door deze op de thans gebruikelijke wijze weer te geven.

5.5.2. De werkwijze die het Hof in de onderhavige zaak ten aanzien van de bewijsmotivering heeft gevolgd, komt erop neer dat de redengevende feiten en omstandigheden waarop de beslissing steunt dat de verdachte het tenlastegelegde feit heeft begaan, in een terstond uitgewerkt arrest zijn opgenomen in een bewijsredenering waarbij het Hof heeft volstaan met een verwijzing naar de wettige bewijsmiddelen waaraan die feiten en omstandigheden zijn ontleend. In beginsel is die werkwijze niet in strijd met art. 359, derde lid, Sv.
Een dergelijke bewijsredenering kan de inzichtelijkheid van de door de rechter gevolgde gedachtegang bevorderen, terwijl niet wordt tekortgedaan aan een andere wezenlijke functie van de bewijsmotivering, namelijk dat de rechter op controleerbare wijze zich ervan vergewist dat de beslissing dat de verdachte het tenlastegelegde feit heeft begaan, steunt op daartoe redengevende feiten en omstandigheden die zijn ontleend aan wettige bewijsmiddelen.
Gunstig effect van de hier gevolgde werkwijze is dat de verdachte terstond na de uitspraak beschikt over

een uitgewerkt vonnis. Van een later op te maken "aanvulling" op het vonnis in de zin van art. 365a Sv kan immers geen sprake meer zijn, omdat bij deze werkwijze geen verkort vonnis wordt gewezen.

5.6. Dat in die werkwijze de redengevende inhoud van een bewijsmiddel - zoals hetgeen een getuige heeft waargenomen of ondervonden, of hetgeen een opsporings-ambtenaar heeft gerelateerd omtrent zijn bevindingen - zakelijk wordt samengevat, is op zichzelf niet onverenigbaar met genoemd motiveringsvoorschrift. Daarbij zal uiteraard de redengevend geachte inhoud van het bewijsmiddel geen geweld mogen worden aangedaan.
Wel zullen de redengevende feiten en omstandigheden moeten worden onderscheiden van gevolgtrekkingen - geheel of ten dele van feitelijke aard - die de rechter aan die feiten en omstandigheden verbindt. Waar met een dergelijke gevolgtrekking wordt volstaan zonder dat de onderliggende redengevende feiten en omstandigheden worden opgenomen, is aan het wettelijk motiveringsvereiste niet voldaan. In dit verband moet ook worden benadrukt dat het bij deze werkwijze noodzakelijk is dat de verwijzing naar de wettige bewijsmiddelen waaraan de redengevende feiten en omstandigheden zijn ontleend, zo nauwkeurig is dat kan worden beoordeeld of de bewezenverklaring in toereikende mate steunt op de inhoud van wettige bewijsmiddelen en of de samenvatting geen ongeoorloofde conclusies of niet redengevende onderdelen inhoudt dan wel of het bewijsmiddel niet is gedenatureerd.

5.7.1. Het Hof heeft onder meer overwogen: "Vaststaat dat: (...) de verdachte en zijn medeverdachte op de hoogte waren van de aanwezigheid van deze hennepplanten in de woning."

5.7.2. De bij die vaststelling behorende voetnoot 5 houdt in: "Zie noot 4". Die voetnoot 4 houdt in: "Zie de pagina's met dossierpaginanummer 5 van het door [verbalisant 1], agent van politie basiseenheid Nederweert, en [verbalisant 2], brigadier van politie basiseenheid Nederweert, op ambtseed opgemaakte proces-verbaal d.d. 9 februari 2005, nummer PL2340/04-003474." Genoemd "dossierpaginanummer 5" blijkt te bestaan uit een procesverbaal dat zeven bladzijden beslaat en dat deel uitmaakt van een dossier nr. 04-003474 van de regiopolitie Limburg-Noord, dat niet doorlopend is genummerd, hetgeen bepaaldelijk een gemis is bij verwijzingen als de onderhavige.

5.7.3. Door onder verwijzing naar een zevental pagina's beslaand proces-verbaal van politie te volstaan met de gevolgtrekking dat de verdachte en zijn medeverdachte op de hoogte waren van de aanwezigheid van de hennepplanten in de woning, zonder nadere aanduiding van de in dat proces-verbaal gerelateerde feiten en omstandigheden waaraan het die gevolgtrekking heeft verbonden, heeft het Hof niet voldaan aan hetgeen hiervoor onder 5.6 is overwogen. Het middel is dus in zoverre terecht voorgesteld.

6. Slotsom

Hetgeen hiervoor is overwogen brengt mee dat de bestreden uitspraak niet in stand kan blijven en dat als volgt moet worden beslist.

7. Beslissing

De Hoge Raad vernietigt in het belang der wet de bestreden uitspraak.

Dit arrest is gewezen door de vice-president F.H. Koster als voorzitter, en de raadsheren A.J.A. van Dorst, W.A.M. van Schendel, J.W. Ilsink en J. de Hullu, in bijzijn van de griffier S.P. Bakker, en uitgesproken op 15 mei 2007.

Conclusie
Nr. 00651/07 CW
Mr. Fokkens
Zitting: 6 maart 2007

Vordering tot cassatie in het belang der wet inzake:

[verdachte]

1. Deze vordering tot cassatie in het belang der wet betreft een arrest van het Gerechtshof te 's-Hertogenbosch van 20 oktober 2006, waarbij het Hof de verdachte heeft veroordeeld wegens "medeplegen van opzettelijk handelen in strijd met een in artikel 3, onder C, van de Opiumwet gegeven verbod, strafbaar gesteld bij artikel 11, tweede lid, van die wet" tot een geldboete van vijftienhonderd euro, subsidiair dertig dagen hechtenis.

2. Tegen het op tegenspraak gewezen arrest van het Hof is geen cassatieberoep ingesteld, zodat

het arrest op 3 november 2006 onherroepelijk is geworden. Ingevolge art. 78 RO kan cassatie in belang der wet worden ingesteld.

3. De vraag die ik aan de Hoge Raad wil voorleggen, is of het Hof in deze zaak heeft voldaan aan art. 359, derde lid, Sv voor zover daarin is bepaald dat de beslissing dat het feit door de verdachte is begaan, moet steunen op de inhoud van in de uitspraak opgenomen bewijsmiddelen, houdende daartoe redengevende feiten en omstandigheden.

4. In deze zaak is ten laste van de verdachte bewezen verklaard dat:
"Hij op 30 april 2004 te [plaats] tezamen en in vereniging met een ander opzettelijk aanwezig heeft gehad (in een pand aan [a-straat 1]) een hoeveelheid van 909 hennepplanten, in elk geval een hoeveelheid van meer dan 30 gram van een materiaal bevattende hennep, zijnde hennep een middel als bedoeld in de bij de Opiumwet behorende lijst II"

5. De bewezenverklaring is als volgt gemotiveerd:
"De beslissing dat het bewezen verklaarde door de verdachte is begaan berust op de feiten en omstandigheden als vervat in de hierna gemelde gebezigde bewijsmiddelen, in onderlinge samenhang beschouwd.
Van de zijde van de verdediging is kort gezegd aangevoerd dat niet bewezen kan worden dat de verdachte iets te maken heeft gehad met de, in de aan de [a-straat 1] te [plaats] gelegen woning, aangetroffen hennepplantages en derhalve integraal van hetgeen hem ten laste is gelegd dient te worden vrijgesproken.
Het hof overweegt dienaangaande als volgt.
Vaststaat dat:
- erbalisanten op 30 april 2004 in de woning aan de [a-straat 1] te [plaats] in verschillende ruimtes in totaal 909 hennepplanten hebben aangetroffen(1);
- de hennepplanten de typische gekartelde lancetvormige bladeren welke kenmerkend zijn voor de hennepplant hadden en de verbalisanten de typische en kenmerkende geur van hennepplanten roken(2);
- de monsters van de aangetroffen hennepplanten positief op hennep zijn getest(3);
- de verdachte en zijn medeverdachte op het moment van de ontdekking van de hennepplanten door de verbalisanten in de woning aanwezig waren(4) en
- de verdachte en zijn medeverdachte op de hoogte waren van de aanwezigheid van deze hennepplanten in de woning(5).

Nu de verdachte en zijn medeverdachte om hen moverende redenen - de verdachte heeft verklaard: "Ik was met mijn zwager meegegaan en wij kwamen uit bij de hennepkwekerij. Wij hebben verzuimd de politie te bellen, aangezien wij nog geld tegoed hadden van de huurder van deze woning te [plaats], [a-straat 1]"(6) - de politie omtrent de aanwezigheid van de hennepplantages in de genoemde woning niet verwittigd hebben, is het hof van oordeel dat de verdachte en zijn medeverdachte tezamen en in vereniging opzettelijk 909 hennepplanten aanwezig hebben gehad. Het hof verwerpt derhalve het verweer."

6. Uit deze motivering kan worden opgemaakt dat hier geen sprake is van een verkort arrest als bedoeld in de art. 365a, eerste lid, jo 415 Sv, waarin geen bewijsmiddelen zijn opgenomen. De inhoud van de bewijsmiddelen is in het arrest weergegeven in de passage die volgt op: "Vaststaat dat:". Voor deze wijze van motivering van de bewezenverklaring is door het Hof gekozen in het kader van het project Promis II dat ten doel heeft de motivering van strafvonnissen ten aanzien van de bewezenverklaring en de strafoplegging te verbeteren. Een van de doeleinden van dat project is om in gevallen waarin het tenlastegelegde gemotiveerd wordt bestreden, de motivering van de bewezenverklaring direct op te nemen in het vonnis of arrest en niet daarvoor (mede) gebruik te maken van de in art. 365a, tweede lid, Sv genoemde aanvulling met de bewijsmiddelen. Daarbij streeft men ernaar om te volstaan met het opnemen van de redengevende passages uit of ontleend aan de bewijsmiddelen op een wijze die vergelijkbaar is met de wijze waarop de rechter in een aanvullende bewijsoverweging nieuwe, niet in de bewijsmiddelen vermelde redengevende feiten of omstandigheden kan opnemen (zie bijvoorbeeld HR 24 juni 2003, NJ 2004, 165). De vraag is of dit in overeenstemming is met het wettelijk stelsel.

7. Tot 1 januari 2005 stond in art. 359, eerste lid, Sv dat het vonnis het ten laste gelegde alsmede de inhoud van de bewijsmiddelen bevat, voorzover

deze tot het bewijs daarvan geldt. In het derde lid werd bepaald dat de beslissing dat het feit door de verdachte is begaan, moet steunen op daartoe redengevende feiten of omstandigheden, als zodanig in het vonnis aangewezen. In de toelichting bij het ontwerp van het Wetboek van strafvordering wordt ten aanzien van deze voorschriften (art. 352, eerste en derde lid O.R.O.) het volgende opgemerkt (zitting 1913-1912, 286, nr. 3, p. 179-180):
" Ad 2. Het voorschrift, dat het vonnis den inhoud der bewijsmiddelen moet bevatten, voor zoover deze tot bewijs van het te laste gelegde dient, is als zoodanig nieuw. Eene vaste jurisprudentie neemt intusschen ook voor het tegenwoordige recht het bestaan van den genoemden regel aan. Aan deze jurisprudentie wordt dus voortaan een wettelijke grondslag gegeven. Door het voorschrift wordt gewaakt, dat slechts wettige bewijsmiddelen tot de constructie van het bewijs zullen medewerken.
Ad 3. Veelvuldig zijn de klachten, dat aan den grondwettigen eisch, dat alle vonnissen de gronden, waarop zij rusten, moeten inhouden (art. 161 der Grondwet), door de tegenwoordige wijze van motiveeren van strafvonnissen niet op bevredigende wijze wordt voldaan. Het veroordeelend vonnis behelst in de meeste gevallen niet meer dan eene opsomming van hetgeen door de getuigen en den verdachte is verklaard voor zoover deze verklaringen ten bezware van laatstgenoemden strekken, de overweging dat door die verklaringen of de daarin gelegen aanwijzingen het wettig en overtuigend bewijs van het te laste gelegde geleverd wordt geacht, de aangenomen qualificatie, de toegepaste artikelen en de vermelding der opgelegde straf. Welke die aanwijzingen zijn, waarom de rechter aan de bijgebrachte bewijsgronden bewijskracht toekent en waarom juist deze straf wordt opgelegd, wordt in den regel niet medegedeeld.(...) Ten einde aan de genoemde grieven tegemoet te komen zijn daarom in het Ontwerp de navolgende vijf motiveeringsvoorschriften opgenomen.
a. Ieder vonnis, waarbij wordt aangenomen dat de verdachte het feit heeft gepleegd, moet de redengevende feiten of omstandigheden vermelden, welke den rechter tot het aannemen van het bewijs van het te laste gelegde feit hebben geleid (art. 352, derde lid). M.a.w. de rechter moet motiveeren, waarom hij op grond van den medegedeelden inhoud der bewijsmiddelen het feit bewezen acht: hij moet de feiten en omstandigheden noemen, die z.i. door de bewijsmiddelen vaststaan en waaruit hij het bewijs van het te laste gelegde afleidt. Deze eisch geldt zoowel het z.g. rechtstreeksch als het zijdelingsch bewijs. Is een mishandeling b.v. door twee getuigen gezien, dan is de door die personen gedane waarneming, dat zij den verdachte met geweld op een ander hebben zien slaan, het redengevende feit waaruit de rechter mag afleiden, dat de verdachte, gelijk hem te laste is gelegd, dien ander opzettelijk heeft geslagen, en dan moet hij dit feit in zijn vonnis vermelden. Is het slaan niet rechtstreeks waargenomen, doch staat door wettige bewijsmiddelen b.v. vast, dat de verdachte en de mishandelde eenigen tijd alleen te zamen in een vertrek zijn geweest, dat die ander toen heeft gegild, te voren niet en daarna wel verwond is geweest enz., dan mag de rechter ook op grond van die vaststaande omstandigheden de telastegelegde mishandeling als bewezen aannemen, doch dan heeft hij die redengevende omstandigheden evenzeer uitdrukkelijk te vermelden."

8. Ter illustratie van de bedoeling van de wetgever is in de toelichting een voorbeeldvonnis opgenomen (zie zitting 1913-1912, 286, MvT, p. 182-183). Het gaat in dit voorbeeld om een verdachte aan wie ten laste is gelegd dat hij iemand opzettelijk met een mes een snede over het voorhoofd heeft toegebracht, waardoor deze bloedend werd verwond. Het voorbeeldvonnis houdt ten aanzien van de bewijsbeslissing het volgende in:
"Overwegende dat door de eensluidende verklaringen der getuigen G. en H., dat zij dit, ieder voor zich, hebben gezien, is bewezen:
a. dat de verdachte en E. F. zich op Zondag 19 Januari jl. tezamen bevonden in het koffiehuis van I. te Rijswijk:
b. dat E. F., die toen hij nog niet verwond was, omstreeks 9 uur het koffiehuis heeft verlaten
c. dat hij eenige oogenblikken later daar weder is binnengekomen met eene snede over het voorhoofd, waaruit hij hevig bloedde:
d. dat oogenblikkelijk daarop ook de verdachte weder is binnengekomen;
Overwegende dat door de verklaring van E. F., dat hij zulks heeft waargenomen en ondervonden, is bewezen:

e. dat de verdachte hem in den namiddag van Zondag 19 Januari jl heeft toegevoegd: ,,Als ik je vanavond zie, rijg ik je aan mijn mes";
f. dat iemand hem, terstond nadat hij dien avond omstreeks 9 uur het koffiehuis van I. had verlaten, van achteren aangreep en over het voorhoofd sneed;

Overwegende dat door de op eigen waarneming gegronde verklaring van den getuige J., tevens gehoord als deskundige, dat E. F. op 19 Januari 1913 bij hem is gekomen met eene diepe snijwond over het voorhoofd, - dat deze wonde scherpe randen had en derhalve met een scherp voorwerp moet zijn toegebracht, is bewezen:
g. dat de snede E.F. met een scherp voorwerp is toegebracht;

Overwegende dat door de verklaring van den getuige K., oud l2 jaar, dat hij op 13 Januari jl. des avonds omstreeks 10 uur voor het koffiehuis van I. te Rijswijk het ter terechtzitting aanwezige mes heeft gevonden, is bewezen:
h. dat dit mes daar toen heeft gelegen; dat de Rechtbank in weerwil van den jeugdigen leeftijd van K. dit bewijs geleverd acht, daar genoemde getuige door zijne houding en antwoorden ter terechtzitting heeft getoond het gewicht zijner verklaring voldoende te beseffen:

Overwegende dat door de verklaring van den getuige L., dat hij zulks heeft gezien, vaststaat:
i. dat de verdachte in het begin van Januari jl. een soortgelijk mes in zijn bezit heeft gehad als het thans ter terechtzitting aanwezige;

Overwegende dat de Rechtbank door de feiten en omstandigheden, sub a-i vermeld, bewezen acht en de overtuiging heeft bekomen, dat de verdachte het hem bij inleidende dagvaarding telastegelegde feit heeft gepleegd en wel met het ter terechtzitting aanwezige mes;".

9. Uit de toelichting op art. 352 O.R.O. kan worden afgeleid dat met het voorschrift dat het vonnis de inhoud der bewijsmiddelen moet bevatten, werd beoogd te bewaken dat alleen wettige bewijsmiddelen tot de constructie van het bewijs zouden meewerken. Het was dus geen motiveringsvoorschrift. Dat was het derde lid dat voorschreef dat de rechter de voor de bewezenverklaring redengevende feiten en omstandigheden als zodanig in zijn vonnis diende aan te wijzen. Vgl. Knigge, Beslissen en motiveren, Alphen aan den Rijn 1980, p. 141. In de praktijk bleek echter dat het in veel gevallen lastig of weinig verhelderend is onderscheid te maken tussen de inhoud van de gebezigde bewijsmiddelen en de daarin voor de bewezenverklaring vervatte redengevende feiten of omstandigheden. Dit heeft er toe geleid dat de rechter in de praktijk geen gebruik maakte van een werkwijze als in het door de wetgever gegeven modelvonnis weergegeven. De rechter nam in zijn vonnis de inhoud van de bewijsmiddelen op voorzover deze tot het bewijs meewerkte en voegde daaraan dan toe: "dat hij door de hierboven gerelateerde bewijsmiddelen, opleverende de daartoe redengevende feiten of omstandigheden, bewezen acht en de overtuiging heeft bekomen dat verdachte het hem tenlastegelegde feit heeft begaan" of een daarmee vergelijkbare formule. Beide bepalingen werden aldus in de praktijk in elkaar geschoven.

10. In gevallen waarin de rechter een nadere motivering geeft van de bewezenverklaring, bijvoorbeeld door een bepaald verweer te verwerpen, worden soms in de betreffende overweging voor de bewezenverklaring redengevende feiten of omstandigheden genoemd, die niet zijn ontleend aan de in het vonnis of de aanvulling reeds weergegeven inhoud van de bewijsmiddelen. In HR 24 juni 2003, NJ 2004, 165 m.nt. J. R. oordeelde de Hoge Raad dat dit mogelijk is, mits alsnog het bewijsmiddel waaraan die feiten of omstandigheden zijn ontleend, wordt vermeld. De Hoge Raad overwoog:
"Indien het gaat om feiten of omstandigheden die door de rechter redengevend worden geacht voor de bewezenverklaring, dient de rechter die zich aldus - al dan niet in reactie op een bewijsverweer - beroept op bepaalde niet in de bewijsmiddelen vermelde gegevens, met voldoende mate van nauwkeurigheid in zijn overweging: (a) die feiten of omstandigheden aan te duiden, en (b) het wettige bewijsmiddel aan te geven waaraan die feiten of omstandigheden zijn ontleend. Ingeval het feiten of omstandigheden betreft die zijn vervat in processen-verbaal, verslagen van deskundigen of andere schriftelijke bescheiden, dienen die stukken ter terechtzitting te zijn voorgelezen of moet daarvan aldaar de korte inhoud zijn medegedeeld."

11. Uit dit arrest, gewezen toen art. 359 (oud) Sv nog van toepassing was(7), zou kunnen worden

afgeleid dat de verplichting de inhoud van de bewijsmiddelen weer te geven, voorzover deze tot het bewijs geldt, niet betekent dat de letterlijke inhoud van het relevante deel van het bewijsmiddel moet worden weergegeven, maar dat kan worden volstaan met de aan het bewijsmiddel ontleende redengevende feiten of omstandigheden.

12. Dat laatste betekent niet dat kan worden volstaan met het vermelden van de conclusies die de rechter uit een bepaald bewijsmiddel heeft getrokken, zo blijkt uit NJ 2004, 165. Het Hof had in die zaak, mede naar aanleiding van de verklaring van de verdachte dat hij het slachtoffer niet had neergeschoten, maar dat hij er tijdens een worsteling in was geslaagd de hand met daarin het vuurwapen en de arm van het slachtoffer zo te draaien dat deze zichzelf in de borst had geschoten, het volgende overwogen:
"Uit het sectieverslag d.d. 20 februari 2001 van de patholoog-anatoom dr Visser (blz. 7 sub B) is naar voren gekomen dat het slachtoffer vermoedelijk in de rug is geschoten. Deze vermoedens worden versterkt door het rapport van 14 maart 2001 van de getuige-deskundige Chang alsmede door de verklaring die laatstgenoemde op 8 augustus 2002 bij de rechter-commissaris heeft afgelegd. Op grond van het vorenstaande is het hof van oordeel dat het slachtoffer niet van zeer nabij in de rug is geschoten."
Het Hof had wel het sectieverslag, maar niet het rapport en de verklaring van de getuige-deskundige Chang opgenomen in de aanvulling op het verkorte arrest. De getuige-deskundige Chang had onder meer de kleding van het slachtoffer onderzocht en had verklaard dat aan de kleding van het slachtoffer geen sporen waren aangetroffen die wezen op een schootsafstand van minder dan ongeveer anderhalve meter. Ten onrechte had het Hof deze bevindingen van de deskundige Chang niet weergegeven in zijn bewijsoverweging.

13. Sinds de wetswijziging in verband met de eisen die worden gesteld aan de bewezenverklaring bij een bekennende verdachte (Wet van 10 november 2004, Stb. 580, in werking getreden op 1 januari 2005) is de eis dat het vonnis de inhoud van de bewijsmiddelen moet bevatten, opgenomen in het derde lid van art. 359 Sv. Dat derde lid bepaalt thans (onder meer) dat de beslissing dat het feit door de verdachte is begaan, moet steunen op de inhoud van in het vonnis opgenomen bewijsmiddelen, houdende daartoe redengevende feiten en omstandigheden. In de Memorie van Toelichting wordt daarover onder meer het volgende opgemerkt (zie TK 2003-2004, 29255, nr. 3. p. 1, 4-5 en 13-14):
"Met een goede motivering van strafvonnissen zijn verschillende belangen gediend. In de eerste plaats worden de beslissingen die in het strafvonnis genomen worden en de afwegingen die daarbij een rol hebben gespeeld, door de motivering inzichtelijk gemaakt voor de verdachte, het openbaar ministerie, eventuele slachtoffers en de samenleving. In de tweede plaats worden de overwegingen van de strafrechter die het vonnis heeft gewezen door de motivering kenbaar voor de rechter die zich, als een rechtsmiddel wordt ingesteld, vervolgens over de zaak buigt. In de derde plaats bevordert een verplichting tot motivering de zorgvuldigheid van de genomen beslissing. (...)
In artikel 359 Sv is verwoord welke eisen aan de motivering van deze beslissingen worden gesteld. Kernpunt is daarbij artikel 359, tweede lid, Sv. Op grond van dat artikellid moeten formele einduitspraken en de beslissingen vermeld in artikel 358, tweede en derde lid, Sv met redenen zijn omkleed. Daarnaast bevat artikel 359 Sv nog enkele specifieke motiveringsplichten in verband met de bewijsvraag en de strafoplegging. Het vonnis dient ingevolge artikel 359, eerste lid, Sv niet alleen het ten laste gelegde te bevatten, maar ook <>. Verder moet de beslissing dat het feit door de verdachte begaan is ingevolge artikel 359, derde lid, Sv <>. (...) Het huidige artikel 359, derde lid, Sv bepaalt: De beslissing dat het feit door de verdachte is begaan, moet steunen op daartoe redengevende feiten of omstandigheden, als zodanig in het vonnis aangewezen. Deze bepaling is in de praktijk een dode letter, doordat alle bewijsmiddelen als redengevende feiten en omstandigheden worden aangewezen (vgl. G.J.M. Corstens, Het Nederlands strafprocesrecht, derde druk, p. 663-664). Daarom is de aanpassing aldus vormgegeven, dat het eerste lid van artikel 359 Sv de verplichting tot het vermelden van het ten laste gelegde bevat, en het derde lid de voorgestelde regeling inzake de bewijsmiddelen dan wel opgave van verklaringen en schriftelijke bescheiden.

14. De Toelichting maakt ons niet veel wijzer als het gaat om de vraag wat de rechter volgens de wetgever op grond van art. 359, derde lid, Sv in zijn vonnis moet opnemen. Het lijkt erop dat de wetgever, nadat hij heeft geconstateerd dat de rechter op basis van de oude regeling gewoonlijk de volgens hem relevante inhoud van de bewijsmiddelen in zijn vonnis opnam om deze vervolgens aan te duiden als de redengevende feiten en omstandigheden waarop de bewezenverklaring berustte, deze praktijk heeft vertaald in het nieuwe derde lid door te bepalen dat de beslissing dat verdachte het feit heeft begaan moet steunen op de inhoud van in het vonnis opgenomen bewijsmiddelen, houdende daartoe redengevende feiten en omstandigheden. De vraag is of dit betekent dat kan worden volstaan met eventueel een zakelijke samenvatting van de inhoud van het bewijsmiddel die de aan het bewijsmiddel te ontlenen redengevende feiten of omstandigheden bevat.

15. Die vraag kwam aan de orde bij de parlementaire behandeling van het wetsvoorstel tot aanpassing van de bewijsvoering bij een bekennende verdachte. De Nota naar aanleiding van het verslag houdt ten aanzien van de Promis-werkwijze het volgende in (zie TK 2003-2004, 29255, nr. 5, p. 5-6):
"De leden van de fractie van GroenLinks tenslotte merkten op dat het Gerechtshof Arnhem thans een proef uitvoert met de motivering van arresten, waarbij raadsheren arresten uitgebreider gaan motiveren in de hoop bij verdachten en in de samenleving meer begrip te kweken voor keuzes die rechters maken. Zij meenden dat er veel voor te zeggen valt om, ook zonder dat sprake is van een bekennende verdachte, te volstaan met een verkorte aanduiding van de bewijsmiddelen, indien de rechter in een nadere bewijsoverweging en strafmaatoverweging aangeeft waarom de gekozen bewijsmiddelen redengevend zijn voor de bewezenverklaring en de opgelegde straf. Zij wilden weten of de regering voorstander is van een uitbreiding van voornoemde proef, en deze wil bestendigen door middel van wetgeving.
Zoals eerder aangegeven ben ik voorstander van de ontwikkeling waarbij de motivering van het vonnis zich richt op de punten die in geschil zijn. Ik vat het door deze leden genoemde experiment op als een verkenning in deze richting, en zie de resultaten daarom met belangstelling tegemoet; tegelijk komt het mij niet wenselijk voor daarop vooruit te lopen. Wetgeving met het oog op deze experimenten die onder de bestaande wetgeving worden uitgevoerd dan wel, bij succes, bestendiging daarvan, komt mij niet noodzakelijk voor. De kern van de wettelijke motiveringsverplichtingen wordt gevormd door artikel 359, tweede lid, Sv: daarin is neergelegd dat formele einduitspraken, de bewijsbeslissing, de beslissing dat feit en dader strafbaar zijn, en tenslotte de beslissing inzake de opgelegde straf, met redenen omkleed zijn. Die formulering biedt alle ruimte om de motiveringsverplichtingen inzake strafvonnissen op adequate wijze in te vullen. De in de memorie van toelichting weergegeven aanscherping van motiveringsverplichtingen inzake de bewijsbeslissing die uit jurisprudentie van de Hoge Raad volgt, is ook op deze wetsbepaling gebaseerd. De sturing welke de Hoge Raad inzake de motivering van strafvonnissen geeft via jurisprudentie, waarbij veranderingen langs lijnen van geleidelijkheid plaatsvinden, komt op dit terrein passend voor."

16. Ook hier verschaft de parlementaire behandeling geen duidelijkheid over hetgeen op grond van art. 359 lid 3 Sv moet worden opgenomen in het vonnis. Het Hof heeft door niet te volstaan met de vermelding van de uit de bewijsmiddelen getrokken conclusies, maar door de redengevende feiten en omstandigheden te vermelden en met voetnoten telkens aan te geven aan welk wettig bewijsmiddel deze zijn ontleend, aansluiting gezocht bij de tot nu toe gebruikelijke bewijsmotivering. Een dergelijke werkwijze lijkt niet onverenigbaar met het wettelijk bewijsstelsel. Wel kunnen bij de uitwerking problemen rijzen. In de eerste plaats is er de vraag of kan worden volstaan met het redengevende feit, indien dat een conclusie is die uit de inhoud van het bewijsmiddel wordt getrokken. Zou de rechter in de casus uit NJ 2004, 165 (zie hierboven onder 12) de verklaring van Chang dat hij bij onderzoek van de kleding van het slachtoffer geen sporen heeft aangetroffen die wijzen op een schootsafstand van minder dan anderhalve meter, aldus kunnen weergeven dat in het vonnis komt te staan dat uit de verklaring van Chang blijkt dat van een afstand van meer dan anderhalve meter is geschoten? In de tweede plaats is er het probleem dat beperking

tot de weergave van het redengevende feit kan versluieren dat dit feit is ontleend aan een niet wettig bewijsmiddel. Ik geef een voorbeeld. Indien aan de verklaring van een getuige als redengevend feit wordt ontleend dat een auto ongeveer 60 kilometer reed, dan berust dat op een wettig bewijsmiddel indien de getuige, zittend naast de bestuurder dit heeft waargenomen op de snelheidsmeter, maar berust het niet op een wettig bewijsmiddel indien de getuige op straat lopend dit heeft verklaard over de snelheid van een hem tegemoetkomende auto. In dat geval blijkt dus niet uit het vonnis zelf, maar uit het onderliggende stuk dat er sprake is van een niet wettig bewijsmiddel.

17. Het is de vraag of dit doorslaggevende bezwaren zijn. Ten tijde van de totstandkoming van het Wetboek in 1926 was dat het geval omdat toetsing van de in het vonnis weergegeven inhoud van een schriftelijk bescheid aan de originele tekst in beginsel niet mogelijk was. Nu dat anders is, ik denk bijvoorbeeld aan de mogelijkheid om in cassatie te onderzoeken of de gedeeltelijke weergave van een in een proces-verbaal opgenomen verklaring, die verklaring denatureert (zie HR 16 januari 2007, NJ 2007, 71), hoeven de genoemde bezwaren niet langer doorslaggevend te zijn. Indien de rechter het hierboven weergegeven modelvonnis uit de MvT zou volgen, zou hij de inhoud van de bewijsmiddelen en vervolgens de daaraan ontleende redengevende feiten in de uitspraak en/of de eventuele aanvulling met bewijsmiddelen opnemen. De weergave van de inhoud van de bewijsmiddelen heeft tot doel te kunnen controleren of het om wettige bewijsmiddelen gaat en biedt de mogelijkheid te controleren of wat als redengevend feit wordt vermeld, daaraan kan worden ontleend. Nu dat ook mogelijk is door toetsing aan de inhoud van de oorspronkelijke stukken, ook al is die niet in de uitspraak vermeld, is er vanuit het oogpunt van controle van de bewijsmotivering geen reden om afzonderlijke opname van de inhoud van de bewijsmiddelen te eisen naast het vermelden van de daaraan ontleende redengevende feiten.

18. De vraag is derhalve of de wettekst zoals die thans luidt, zich ertegen verzet dat wordt volstaan met het weergeven van de aan de inhoud van het bewijsmiddel ontleende redengevende feiten. Zolang de redengevende feiten en omstandigheden min of meer gegeven zijn met de inhoud van de bewijsmiddelen - de in het modelvonnis uit de MvT gegeven bewijsmotivering is daarvan een goed voorbeeld - is er van strijd met art. 359 lid 3 Sv mijns inziens geen sprake. Dat is anders indien het redengevende feit een beredeneerde conclusie uit de inhoud van het bewijsmiddel is.

19. In deze zaak heeft het hof zich beperkt tot het weergeven van de aan de bewijsmiddelen ontleende redengevende feiten en omstandigheden. In het midden kan blijven of hetgeen het hof daarin heeft vastgesteld de conclusie kan dragen dat verdachte tezamen en in vereniging met een ander opzettelijk een hoeveelheid hennepplanten aanwezig heeft gehad. Het gaat om de vraag of het Hof op deze wijze de inhoud van de bewijsmiddelen, houdende de voor de bewezenverklaring redengevende feiten en omstandigheden heeft weergegeven, zoals art. 359, derde lid, Sv dat voorschrijft. Zo stelt het hof vast dat verdachte en zijn medeverdachte op de hoogte waren van de aanwezigheid van de hennepplanten. Het proces-verbaal van politie waaraan deze vaststelling is ontleend, bevat op dit punt een verklaring van [getuige 1] aan de verbalisanten dat hij met verdachte naar het pand was gegaan omdat degene aan wie hij het pand verhuurde huurachterstand had. In het pand troffen zij niemand aan, maar wel een hennepkwekerij. Verdachten hadden volgens [getuige 1] niets met de hennepkwekerij te maken. Zij waren volgens hem ongeveer een uur ter plaatse aanwezig toen de politie arriveerde. Kan de vaststelling dat "verdachte en zijn medeverdachte op de hoogte waren van de in het pand aanwezige hennepplanten" worden beschouwd als de vermelding van de inhoud van het redengevende deel van het bewijsmiddel? Ik ben geneigd die vraag bevestigend te beantwoorden.

20. Het moge duidelijk zijn dat ik van mening ben dat de wijze waarop het Hof de redengevende feiten met een verwijzing naar de bewijsmiddelen waaraan zij zijn ontleend heeft weergegeven, past binnen het wettelijk bewijsstelsel. Nu het Landelijk overleg van strafsectorvoorzitters heeft besloten vanaf dit voorjaar tot landelijke invoering van de Promis-werkwijze over te gaan,

is het echter van groot belang dat er geen twijfel bestaat over de vraag of en in hoeverre de hier gevolgde werkwijze naar het oordeel van de Hoge Raad past binnen de sinds 1 januari 2005 aan de motivering van de bewezenverklaring gestelde eisen. Pas dan is het verantwoord tot een dergelijke werkwijze over te gaan en het indienen van een vordering tot cassatie in het belang der wet is het middel om op korte termijn voorafgaand aan landelijke invoering de gewenste duidelijkheid te verkrijgen.

21. Daarom stel ik het volgende middel van cassatie voor:
Schending dan wel verkeerde toepassing van het recht en/of verzuim van vormen, doordat het Hof door onder verwijzing naar de bewijsmiddelen waaraan zij zijn ontleend, slechts de redengevende feiten en omstandigheden te vermelden zonder de inhoud van die bewijsmiddelen weer te geven, niet overeenkomstig het bepaalde in art. 359, derde lid, Sv de inhoud van de gebezigde bewijsmiddelen heeft opgenomen in zijn arrest.

22. Op grond van het vorenstaande vorder ik dat de Hoge Raad de bestreden uitspraak van het Hof te 's-Hertogenbosch in het belang der wet zal vernietigen, op de voet van art. 456 lid 3 Sv de rechtspunten zal beslissen en zal verstaan dat de door de Hoge Raad gegeven beslissing geen nadeel zal toebrengen aan de door de veroordeelde verkregen rechten.

De Procureur-Generaal
bij de Hoge Raad der Nederlanden,

1. Zie de pagina's met dossierpaginanummer 6 van het door [verbalisant 1], agent van politie basiseenheid Nederweert, en [verbalisant 2], brigadier van politie basiseenheid Nederweert, op ambtseed opgemaakte proces-verbaal d.d. 18 november 2004, nummer PL2340/04-055122.
2. Zie noot 1
3. Zie het door [verbalisant 3], hoofdagent van politie regio Limburg-Noord, op ambtsbelofte opgemaakte proces-verbaal d.d. 6 mei 2004, nummer PL2300/04-055122, welk proces-verbaal als de pagina's met dossierpaginanummer 11 deel uitmaakt van het onder noot 4 genoemde proces-verbaal.
4. Zie de pagina's met dossierpaginanummer 5 van het door [verbalisant 1], agent van politie basiseenheid Nederweert, en [verbalisant 2], brigadier van politie basiseenheid Nederweert, op ambtseed opgemaakte proces-verbaal d.d. 9 februari 2005, nummer PL2340/04-003474.
5. Zie noot 4
6. Zie het door [verbalisant 4], hoofdinspecteur en hulpofficier van justitie, op ambtseed opgemaakte proces-verbaal van verhoor voor inverzekeringstelling d.d. 30 april 2004, nummer PL2340/04-055122, welk proces-verbaal als de pagina's met dossierpaginanummer 14 deel uitmaakt van het onder noot 4 genoemde proces-verbaal.
7. Gelijke beslissingen zijn genomen onder het nieuwe art. 359 lid 3 Sv, zie HR 5 december 2006, LJN: AZ0662 en HR 6 februari 2007, LJN: AZ4752.